แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน
ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี

พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนาค

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2550

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน
ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี

.....

พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนาค

ผู้วิจัย

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปาริชาด สุวรรณบุบผา

Ph.D.

ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุมนา ตังคณะสิงห์

อ.บ. (เกียรตินิยม), Maîtrise de Sociologie,
Doctorat du 3 ème Cycle en Sociologie

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรินทิพย์ สถีรศิลปิน

อ.ม.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.ชิษณุสรร สวัสดิวัตน์

Ph.D.

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์

Ph.D.

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน
ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ
วันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2550

.....
พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนาค
ผู้วิจัย

.....
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปกรณ์ สิงห์สุริยา
Ph.D.
ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุมนา ตังคณะสิงห์
อ.บ. (เกียรตินิยม), Maîtrise de Sociologie,
Doctorat du 3 ème Cycle en Sociologie
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปาริชาด สุวรรณบุบผา
Ph.D.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชาญณรงค์ บุญหนุน
Ph.D.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรินทิพย์ สถิรศิลปิน
อ.ม.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.ชิษณุสรร สวัสดิวัตน์
Ph.D.
คณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

.....
รองศาสตราจารย์สุรีย์ กาญจนวงศ์
Ph.D.
คณบดีคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในวันนี้ หากเริ่มเกิดตั้งแต่ พ.ศ. 2543 ในวันที่อาจารย์สมภาร ทวีรัตน์ ไปสอนกรรมฐานให้พระนิสิตจาก ม.มหาจุฬา ฯ ที่วัดแห่งหนึ่งในอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ซึ่งวันนั้นผู้เขียนได้มีโอกาสสนทนาด้วย ท่านพูดสนับสนุนให้มีความมุ่งมั่นในการศึกษา ทำให้ผู้เขียนสนใจศึกษาต่อในระดับปริญญาโท และได้ตัดสินใจที่จะเรียนวิชาศาสนาเปรียบเทียบที่ม.มหิดล ตามอย่างท่าน จึงขอขอบพระคุณอาจารย์สมภาร ทวีรัตน์ที่ได้ช่วยจุดประกายไฟในการศึกษาต่อ

เมื่อได้เข้าเรียนจริง ๆ ปรากฏว่าในชั้นเรียนมีผู้เรียนเพียง 3 รูป/คน คือ คุณประจวบ สำราญรมย์ คุณตรีนุช พลางกูร และผู้เขียน พวกเราช่วยกันเรียนจนจบ (โดยเฉพาะวิชาเลือกที่ต่างคนต่างเลือกไม่เหมือนกัน จึงต้องไปช่วยกันนั่งฟังอาจารย์บรรยาย) ต้องขอบคุณเพื่อนร่วมชั้นทั้งสองคนเป็นอย่างมากในที่นี้ด้วย

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ เพราะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ทั้งจากผู้ที่ตอบแบบสอบถาม และพระเดชพระคุณหลวงพ่อและอาจารย์หลายท่าน ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์ในเรื่องการแจกแบบสอบถาม และตอบรับการขอสัมภาษณ์ จึงขอกราบขอบพระคุณทุกท่าน ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพรขอบคุณอาจารย์ทุกท่าน ทั้ง อาจารย์ปาริชาด สุวรรณบุบผา ในฐานะประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยเหลือตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้ายของการเขียนวิทยานิพนธ์ อาจารย์สุมนา ตังคณะสิงห์ ผู้ให้คำปรึกษาในเรื่องระเบียบวิธีวิจัยและการศึกษาภาคสนาม อาจารย์ศรินทิพย์ สถีรศิลปิน ผู้ให้คำแนะนำได้ทุกเรื่องที่ผู้เขียนขอความอนุเคราะห์ และอาจารย์ชาญณรงค์ บุญหนุน ที่มีส่วนช่วยให้ผู้เขียนมองเห็นฝั่งแห่งความสำเร็จอย่างมาก รวมทั้งอาจารย์ปกรณ์ สิงห์สุริยา ผู้เปี่ยมด้วยน้ำใจ

ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณ พระราชรัตนโสภณ เจ้าอาวาสวัดบุณยประดิษฐ์ ที่กรุณาให้ที่พักพิงอย่างอบอุ่นและสนับสนุนการศึกษาทั้ง ที่ ม. มหิดล และการศึกษาบาลี เป็นอย่างดี และขอบคุณพระนักศึกษารุ่นน้องปี 2546 ทุกรูป ที่ให้พลังใจแก่กันและกันมาโดยตลอด

สุดท้ายกราบขอบพระคุณพ่อและแม่ที่สร้างชีวิตนี้ ได้เลี้ยงดูอุ้มชูจนเติบใหญ่ อบรมดูแลให้เป็นคนรักดี ทั้งปลูกจิตสำนึกในด้านการศึกษาอย่างต่อเนื่อง บัดนี้ท่านทั้งสองได้หาชีวิตไม่แล้ว จึงขอถือเอาการเรียนจบปริญญาโทนี้เป็นส่วนหนึ่งในการตอบแทนพระคุณของท่านทั้งสอง

หากวิทยานิพนธ์นี้มีส่วนใดที่เป็นประโยชน์ ขออุทิศน้ำพักน้ำแรงนี้ เพื่อประโยชน์ในทางวิชาการ และประโยชน์แก่สถาบันพระพุทธศาสนาต่อไป

พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนาค

แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี (THE TENDENCY TO THE CRISIS OF MONKS AS RELIGIOUS HEIRS DUE TO AN ORDINATION IN THAI SOCIETY AT PRESENT : A CASE STUDY OF THE SHORT-TERM ORDINATION OF MONKS IN BANGKOK AND RATCHBURI)

พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนาค 4536031 SHCR / M

ศศ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ปาริชาด สุวรรณบุบผา, Ph.d., สุมนา ตังคณะสิงห์, อ.บ. (เกียรตินิยม)Maîtrise de Sociologie,Doctorat du 3 ème Cycle en Sociologie., ศรินทิพย์ สถีรศิลปิน, อ.ม.

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา และสถานการณ์ของพระสงฆ์ศาสนทายาทในประเทศไทยในปัจจุบัน เพื่อทราบถึงปัญหาด้านพระสงฆ์ศาสนทายาทและแนวทางแก้ไข โดยได้ศึกษาภาคเอกสารจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและเอกสารที่เกี่ยวข้อง และศึกษาภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส และพระสงฆ์นักวิชาการ ร่วมกับการใช้แบบสอบถามกับพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยภาคเอกสาร พบคำว่า “ธรรมทายาท”ในพระไตรปิฎก ส่วนคำว่า “ศาสนทายาท” ปรากฏในอรรถกถา 2 แห่ง ซึ่งมีการใช้ในความหมายที่ต่างกัน และเมื่อได้พิจารณาตามตัวอักษรจึงพบว่าคำนี้ไม่ตรงกับความหมายที่นักการศาสนาในประเทศไทยส่วนใหญ่ใช้กันในปัจจุบัน แต่เมื่อได้วิเคราะห์จะพบความเชื่อมโยงกันทั้งหมดระหว่างคำว่า “ธรรมทายาท” และคำว่า“ศาสนทายาท” ในอรรถกถาทั้ง 2 แห่ง และแนวคิดเกี่ยวกับ ศาสนทายาท ในมหาปรินิพพานสูตร นอกจากนี้ยังได้พบวิธีการสร้างศาสนทายาทและการสืบทอดศาสนาในอดีตซึ่งได้มีผลสืบมาจนถึงปัจจุบันด้วย แต่จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกลับพบว่า การบวชระยะสั้นในปัจจุบันนี้กำลังกลายเป็นสาเหตุให้เกิดวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะทำให้จำนวนและคุณภาพของพระสงฆ์ศาสนทายาทลดลงทุกปี

ผลการวิจัยภาคสนามพบว่า พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรีมีสภาพการบวชระยะสั้นที่คล้ายกัน ทั้งด้านระยะเวลา สาเหตุ และจุดมุ่งหมายในการบวช โดยส่วนใหญ่ลางานมาบวชประมาณ 15 วัน เพื่อหาความสงบใจชั่วคราว โดยหวังว่าจะได้แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ ผลการศึกษาจากแบบสอบถามเกี่ยวกับสาเหตุของการบวชระยะสั้นสอดคล้องกับผลจากการสัมภาษณ์ งานวิจัยนี้เสนอแนวทางป้องกันและแก้ไขวิกฤตศาสนทายาท โดยวิธีขยายเวลาของการดำรงสมณเพศ การจัดบวชหมู่เป็นคราว ๆ ตลอดทั้งปี การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระอาวุโสกับพระบวชใหม่ การจัดระบบการศึกษาอบรมให้ผู้บวช โดยใช้หลักสูตรและบุคลากรที่เหมาะสม

คำสำคัญ : แนวโน้ม / วิกฤต / ศาสนทายาท / การบวชระยะสั้น

179 หน้า

THE TENDENCY TO THE CRISIS OF MONKS AS RELIGIOUS HEIRS DUE TO AN ORDINATION IN THAI SOCIETY AT PRESENT : A CASE STUDY OF THE SHORT-TERM ORDINATION OF MONKS IN BANGKOK AND RATCHBURI

PHRAMAHA KITTIPAT SRINAK 4536031 SHCR/M

M.A. (COMPARATIVE RELIGION)

THESIS ADVISORS: PARICHART SUWANBUBBHA, Ph.D., SUMANA TANGKANASINGH, MAÎTIRSE DE SOCIOLOGIE, DOCTORAT DU 3 ÈME CYCLE EN SOCIOLOGIE, SARINTHIP SATHIRASILAPIN, M.A.

ABSTRACT

The objectives of this research were to study the concept of “Sāsanadāyāda” (religious heir) in Buddhism and the situation of religious heir in Thailand today, to know problem and solution. The study used related documents and field research consisting of interviewing abbots and scholar monks. Secondly, a questionnaire was given to samples of monks who were ordained in Bangkok and Ratchburi province. The data gathered from these interviews and questionnaires were analyzed by percentage, mean and S.D.

It was found that there was the term “Dhammadāyāda” in Tipitaka whereas the term “Sāsanadāyāda” was found in the commentary of Sutta and Vinaya. This single term was used with a different meaning. Literally, it was found that its meaning used in the commentaries differed from that used by most Thai religious masters nowadays. However, it was found that the terms “Dhammadāyāda” and “Sāsanadāyāda” as well as the concept of religious heir in Mahaparinibbāna Sutta were related. Moreover, the approach of creating a religious heir and perpetuating of Buddhism continues from the past down to the present day. Nevertheless, the study of contemporary related documentary found that short – term ordination continues to give rise to a religious heir crisis in Thai Buddhist institutes. As a result, the number and qualities of monks as religious heirs decreases.

The field research revealed, however, that the short – term ordained monks in Bangkok and Ratchburi province had the same conditions of ordination: the ordination period, the cause of ordination, the aims of ordination, etc. Most of them were a monk for approximately 15 days because they were not allowed to leave their work for a long time. Most of them wanted to make their mind calm temporarily. They mostly aimed to gratify their parents.

It is suggested that to prevent and solve the religious heir crisis, the short – term ordained person should be a monk for longer, there should be arrangement of group ordination ceremonies many times, all year round, making a good relationship between senior monks and new monks in temples, there should be an efficient Buddhist educational system and training system for the short – term ordained monks.

KEY WORDS: TENDENCY / CRISIS / RELIGIOUS HEIR / SHORT -TERM ORDINATION

179 pp.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	**ค**
บทคัดย่อภาษาไทย	**ง**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	**จ**
สารบัญตาราง	**ญ**
สารบัญแผนภูมิ	**ฎ**
อักษรย่อชื่อคัมภีร์	**ฏ**
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย	4
1.5 นิยามศัพท์ในการวิจัย	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	10
2.1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	10
2.1.1 ความหมายของพระพุทธศาสนา	10
2.1.2 ความสำคัญของพระพุทธศาสนา	13
2.1.3 องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา	15
2.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา	17
2.2.1 การประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า	17

สารบัญ (ต่อ)

2.2.2 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า 20
2.2.3 งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล 22
2.2.4 งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน 26
2.3 พระพุทธศาสนากับศาสนทายาท 28
2.3.1 ที่มาและความหมายของศาสนทายาท 28
2.3.1.1 ที่มาและความหมายของศาสนทายาทในพระไตรปิฎก 29
2.3.1.2 ที่มาและความหมายของศาสนทายาทในอรรถกถาและคัมภีร์ทางศาสนาอื่น ๆ 33
2.3.1.3 ความหมายตามความเข้าใจของนักการศาสนาในปัจจุบัน 38
2.3.2 การเกิดขึ้นและการสืบต่อของศาสนทายาท 43
2.3.3 ความสำคัญของการมีศาสนทายาท 47
2.3.4 หน้าที่ของศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา 49
2.3.4 .1 หน้าที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย 49
2.3.4 .2 หน้าที่ประกาศเผยแผ่ศาสนา 51
2.3.4 .3 หน้าที่สั่งสอนศิษย์ 52
2.3.4.4 หน้าที่ในการธำรงรักษาพระศาสนา 53
2.3.5 การสร้างศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา 54
2.3.5.1 ความหมายของการบวช และวิธีการบวช 55
2.3.5.2 เหตุผลของการออกบวช 56
2.3.5.2 ข้อปฏิบัติของนักบวชในพระพุทธศาสนา 57
2.3.5.3 การบวชกับการทำหน้าที่ศาสนทายาท 59
2.3.6 ประเพณีการบวชในสังคมไทย 61
2.3.6.1 ประเพณีการบวชระยะสั้น 63
2.3.6.2 สาเหตุของการบวชระยะสั้น 65
2.3.6.3 ประโยชน์ของการบวชระยะสั้น 68
2.4 แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา 70
2.4.1 ความหมายของวิกฤต 70

สารบัญ (ต่อ)

2.4.2 ขอบเขตของวิกฤตพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน 71

2.4.3 ปัญหาที่จัดเป็นวิกฤตพระพุทธศาสนา 74

2.4.4 วิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทจากการบวชระยะสั้น 76

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย 82

3.1 ระเบียบวิธีวิจัย 82

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 83

3.3 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 84

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 84

3.4.1 เครื่องมือที่ใช้ 84

3.4.2 การสร้างเครื่องมือ 84

3.4.3 การหาคุณภาพของเครื่องมือ 86

3.7 การรวบรวมข้อมูล 86

3.8 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม 87

บทที่ 4 ผลการวิจัยและการอภิปรายผล 88

4.1 สถานภาพทั่วไป ของพระสงฆ์ผู้บวชระยะสั้นกลุ่มตัวอย่าง 88

4.2 ผลของความคิดเห็นเกี่ยวกับการบวชระยะสั้นในด้านต่าง ๆ 95

4.2.2 ความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนาของผู้บวชระยะสั้น 97

4.2.3 จุดมุ่งหมายในการบวช 98

4.2.4 ระยะเวลาที่ปรารถนาจะบวช 99

4.2.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการบวช 100

4.2.6 ประสบการณ์ระหว่างที่บวช 102

4.3 ผลการสัมภาษณ์ความเห็นของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการ 103

4.3.1 ความเห็นเรื่องการบวชในปัจจุบันกับความคาดหวังด้านศาสนทายาท 103

สารบัญ (ต่อ)

4.3.2 วิกฤตศาสนทายาท ตามความเห็นของพระสงฆ์นักวิชาการ 105
4.3.3 สาเหตุของวิกฤต ตามความเห็นของพระสงฆ์นักวิชาการ 106
4.3.4 แนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้น 108

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 112

5.1. สรุปผลการวิจัย 112
5.1.1 สรุปผลการศึกษาภาคเอกสาร 112
5.1.2 สรุปผลการศึกษาภาคสนาม 115
5.1.3 ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการ 119
5.2 อภิปรายผลของการวิจัย 122
5.2.1 สาเหตุของการบวชระยะสั้น 123
5.2.2 ประโยชน์ที่ได้รับจากการบวชระยะสั้น 129
5.2.3 ข้อจำกัดในการวิจัย 130
5.3 ข้อเสนอแนะ 131
5.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ 131
5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับทำวิจัยครั้งต่อไป 132

บทสรุปสำหรับผู้บริหารภาษาไทย 133
บทสรุปสำหรับผู้บริหารภาษาอังกฤษ 143
บรรณานุกรม 153
ภาคผนวก 159
ประวัติผู้วิจัย 179

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่

1. จำนวนพระภิกษุในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรีจำแนกตามที่บวช ลาสิกขา และอยู่จำพรรษาในแต่ละปี ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2545 จนถึง พ.ศ.2547 77

2. เปรียบเทียบจำนวนและร้อยละของผู้บวชระยะสั้นในกรุงเทพฯและจังหวัดราชบุรี ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2545 จนถึง พ.ศ.2547 รวมทั้งแสดงค่าเฉลี่ยทั้ง 3 ปี 77

3. แสดงยอดผู้เรียนนักธรรมชั้นตรีสนามหลวงทั่วประเทศ ปีการศึกษา 2543 – 2548 78

4. จำนวนและร้อยละของพระภิกษุที่ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามข้อมูลทั่วไป 88

5. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับของสาเหตุต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบวชระยะสั้นในพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง 94

6. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 96

7. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับของจุดมุ่งหมายในการบวช ของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 98

8. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความปรารถนาในการบวช ของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 99

9. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการคาดหวังถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการบวช ของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 99

10.แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับของประสบการณ์ระหว่างที่บวช ของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 101

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 1 แสดงความเชื่อมโยงแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏ ในพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์ทางศาสนาอื่น ๆ และความเข้าใจของผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาในประเทศไทยในปัจจุบัน 40

การใช้อักษรย่อชื่อคัมภีร์

อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ อ้างอิงมาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และอรรถกถาฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย 2525 ตามลำดับเล่มดังนี้

อักษรย่อ พระวินัยปิฎก

วิ.ภิกขุนี.	หมายถึง	พระวินัยปิฎก ภิกขุนีวิภังค์
วิ.ม.	หมายถึง	พระวินัยปิฎก มหาวรรค
วิ.จู.	หมายถึง	พระวินัยปิฎก จูฬวรรค

อักษรย่อ พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค
ที.ม.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค
ที.ปา.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค
ม.มู.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์
ม.ม.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์
สํ.นิ.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค
อง.เอก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต
อง.ทุก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต
อง.จตุกก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต
อง.ปญจก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต
อง.อฏฐก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อัฏฐกนิบาต
ขุ.อุ.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน
ขุ.อิติ.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ
ขุ.เถร.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา
ขุ.ป.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค
ขุ.อป.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ (ต่อ)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ม.มู.อ.	หมายถึง	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสูทนี มูลปัณณาสกอรรถกถา
สำ.นิ.,ข.อ.	หมายถึง	สังยุตตนิกาย สารัตถัปปกาสินี นิทานวรรคอรรถกถา
องฺ.เอกก.อ.	หมายถึง	สังยุตตนิกาย สารัตถัปปกาสินี เอกนิบาตอรรถกถา
ขุ.ธ.อ.	หมายถึง	ขุททกนิกาย ธัมมปทัฏฐคาถา
ขุ.เถร.อ.	หมายถึง	ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี เถรคาถาอรรถกถา
ขุ.ป.อ.	หมายถึง	ขุททกนิกาย สัทธัมมัปปกาสินีปฏิสัมภิทามรรคอรรถกถา

การใช้หมายเลข

1. หมายเลย พระไตรปิฎก ระบุถึง “เล่ม / ข้อ / หน้า” ตามลำดับ เช่น
   วิ.ม. 4 / 63 / 55 หมายถึง พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่มที่ 4
   ข้อที่ 63 หน้าที่ 55
2. การใช้หมายเลขในอรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ระบุถึง “ เล่ม / หน้า” เช่น
   วิสุทธิ. 3 / 255 หมายถึง วิสุทธิมัคโค เล่มที่ 3 หน้าที่ 255

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โลกเราทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และการเปลี่ยนแปลงที่ว่าเหล่านี้ส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมกับชีวิตของเราทั้งสิ้น ผลกระทบของแต่ละคนอาจแตกต่างกัน แต่ที่แน่ๆ กับชีวิตประจำวันและการทำงานของเรา สังคมโลกในระยะสามสิบปีที่ผ่านมาจึงเปรียบเสมือนกลุ่มสสารที่มีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรง (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช , 2534: 98)

การเปลี่ยนแปลงภายในสังคมโลกที่ได้ปรากฏขึ้นในปัจจุบันดังกล่าวนี้ มีผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และการสื่อสารโทรคมนาคม ทำให้โลกนี้เชื่อมโยงทุกสิ่งถึงกันได้หมด ที่กล่าวกันว่าเป็นโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้ทุกภาคส่วนในสังคมโลกมีการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันคือเน้นที่การพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าการพัฒนาด้านอื่น ๆ แต่ได้ละเลยการพัฒนาทางด้านจิตใจของบุคคล

ในส่วนของประเทศไทย การพัฒนาประเทศให้เจริญตามนานาอารยประเทศในช่วงที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน แม้หลายฝ่ายยอมรับว่ามีผลทำให้ประเทศไทยเจริญขึ้นในหลายด้าน โดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานด้านต่างๆ และดูเหมือนวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่จะดีขึ้น แต่การพัฒนาที่เน้นทางด้านเศรษฐกิจ โดยไม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคมของภาครัฐบาล ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ เช่น

ด้านเศรษฐกิจ เกิดการแข่งขันชิงกันทำมาหากินมากยิ่งขึ้น เกิดการเอารัดเอาเปรียบกัน ประชาชนจำเป็นต้องใช้ชีวิตอยู่กับงานมากขึ้น คุณลักษณะด้านการเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารีลดน้อยลง เกิดลัทธิบริโภคนิยม ถือเอาเงินและความมั่งมีเป็นเครื่องวัดความสำเร็จของชีวิต การอพยพของประชากรจากชนบทเข้าสู่เมืองทำให้สังคมชนบทล่มสลาย

ด้านสังคม การพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้สังคมไทยในปัจจุบันมีการพัฒนาในลักษณะที่ “ไม่ยั่งยืน” กล่าวคือ มนุษย์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมไม่ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าทัดเทียมกัน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้า แต่จิตใจของมนุษย์ไม่ได้รับการพัฒนาให้ทันกับการเติบโตทางวัตถุ มนุษย์จึงทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตั้งใจ

และรู้เท่าไม่ถึงการณ์ นอกจากนี้ การอพยพของประชากรจากชนบทเข้าสู่เมือง ทำให้สังคมเมืองเต็มไปด้วยปัญหามลพิษและอาชญากรรม

ผลกระทบด้านต่างๆ เหล่านี้ เป็นเหตุให้ประชาชนในสังคมต้องพบกับปัญหารอบด้าน จนมีเวลาที่จะสนใจหรือศึกษาเรื่องศาสนาน้อยลงกว่าเดิมมาก จะสนใจก็เฉพาะเมื่อมีเหตุจำเป็นเท่านั้น การปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ถูกต้องก็น้อยลงไปด้วย การปฏิบัติศาสนาอย่างผิด ๆ กลับมีให้เห็นโดย ทั่ว ไป (คณะกรรมาธิการ การศึกษาและวัฒนธรรม วุฒิสภา,2540: 14)

สถาบันพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย ก็ได้รับผลพวงจากความเจริญทางด้านวัตถุในยุคโลกาภิวัตน์นี้ด้วย ทั้งทางตรงและทางอ้อมหลายประการอาทิ ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์เสียหายมากขึ้น จากการประโคมข่าวที่เน้นด้านลบของพระสงฆ์ของสื่อมวลชนบางประเภท มีการอาศัยพระพุทธศาสนาเพื่อใช้หาผลประโยชน์หรือที่เรียกว่า “พุทธพาณิชย์” คนไทยเหินห่างจากพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์ด้อยลงเพราะติดในบริโภคนิยมเหมือนกับฆราวาส รวมถึงการลดจำนวนลงมากขึ้นเรื่อย ๆ ของพระสงฆ์และสามเณรซึ่งถือว่าเป็นทายาทผู้สืบอายุพระพุทธศาสนา หรือ ศาสนทายาท อันอาจเนื่องจากสาเหตุที่มีการบวชน้อยลง หรือบวชเพียงระยะสั้นโดยไม่จำพรรษาแล้วสึกออกมา

สิ่งที่ควรกล่าวเพิ่มเติมในเรื่องนี้ก็คือการที่ประเทศไทยเน้นพัฒนาด้านเศรษฐกิจจึงทำให้ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงจากการเป็นประเทศเกษตรกรรมไปเป็นประเทศกึ่งอุตสาหกรรมที่มีการส่งเสริมภาคเอกชนในการผลิตเพื่อการส่งออกมากขึ้น ในการพัฒนาประเทศตามแนวนี้ต้องใช้พนักงานทำงานในภาคเอกชนเพิ่มมากขึ้นทุกปี ชายไทยที่ทำงานอยู่ในเอกชน จะมีโอกาสได้บวชน้อยลง และถึงแม้จะได้บวชก็จะมีเวลาบวชที่สั้นลง เพราะกิจการภาคเอกชนจะมีกฎเกณฑ์ของการลางานต่าง ๆ แต่ในเรื่องการลาบวชจะไม่มีการกำหนดไว้ในเงื่อนไขของการลา

อีกประการหนึ่งคือค่านิยมการบวชของคนไทยพุทธส่วนใหญ่ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย ชำเลือง วุฒิจันทร์(2524 : 26) กล่าวว่า ตามสภาพความเป็นจริงที่เห็นอยู่ทั่วไปนั้น คนไทยนิยมการบวชเรียนหรือบรรพชาอุปสมบทน้อยลง สัดส่วนของจำนวนพระภิกษุและสามเณร กับจำนวนพลเมืองต่ำมาก ส่วนที่เห็นว่ามีการบรรพชาอุปสมบทกัน ก็ทำตามประเพณีเสียส่วนมาก ทั้งพระภิกษุสามเณรที่บวชแล้วไม่ได้ศึกษาพระธรรมวินัยอย่างจริงจัง เพื่อให้รู้และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้องเคร่งครัดมีน้อยลง จำนวนพระภิกษุสามเณรนอกพรรษาน้อยกว่าในพรรษามาก และที่บวชตามประเพณีก็เช่นกัน มีการบวช 3 วัน 7 วัน 15 วัน เช่น บวชหน้าศพ บวชแก้บนเพิ่มมากขึ้น บวชในพรรษา 3 เดือน ไม่ค่อยเพิ่มมากนัก

การบวชของพระสงฆ์เริ่มมีแนวโน้มว่าจะมีจำนวนผู้บวชน้อยลงและมีระยะเวลาของการบวชลดลงจากเดิมที่เคยบวชกันอย่างน้อย 1 พรรษา ท่านพุทธทาส ได้เคยปรารภเรื่องการบวช

เพียงระยะสั้นในการอบรมข้าราชการที่บวชในช่วงฤดูร้อนว่า "ปัญหาเฉพาะหน้าก็คือ การไม่นิยมเข้ามาบรรพชาอุปสมบทของกุลบุตร หรือการบวชเข้ามาเพียงชั่วไม่กี่วัน, ชั่ว 7 วัน ดูจะมากยิ่งขึ้นทุกที ดูน่าเป็นห่วง ว่าในอนาคตอันใกล้นี้ พระจะไม่ค่อยมีในแต่ละวัด"* (พุทธทาสภิกขุ,2543: 9)

คำปรารภของท่านพุทธทาสเป็นความจริงที่ปรากฏอยู่ในทุกวันนี้ เพราะวัดที่มีอยู่ในประเทศไทยจำนวนทั้งสิ้น 32,710 วัดนั้น ได้กลายเป็นวัดร้างถึง 6,815 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, อ้างในwww.dhammathai.org/watthai/watstat.php) วัดที่อยู่ในชนบทเป็นจำนวนมากมีพระอยู่เพียงรูปเดียวหรือ 2 รูป เท่านั้น และพระที่อยู่ในวัดในชนบทมักเป็นพระที่บวชเมื่ออายุมากหรือพระหลวงตา จึงมีคำกล่าวในทำนองล้อเลียนว่า "วัดหลวง"

ผู้ที่บวชเพียง 7 วัน 10 วัน หรือ 1 เดือนเป็นต้นนั้น จัดว่าเป็นการบวชในระยะที่สั้นมาก และการที่ต่างคนก็ต่างบวชและอยู่เป็นพระในระยะเวลาที่ต่างกัน จึงเป็นการยากที่ทางวัดแต่ละวัดจะจัดการอบรมสั่งสอนในหลักพระธรรมวินัย และในการปฏิบัติสมาธิภาวนาเพื่อการอบรมจิตใจ

อีกประการหนึ่งเนื่องจากวัดในต่างจังหวัดส่วนมากขาดแคลนพระอาจารย์ที่เลี้ยงที่จะให้ความรู้และแนะนำข้อปฏิบัติต่างๆ จะมีก็แต่พระหลวงตาดังกล่าวแล้ว ส่วนเจ้าอาวาสนั้นมักจะไม่มีเวลาว่างพอที่จะแนะนำอบรมอย่างใกล้ชิดและบ่อยเท่าที่ควร ทำได้แค่เพียงแนะนำหลักการแล้วให้ปฏิบัติเอาเองซึ่งผู้ที่บวชด้วยศรัทธาและตั้งใจปฏิบัติอย่างแท้จริงเท่านั้นที่พอจะได้ประโยชน์ในการบวชระยะเวลาสั้น ๆ นั้น เพราะฉะนั้นการบวชระยะสั้น เมื่อมองในด้านผลลัพธ์จึงน่าจะเป็นประโยชน์เพียงเล็กน้อยทั้งต่อผู้ที่เข้ามาบวชเองและต่อสังคม

สถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยคงไม่อาจตั้งความหวังในเรื่องความเป็นศาสนทายาทจากพระสงฆ์ที่บวชเข้ามาเพียงไม่นานวันและไม่ได้ศึกษาและปฏิบัติตามสมควร เพราะว่าพระสงฆ์ศาสนทายาทที่แท้จริงนั้นต้องบวชแล้ว เรียนจริง ปฏิบัติจริง ก็จะได้รับผลตามการปฏิบัติของแต่ละบุคคล ทำดังนี้จึงจะได้ชื่อว่า ทำหน้าที่สืบอายุศาสนาได้อย่างมีคุณภาพ

สภาพของการบวชในระยะสั้นที่นิยมกันมากจนอาจเรียกได้ว่าเป็น "ค่านิยมการบวชระยะสั้น" ในปัจจุบันนี้ สถาบันพระพุทธศาสนาคงจะต้องยอมรับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเกิดวิกฤตทางด้านผู้ที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนา หรือศาสนทายาท ที่ผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายจะต้องทำความเข้าใจ และประยุกต์ใช้แนวทางที่เหมาะสม ในการทำให้การบวชระยะสั้นของชาวไทยในปัจจุบันนี้ไม่สูญเปล่า ด้วยการถูกปล่อยปละละเลยดังเช่นที่ผ่านมา

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นว่าควรศึกษาในเรื่องการบวชของคนไทยในปัจจุบันว่า การที่มีผู้บวชระยะสั้นกันมากนั้น จะมีผลเป็นอย่างไรทั้งต่อผู้บวชเอง และต่อสถาบันศาสนาในด้านที่เกี่ยวกับศาสนทายาท โดยจะศึกษาถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับการบวชระยะสั้น จุดมุ่งหมายของการบวช

---

* พุทธทาสภิกขุปรารภไว้ก่อน พ.ศ.2529

ประสบการณ์ในระหว่างที่บวชเป็นต้น รวมทั้งจะได้ศึกษาทัศนะของพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในทางวิชาการ และต่อสถาบันพระพุทธศาสนาต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา

1.2.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์สาเหตุและปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ศาสนทายาทในปัจจุบัน

1.2.3 เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้บวชรวมทั้งความคิดเห็นของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการต่อกรณีการบวชระยะสั้น

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ส่วนที่หนึ่ง ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทตามประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และศึกษาสถานภาพของพระสงฆ์ศาสนทายาทในประเทศไทยในปัจจุบัน จากพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์ทางศาสนาอื่นๆ รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่สอง ศึกษาภาคสนาม เฉพาะพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นนอกพรรษา ในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดราชบุรี โดยศึกษาความคิดเห็นต่อการบวชระยะสั้น เกี่ยวกับสาเหตุของการบวชระยะสั้น ความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนาของผู้บวช จุดมุ่งหมายในการบวช ระยะเวลาที่ปรารถนาจะบวช ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการบวชและประสบการณ์ระหว่างที่บวชของผู้บวชแต่ละรูป ส่วนการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา จะสัมภาษณ์เฉพาะเจ้าอาวาสของวัดที่ได้แจกแบบสอบถามแก่พระที่บวชระยะสั้น และสัมภาษณ์พระสงฆ์นักวิชาการเฉพาะที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ ในส่วนที่ 1 การศึกษาเอกสาร ส่วนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม เพื่อศึกษาเชิงสำรวจในพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้น ทั้งจะได้มีการสัมภาษณ์ เจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดของการดำเนินงานทั้ง 2 ส่วนมีดังต่อไปนี้

1.4.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นขั้นตอนแรกของการวิจัยโดยเป็นการค้นคว้าหนังสือและเอกสารต่าง ๆ จากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary source) คือ คัมภีร์ทาง

ศาสนา อรรถกถาชั้นรองลงมา และแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ วิทยานิพนธ์ ตำรา วารสาร หนังสือพิมพ์ เว็บไซต์ และเอกสารอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหัวข้อการวิจัยครั้งนี้

1.4.2 การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นขั้นตอนหลังจากที่ได้ศึกษาวิจัยเอกสารแล้ว ต่อจากนั้นจึงได้กำหนดตัวแปรต่าง ๆ เพื่อใช้ในการตั้งคำถาม หลังจากนั้นได้กำหนดวิธีการในการศึกษาภาคสนามที่จะต้องใช้ร่วมกันในงานวิจัยนี้ ได้แก่

ก. การสำรวจเบื้องต้น (Primary Survey)

ข. การสัมภาษณ์ (Interview)

ค. การออกแบบสอบถาม (Questionnaire)

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้ความหมายที่ชัดเจนตรงกัน ผู้วิจัยจึงจำกัดความศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

แนวโน้ม หมายถึง แนวทางที่น่าจะเป็นไปทางใดทางหนึ่ง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 599)

วิกฤตหมายถึงอยู่ในขั้นล่อแหลมต่ออันตราย, อยู่ในขั้นหัวเลี้ยวหัวต่อ (ราชบัณฑิตย-สถาน, 2546: 1070)

ศาสนทายาท มาจากศัพท์ 2 คำคือ คำว่า “ศาสนา” กับคำว่า “ทายาท” ซึ่งแปลว่า ผู้สืบสันดาน หรือสืบสกุล โดยปริยายหมายถึงผู้รับ หรือผู้อยู่ในฐานะที่จะรับตำแหน่งหน้าที่ต่อจากบุคคลอื่น (ราชบัณฑิตยสถาน,2546: 525) แต่ในที่นี้หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ผู้ที่ศึกษาพุทธธรรม แล้วสามารถทรงจำ นำไปปฏิบัติจนเห็นผลด้วยตนเอง และสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตามได้ ที่เรียกว่า “สืบอายุพระศาสนา”

แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาท ในที่นี้หมายถึง มีความเป็นไปได้ที่สถาบันพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในประเทศไทยจะเกิดสภาวะขาดแคลนพระภิกษุสงฆ์ศาสนทายาทที่สามารถทำหน้าที่สืบต่อพระพุทธศาสนาได้อย่างมีคุณภาพ ในอนาคตอันไม่ไกลนี้

การบวชระยะสั้น หมายถึงการบวชเป็นพระภิกษุนอกพรรษาในช่วงเวลาสั้น คือ ตั้งใจบวชเพียง 5 วัน 7 วัน หรือ 15 วันเป็นต้น แต่ไม่ถึง 3 เดือน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ได้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา

1.6.2 ได้ทราบความคิดเห็นของผู้บวชรวมทั้งความคิดเห็นของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการต่อกรณีการบวชระยะสั้น

1.6.3 ได้ทราบแนวทางในการป้องกันและแก้ไขวิกฤตศาสนทายาทที่จะเกิดขึ้น

1.6.4 ผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้นำผลการศึกษาครั้งนี้ไปใช้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยต่อไป

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยได้พบว่า ยังไม่มีผู้ใดเคยศึกษาวิจัยแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาและพฤติกรรมการบวชพระระยะสั้นในสังคมไทยปัจจุบัน แต่เรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในสถานการณ์ปัจจุบันและเรื่องการบวชหรือบรรพชาในแง่มุมอื่น ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับงานวิจัยนี้ ได้มีผู้ศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

พระไพศาล วิสาโล (2546) ได้ค้นคว้าและเขียนงานเรื่อง “พุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต” ในแง่มุมของศาสนาในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงนั้นท่านกล่าวว่า ทุกครั้งที่มีกระแสความคิดหรือกระแสความเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่ไหลบ่าเข้ามาในสังคม หากเป็นกระแสใหญ่ ผลที่เกิดขึ้นกับศาสนาดั้งเดิมในสังคมนั้นมักจะมี 4 แบบ คือ

1. ศาสนานั้นถูกลดบทบาทลง
2. ศาสนาดั้งเดิมโอนอ่อนผ่อนตามไปตามสถานการณ์ใหม่หรือความคิดใหม่
3. เกิดการปรับตัวภายในศาสนาเพื่อธำรงคุณค่าเดิมเอาไว้
4. ศาสนานั้นปิดตัวเอง และพยายามกลับไปหา “ความจริงแท้” ในอดีต

และว่าพุทธศาสนาในไทยได้ปรับตัวจนพร้อมที่จะเข้าสู่โลกยุคใหม่ โลกของวิทยาศาสตร์และความทันสมัยด้วยเทคโนโลยีตะวันตก หลังจากประเทศไทยเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ไม่นาน ก็เห็นได้ชัดว่า พุทธศาสนาได้เสื่อมอิทธิพลลงไปโดยลำดับ ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็คือ กระบวนการที่เรียกว่า โลกิยานุวัตน์ (Secularization)”

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ (2544) ได้ศึกษา “สื่อมวลชนกับวิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา” พบว่า ในด้านความหมายของวิกฤตในพระพุทธศาสนา นักวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความเห็นร่วมกันว่า ในบรรดาองค์ประกอบที่สำคัญของพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์นั้น ส่วนประกอบที่กำลังเผชิญกับความวิกฤตก็คือส่วนประกอบที่เป็นพระสงฆ์ ซึ่งรวมถึงพุทธศาสนิกชนที่เป็นอุบาสกและอุบาสิกา

พระมหาหรรษา นิธิบุณยากร (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “วิกฤตพุทธศาสนา: กรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (2523-2543)” โดยศึกษาวิกฤตการณ์ทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับสามเณรจากทุกภาคของประเทศไทย รวม 500 องค์ พบว่า นับจากปีที่ศึกษาย้อนหลังไป 20 ปี ได้มีปรากฏการณ์และวิกฤตการณ์เกิดขึ้นในสังคมไทยหลายด้านด้วยกัน ที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สามเณรในสังคมไทยหลายด้านและการที่สามเณรในสังคมไทยไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้น ทำให้สามเณรประสบปัญหาหลายประการ

คนึงนิตย์ จันทบุตร (2530) ได้ศึกษา “สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” ผลการวิจัยเรื่องนี้พบว่า สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาเริ่มตกต่ำลงในช่วงการพัฒนาประเทศให้เป็นสมัยใหม่ ความนิยมใช้เทคโนโลยีตะวันตะวันตกเป็นเครื่องมือพัฒนาประเทศ ของภาครัฐทำให้พระพุทธศาสนาถูกลดทอนความสำคัญ สถาบันสงฆ์ยังเป็นที่เคารพนับถือแต่การสอนธรรมะโดยพระสงฆ์เป็นกลายเป็นเรื่องล้าสมัยไม่ทันโลก บทบาทที่เหลือของพระสงฆ์จึงเป็นเพียงบทบาทด้านพิธีกรรมและจิตสงเคราะห์ ประชาชนเริ่มเสื่อมคลายต่อการบวชเรียนเพราะเห็นเป็นการสิ้นเปลืองและไร้ประโยชน์ การบวชเหลืออยู่เพียงการรักษาประเพณี และอาศัยประโยชน์จากศาสนา มีเพียงจำนวนน้อยที่บวชโดยมุ่งหวังจะขัดเกลากิเลส

สุนทรียา สุนทรวิภาต (2529)ได้ศึกษา “ความสำคัญของการบวชที่มีต่อสังคมไทยปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี” โดยได้สำรวจแรงจูงใจในการบวช ความคิดเห็น ความเชื่อ และค่านิยมในการบวช จากพระภิกษุในทั้ง 2 จังหวัด ๆ ละ 50 รูป ผลการศึกษาพบว่า ในด้านแรงจูงใจของการบวชที่สำคัญมี 3 อันดับ ได้แก่ อันดับแรก บวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดาและผู้มีอุปการคุณ อันดับสอง เพื่อจะได้ศึกษาหลักธรรม และอันดับสุดท้ายเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ (2538)ได้ศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมการบวชในสังคมไทย” กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระภิกษุและสามเณรจำนวนทั้งสิ้น 920 รูปในทุกภาคของประเทศไทย โดยการสำรวจ พบว่าในด้านวัตถุประสงค์ของผู้บวชนั้น ภิกษุสามเณรส่วนใหญ่บวชตามประเพณี มีถึงร้อยละ 43.54 รองลงมา เป็นการบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและวิชาการที่สถาบันสงฆ์จัดให้มีร้อยละ25.10 อันดับ 3 เป็นการบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่มีอุปการคุณทั้งที่ล่วงลับไปแล้วและที่ยังมีชีวิตอยู่ มีร้อยละ13.04 ส่วนที่เหลือเป็นการบวชเพื่อสืบทอดศาสนา บวชเพื่อการดำรงชีวิต และบวชเพราะศรัทธา มีร้อยละ 7.10,6.38และ5.12 ตามลำดับ

ไผท นาควัชระ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง “หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในคณะสงฆ์ไทย” โดยศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า พระอุปัชฌาย์มีบทบาทหน้าที่คัดสรรและนำให้ผู้ต้องการบวชได้เข้ามาใช้ชีวิตในพระศาสนา เมื่อบวชแล้วอุปัชฌาย์ยังต้องคอย

ปกครองดูแลให้การศึกษาอบรมศิษย์ของตน ทำให้เกิดความเจริญงอกงามในตัวของศิษย์ทั้งหลาย และต่อพระพุทธศาสนา พระอุปัชฌาย์จึงชื่อว่ามีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการสืบต่อและดำรงรักษาพระพุทธศาสนา หากพระอุปัชฌาย์ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสามารถและไม่บกพร่อง แต่เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินบทบาทหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ ทำให้พระอุปัชฌาย์ละเลยบทบาทหน้าที่ที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และดำเนินบทบาทผิดไปจากวัตถุประสงค์ของพระอุปัชฌาย์ที่ควรเป็นเช่นในครั้งพุทธกาล

วิโรจน์ พรหมสุด (2547)ได้ศึกษาเรื่อง “การบวช ในฐานะที่เป็นกระบวนการขัดเกลาเพื่อความเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ” โดยใช้วัดสังฆทานและวัดชลประทานรังสฤษฎ์เป็นที่ศึกษา (ทั้งสองวัดนี้มีการจัดบวชเป็นรุ่น ๆ ไป ตลอดทั้งปี) สิ่งที่ศึกษาคือ ทัศนะและแรงจูงใจในการบวช กระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่วัดทั้งสองนั้นจัดให้มี ทั้งในด้าน เครื่องมือ บุคลากร วิธีการ และเนื้อหา รวมทั้งศึกษาผลของกระบวนการขัดเกลา ผลการศึกษาพบว่า ผู้ที่บวชใน 2 วัดนี้ต้องมีศรัทธาเป็นแรงจูงใจก่อน เมื่อเข้ามาบวชโดยผ่านกระบวนการทดสอบบางอย่างจากบุคลากรที่เป็นพระอาจารย์แล้ว ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎระเบียบข้อบังคับของวัด ซึ่งถือเป็นเครื่องมือในกระบวนการขัดเกลา ส่วนเนื้อหาที่ใช้ในการขัดเกลาของวัดทั้งสองแตกต่างกัน คือวัดสังฆทานใช้การอบรมแนวสติปัฏฐาน 4 และธุดงค์ 13 ส่วนวัดชลประทานฯ ให้การศึกษาอบรมตามตารางอบรม ซึ่งมีเนื้อหาที่เน้นทางด้านความรู้ความเข้าใจหลักธรรมะ ผลของการบวชและกระบวนการขัดเกลาทำให้ผู้บวชได้ฝึกความอดทน ทำให้เป็นคนมีวินัย ลดทิฏฐิมานะ ได้เรียนรู้ฝึกฝนการทำสมาธิ การฝึกบังคับจิตใจของตน และได้เรียนรู้การใช้ชีวิตอย่างพระสงฆ์

ชำเลือง วุฒิจันทร์ (2525) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ” เฉพาะในเรื่องการบรรพชาอุปสมบทและการดำรงสมณเพศนั้นได้สรุปและเสนอแนะในรายงานว่า การบรรพชาอุปสมบทของพุทธศาสนิกชนชาวไทยปัจจุบันมี 2 ประเภท คือ ประเภทบวชชั่วคราว และประเภทบวชเพื่อเป็นศาสนทายาท การบวชชั่วคราว ถ้าบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุก็ควรอยู่ในเพศบรรพชิตให้ได้ 1 พรรษา เป็นอย่างน้อย และศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อยู่ใกล้ชิดอุปัชฌาย์อาจารย์ตลอดพรรษานั้นอย่างจริงจังจึงจะเกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่สังคมที่ตนอาศัยอยู่ร่วมด้วยนั้น การบวชแก้บนแค่ 3 วัน 7 วัน ไม่ว่าจะเป็นสามเณรหรือพระภิกษุหาได้ก่อให้เกิดบุญหรือประโยชน์แก่ตนเอง บิดามารดา ญาติมิตร หรือสังคมแต่ประการใดไม่ ส่วนการบรรพชาอุปสมบทเพื่อเป็นศาสนทายาทสืบพระศาสนา ถือได้ว่าเป็นการเสียสละอย่างสูงในอันที่จะเข้าศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และรับภารธุระของพระศาสนาสืบไป

จากบทความ รายงานและการศึกษาวิจัยที่ได้ยกมาข้างต้นนี้ได้แสดงภาพในมุมกว้างของปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงของศาสนาและวิกฤตของพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ ส่วนในเรื่องการบวชที่มีผู้ศึกษาไว้นั้นเป็นการศึกษาสภาพการบวชโดยทั่วไป ผู้วิจัยได้คิดโยงแนวคิดเรื่องศาสนทายาทในพระพุทธศาสนากับความนิยมบวชระยะสั้นของชายไทยชาวพุทธในปัจจุบัน ที่ผู้วิจัยเชื่อว่าอาจเป็นแนวโน้มที่ทำให้เกิดวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทขึ้นได้ในพระพุทธศาสนา เพื่อจะศึกษาถึงแนวโน้มของเหตุการณ์ดังกล่าว โดยการศึกษาที่กล่าวนี้จะได้อาศัยหลักฐานทางศาสนาจากการศึกษาวิเคราะห์พระไตรปิฎกและอรรถกถาและแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ จากการทบทวนวรรณกรรมที่มีผู้เขียนหรือกล่าวอ้างไว้แล้ว จากนั้นจะได้นำเสนอข้อเท็จจริงที่เป็นปรากฏการณ์ในสังคมไทย พร้อมกับจะได้สะท้อนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผลของการสัมภาษณ์ซึ่งน่าจะเป็นแนวทางแก้ไขต่อปัญหาของสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยต่อไป

บทที่ 2
ทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยเรื่องแนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวชระยะสั้นในสังคมไทยปัจจุบัน ฯ นี้ มีการศึกษาภาคเอกสารที่เกี่ยวข้องใน 4 หัวข้อ หัวข้อแรก เป็นความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หัวข้อที่สองเป็นเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หัวข้อที่สามเรื่องพระพุทธศาสนากับศาสนทายาท และหัวข้อที่สี่ คือ เรื่องแนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา ในแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดของการศึกษาดังต่อไปนี้

2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากลที่สำคัญศาสนาหนึ่งของโลก มีพระโคดมพุทธเจ้าเป็นศาสดา เป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม อุบัติขึ้นในประเทศอินเดีย เมื่อประมาณ 2595 ปีมาแล้ว หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

2.1.1 ความหมายของพระพุทธศาสนา

คำว่า “พุทธศาสนา” ที่ใช้เรียกกันในปัจจุบันนี้ มีที่มาจากคำศัพท์ภาษาบาลี 2 คำ คือ คำว่า พุทธ (รู้แล้ว ตื่นแล้ว ผู้รู้ พระพุทธเจ้า) กับ คำว่า สาสนำ (คำสอน) ซึ่งรวมกันแล้วหมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้า คำสอนที่ทำให้บุคคลเป็นผู้รู้แจ้ง หรือ ศาสน์แห่งผู้รู้ ผู้ตื่น

คำสอนของพระพุทธเจ้าอาจมีได้หลายชื่อแต่มีความหมายอย่างเดียวกัน ในที่นี้ได้นำคำบาลีที่ใช้แทนความหมายของ “พุทธศาสนา”ได้มาเปรียบเทียบให้เห็นการเรียกชื่อของ “พุทธศาสนา” ที่แตกต่างกันตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

ในพระไตรปิฎก มีคำศัพท์ที่ ใช้ในความหมายว่า “ศาสนา” ตามที่ชาวพุทธในปัจจุบันใช้เรียกกันหลายคำด้วยกัน เช่น

คำว่า “พุทธศาสนา” คำนี้มีในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี 52 แห่ง ซึ่งล้วนแต่ปรากฏในรูปแบบของคำประพันธ์ที่เป็นร้อยกรองฉันทลักษณ์ และทั้งหมดเป็นคำกล่าวของพระสาวก เช่น คำอุทานของพระองคุลิมาลเถระว่า “โย หเว ทหโร ภิกฺขุ ยุญฺชติ พุทฺธสาสเน โสมำ โลกำ ปภาเสติ อพฺภามุตฺโตว จนฺทิมา ” (สุตฺต ม. มชฺฌิมปณฺณาสกำ - หน้าที่ 487)

คำว่า “ศาสนา” ดังในภัททาลิสูตร พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุชื่อภัททาลิว่า “เธอมิได้เข้าใจแม้เหตุที่ว่าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงรู้จักเราว่า‘ภิกษุชื่อภัททาลิเป็นผู้ไม่บำเพ็ญสิกขาในศาสนาของพระศาสดาให้บริบูรณ์” (ม.ม.13/135/152)

คำว่า “พรหมจรรย์” ดังที่ปรากฏในพระพุทธดำรัสส่งพระสาวก 60 รูปเผยแผ่ศาสนาเป็นครั้งแรกโดยทรงใช้คำว่า “พฺรหมฺจริยํ ปกาเสถ” ท่านทั้งหลายจงประกาศพรหมจรรย์เถิด (วิ.ม. 4/32/40) และในมหาปรินิพพานสูตรพระพุทธเจ้าตรัสว่า “มารผู้มีบาป เราจักยังไม่ปรินิพพาน ตราบเท่าที่พรหมจรรย์ (ศาสนา) นี้ ของเรา จังยังไม่สำเร็จบริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดี กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว” (ที.ม.10/168/116)

คำว่า “ธรรมวินัย” คำนี้มีอยู่มากในพระไตรปิฎก ตัวอย่างเช่น ในพระพุทธดำรัสที่ตอบแก่ท้าว ปหาราทะ เกี่ยวกับความมหัศจรรย์ของพระธรรมวินัย ว่า “ปหาราทะ ในธรรมวินัยนี้ มีธรรมที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏ 8 ประการ ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัย...” (องฺ.อฏฐก. 23/19/248-251)

คำว่า “ธรรม” ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระสาวกสงฆ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด” (ที.ปา.11/80/59) คำว่า “ธรรม”นี้ ก็ปรากฏในพระไตรปิฎกมากเหมือนกับ คำว่า “ธรรมวินัย”

คำว่า “ปาพจน์” ดังพระปัจฉิมวาจาของพระพุทธเจ้าว่า “อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา...” (ที.ม.10/216/164)

คำว่า “สัตถุศาสน์” ดังในสิกขาบทวิภังค์แห่งปาราชิกสิกขาบทที่ 3 ว่า “คำว่า โดยสัตถุศาสน์ คือโดยคำสั่งสอนของพระชินเจ้า โดยคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า” (วิ.ภิกขุณี.3/670/16)

คำว่า “อริยวินัย” ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับสัจจกนิคันถบุตรว่า “อัคคิเวสสนะ ถึงภาวนาใด มีอยู่แต่ก่อนที่ท่านได้เจริญแล้ว แม้กายภาวนานั้น ไม่เป็นธรรม ในอริยวินัย...” (ม.มู. 12/407/110)

นอกจากนี้ ชื่อที่ใช้เรียกแทนคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธศาสนาในพุทธกาลยังสามารถพบได้อีกในหลายที่ในส่วนที่เป็นอรรถาธิบายของพระสาวก เช่นใน พระไตรปิฎกเล่มที่ 31 ในหมวดที่ชื่อ ทสอิทธินิเทส จากพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดง ลักษณะของ “ฤทธิ์ที่อธิษฐาน” ว่า

“ภิกษุในที่นี้แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่างคือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้...ใช้อำนาจทางกายไปถึงพรหมโลกก็ได้”

พระสารีบุตรได้อธิบายคำว่า “ในที่นี้” ว่า หมายถึง “ในความเห็นนี้ (ทิฏฐิ) ในความถูกใจนี้ (ขันติ) ความพอใจนี้ (รุจิ) ความยึดถือนี้ (เขต) ในธรรมนี้ ในวินัยนี้ ในธรรมวินัยนี้ ปาพจน์นี้ พรหมจรรย์นี้ สัตถุศาสน์นี้ เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ในที่นี้” (ขุ.ป.31/10/565)

ในอรรถกถาของพระไตรปิฎกนี้ ได้มีอธิบายขยายความต่อไปอีกว่า

“คำสอนนั้นท่านกล่าวว่า **ทิฏฐิ** เพราะพระพุทธเจ้าผู้มีพระภาคทรงเห็นแล้ว ท่านกล่าวว่า **ขันติ** ด้วยสามารถความพอใจ กล่าวว่า **รุจิ** ด้วยสามารถความชอบใจ กล่าวว่า **เขต** ด้วยสามารถการยึดถือเอา กล่าวว่า **ธรรม** ด้วยอรรถว่าเป็นสภาวธรรม กล่าวว่า **วินัย** ด้วยอรรถว่าควรศึกษา กล่าวว่า **ธรรมวินัย** แม้ด้วยอรรถทั้งสองนั้น กล่าวว่า **ปาพจน์** ด้วยสามารถธรรมที่ตรัส กล่าวว่า **พรหมจรรย์** ด้วยอรรถว่าเป็นความประพฤติอันประเสริฐ กล่าวว่า **สัตถุ-ศาสน์** ด้วยสามารถให้คำสั่งสอน”(ขุ.ป.อ.เล่ม 7 ภาค 2:196)

ดังนั้นจึงน่าจะถือได้ว่าคำเหล่านี้ทั้งหมด เป็นคำที่ใช้เรียกประมวลสั่งคำสอน ระบบความคิด ขอบเขตของความเชื่อและแนวทางปฏิบัติไปตามความเชื่อที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำมาสั่งสอน ที่เรียกกันในปัจจุบันนี้ว่า “พุทธศาสนา”ได้ แต่ คำบางคำ มิได้เจาะจงใช้เฉพาะในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นคำกลาง ๆ ที่ใช้เรียกลัทธิคำสอนทั่วไปในสมัยนั้น เช่นคำว่า “ธรรมวินัย” ดังที่ แสง จันทร์งาม (2531:9) กล่าวว่า คำว่า ธรรมวินัย ดูเหมือนจะใช้เป็นชื่อศาสนาทั่วๆ ไปด้วย ท่านให้ตัวอย่างว่า เมื่อนิคันถนาฏบุตรผู้เป็นศาสดาของศาสนาเชนปรินิพพานนั้น สาวกของท่านได้แตกแยกทุ่มเถียงกันเป็นการใหญ่ ต่างด่าทอกันว่า “ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้” ส่วนคำว่า “ธรรม” ก็เช่นกัน มีตัวอย่างตอนที่มานพชื่ออุปติสสะ(พระสารีบุตร)เมื่อได้ไปพบพระอัสสชิ ก็เกิดความเลื่อมใส จึงถามว่า “ผู้มีอายุ ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน ท่านชอบใจธรรมของใคร” (วิ.ม.4/61/75)

อย่างไรก็ตาม คำว่า “ธรรม” และ คำว่า “ธรรมวินัย” สองคำนี้ที่น่าจะหมายถึง และใช้เรียกประมวลคำสั่งสอนเป็นต้นของพระพุทธเจ้า เพราะพบได้มากและดาษดื่นที่สุดในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าเองก็มักใช้คำทั้งสองนี้เรียกศาสนาของพระองค์ สำหรับคำอื่น ๆ ทรงใช้เป็นบางโอกาสเท่านั้น

สำหรับการใช้คำว่า “ศาสนา” โดยตรงนั้น ในพระไตรปิฎกไม่พบว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้คำนี้เลย เว้นแต่ทรงอ้างคำกล่าวของภิกษุอื่น เช่นอ้างความคิดของพระภัททาลิดังตัวอย่างข้างต้น เพราะเหตุนี้ คำว่า ศาสนา หรือ พุทธศาสนา จึงพบได้แต่ในร้อยกรอง ที่เป็นคำพูดของพระสาวกเป็นส่วนใหญ่ แต่คำว่า ศาสนา นี้ เพิ่งจะมาใช้กันในสมัยต่อมา ซึ่งจะพบคำนี้ทั่วไปในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา

ส่วนที่ในปัจจุบันมีการใช้คำว่า “พุทธศาสนา” เรียกปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ศาสนา” ของพระพุทธเจ้ากันโดยทั่วไปนั้น จึงอาจมีความหมายไม่ตรงตามที่ใช้เรียกกันในครั้งพุทธกาล ใน

เรื่องนี้พุทธทาสภิกขุ (2516: 10) กล่าวว่า “เดี๋ยวนี้เราใช้คำว่า “ศาสนา” กันแทนคำว่า “ธรรมะ” นี้ก็ขอให้ทราบไว้ด้วยว่า ในครั้งพุทธกาลนั้น ไม่มีคำว่า “ศาสนา” ใช้เลย ไม่ใช่โวหารพูด ไม่ใช่คำพูดที่ใช้กันอยู่ตามธรรมดา เพิ่งจะมามีในสมัยนี้ ในสมัยพุทธกาล ใช้คำว่า “ธรรมะ” กันทั้งนั้น” ท่านอธิบายเพิ่มเติมว่า “คำว่า ศาสนา (ในภาษาบาลีเป็น สาสนา) นั้น มีใช้บ้าง เช่นในโอวาทปาติโมกข์ว่า สพฺพปาปสฺส อกรณํ... เอตํ พุทฺธานสาสนํ) แต่ไม่ใช่คำสำหรับพูด จึงเป็นคำแบบหรือคำในหนังสือสำหรับภาษาวรรณคดีไปเลย” (พุทธทาส,2516:32)

ทางฝ่าย แสง จันทร์งาม (2531:9) ยืนยันว่า คำว่า “พุทธศาสนา” ที่หมายถึง “ประมวลหรือระบบคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรง” ก็มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เช่น ภิกษุหนุ่มรูปใดแล ย่อมขวนขวายในพุทธศาสนา ภิกษุหนุ่มนั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง ดุจพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ (โย หเว ทหโร ภิกฺขุ ยุญฺชติ พุทฺธสาสเน โสมํ โลกํ ปภาเสติ อพฺภามุตฺโต ว จนฺทิมา)

นอกจากนี้พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),2543:709) ได้แสดงไว้ว่า คำว่า “วิภัชชวาท” เป็นชื่อเรียกอย่างหนึ่ง ของพระพุทธศาสนา หรือเป็นคำหนึ่งที่ แสดงระบบความคิดของพระพุทธศาสนาเพราะพระพุทธเจ้าทรงเรียกพระองค์เองว่าเป็น วิภัชชวาท หรือ วิภัชชวาที

กล่าวโดยสรุปการเรียกชื่อพระพุทธศาสนา ในความหมายที่เป็นชื่อของสถาบันทางศาสนาที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ อาจเป็นคำจำกัดความที่ยังไม่ครอบคลุมถึงความหมายที่แท้จริง ซึ่งแตกต่างจากการเรียกชื่อที่หลากหลายในสมัยพุทธกาลตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยที่ไม่ว่าจะเรียกชื่อว่าอย่างไรก็ตาม ก็เป็นที่เข้าใจตรงกันได้ว่าหมายถึงประมวลสั่งคำสอน ระบบความคิด ขอบเขตของความเชื่อและแนวทางปฏิบัติไปตามความเชื่อที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำมาสั่งสอน ที่เรียกกันในปัจจุบันนี้ว่า “พุทธศาสนา” แต่หากจะให้ชื่อประมวลคำสั่งคำสอนทั้งปวงของพระพุทธเจ้าคำว่า“ธรรมะ”หรือ“ธรรมวินัย”ที่ปรากฏดาษดื่นที่สุดในพระไตรปิฎก ก็ดูจะคลอบคลุมและสื่อความหมายว่า “ศาสนา” มากที่สุด

2.1.2 ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

ศาสนาเป็นเครื่องหล่อหลอมให้สังคมมนุษย์ ซึ่งมีระดับความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน แต่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันด้วยฐานะทางสังคม เช่น เป็นบิดามารดา บุตรธิดา สามีภรรยา และเป็นครูอาจารย์และศิษย์เป็นต้น บุคคลเหล่านี้จะได้ทำหน้าที่เกื้อกูลแก่กันและกันตามหน้าที่ กับทั้งจะได้ควบคุมพฤติกรรมของตนให้อยู่ภายในกรอบแห่งศีลธรรมเพื่อช่วยผดุงสังคมให้เจริญน่าอาศัย (กรม-การศาสนา,2536:4) สาระของพระพุทธศาสนาอยู่ตรงที่การนำเอาความรู้ในธรรมชาติและกฎธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ สนองจุดหมายที่เราต้องการ คือการพัฒนามนุษย์(พระธรรมปิฎก, 2545 ก :43)

พระพุทธศาสนา สอนให้เชื่อและศรัทธา ในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ คือเชื่อว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ พัฒนาได้ (สุวัฒน์ จันทรจำนง,2540:331)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแรกที่สอนให้มนุษย์เลิกดูหมิ่นเหยียดหยามกัน เพราะเรื่องวรรณะ เพราะเหตุชาติและวงศ์ตระกูล เป็นศาสนาที่สอนเน้นหนักในเรื่องการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัดความทุกข์และความเดือดร้อนด้วยพิจารณาให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์แล้วแก้ไขให้ถูกทาง ไม่ให้เชื่อถืออย่างงมงายไร้เหตุผล และสอนให้รู้จักพึ่งตนเอง ในการประกอบคุณงามความดีในการยกระดับแห่งชีวิตของตนให้สูงขึ้น (สุชีพ บุญญานุภาพ และวศิน อินทสระ, 2530:17-19) หลักพระพุทธศาสนาย้ำเตือนเราไม่ให้เป็นคนเฉื่อยชา ไม่ให้เป็นคนอยู่นิ่งเฉย ให้มีสติระลึก ระวัง ตื่นตัวอยู่เสมอ ไม่ปล่อยเวลาให้ผ่านไปเปล่า มีอะไรเกิดขึ้นจะเป็นเหตุของความเสื่อมก็เร่งหลีกละแก้ไขป้องกัน อะไรจะเป็นเหตุของความเจริญ ก็เร่งปฏิบัติจัดทำ (พระธรรมปิฎก, 2545 ข:61)

ความจริงพระพุทธศาสนามีขึ้นเพื่อสังคม ถ้าพระพุทธศาสนาไม่มีประโยชน์ต่อสังคมก็หมดเหตุในการดำรงอยู่ จะถึงแก่การเสื่อมไปเป็นลำดับ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นละเอียดอ่อน ลึกซึ้งครอบคลุมถึงหมดทุกเรื่อง เพราะแกนกลางของพุทธศาสนาอยู่ที่ปัญหา และมีหลักธรรมอันละเอียดพิสดารในการหนุนส่งให้เกิดปัญญา.....ปัญญาย่อมทะลุทะลวงเชื่อมโยงไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด (ประเวศ วะสี, 2539:79) ปัญหาหนึ่งที่จะถูกถามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจะนำมาใช้จนได้ผลจริงในโลกปัจจุบันมากน้อย แค่ไหน เพียงไร บางทีอาจนำมาปฏิบัติได้ บางทีอาจนำมาปฏิบัติไม่ได้ แต่ถ้าพวกเราปฏิบัติตามหลักการสำคัญๆ ที่พระพุทธองค์ทรงประกาศไว้แล้ว พวกเราก็จะพบแต่สันติสุขส่วนตน ความสงบร่มเย็นแก่โลกอย่างแน่นอน (ยวาหรลาล เนห์รู,อ้างถึงในพระศรีปริยัติโมลี,2544:124)

โดยสรุปพระพุทธศาสนามีความสำคัญ ทั้งในส่วนที่เป็นหลักคำสอนด้านจริยธรรมอันเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติที่ส่งผลให้บุคคลมีพฤติกรรมที่สังคมพึงประสงค์ และทั้งที่เป็นหลักคำสอนสำหรับพัฒนาจิตใจซึ่งเป็นวิธีหรือทางในการดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายในระดับต่างๆ มีตั้งแต่ระดับที่ยังเป็นโลกิยะคือระดับของบุคคลผู้ที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแบบสามัญชน จนถึงระดับที่เป็นโลกุตระสำหรับผู้ที่มุ่งความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ความสำคัญดังกล่าวนั้นมองในแง่ประโยชน์ก็คือก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อบุคคล(อัตตัตถประโยชน์) และต่อสังคม (ปรัตถประโยชน์) และกลายเป็นประโยชน์ร่วมกัน (อุภยัตถประโยชน์)(สำ.นิ.16/22/40)

สำหรับประโยชน์ส่วนตน ซึ่งผู้ที่ปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจะได้รับนั้น ท่านยังได้แบ่งออกไปอีก 3 ระดับ (ขุ.อิติ.25/23/368) ได้แก่

1. ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน,ประโยชน์ในโลกนี้,ประโยชน์ขั้นต้น

2. สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า,ประโยชน์ภพหน้า,ประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไป

3. ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุด,จุดหมายสูงสุด, คือ พระนิพพาน*

2.1.3 องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา

ศาสนาทุกศาสนาในโลกจะต้องมีองค์ประกอบต่างๆ ครบถ้วนตามเกณฑ์ที่นักปราชญ์ทางศาสนาสากลทั้งหลายได้กำหนดไว้จนเป็นที่ยอมรับเพราะหากไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ ก็ไม่จัดว่าเป็น ศาสนา อาจถูกเรียกในชื่ออื่น เช่นลัทธิ เป็นต้น หลักเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปนั้นได้แก่

1. ต้องเป็นเรื่องเชื่อถือได้โดยมีความศักดิ์สิทธิ์และต้องเคารพบูชาไปตามความเชื่อนั้น

2. ต้องมีคำสอนทางธรรมจรรยาและกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุผลอันดีงามทางสังคม

3. ต้องมีตัวผู้ประกาศ ผู้สอน หรือผู้ตั้ง และยอมรับเป็นความจริงทางประวัติศาสตร์

4. ต้องมีผู้สืบต่อ รับคำสอนนั้นปฏิบัติ ประพฤติตามกันต่อมา บุคคล หรือคณะบุคคลเช่นนั้น ส่วนมากเรียกว่า พระ นักพรต หรือ นักบวช เป็นผู้มีหน้าที่ทำพิธีกรรมในศาสนานั้น (หลวงวิจิตรวาทการ,2523:1)

อนึ่งศาสนาทุกศาสนาเริ่มต้นด้วยประสบการณ์ของคน ๆ เดียวก่อน เมื่อคนๆนั้นนำไปประกาศเผยแพร่ให้คนอื่นทราบแล้ว มีผู้เกิดประสบการณ์แบบเดียวกันจำนวนมากขึ้น มีการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ สถาบันศาสนาก็เกิดขึ้น เกี่ยวกับการกลับกลายจากประสบการณ์ส่วนบุคคลไปเป็นสถาบันนี้ ปอล ดักกลาส และเอ็ดมันด์ เดอ เอส บรูนเนอร์ กล่าวไว้อย่างน่าฟังว่า “อย่างที่สังเกตเห็นกันอยู่เสมอนั้น ศาสนาที่เพิ่งเริ่มต้นเกิดใหม่ มีศาสดาพยากรณ์โดดเดี่ยวคนเดียวกับสานุศิษย์ไม่กี่คนนั้นจะทรงสภาพดั้งเดิมอันบริสุทธิ์อยู่ได้ก็ไม่เกินหนึ่งชั่วคน การที่จะทำให้ศาสนาอยู่ยงคงทนต่อไปได้สำเร็จนั้นจะต้องมีวิธีโฆษณา วิธีให้การศึกษา และการสร้างระเบียบวินัยขึ้นมา และงานเหล่านี้จะเป็นไปไม่ได้ ถ้าหากไม่มีการจัดตั้งสถาบัน” (แสง จันทร์งาม, 2531:103)

ศาสนาในฐานะเป็นสถาบัน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 8 ประการ คือ

1. ศาสดาผู้ให้กำเนิดศาสนา (Founder)

2. ประมวลคำสอน (Doctrine)

3. คัมภีร์ (Scripture)

4. นักบวชผู้สืบทอดศาสนา (The Clergy)

5. ศาสนิกชน (The Follower of a religion)

---

* ดูคำอธิบายเพิ่มเติมใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม (พระธรรมปิฎก)ข้อ132หน้า 110

6. ศาสนสถาน (Religious places)

7. ศาสนวัตถุ (Religious objects)

8. สัญลักษณ์ในทางศาสนา (Religious symbols)

ศาสนาพุทธจัดเป็นศาสนาที่สำคัญศาสนาหนึ่งของโลก เพราะมีกำเนิดมานานกว่าสองพันห้าร้อยปีและมีพัฒนาการมาโดยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา จึงมีองค์ประกอบครบตามหลักเกณฑ์การจัดศาสนาทั้ง 8 ประการข้างต้น หากจะจัดตามนี้ สถาบันพระพุทธศาสนาประกอบด้วย

1. พระศาสดา พระพุทธศาสนามีพระพุทธเจ้า พระนามเดิม สิทธัตถะ เมื่อตรัสรู้สัจ-ธรรมทรงประกาศสัจธรรมนั้นให้ประจักษ์แก่โลกทรงเป็นพระศาสดาผู้ก่อตั้งผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่เวไนยสัตว์

2. ประมวลคำสอน คือศาสนธรรม ได้แก่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกโดยรวมว่า พระธรรมวินัย

3. คัมภีร์ พระพุทธศาสนามีคัมภีร์ที่รวมคำสั่งสอน และเรื่องราวต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า รวมถึงของพระสังฆเถระและพระสังฆเถรีไว้ทั้งหมด ที่เรียกว่า พระไตรปิฎก

4. นักบวชผู้สืบทอดศาสนา สำหรับพระพุทธศาสนามีนักบวชที่เรียกว่า ภิกษุ รวมอยู่ในสังฆมณฑล มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติศาสนธรรม และปฏิบัติกิจเพื่อตน เพื่อผู้อื่น และเพื่อพระศาสนา

5. พุทธศาสนิกชน จัดเป็นศาสนบุคคล ที่เรียก พุทธบริษัทสี่ แบ่งเป็นฝ่ายบรรพชิต คือ ภิกษุและสามเณร กับฝ่ายคฤหัสถ์ คือ อุบาสกและอุบาสิกา

6. ศาสนสถาน พุทธสถานนั้นมีหลายประเภท อาทิ พระอุโบสถ วิหาร สถูป เจดีย์ ศาลาการเปรียญ กุฏิ ฯลฯ อาคารสถานเหล่านี้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ประกอบพิธีกรรม และเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์สามเณร

7. ศาสนวัตถุ อันได้แก่วัตถุทุกอย่างที่เป็นสิ่งเชื่อมโยงกับพระรัตนตรัย เช่นเครื่องบูชาพระพุทธรูป พระธรรม เครื่องบริขารของพระสงฆ์ และเครื่องประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ

8. สัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา ในประเทศที่มีประชากรนับถือพระพุทธศาสนาให้การยอมรับว่า ธรรมจักร (วงล้อแห่งธรรม) เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธศาสนา แต่มีบางประเทศใช้สัญลักษณ์อื่นเพิ่มขึ้นมา เช่นประเทศศรีลังกาใช้ธงฉัพพรรณรังสี (ธงมี 6 สี)เป็นสัญลักษณ์

การจัดองค์ประกอบศาสนาเป็น 8 ประการดังนี้ยังนับว่าไม่สมบูรณ์ เพราะยังขาดศาสนพิธี ซึ่งมีความสำคัญในด้านที่เป็นอุปกรณ์ช่วยให้เข้าถึงสาระของพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น

หากจะยึดการจัดองค์ประกอบของพระพุทธศาสนา ที่นักการศาสนาในประเทศไทยจัดขึ้น องค์ประกอบทั้ง 8 ประการข้างต้น จะถูกลดทอนลงเหลือ 4 ประการด้วยกัน คือ

1. ศาสนธรรม หมายถึง พระธรรมวินัยหรือคำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า

2. ศาสนบุคคล หมายถึง บุคคลที่เกี่ยวข้องกับศาสนาทั้งหมด

3. ศาสนวัตถุ หมายถึง อาคาร สถานที่ วัตถุ รวมถึงหนังสือหรือคัมภีร์ทางศาสนา

4. ศาสนพิธี หมายถึง พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันอยู่ในพระพุทธศาสนา

การแบ่งองค์ประกอบเป็น 4 อย่างดังกล่าวนี้ แสง จันทร์งาม (2531:186-187) มีความเห็นว่า ดูกะทัดรัดดี ง่ายแก่การจดจำ แต่ก็มีข้อบกพร่อง คือ ขาดองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดบางอย่างไป เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา ไม่ทราบว่าจะจัดเข้าในองค์ประกอบหมวดไหน ยิ่งกว่านั้นยังมีลักษณะเป็นองค์ประกอบกว้างจนเกินไปจนไม่เห็นรายละเอียด เช่น ศาสนบุคคล อาจจะรวมทั้งพระศาสดา นักบวชและศาสนิกชน ซึ่งอาจแยกกันได้ เพราะแต่ละประเภทมีความสำคัญในตัวเอง องค์ประกอบทั้ง 4 นั้น เป็นองค์ประกอบของศาสนาในฐานะเป็นสถาบันเท่านั้น

อนึ่งแม้ว่านักการศาสนาในประเทศไทยจะจัดองค์ประกอบของพระพุทธศาสนาโดยแบ่งออกเป็น 4 ประการตรงกันก็จริง แต่การจัดลำดับและการอธิบายอาจมีความต่างกันไปตามทัศนะของแต่ละบุคคล ตัวอย่างเช่นการจัดของ สมพร เทพสิทธา (2542:3) ดังนี้

พุทธศาสนามีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. ศาสนสถานและศาสนวัตถุ ได้แก่ วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป
2. ศาสนพิธี ได้แก่ พิธีทางศาสนาหรือวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนาจนเกิดเป็นแบบแผนปฏิบัติกันสืบ ๆ มา ที่มีชื่อเรียกอีกอย่าง ว่า พิธีกรรม
3. ศาสนบุคคล ได้แก่ พุทธบริษัท แบ่งเป็น พุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิต คือ ภิกษุสามเณร เรียกว่า ศาสนทายาท และพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ เรียกว่า ศาสนูปถัมภ์
4. ศาสนธรรม ได้แก่ พระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

มีข้อสังเกตว่า สมพร เทพสิทธา ได้จัดองค์ประกอบของพระพุทธศาสนาโดยเอาองค์ประกอบที่มีความสำคัญที่สุดไว้ท้าย ซึ่งต่างจากการจัดของนักการศาสนาท่านอื่น นอกจากนั้นยังได้อธิบายรายละเอียดของศาสนบุคคล โดยแยกสถานภาพของพุทธบริษัททั้ง 2 ฝ่ายออกจากกันอย่างชัดเจน คือฝ่ายบรรพชิตเป็นผู้สืบทอดศาสนา ส่วนคฤหัสถ์เป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนา

2.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.2.1 การประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาต่อมวลมนุษย์ที่ประกอบด้วยความทุกข์มากมาย ภายหลังที่ตรัสรู้แล้ว พระองค์ได้ตัดสินพระทัยแสดงธรรมแก่มวลมนุษย์ แต่ก่อนแสดงธรรมนั้น

พระองค์ได้พิจารณาคุณลักษณะของชนทั้งหลาย แล้วได้ทรงจำแนกออกเป็นสามกลุ่ม คือ กลุ่มแรก หมู่ชนที่สามารถรู้ตามได้ทันทีเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนา ชนกลุ่มนี้ทรงเปรียบเหมือนดอกบัวที่โผล่พ้นน้ำแล้ว กลุ่มที่สอง หมู่ชนที่ฟังพระธรรมเทศนาแล้วต้องใช้เวลาพิจารณาธรรมนั้น สักระยะหนึ่ง และพยายามบำเพ็ญเพียรจะรู้ตามได้ในภายหลัง กลุ่มนี้ทรงเปรียบเหมือนดอกบัวที่อยู่เสมอพื้นน้ำ กลุ่มสุดท้ายได้แก่หมู่ชนที่ยังพอมีโอกาสรู้ตามได้แต่ต้องอาศัยเวลาและความพากเพียรพยายามอย่างมาก พระพุทธองค์เปรียบชนกลุ่มนี้เหมือนดอกบัวที่ยังอยู่ใต้ผิวน้ำ ซึ่งยังมีอันตรายอยู่รอบด้านสำหรับโอกาสที่จะเป็นดอกบัวที่บานอยู่เหนือผิวน้ำได้

ดังนั้นอันดับแรกพระพุทธองค์จึงทรงมุ่งแสดงธรรมแก่บุคคลที่มีคุณสมบัติพร้อมที่จะรู้ตามได้ฉับพลันทันทีซึ่งตามพุทธประวัติกล่าวว่า ทรงเลือกแสดงธรรมแก่นักพรตสองท่านที่เคยเป็นอาจารย์ของพระองค์ก่อน แต่เมื่อทรงทราบว่าท่านทั้งสองนั้นเสียชีวิตแล้ว จึงทรงระลึกถึงนักบวชห้าคน(ปัญจวัคคีย์)ที่ได้เคยติดตามปรนนิบัติพระองค์ในระหว่างที่ทรงบำเพ็ญความเพียร นักบวชกลุ่มนี้มีสติปัญญาสูงทั้งยังได้บำเพ็ญเพียรมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน ซึ่งสมควรที่จะรู้ตามได้ในเวลาไม่นานนัก ทรงทราบว่านักบวชกลุ่มนี้อยู่ที่ใดจึงเสด็จไปแสดงธรรมโปรด พระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงเป็นครั้งแรกนั้น ได้ชื่อว่า “ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร” ซึ่งมีความหมายว่าพระสูตรที่เกี่ยวกับการทำให้วงล้อแห่งธรรมะเคลื่อนจากที่ไปข้างหน้า นั่นก็คือการประกาศเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าต่อหมู่ชนในโลก ซึ่งเป็นไปตามพระประสงค์ของพระองค์ที่เสด็จออกบรรพชานั่นเอง ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่อุปกาชีวกในระหว่างทางเสด็จพระดำเนินไปยังที่อยู่ของปัญจวัคคีย์ว่า “....เราเป็นอรหันต์ เป็นศาสดาผู้ยอดเยี่ยม เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเองเพียงผู้เดียว เป็นผู้สงบเย็นดับกิเลสได้แล้วในโลก เราจะไปเมืองหลวงแห่งชาวกาสี ประกาศธรรมจักร ตีกลองอมตะธรรมไปในโลกอันมืดมน”(วิ.ม.4/11/17)

เมื่อจบพระธรรมเทศนา หัวหน้าปัญจวัคคีย์ชื่อโกญฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมคือรู้ตามเนื้อความแห่งพระธรรมเทศนานั้น ในวันนั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงประทานอุปสมบทให้ท่านโกญฑัญญะเป็นพระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนา

หลังจากแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์และประทานอุปสมบทให้ทุกรูปแล้ว งานประกาศศาสนาของพระองค์ได้ดำเนินต่อไป ภายในพรรษานั้นพระองค์ได้แสดง“อนุปุพพิกถาและอริยสัจสี่” แก่ยสกุลบุตรรวมทั้งบุคคลในครอบครัวของท่านตลอดจนถึงมิตรสหายทั้งใกล้และไกล ทำให้ในพรรษานั้นมีพระสงฆ์สาวก จำนวนถึง 60 รูป และทุกรูปได้บรรลุพระอรหันต์แล้ว

พระพุทธเจ้าได้ทรงเริ่มมอบหมายงานประกาศศาสนาให้พระสงฆ์สาวกช่วยดำเนินการ ในครั้งแรกทรงเรียกประชุม พระสงฆ์สาวกทั้ง 60 รูป แล้วตรัสมอบหมายว่า

ท่านทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปในชนบท เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชน เพื่อ

> อนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปรวมกันสองรูปในทางเดียวกัน จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม"(วิ.ม. 4/32/40)

สำหรับพระพุทธเจ้า พระองค์เองได้เสด็จไปประกาศพระศาสนาที่แคว้นมคธ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของความเจริญในทุกด้าน อีกทั้งยังเป็นแคว้นมหาอำนาจแคว้นหนึ่งของดินแดนชมพูทวีป พระองค์ประสบความสำเร็จอย่างมากในการประกาศคำสอนของพระองค์ที่แคว้นนี้ ทรงทำให้อาจารย์เจ้าลัทธิผู้มีชื่อเสียงของแคว้นนี้เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา และบวชเป็นภิกษุพร้อมทั้งบริวารจำนวนมาก ทั้งยังทำให้พระราชาตลอดจนข้าราชบริพารและประชาชนของพระองค์ส่วนมากยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังทรงทำให้อุปสมบทกุลบุตรชาวแคว้นมคธผู้เป็นบุคคลสำคัญ มีชื่อเสียง มีความรู้และความสามารถสูง จำนวนมาก เข้ามาบวชและได้ช่วยเป็นกำลังในการประกาศคำสอนของพระองค์ จึงถือได้ว่า พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นลงแล้วเป็นแห่งแรกที่แคว้นมคธนี้

ต่อมาพระองค์ได้เสด็จไปประกาศศาสนาในแคว้นอื่นๆ โดยเสด็จไปตามลำพังพระองค์บ้าง เสด็จไปพร้อมหมู่สาวกบ้าง ทรงใช้วิธีการที่หลากหลายในการประกาศธรรมะของพระองค์ ทั้งการให้โอกาสถามปัญหาตามลำพังบ้าง ถกปัญหาธรรมะกับคณาจารย์เจ้าลัทธิหรือบรรดาศิษย์ที่อาจารย์ส่งไปบ้าง การแสดงธรรมในท่ามกลางสมาคมขนาดใหญ่ในเมือง หรือเสด็จไปแสดงธรรมตามตำบล หมู่บ้านในชนบท แม้แต่การไปพบกับผู้ใดผู้หนึ่งโดยบังเอิญก็เป็นโอกาสให้พระองค์ได้ประกาศพระพุทธศาสนาได้ทั้งสิ้น จึงทำให้ผู้ที่หันมานับถือพระพุทธศาสนานั้นเป็นคนทุกชนชั้นวรรณะตั้งแต่กษัตริย์จนถึงคนจัณฑาล

การประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นไปในลักษณะของอนุสาสนียปาฏิหาริย์(การสอนเป็นอัศจรรย์) คือทรงประกาศ

ก. ให้รู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น

ข. มีเหตุผล(อันพิสูจน์ได้) ที่ผู้ฟังเห็นได้ตามความเป็นจริง

ค. มีผลเป็นอัศจรรย์ คือผู้ปฏิบัติตาม จะได้รับผลสมตามการปฏิบัติ

พระองค์ใช้วิธีประกาศศาสนา โดยไม่ยอมขัดใจใคร ไม่บังคับใคร ให้ทุกคนมีเสรีภาพในความคิด ใครจะเชื่อ หรือไม่เชื่ออย่างไรสุดแต่สติปัญญาพิจารณาเห็นด้วยตนเอง สิ่งใดทรงเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติธรรม จะไม่ทรงพยากรณ์สิ่งนั้น

ศาสนาที่พระองค์ประกาศ ประกอบด้วยประโยชน์ 3 ประการ อันผู้ปฏิบัติตามเลือกเอาได้อย่างใดอย่างหนึ่งคือ

ก. ประโยชน์ในปัจจุบัน ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ (มนุษย์สมบัติ)

ข. ประโยชน์ข้างหน้า เมื่อชีวิตละจากโลกนี้ไปแล้ว (สวรรค์สมบัติ)

ค. ประโยชน์สูงสุด คือความหลุดพ้นจากโลกอันมัวเมา (นิพพานสมบัติ)

(ขุ.อิติ.25/23/368)

2.2.2 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า

ก่อนที่จะกล่าวรายละเอียดของเนื้อหาในตอนนี้ ใคร่จะทำความเข้าใจเรื่องของคำที่ใช้ในตอนนี้ก่อน คือ คำว่า เป้าหมาย (goal) และวัตถุประสงค์ (objective)

เป้าหมาย ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่คาดหวัง หรือผลที่ต้องการสูงสุด หรือผลสุดท้ายของการดำเนินงาน ส่วนวัตถุประสงค์เป็นความต้องการหรือความคาดหวังในระดับที่ค่อนข้างเฉพาะเจาะจงหรือแคบลง เป็นผลของการดำเนินงานเฉพาะส่วน ๆ หนึ่ง (ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์, 2537:6)

เป้าหมายของการประกาศพระศาสนานั้น เห็นได้จากพระดำรัสที่ตรัสกับพญามารผู้มาทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าปรินิพพานว่า

> ดูกรมารผู้มีบาป เราจักยังไม่ปรินิพพาน ตราบเท่าที่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้สาวกของเรา ยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แกล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมปราบปรัปวาท* ที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้ (และ) จักยังไม่ปรินิพพาน ตราบเท่าที่พรหมจรรย์ของเรานี้ ยังไม่สมบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดี จนกระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว" ครั้นพญามารได้ฟังก็ทูลว่า ขณะนี้เป้าหมายที่ทรงประสงค์ทุกประการดังสำเร็จบริบูรณ์แล้ว จึงอาราธนาให้ทรงปรินิพพาน
>
> (ที.ม.10/175/124)

พระพุทธดำรัสนี้ ทำให้เห็นเป้าหมายในการประกาศศาสนาของพระองค์ ที่สามารถจำแนกได้กว้าง ๆ เป็น 2 ประการ คือ เป้าหมายที่ตัวบุคคล กับ เป้าหมายที่ตัวศาสนา

---

* การกล่าวโจมตีหรือบิดเบือนคำสอนของพุทธศาสนาของศาสนิกในลัทธิอื่น

เป้าหมายที่ตัวบุคคลนั้นทรงมีพระประสงค์ให้ พุทธบริษัทสี่ ซึ่งมีทั้งบรรพชิต และฆราวาส ได้บรรลุคุณธรรมในระดับต่าง ๆ ตามสมควรแก่การศึกษาและปฏิบัติธรรมของแต่ละคน มีคุณสมบัติในการเป็นผู้เผยแผ่ศาสนาได้ สามารถแนะนำสั่งสอนธรรมะแก่ผู้อื่นได้ และนอกจากนี้ยังต้องสามารถปกป้องพระพุทธศาสนาไว้ได้จากภัยภายนอก คือการเบียดเบียนของผู้ไม่ประสงค์ดี

เป้าหมายที่ตัวสถาบันศาสนานั้น ทรงมีพระประสงค์ให้ศาสนาของพระองค์ประดิษฐานอย่างมั่นคงในชมพูทวีป โดยแพร่หลายออกไปกว้างขวาง มีผู้ศรัทธาเข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรมมาก มีการประกาศคุณของพระพุทธศาสนาให้เป็นที่ปรากฏต่อสาธารณชนทั่วทุกแห่ง ทั้งนี้มีผู้ตีความเรื่องราวที่ปรากฏว่าพระโพธิสัตว์ประสูติแล้วได้เสด็จพระดำเนินเจ็ดก้าว ว่าเท่ากับแสดงเป้าหมายของการประกาศพระพุทธศาสนาไปในชมพูทวีป ภายใน 7 แคว้นใหญ่ (สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส,2536: 88)

ส่วนวัตถุประสงค์ในการประกาศพระศาสนานั้นจะเห็นได้จากพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ในตอนส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนาในครั้งแรกตอนหนึ่งว่า “ท่านทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปในชนบท เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.....สัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีในนัยน์ตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม ผู้รู้ธรรมจักมี” (วิ.ม. 4/32/40)

ดังนั้นวัตถุประสงค์ในการให้ประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าก็คือการช่วยเหลือสรรพสัตว์เป็นจำนวนมาก ให้ได้รับประโยชน์และความสุข แต่สัตว์ซึ่งหมายถึงมนุษย์จำนวนมากนั้นมีคุณสมบัติต่างกัน มีความต้องการประโยชน์และความสุขแตกต่างกันในหลายระดับ คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นจึงอำนวยประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งหลายต่างกันใน 3 ระดับ คือ (1)ประโยชน์ในชั้นต้น (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์) (2) ประโยชน์ชั้นสูงขึ้นไป (สัมปรายิกัตถประโยชน์) (3) ประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถประโยชน์)

สำหรับผู้ที่ยังครองเรือนอยู่ตามปกตินั้น ความต้องการของพวกเขาก็เพียงประโยชน์ในระดับแรก การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าหรือของพระสาวกนั้นย่อมผ่อนผันลงให้สอดคล้องกับความต้องการ จึงเป็นการแสดงข้อปฏิบัติที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตฆราวาสหรือธรรมะสำหรับผู้ครองเรือน และตั้งวัตถุประสงค์ไว้เพียง (1) ให้เขาได้ฟังในสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง (2) สิ่งที่ได้เคยฟังมาแล้ว ทำให้เขาเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น (3) บรรเทาความสงสัยของผู้ฟัง (4) ทำให้เขามีความเห็นถูกต้อง (5) ทำให้จิตผู้ฟังผ่องใส

ผู้ครองเรือนหากประพฤติตามหลักธรรมของฆราวาส ย่อมประสบความสุขและความเจริญในความเป็นอยู่ และการที่พวกเขาตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาเนือง ๆ ในที่สุดย่อมมีจิตใจที่ผ่องแผ้วเบิกบาน(องฺ.ปญฺจก. 22/202/344)

การแสดงธรรมเพื่ออนุเคราะห์บุคคลผู้ที่ต้องการได้รับผลในทางศาสนาสูงไปกว่านั้น สิ่งที่จะต้องปลูกฝังให้บุคคลเหล่านี้มีอยู่ในตนก็คือ (1)ให้เขามีศรัทธาอย่างแรงกล้า (2) ให้เขารักษาศีลให้บริบูรณ์ (3) ให้เขาตระหนักถึงการสละปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นทางนำกิเลสมา (4) ให้เขาเกิดปัญญาที่จะรู้แจ้งสัจธรรม (องฺ. อฏฺฐก.23/76/391) หากบุคคลมีคุณสมบัติ 4 ประการนี้บริบูรณ์ ก็สามารถบรรลุประโยชน์ในระดับที่สูงกว่าประโยชน์ที่คนธรรมดาจะพึงได้รับ

วัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับเป้าหมายในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า จึงอยู่ในระดับที่ 3 ก็คือช่วยให้สัตว์ทั้งหลายเข้าถึงความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงโดยบริบูรณ์ (วิมุตติ) วัตถุประสงค์ข้อนี้ เหมาะกับ “สัตว์ผู้มีธุลีในนัยน์ตาน้อย” คือ บุคคลผู้มีกิเลสที่เป็นตัวปิดกั้นปัญญาน้อย บุคคลเหล่านี้ปรารถนาความหลุดพ้นจากทุกข์จึงได้มีศรัทธา สละบ้านเรือนและทรัพย์สินของตน ออกบวชตามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ย่อมทรงแสดงธรรมสั่งสอนไปตามลำดับ เพื่อให้บุคคลเหล่านี้ได้ฝึกฝนอบรมจิตเพื่อทำให้กิเลสเบาบางลงและเพิ่มพูนปัญญายิ่ง ๆ ขึ้น จนสามารถเข้าถึงความหลุดพ้นได้ ดังพระธรรมเทศนาในอนัตตลักขณสูตรในส่วนสุดท้ายว่า “ ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายใน รูป เวทนา สัญญา สังขาร และในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่ายแล้ว ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น...”(วิ.ม.4/23/30)

2.2.3 งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

การที่พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้พระสงฆ์สาวกชุดแรกจำนวน 60 ไปเผยแผ่พระศาสนานั้นถือเป็นการเริ่มต้นมอบหน้าที่และความรับผิดชอบให้แก่พระสงฆ์สาวกของพระองค์

สำหรับนโยบายในตอนเริ่มแรกที่พระพุทธองค์มอบให้พระสงฆ์ไปปฏิบัติในการเผยแผ่ศาสนานั้นคือ การประกาศคุณของพระธรรมคำสอนซึ่งได้แก่ตัวบทแห่งธรรมที่งดงามทั้งในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในตอนท้าย ด้วยเหตุและผล และด้วยการใช้ภาษาที่สละสลวย นอกจากประกาศคุณความงามแห่งตัวบทธรรมแล้ว ยังหมายถึงประกาศสาระหรือแก่นสารแห่งธรรมนั้นอันได้แก่ ศีล สมาธิอันเป็นเบื้องต้น สมถะวิปัสสนา และมรรคผลอันเป็นท่ามกลาง และนิพพานอันเป็นที่สุด โดยทรงคาดหวังว่า ผู้ได้ฟังธรรมที่พระสาวกช่วยกันประกาศหรือเผยแผ่นี้จะได้บรรลุธรรม ดังที่ตรัสไว้ตอนท้ายของพระดำรัสส่งพระสาวกไปประกาศศาสนาว่า “สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม (ดังนั้น) จักมีผู้รู้ธรรม”

ส่วนการดำเนินการเพื่อเผยแผ่ศาสนาของพระสาวกสงฆ์ตามนโยบายนี้ พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงกำหนดข้อปฏิบัติพิเศษอะไรสำหรับพระสาวกสงฆ์ เพียงแต่ให้แยกย้ายกันไปตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ละรูปเดียวเท่านั้น

การเที่ยวไปเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าของพระสาวกสงฆ์ชุดแรกนี้ ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี โดยท่านเหล่านั้นต่างพากุลบุตรผู้มีศรัทธาในพระศาสนาจนตัดสินใจออกบวชมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อให้ทรงประทานการบรรพชาอุปสมบทให้แก่กุลบุตรเหล่านั้น แต่เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่าการเดินทางมาเข้าเฝ้าของพระสาวกและกุลบุตรเหล่านั้นเป็นการลำบาก ดังนั้นในครั้งต่อไปพระองค์จึงทรงมอบหมายให้พระสาวกสงฆ์เหล่านั้น ให้การบรรพชาให้อุปสมบทกุลบุตรผู้ประสงค์จะบวชในที่นั้น ๆ เสียเอง ด้วยไตรสรณคมน์ คือการให้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

วิธีเผยแผ่ธรรมของพระสาวกชุดแรกตามนโยบายประกาศคุณแห่งธรรมของพระพุทธเจ้า พึงเห็นตัวอย่างได้จากท่านพระอัสสชิซึ่งเป็นหนึ่งในพระภิกษุปัญจวัคคีย์ ท่านประกาศความงามในเบื้องตนของธรรมคือศีล ด้วยการกระทำของท่านเอง จนทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อผู้พบเห็นโดยไม่ต้องใช้คำพูด ในพระไตรปิฎกได้พรรณนากิริยาอาการของท่านไว้ดังนี้

“ขณะนั้นเวลาเช้า ท่านพระอัสสชิครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร เข้าไป บิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ มีกิริยาที่ก้าวไป ถอยกลับ แลดู เหลียวดู คู้เข้า เหยียดออก น่าเลื่อมใส มีจักษุทอดลงถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ (วิ.ม.4/61/74)

ในเวลานั้นสารีบุตรปริพาชกได้เห็นท่านผู้มีกิริยาอาการเช่นนั้นก็คิดว่า สมณะที่ตนพบเห็นต้องเป็นผู้บรรลุพระอรหัตมรรคหรืออรหัตผลแน่นอน ดังนั้นเมื่อมีโอกาสจึงเข้าไปถามถึงตัวท่านและธรรมที่ท่านปฏิบัติ ทั้งได้ขอให้พระอัสสชิแสดงธรรมให้ฟังเพียงเล็กน้อย ครั้นได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิแล้ว สารีบุตรปริพาชกได้ดวงตาเห็นธรรมจึงได้กลับไปชักชวนสหายและบริวารของท่านออกบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา เป็นจำนวนถึง 252 คนรวมทั้งตัวท่านด้วย

ข้อนี้จะเห็นได้ว่าเพียงการดำรงอยู่ในศีลด้วยการสำรวมในอิริยาบถของพระอัสสชิเถระก็เป็นที่มาของการได้ผู้ศรัทธาเข้ามาบวชในพระศาสนาจำนวนมากมาย

สำหรับพระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์เองได้เสด็จเข้าไปแสดงธรรมในแคว้นมคธ ก็ได้แสดงธรรมโปรดเหล่ากุลบุตร เหล่านักบวชผู้มีชื่อเสียง ตลอดจนพระราชาแห่งแคว้นมคธพร้อมทั้งข้าราชบริพาร ทำให้ชาวแคว้นมคธส่วนใหญ่เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีผู้บวชเป็นพระภิกษุจำนวนมาก จนถึงกับมีเสียงตำหนิจากชาวบ้านว่า “พระสมณะโคดมปฏิบัติเพื่อให้ชายไม่มีบุตร เพื่อให้หญิงเป็นม่าย และเพื่อความขาดสูญแห่งตระกูล”(วิ.ม.4/63/78) แต่เสียงตำหนิเหล่านี้ก็หายไปในไม่ช้าเมื่อชาวแคว้นมคธทั้งหลายเข้าใจสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่าเป็นธรรมที่ดี

การเผยแผ่ตามนโยบายที่เน้นผู้บรรลุธรรมและเข้ามาบวช ได้ผลดีในด้านการเพิ่มขึ้นของพระสาวกสงฆ์ เมื่อได้ชาวแคว้นมคธเข้ามาบวชเป็นจำนวนมากรวมกับพระภิกษุที่บวชก่อนหน้า

นี้ ที่พระองค์ประทานการบวชเองบ้าง ที่บวชโดยพระสาวกบ้าง ก็ทำให้มีพระสาวกสงฆ์นับเป็นจำนวนกว่าพันรูป*

เมื่อมีพระภิกษุสงฆ์ที่จะช่วยพระองค์เผยแผ่พระพุทธศาสนาจำนวนมากพอสมควรแล้ว พระพุทธเจ้าจึงทรงเปลี่ยนนโยบายการประกาศหรือเผยแผ่ศาสนาเสียใหม่ โดยไม่เน้นการสอนเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ควรบรรลุธรรมเท่านั้น แต่ทรงมีนโยบายให้พระสาวกประกาศหลักการของพระพุทธศาสนา และหลักธรรมซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ทั่วไปแก่บุคคลทั้งผู้ที่ต้องการดำรงชีวิตเป็นฆราวาสและผู้ที่มุ่งเป็นบรรพชิตในพระศาสนา ที่ปรากฏในโอวาทปาติโมกข์คาถาที่ 2 ว่า

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทธานสาสนํ

ซึ่งแปลว่า การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดี การทำใจให้ผ่องใส เหล่านี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังได้ประกาศหลักปฏิบัติสำหรับพระสาวกสงฆ์ที่จะไปทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนา เนื่องจากพระสงฆ์ที่จะไปเผยแผ่ธรรมนั้นไม่มีเพียงพระภิกษุที่บวชโดยพระพุทธเจ้าซึ่งส่วนใหญ่ได้บรรลุอรหันต์ แต่ยังมีพระภิกษุอีกส่วนหนึ่งที่พระสาวกสงฆ์เป็นผู้บวชให้ซึ่งผู้ที่บวชด้วยวิธีหลังนี้ย่อมมีผู้ที่ยังเป็นสมมุติสงฆ์อยู่บ้าง ดังนั้นหลักปฏิบัติจึงต้องมีไว้เพื่อที่จะสามารถสร้างสภาพยอมรับนับถือเชื่อฟังและทำตามให้เกิดขึ้นแก่คนทั้งหลายได้เป็นอันมาก หลักปฏิบัตินี้ปรากฏในโอวาทปาติโมกข์คาถาที่ 3 ว่า

อนูปวาโท อนูปฆาโต ปาติโมกฺเข จ สำวโร
มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ ปญฺตญฺจ สยนาสนำ
อธิจิตฺเต จ อาโยโค เอตำ พุทฺธานสาสนำ
(ที.ม.10/90/50)

แปลว่า การไม่กล่าวร้าย การไม่ทำร้าย ความสำรวมตนในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในที่นั่งที่นอนอันสงัด และการประกอบในอธิจิต (การใส่ใจในการฝึกฝนจิตยิ่งขึ้นไป) เหล่านี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

คำสอนส่วนนี้เป็นท่อนที่ถือว่า เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าสำหรับพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนา ว่าควรจะประพฤติปฏิบัติตัวอย่างไร คือ เมื่อได้คำสอนที่จะสอนเขาแล้ว ตัวผู้ที่จะสอน หรือนำคำสอนไปเผยแผ่นี้ ควรดำเนินชีวิต และมีวัตรปฏิบัติอย่างไร(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),2542:79)

---

* รวมพระภิกษุปัญจวัคคีย์ พระยสและสหาย พระภัททวัคคีย์ พระอุพุเวลกัสสปะและบริวาร รวมทั้งพระโมคคัลลานะและพระสารีบุตรและบริวาร กับภิกษุชาวแคว้นมคธอีกจำนวนหนึ่ง

สำหรับวิธีการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงแสดงธรรมยักเยื้องไปตามบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์เสมอมาตั้งแต่ต้น เช่นทรงแสดงที่สุด 2 ด้าน* แก่ปัญจวัคคีย์ที่คุ้นเคยกับที่สุดทั้ง 2 ด้านมาแล้ว ทรงแสดงอนุปุพพิกถา แก่ยสกุลบุตรและคนในครอบครัวของท่าน ซึ่งเป็นตระกูลเศรษฐี หรือการแสดงอาทิตย์ปริยายสูตร แก่ชฎิล 3 พี่น้องพร้อมทั้งบริวาร ผู้ที่คุ้นเคยกับการบูชาไฟเป็นต้น

การที่พระพุทธเจ้า เสด็จจาริกไปมาในชนบทนั้น ๆ ทรงแสดงธรรมเทศนาให้เหมาะสมกับบุคคล และ ประกาศนโยบายให้พระสาวกเผยแผ่ศาสนธรรมที่คนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ ปฏิบัติตามได้นี้ ทำให้มีบุคคลผู้ที่นับถือในพระพุทธศาสนาหลายจำพวก บางพวกได้ความเชื่อ ความเลื่อมใส แล้วปฏิบัติตาม ออกบวชในพระธรรมวินัย เป็นภิกษุบ้าง เป็นภิกษุณีบ้าง คงอยู่ในฆราวาส เป็นอุบาสกบ้าง อุบาสิกาบ้าง ซึ่งต่อมารวมเรียกว่า “พุทธบริษัท 4”

พุทธบริษัททั้ง 4 ต่างได้ช่วยเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนกระทั่งผู้ที่มีความสามารถด้านการแสดงธรรมที่โดดเด่น พระพุทธเจ้าจะทรงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ (ความเป็นผู้ยอดเยี่ยม) เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น เช่น พุทธบริษัทในส่วนภิกษุทรงตั้ง พระสารีบุตรผู้มีปัญญาและสามารถแสดงธรรมได้ดีเป็นรองแต่พระพุทธองค์เท่านั้น ทรงตั้งให้เป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลาย(เอตทัคคะ)ที่เป็นผู้มีปัญญา ทรงแต่งตั้งพระปุณณมันตานีบุตรเป็นเอตทัคคะที่เป็นพระธรรมกถึก (ผู้บอกหรือแสดงธรรม) ตั้งพระมหากัจจายนะเป็นเอตทัคคะทางการอธิบายหัวข้อธรรมที่ย่อให้พิสดาร ตั้งพระโสณกุฏิกัณณะเป็นเอตทัคคะทางด้านการแสดงธรรมด้วยเสียงไพเราะ ตั้งพระกุมารกัสสปะเป็นเอตทัคคะทางการแสดงธรรมได้อย่างวิจิตรจับใจ ตั้งพระนันทกะเป็นเอตทัคคะในการแสดงธรรมสอนพระภิกษุณี ในฝ่ายภิกษุณี ทรงตั้งธรรมทินนาเถรีเป็นเอตทัคคะทางธรรมกถึก ในฝ่ายอุบาสก ทรงตั้งจิตตคหบดีเป็นเอตทัคคะทางธรรมกถึก สำหรับอุบาสิกาบริษัททรงตั้งนางขุชชุตราเป็นเอตทัคคะด้านธรรมกถึกเช่นกัน มีข้อสังเกตว่าพระพุทธเจ้าทรงตั้งเอตทัคคะในทางการเผยแผ่ศาสนาไว้ครบทั้งในพุทธบริษัททั้ง 4 ส่วนในทางอื่นมิได้ตั้งไว้ครบทั้ง 4 บริษัท นี้ย่อมแสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการเผยแผ่ศาสนาเป็นอย่างมาก

ข้อสนับสนุนอีกอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า การเผยแผ่พระศาสนาในสมัยพุทธกาลมีความสำคัญมาก คือได้พบว่ามีการเรียกชื่อพระสารีบุตรเป็น พระธรรมเสนาบดี(ขุ.อุ.25/18/203) ซึ่งหมายถึงแม่ทัพแห่งธรรม ในเรื่องนี้สมเด็จพระมหาสมณะเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2469:33) อธิบายไว้ว่า “คำเรียกยกย่องพระสารีบุตรอีกอย่างหนึ่งว่า พระธรรมเสนาบดีนี้ เป็นคำเลียนมาจากคำเรียกแม่ทัพ กองพระสงฆ์ผู้ประกาศพระศาสนา ได้ชื่อว่า ธรรมเสนา กองทัพฝ่ายธรรมหรือ

* ได้แก่อัตตกิลมถานุโยค การทำตนให้ลำบาก และกามสุขัลลิกานุโยค การทำตนให้หมกมุ่นในกามสุข

ประกาศธรรม จาริกไปถึงไหน ย่อมแผ่หิตสุขถึงนั่น พระศาสดาเป็นจอมธรรมเสนา เรียกว่าพระธรรมราชา พระสารีบุตรเป็นกำลังใหญ่ของพระศาสดา ในภารธุระนี้ ได้สมญาว่า พระธรรมเสนาบดี นายทัพฝ่ายธรรม”

ยังมีเหตุการณ์เกี่ยวกับการเผยแผ่พระศาสนาที่สำคัญหลังพุทธปรินิพพาน ที่ควรกล่าวเพิ่มเติมในที่นี้คือ เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชผู้ปกครองประเทศอินเดียในสมัยนั้น เป็นกษัตริย์ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก ในส่วนของการปกป้องและการเผยแผ่ศาสนา พระองค์ได้ทรงให้ความอุปถัมภ์โดยให้มีการประชุมสงฆ์เพื่อทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 ขึ้นในปี พ.ศ.236 ณ วัดอโศการาม นครปาฏลีบุตร แคว้นมคธ (ปัจจุบันคือ เมืองปัตนะ เมืองหลวงของรัฐพิหาร) ทรงอาราธนาพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน หลังจากสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัยเสร็จสิ้นแล้ว พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้จัดคณะพระธรรมทูตออกเป็น 9 คณะแล้วส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ซึ่งมีผลให้พระพุทธศาสนาสามารถเจริญและดำรงอยู่ได้ในประเทศอื่นหลายประเทศ และดินแดนของประเทศไทยนี้ก็เป็นที่เชื่อกันว่าเป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่คณะพระธรรมทูตจากชมพูทวีปสายที่ 7 นำโดยพระโสณะและพระอุตตระได้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในขณะที่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียซึ่งเป็นต้นกำเนิดกลับเสื่อมลงไปจนเกือบสูญสิ้น

สรุปในที่นี้ได้ว่างานเผยแผ่ศาสนาในครั้งพุทธกาลนั้นทำได้ทุกรูปแบบ เช่นการปฏิบัติตนน่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม โดยพระพุทธเจ้าทรงประทานหลักในการทำงานเผยแผ่ไว้ ให้แต่ละรูปทำงานด้วยความเสียสละ มีเมตตากรุณาเป็นหลักใจ จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญอย่างมั่นคงในบรรดาประเทศที่นับถือพุทธศาสนาทั้งหลายในโลกจนถึงปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะในประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง

2.2.4 งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน

งานเผยแผ่พระพุทธศาสนา จัดเป็นงานหลักอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันที่เรียกว่า กิจการคณะสงฆ์ ประกอบด้วย กิจการ 6 ด้าน ได้แก่ (1) งานการปกครอง (2) งานด้านการศึกษาของสงฆ์ (3) งานด้านการเผยแผ่ศาสนา (4) งานด้านสาธารณูปการ (5) งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ (6)งานด้านสาธารณสงเคราะห์

กิจการทั้ง 6 ด้านนี้ ส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการหรือผู้บริหารคณะสงฆ์ตั้งแต่ระดับวัด คือเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส หรือพระผู้มีความรู้ความสามารถที่เจ้าอาวาสตั้งให้เป็นผู้ช่วยเหลือในงานบางด้าน แต่งานด้านการเผยแผ่ศาสนาเป็นกิจการที่ไม่เฉพาะพระสังฆาธิการ

เท่านั้นที่จะรับผิดชอบแต่พระภิกษุทุกรูปตลอดจนสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา ต่างก็มีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ทั้งสิ้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน มีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเฉพาะที่ตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการ(ชำเลือง วุฒิจันทร์,2525:152)

การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดียวหรือเทศน์ปุจฉาวิสัชนา 2 รูปขึ้นไป และยังได้มีการเทศน์ผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกลงแผ่นเสียง แถบบันทึกเสียง หรือแผ่นซีดีนำไปเผยแผ่ในที่ต่าง ๆ ในโอกาสต่าง ๆ

การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกลงแผ่นเสียง แถบบันทึกเสียง หรือแผ่นซีดีนำไปเผยแผ่ในที่ต่าง ๆ รวมถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่ หรือเขียนลงในสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น วารสาร หนังสือพิมพ์ ตลอดจนเผยแพร่ทางอินเตอร์เน็ต นอกจากนี้ยังพระสงฆ์เข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนต่าง ๆ ตามโครงการวิถีพุทธ และโครงการครูพระในโรงเรียน เป็นต้น

การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือเป็นหน่วยงานเผยแผ่ หรือตั้งเป็นสถานศึกษาชั่วคราว หรือถาวร หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียงกับวัด เช่นงานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก พระธรรมทายาท งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.บ.ต.) โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องวันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ฯลฯ

ส่วนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางด้านคฤหัสถ์ ได้มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่าง ๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชน การตั้งชมรมพุทธศาสน์ในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่าง ๆ นอกจากนี้สื่อมวลชนต่าง ๆ ยังได้มีส่วนเผยแพร่ศาสนาด้วย เช่นหนังสือพิมพ์มีคอลัมน์ที่เขียนบทความเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โทรทัศน์เสนอรายการละคร หรือ การ์ตูนที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ในยุคปัจจุบันที่เรียกว่ายุคโลกาภิวัตน์นี้ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทำได้ง่ายมากและค่อนข้างทั่วถึง ดังนั้นการใช้ข้อมูลและการเผยแพร่ข้อมูลของพระสงฆ์ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้อง

คำนึงถึงในการเผยแผ่ศาสนาในปัจจุบัน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),(2538:141-152) กล่าวไว้ว่าในยุคข้อมูลข่าวสารนี้ เรื่องที่พระสงฆ์จะต้องตระหนักก็คือ เรื่องประโยชน์จากข่าวสารข้อมูล และเรื่องการใช้ข้อมูลให้เกิดประโยชน์

ในเรื่องประโยชน์จากข่าวสารข้อมูลกับการเผยแผ่ศาสนานั้นมีหลักอยู่ว่า ข้อมูลที่เป็นเรื่องเสื่อมเสียของสถาบันสงฆ์ต้องควบคุมไม่ให้มี ส่วนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นคุณประโยชน์ต้องเผยแพร่ให้ได้ดีที่สุด ในเรื่องนี้พระธรรมปิฎกกล่าวแนะไว้ 4 ประการ คือ ประการแรก พระสงฆ์ผู้มีหน้าที่เผยแผ่ศาสนาต้องมีความรู้หลักพระพุทธศาสนาที่จะเผยแผ่เป็นอย่างดี ประการที่สองพระสงฆ์ต้องรู้เท่าทันต่อสภาพความเปลี่ยนแปลง ปัญหาต่าง ๆ และความต้องการของสังคม และโลกปัจจุบัน ประการที่สามคือ ให้ตัวสถาบันสงฆ์เองดำรงรักษาภาพพจน์ที่ดีของบุคลากรคือพระสงฆ์สามเณร และทำให้ประชาชนเห็นว่าสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งพาอาศัยได้ หากภาพรวมออกมาดี ก็จะเกิดอาการที่เรียกว่า “เผยแผ่ธรรมะโดยไม่ต้องพูด” ซึ่งบางครั้งการเผยแผ่ธรรมโดยไม่ต้องพูด อาจสำคัญยิ่งกว่าการเผยแผ่ด้วยการพูดเสียอีก ประการสุดท้าย ต้องรู้จักใช้ระบบการสื่อสารต่าง ๆ ตลอดจนอุปกรณ์ในเรื่องการสื่อสาร เอามาเป็นประโยชน์ในการสื่อสารข้อมูลทางพระพุทธศาสนา

อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องการใช้ข้อมูลให้เกิดประโยชน์นั้น อันดับแรกต้องใช้ข้อมูลที่เป็นความรู้ ความเป็นไปต่าง ๆ ในโลก และวิชาการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเรื่องทางศาสนาและเรื่องอื่น ๆ ที่เหมาะสม นำมาเสริมความรู้แก่บุคลากรทางศาสนา ต่อจากนั้นจึงขยายให้การศึกษาแก่ประชาชนอีกต่อหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือต้องหาหลักธรรมที่เอื้อประโยชน์แก่สภาพสังคมปัจจุบันมาเสนอให้ประชาชนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของเขา เหตุที่ต้องมีการนำธรรมะมาประยุกต์ใช้นั้นเพราะคนในแต่ละยุคสมัยไม่เหมือนกัน อยู่ในสภาพแวดล้อมต่างกัน แม้ธรรมะจะเป็นหลักการอันเดียวกันก็ตาม

เมื่อบุคลากรทางศาสนาที่สำคัญคือพระสงฆ์ ได้ตระหนักถึงหน้าที่ของศาสนทายาทและได้เพิ่มพูนคุณสมบัติในตน มีความรู้ มีคุณธรรม และความสามารถในเชิงวิชาการและการใช้เทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่ศาสนาแล้ว จะสามารถทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในยุคปัจจุบัน

2.3 พระพุทธศาสนากับศาสนทายาท

2.3.1 ที่มาและความหมายของศาสนทายาท

คำว่าทายาทมีความหมายตามพจนานุกรมว่าผู้สืบสันดานหรือผู้สืบสกุล มีความหมาย

โดยอ้อมว่า ผู้รับหรือผู้อยู่ในฐานะที่จะรับตำแหน่งหน้าที่ต่อจากบุคคลอื่น (ราชบัณฑิตยสถาน,2546: 525) ตามพจนานุกรมนี้ เมื่อนำคำว่า ทายาท มารวมกับ ศาสนา จึงได้คำว่า “ศาสนทายาท” (สาสนสฺส ทายาโท สมาสเป็น สาสนทายาโท (บาลี)) ตามตัวอักษรแปลว่า ทายาทแห่งศาสนา หรือทายาทของศาสนา หมายถึง ผู้ทำหน้าที่สืบทอดศาสนา หรือผู้อยู่ในฐานะที่จะรับตำแหน่งหน้าที่ต่อจากพระศาสดาหรือผู้ที่รับช่วงต่อจากพระศาสดา

อย่างไรก็ตามนี้เป็นเพียงการนิยามความหมายตามตัวอักษรเท่านั้น ส่วนความหมายของคำนี้ ตามที่มีผู้ใช้กันมา ยังไม่มีผู้ใดนิยามไว้อย่างแน่ชัดจึงจำเป็นต้องศึกษาความหมายของคำนี้พร้อมกับที่มาของคำนี้ต่อไป โดยอาศัยคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์ทางศาสนาอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแนวคิดในการใช้คำนี้ที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ในปัจจุบัน

2.3.1.1 ที่มาและความหมายของศาสนทายาทในพระไตรปิฎก

ในพระไตรปิฎกไม่มีคำว่า “ศาสนทายาท” ปรากฏอยู่เลย แต่มีคำว่า “ธรรมทายาท” ปรากฏในพระไตรปิฎก 5 พระสูตรด้วยกัน ดังนี้

ในธรรมทายาทสูตร(ม.มู.12/29/27)พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเป็นธรรมทายาท ของเราเถิด อย่าเป็นอามิสทายาทของเราเลย เรามีความเอ็นดูในพวกเธออยู่ว่า ทำอย่างไรหนอ สาวกทั้งหลายของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท จะไม่พึงเป็นอามิสทายาท ” และพระองค์ได้ตรัสอธิบายต่อไปว่า ถ้าภิกษุทั้งหลายเป็นอามิสทายาทของพระองค์ ไม่เป็นธรรมทายาท ทั้งพระสาวกและพระศาสดาก็พึงถูกวิญญูชนติเตียน แต่ถ้าเป็นภิกษุทั้งหลายเป็นธรรมทายาทของพระองค์ แต่ไม่เป็นอามิสทายาท ทั้งพระสาวกและพระศาสดาจะไม่พึงถูกวิญญูชนติเตียน

ในพระสูตรนี้พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสอธิบายว่า “ธรรมทายาท”หมายถึงผู้มีคุณสมบัติอย่างไร เพียงแต่ทรงตรัสอุปมาเปรียบเทียบว่า หากมีภิกษุสองรูปที่กำลังหิวโหยมายังสำนักของพระองค์ รูปหนึ่งยอมรับอาหารที่พระองค์ฉันเหลือ แต่อีกรูปหนึ่งไม่ยอมรับ รูปที่ไม่ยอมรับอาหารที่เหลือของพระองค์นั้น น่ายกย่องสรรเสริญมากกว่ารูปที่รับมาฉัน ทั้งนี้ทรงอธิบายว่า “เพราะข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อความมักน้อย สันโดษ ขัดเกลา เลี้ยงง่าย ปรารภความเพียร แก่ภิกษุนั้นสิ้นกาลนาน”

ดังนั้นจึงทำให้เข้าใจว่า ภิกษุที่รับอาหารที่เหลือของพระองค์มาฉัน จัดเป็นอามิสทายาท ส่วนอีกรูปหนึ่ง จัดเป็นธรรมทายาทของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีคุณสมบัติคือเป็นผู้ มักน้อย สันโดษ ขัดเกลา เลี้ยงง่าย ปรารภความเพียร แต่คุณสมบัติดังกล่าวนี้คงไม่ครอบคลุมถึงความเป็นธรรมทายาทได้ทั้งหมด เพราะเป็นคุณสมบัติที่ทรงตรัสโดยนัยตรงกันข้ามกับผู้ที่เป็นอามิสทายาทเท่านั้น ส่วนการขยายความของคำนี้พบได้ในพระสูตรเดียวกัน โดยที่ในพระสูตรได้กล่าวต่อไปว่า ภายหลังพระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายและเสด็จกลับได้ไม่นาน พระสารีบุตรได้เรียก

ภิกษุเหล่านั้นมาแล้วกล่าวแก่ท่านเหล่านั้นถึงหลักปฏิบัติเพื่อเป็นธรรมทายาท 3 ประการ คือ ประการแรกเมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก* ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้สนใจศึกษาวิเวก ประการที่สอง ละธรรมทั้งหลายที่พระศาสดาตรัสว่าควรละ และประการที่สามไม่เป็นผู้มักมาก ไม่เป็นผู้ย่อหย่อน ไม่เป็นผู้นำในโวกกมนธรรม** ไม่ทอดธุระในปริวิเวก***

ต่อจากนั้นพระสารีบุตรได้ขยายความคำว่า “ธรรมที่พระศาสดาตรัสว่าควรละ” ว่าได้แก่ โลภะ โทสะ โกธะ(ความโกรธ) อุปนาหะ (ความผูกโกรธ) มักขะ (ความลบหลู่คุณท่าน) ปฬาละ (ความตีเสมอ) อิสสา (ความริษยา) มัจฉริยะ (ความตระหนี่) มายา (มารยา) สาเถยยะ (ความโอ้อวด) ถัมภะ(ความหัวดื้อ) สารัมภะ(ความแข่งดี) มานะ(ความถือตัว) อติมานะ (ความดูหมิ่นเขา) มทะ (ความมัวเมา) และปมาทะ (ความประมาท) ซึ่งธรรมเหล่านี้เป็นบาป ส่วนมัชฌิมาปฏิปทาคือมรรคมีองค์ 8 เป็นธรรมเพื่อละบาปธรรมเหล่านี้ และเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักษุ เกิดญาณ เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ดังนั้นคำว่า “ธรรมทายาท”ในธรรมทายาทสูตรนี้ จึงหมายถึง ผู้ที่มีความเป็นอยู่ตามอย่างพระศาสดา ผู้ศึกษาธรรม และปฏิบัติธรรมเพื่อละกิเลสทั้งปวง เพื่อการบรรลุธรรมตามลำดับจนเข้าถึงพระนิพพาน ตามปฏิปทาของพระศาสดา (ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ)

ในอัคคัญญสูตรพบคำว่า “ธรรมทายาท” มีลักษณะเป็นคำชุดที่ดัดแปลงมาจากคำพูดยกย่องตนเองของพราหมณ์ ซึ่งมีที่มาจากการที่ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถามสามเณร 2 รูปว่า ทั้งสองเคยเป็นพราหมณ์มาก่อนเมื่อเข้ามาบวชเป็นบรรพชิตแล้ว พวกพราหมณ์ได้ด่าทอเอาหรือไม่ สามเณรทั้งสองก็ทูลว่า พวกพราหมณ์ได้ด่าพวกตนอย่างเต็มที่ โดยยกย่องวรรณะตนเท่านั้นว่าประเสริฐและบริสุทธิ์ที่สุดเนื่องจาก *“พราหมณ์เท่านั้น เป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม เกิดจากพระพรหม เป็นผู้ที่พระพรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพระพรหม”* ส่วนวรรณะอื่นเลวทั้งหมด ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสแก้ความดังกล่าวแก่สามเณรทั้งสองโดยสรุปว่า ทุกวรรณะเสมอกันหมด แต่ความประเสริฐของบุคคลอยู่ที่การประพฤติธรรม(ที่เป็นกุศล) หรือการดำรงอยู่ในธรรม บุคคลในวรรณะทั้ง 4 นั้น ผู้ใดเป็นภิกษุอรหันต์ผู้สิ้นอาสวะแล้ว ผู้หลุดพ้นแล้ว ย่อมเรียกได้ว่าเป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลายในวรรณะทั้ง 4 โดยธรรม ทรงตรัสอีกว่าแม้พระราชาปเสนทิโกศลที่ทรงเคารพกราบไหว้พระองค์ แท้ที่จริงพระราชานั้นทรงเคารพ กราบไหว้ธรรมที่มีในพระองค์ หาได้เคารพ

---

* วิเวก(ความสงัด)ในที่นี้หมายถึงวิเวก 3 ประการ คือ (1) กายวิเวก สงัดกาย (2)จิตตวิเวก สงัดจิต (3)อุปธิวิเวก สงัดกิเลส (ม.มู.อ.1/31/109)

** โวกกมนธรรม ในที่นี้หมายถึงนิวรณ์ 5 ประการ คือ (1) กามฉันทะ (ความพอใจในกาม) (2) พยาบาท (ความคิดร้าย) (3)ถีนมิทธะ (ความหดหู่และเซื่องซึม) (4)อุทธัจจะกุกกุจจะ(ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) (5)ความลังเลสงสัย (ม.มู.อ.1/31/110)

*** ปริวิเวก หมายถึงอุปธิวิเวก คือสภาวะอันเป็นที่ตั้งที่ทรงไว้แห่งทุกข์ ได้แก่ กาม กิเลส เบญจขันธ์ และ อภิสังขาร กล่าวคือนิพพาน (องฺ.ทุก.อ.2/45/53)

เพราะความที่ตถาคตเป็นผู้มีกำเนิด หรือผิวพรรณวรรณะที่ดีไม่ ดังนั้นธรรมจึงเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด เพราะทำบุคคลให้เป็นผู้ประเสริฐ (ที.ปา.11/111-117/83-88)

ต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าก็ได้รับสั่งกับสามเณรทั้งสองรูปนั้นว่า “ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ เธอทั้งสองคนมีชาติก็ต่างกัน มีชื่อก็เพี้ยนกัน มีโคตรก็แผกกัน มีตระกูลก็ผิดกัน พากันทิ้งเหย้าเรือนเสีย มาบวชเป็นบรรพชิต เมื่อจะมีผู้ถามว่า ท่านทั้งสองนี้เป็นพวกไหน เธอทั้งสองพึงตอบเขาว่า ข้าพเจ้าทั้งสองเป็นพวกพระสมณศากยบุตร ดังนี้เถิด ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็ผู้ใดแล มีศรัทธาตั้งมั่นเกิดขึ้นแล้วแต่รากแก้วคืออริยมรรค ประดิษฐานมั่นคง อันสมณพราหมณ์ เทวดา มารพรหม หรือผู้ใดผู้หนึ่งในโลก ไม่พรากไปได้ ควรเรียกผู้นั้นว่า *เป็นบุตรเกิดแต่พระอุระ เกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เกิดแต่พระธรรม เป็นผู้ที่พระธรรมเนรมิตขึ้น เป็นธรรมทายาท* ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคำว่า ธรรมกาย ก็ดี ว่าพรหมกาย ก็ดี ว่าธรรมภูต ก็ดี ว่าพรหมภูต ก็ดี เป็นชื่อของตถาคต ฯ” (ที.ปา.11/118/88)

เมื่อพิจารณาจากอัคคัญญสูตร ทำให้ได้ข้อสรุปว่า คำว่า “ธรรมทายาท” ที่เป็นส่วนหนึ่งของคำชุดนี้ แปลงมาจากคำว่า พรหมทายาท(ทายาทของพรหม) ใช้เป็นคำแสดงตนและเป็นคำที่ใช้สำหรับการยกย่องชื่นชม ของพระภิกษุภิกษุณี ซึ่งเป็นพระสาวกและสาวิกาในพระพุทธศาสนา คำเหล่านี้ขยายความต่อจากคำเรียกตนเองว่า “สมณศากยบุตร(บุตรของพระพุทธเจ้า)” เพราะดังที่ทรงตรัสว่าพระพุทธองค์กับธรรมเป็นอย่างเดียวกัน (ธรรมกาย, ธรรมภูต)

คำว่า “ธรรมทายาท” หรือทายาทแห่งพระธรรมในที่นี้มีนัยแสดงถึงการบรรลุธรรม(ขั้นอริยมรรคขึ้นไป)และใช้เป็นคำกล่าวยกย่องพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาผู้ที่มีคุณธรรมสูง แต่เท่าที่พบในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าตรัสคำยกย่องนี้กับพระสารีบุตรเพียงรูปเดียวเท่านั้นดังปรากฏในอนุปทสูตร

ในอนุปทสูตรนี้(ม.อุ.14/93-97/110-115) ได้พบคำว่า “ธรรมทายาท” เป็นคำชุดที่พระพุทธเจ้าตรัสยกย่องคุณของพระสารีบุตรผู้ได้บรรลุธรรมตามลำดับตั้งแต่ปฐมฌาณจนถึงสัญญาเวทยิตนิโรธในเวลาเพียงครึ่งเดือน และตอนสุดท้ายของพระสูตรทรงตรัสยกย่องโดยสรุปว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้กล่าวชอบ พึงกล่าวชมภิกษุรูปใดว่า เป็นผู้ถึงความชำนาญ ถึงความสำเร็จในอริยศีล ในอริยสมาธิ ในอริยปัญญา ในอริยวิมุติ ภิกษุรูปนั้นคือ สารีบุตรนั่นเอง...ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้กล่าวชอบ พึงกล่าวชมภิกษุรูปใดว่า *เป็นบุตรเป็นโอรสของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่ธรรมอันธรรมเนรมิต เป็นธรรมทายาท* ไม่ใช่เป็นอามิสทายาท ภิกษุรูปนั้นคือสารีบุตรนั่นเอง... ดูกรภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรย่อมประกาศธรรมจักร อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าที่ตถาคตให้เป็นไปแล้ว ไปตามลำดับโดยชอบทีเดียว”

ดังนั้นคำว่า “ธรรมทายาท”ที่มาในอนุปทสูตร จึงหมายถึงท่านผู้ได้บรรลุธรรม และยัง

ได้ช่วยประกาศธรรมของพระศาสดา

ในคัมภีร์อปทาน(ขุ.อป.เล่ม 33) มีคำว่า “ธรรมทายาท”หลายแห่ง ซึ่งแต่ละแห่งมีคำบรรยายลักษณะเดียวกัน คือปรากฏในรูปแบบของวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง (คาถา) มีเนื้อหาแสดงถึงการทำนายอนาคตของผู้ที่จะบังเกิดเป็นพระอริยสาวกและอริยสาวิกาในศาสนาของพระโคดมพุทธเจ้าหลายรูป ตัวอย่างเช่น “กษัตริย์องค์นี้จักมีนามว่าสีวลี *เป็นธรรมทายาท เป็นโอรสที่ธรรมเนรมิต เป็นสาวกของพระศาสดา*พระองค์นั้น” (ขุ.อป.33/68/298)

คำว่า “ธรรมทายาท”ที่มาในคัมภีร์อปทาน มีลักษณะเป็นคำชุดที่ใช้ในการยกย่องเช่นกันแต่ในที่นี้มีไม่เต็มชุดโดยไม่มีคำว่า *“เป็นบุตรเป็นโอรสของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค”* ซึ่งอาจตีความได้ว่าไม่ใช่เป็นการยกย่องอย่างสูงสุด และคำว่า “ธรรมทายาท” น่าจะมีนัยเพียงการบรรลุธรรมในศาสนาของพระศาสดาเท่านั้น

คำว่า “ธรรมทายาท” อีกคำหนึ่งพบในจีวรสูตร กัสสปสังยุต (สํ.นิ.16/154/259) ในพระสูตรนี้ เป็นเรื่องที่พระมหากัสสปเถระเล่าเรื่องราวของท่านให้พระอานนท์ฟัง ในตอนหนึ่งท่านได้เล่าว่า “ผมได้ถวายผ้าสังฆาฏิที่ทำด้วยผ้าเก่าแด่พระผู้มีพระภาค และได้รับผ้าป่านบังสุกุลที่ใช้แล้วของพระผู้มีพระภาคมา แท้จริงบุคคลเมื่อจะกล่าวถึงคนใดคนหนึ่งให้ถูกต้อง ควรกล่าวว่า ‘*บุตรของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้เกิดแต่อก เกิดแต่พระโอษฐ์ เกิดแต่ธรรม อันพระธรรมเนรมิตแล้ว เป็นธรรมทายาท* จึงรับผ้าป่านบังสุกุลที่ใช้สอยแล้ว’ บุคคลเมื่อจะกล่าวถึงคนผู้นั้นให้ถูกต้อง ควรกล่าวกับผมว่า *‘บุตรของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้เกิดแต่อก เกิดแต่พระโอษฐ์ เกิดแต่ธรรม อันพระธรรมเนรมิตแล้ว เป็นธรรมทายาท* จึงรับผ้าป่านบังสุกุลที่ใช้สอยแล้ว”

คำว่า “ธรรมทายาท” (เป็นคำยกย่องอย่างสูง และน่าจะเป็นคำที่พระพุทธเจ้าใช้ตรัสชม) ที่ปรากฏในพระสูตรนี้พระมหากัสสปเถระกล่าวยกย่องตัวท่านเอง และถ้อยคำมีนัยบ่งบอกถึงการอ้างความเป็นทายาทของพระพุทธเจ้า* ซึ่งแม้ในพระสูตรนี้ไม่มีการอ้างตรง ๆว่าเป็นทายาทของพระ

---

* มีข้อสังเกตหลายประการเกี่ยวกับพระมหากัสสปเถระ(ผู้ที่ไม่มีบทบาทสำคัญในระหว่างที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์)ที่พฤติกรรมบางอย่างของท่านอาจโยงไปสู่การอ้างความเป็นทายาท ตัวอย่างเช่น 1)เมื่อพระอานนท์เชิญชวนให้ไปสำนักภิกษุณีด้วยกัน ก็พูดในลักษณะเหน็บแนมพระอานนท์ถึง 2 ครั้งว่า “ไป(เอง)เถิดท่านอานนท์ ท่านเป็นผู้มีกิจมาก มีงานที่ต้องทำมาก” จนพระอานนท์ชวนครั้งที่ 3จึงยอมไป ครั้นไปถึงก็ได้แสดงธรรมตัดหน้าพระอานนท์ จนภิกษุณีรูปหนึ่งไม่พอใจ (สํ.นิ.153/254), 2) การกล่าวอ้างว่าเป็นผู้มีธรรมเสมอด้วยพระพุทธเจ้าสำ.นิ.153/255), 3)การว่ากล่าวพระอานนท์ ว่าเป็นเด็กไม่รู้จักประมาณ จนภิกษุณีรูปหนึ่งไม่พอใจ(สำ.นิ.154/257), 4) ในโอวาทสูตรพระพุทธเจ้าตรัสให้ท่านแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ใน 3 วาระ แต่ท่านปฏิเสธทุกครั้งโดยอ้างว่า พระภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทนไม่รับคำพร่ำสอนโดยเคารพ ฯลฯ (สำ.นิ.149-151/243-248), 5) ในเรื่องมติไม่ถอนสิกขาบทเล็กน้อย พระมหากัสสปมีส่วนชี้นำอย่างมากหรือไม่ และเพราะข้อนี้จึงเป็นที่มาของชื่อนิกายเถรวาท(วิ.จุฬ.7/444/386) , 6)การที่พระปุราณะไม่ยอมรับผลการทำสังคายนาพระธรรมวินัยนั้นเป็นไปได้หรือไม่ว่า สิ่งที่ไม่ยอมรับนั้นไม่ใช่เรื่องของผล(ความเห็นต่างกันเรื่องสิกขาบทเล็กน้อย 8 สิกขาบท ที่นิกายธรรมคุปตะอ้างเกี่ยวกับเรื่องของฉันของใช้ดูไม่น่าที่พระอรหันต์ผู้หมดกิเลสทั้งหลายจะเห็นเป็นเรื่องสำคัญ) แต่ไม่ยอมรับผู้ที่เป็นประธาน และการดำเนินงาน เช่นมีการห้ามพระสงฆ์ผู้ไม่เกี่ยวข้องอยู่ในกรุงราชคฤห์ทั้งที่เป็นนครหลวงที่กว้างขวางเป็นต้น (วิ.จุฬ.7/444/386), ข้อสังเกตสุดท้ายคือพระพุทธเจ้าทรงทราบอุปนิสัยของพระมหากัสสปะก่อนที่จะบวชหรือไม่จึงทรงประทานโอวาทข้อหนึ่งว่า “เราจักเข้าไปตั้ง

ศาสดา แต่คำพูดมีลักษณะของการตระหนักถึงความสำคัญที่พระพุทธเจ้าได้มอบผ้าป่านบังสุกุลที่ทรงใช้สอยแล้วแก่ท่าน ดังที่บรรจบ บรรณรุจิ (2544:89) กล่าวว่า “การที่พระพุทธเจ้าทรงประทานผ้าสังฆาฏิให้นี้นับเป็นเหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์หนึ่ง ที่ทำให้ท่านตระหนักถึงความเป็นทายาท” แต่หากไปดูในเถรคาถา ขุททกนิกาย จะเห็นว่ามีการอ้างความเป็นทายาทของพระพุทธเจ้าอย่างชัดเจนดังนี้ *“ภิกษุบางพวกเมื่อขึ้นเขา ย่อมลำบาก แต่พระมหากัสสปะผู้เป็นทายาทของพระพุทธเจ้า เป็นผู้มีสติ สัมปชัญญะ แม้ในเวลาแก่เป็นผู้แข็งแรงด้วยกำลังแห่งฤทธิ์ ย่อมขึ้นไปได้ตามสบาย”* (ขุ.เถร. 26/1061/513) ยิ่งเมื่อไปดูอรรถกถาของพระสูตร และอรรถกถาพระวินัย ก็จะยิ่งเห็นข้อความที่แสดงนัยเช่นนี้อย่างชัดเจน (จะมีอธิบายข้างหน้า)

ดังนั้นคำว่า “ธรรมทายาท”ที่พบในพระไตรปิฎกในพระสูตรต่าง ๆ จึงมีความหมายแยกเป็น 3 ประการ คือ

1. หมายถึงผู้ที่มีความเป็นอยู่ตามอย่างพระศาสดา ผู้ศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมเพื่อละกิเลสทั้งปวง เพื่อการบรรลุธรรมตามลำดับจนเข้าถึงความดับทุกข์ได้ ตามปฏิปทาของพระศาสดา

2. หมายถึงผู้บรรลุธรรม และประกาศธรรมของพระศาสดา

3. หมายถึง ผู้รับภาระสืบทอดความเป็นทายาทของพระศาสดา(ในกัสสปสังยุต)

ดังได้กล่าวแล้วในตอนแรกว่า คำว่า ศาสนาไม่มีใช้ในสมัยพุทธกาล แต่โดยมากใช้คำว่าธรรม หรือ ธรรมวินัย ในความหมายว่าศาสนาที่ใช้ในปัจจุบัน ดังนั้นหากจะนำคำว่า ศาสนาไปแทนที่คำว่า ธรรม ก็จะได้คำว่า ศาสนทายาท ซึ่งน่าจะมีความหมายอย่างเดียวกัน แต่คำนี้อาจแทนคำว่า ธรรมทายาท ในความหมายที่ 1 และ ความหมายที่ 2 ได้ไม่เต็มที่หากใช้คำว่า ศาสนทายาท นี้ในเชิงการสืบทอดสถาบันศาสนา แต่จะใช้ได้กับความหมายที่ 3 มากกว่า

2.3.1.2 ที่มาและความหมายของศาสนทายาทในอรรถกถาและคัมภีร์ทางศาสนาอื่น ๆ

ในอรรถกถาพระสูตรทีฆนิกาย มหาวรรค ชื่อสุมังคลวิลาสินี กล่าวถึงตอนที่พระมหากัสสปตัดสินใจทำสังคายนาพระธรรมวินัย ในตอนหนึ่ง มีความว่า “เพราะฉะนั้น เราจำจักต้องสังคายนาธรรมวินัย เมื่อเป็นดังนี้ ธรรมนี้ วินัยนี้ ก็จักมั่นคงเหมือนดอกไม้ที่คุมไว้ด้วยด้ายเหนียว ก็เพื่อประโยชน์อย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงเสด็จต้อนรับเรา ตลอดทาง 3 คาวุต ประทานอุปสมบทด้วยโอวาท 3 ประการ ทรงเปลี่ยนจีวรจากพระวรกาย ตรัสปฏิปทาเปรียบด้วยดวงจันทร์ประหนึ่งสั่นมือในอากาศ ทรงยกย่องเราเป็นกายสักขี (มีวิหารธรรมเสมอด้วยพระองค์) ทรงมอบความเป็น*สกลศาสนทายาท* 3 ครั้งว่า เมื่อภิกษุเช่นเรายังดำรงอยู่ ภิกษุชั่วผู้นี้จักไม่ได้ความเจริญใน

ความละอายและความเกรงไว้ในภิกษุทั้งที่เป็นพระเถระ พระบวชใหม่และพระที่เป็นผู้บวชนานปานกลาง” แต่ไม่ทรงตรัสว่า “เอหิ ภิกฺขุ เธอจงเป็นภิกษุเถิด”เหมือนตรัสกับผู้อื่น

พระศาสนา..."(ที.ม.อ.,2525: 453)

ส่วนในอรรถกถาวินัยชื่อสมันตปาสาทิกา กล่าวถึงเหตุการณ์เดียวกันนี้ มีตอนหนึ่งว่า "พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเราว่า "กัสสปนี้จักเป็นผู้ดำรงวงศ์พระสัทธรรมของเรา ดังนี้แล้ว ทรงอนุเคราะห์ด้วยอสาธารณานุเคราะห์นี้ ดุจพระราชาทรงทราบพระราชโอรสผู้จะดำรงวงศ์สกุลของพระองค์แล้ว ทรงอนุเคราะห์ด้วยการทรงมอบเกราะของพระองค์และพระอิสริยยศฉะนั้น" (ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล เล่ม 1,2544:8)

จากที่แสดงมานี้เห็นได้ว่าอรรถกถาทั้งสอง*ได้ระบุค่อนข้างชัดว่าพระมหากัสสปเถระได้รับมอบความเป็นศาสนทายาท โดยที่อรรถกถาพระสูตรได้กล่าวถึงข้อความนี้อย่างชัดเจน ส่วนในอรรถกถาพระวินัยมีข้อความที่เสริมกันโดยระบุถึงความคาดหวังที่พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็น ศาสนทายาทให้แก่พระมหากัสสปเถระ

ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาฝ่ายมหายานนิกายเซ็นจึงเชื่อว่าพระมหากัสสปเถระเป็นผู้สืบทอดความเป็นทายาทของพระพุทธเจ้าเนื่องจากพระพุทธองค์ได้ทรงมอบผ้าจีวรสังฆาฏิแก่ท่าน ต่อจากนั้นพระมหากัสสปเถระก็ได้มอบให้ผู้ที่สืบทอดตำแหน่งของท่าน จีวร(และบาตร)ของพระมหากัสสปเถระได้ตกทอดมาจนถึงพระสังฆปรินายกองค์ที่หกของประเทศจีนคือท่านเว่ยหล่าง (พุทธทาสภิกขุ(แปล),2535:120-121)

คำว่า "ศาสนทายาท" ยังพบได้อีกแห่งหนึ่งในอรรถกถาสมันตปาสาทิกา ที่กล่าวถึงความเป็นศาสนทายาทของพระเจ้าอโศก มีเนื้อความตอนหนึ่งว่า เมื่อพระเจ้าอโศกได้สละทรัพย์จำนวนมากทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการสร้างพระวิหารถึง 84,000 แห่ง ทั่วชมพูทวีป ทรงพอพระทัยว่าได้ชื่อว่าเป็นผู้บริจาคที่ยิ่งใหญ่ที่สุดนับแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา แต่ยังทรงสงสัยอยู่ว่า การยกย่องเชิดชูพระศาสนาของพระองค์ด้วยการบริจาคที่ยิ่งใหญ่ จะได้ชื่อว่าเป็น "ทายาทแห่งพระศาสนา" หรือไม่ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระจึงได้ถวายพระพรว่า *"มหาบพิตร บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง จะเป็นผู้มั่งคั่งก็ตาม จะเป็นผู้ยากก็ตาม ให้บุตรผู้เป็นโอรสของตนบวช มหาบพิตร บุคคลนี้ท่านเรียกว่า เป็นทายาทแห่งพระศาสนา" (ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล เล่ม 1,2544:81)*

ตามข้อความนี้ ผู้ที่เป็น ทายาทแห่งพระศาสนา (คำนี้นำมาสมาสเป็น ศาสนทายาท ต่อไปจะใช้คำนี้ทุกครั้ง) ก็คือบิดาที่อนุญาตให้บุตร(ธิดา)ของตนบวช แต่ตัวผู้บวชเองไม่ได้เป็นศาสนทายาท ส่วนคัมภีร์มหาวงศ์**เมื่อได้กล่าวถึงเรื่องเดียวกันนี้ ไม่ได้ใช้คำว่า "ศาสนทายาท" แต่

---

* อรรถกถาทั้งสองนี้แต่งโดยพระเถระรูปเดียวกันคือพระพุทธโฆษาจารย์ (พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ),2530:18)

** คัมภีร์มหาวงศ์แต่งโดยพระมหานามเถระ ชาวลังกาได้แต่งขึ้นในระหว่าง พ.ศ.1002 ถึง พ.ศ. 1020 เดิมมีเพียงที่ท่านแต่งเอง 38 ปริเฉท แต่ต่อมามีท่านอื่นแต่งเพิ่มเติมอีกหลายครั้ง จนกลายเป็น 101 ปริเฉทในที่สุด ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าพระมหานามผู้นี้อาจเป็นท่านเดียวกับ พระเจ้ามหานามผู้ที่เคยบวชพระแล้วสึกมาครองราชย์สมบัติเมื่อพระเชษฐาถูกปลงพระชนม์ และในสมัยพระเจ้ามหานามนี่เองที่

ใช้คำว่า “ญาติในพระศาสนา” ดังในข้อความว่า “ต่อเมื่อได้ศรัทธาบำรุงพระศาสนา บวชบุตรธิดาชายหญิงไว้ให้ปฏิบัติซึ่งศาสนาพรหมจรรย์ และมรรคพรหมจรรย์ให้สืบพระพุทธศาสนาไป ผู้นั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นญาติอันประเสริฐในพระศาสนานี้ แท้จริง สมเด็จพระเจ้าธรรมาโศกราชบพิตรได้ทรงฟังก็ดีพระทัย จะใคร่เป็นญาติในพระศาสนา จึงมีพระราชโองการถามพระมหินทราชกุมาร”(กรมศิลปากร,2534:127)

หากถือเอาตามคัมภีร์มหาวงศ์คำว่า “ศาสนทายาท”ก็ไม่ใช้กับพระเจ้าอโศก ทำให้หมดปัญหาโดยที่ไม่ต้องพิจารณาความเป็นศาสนทายาทของพระเจ้าอโศกต่อไป แต่ประเด็นก็คือว่าในอรรถกถาแห่งพระสูตรทีฆนิกายมีการใช้คำว่าศาสนทายาทกับพระมหากัสสปเถระ ส่วนอรรถกถาแห่งพระวินัยใช้คำนี้กับพระเจ้าอโศก ซึ่งเป็นการใช้ในบริบทที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง จึงเกิดคำถามว่า ผู้แต่งอรรถกถาทั้งสองนี้แท้จริงเป็นบุคคลเดียวกัน คือท่านพุทธโฆษาจารย์ มีเจตนาอย่างไรในการใช้คำนี้ต่างกัน ดังนั้นจึงต้องนำคำว่า “ศาสนทายาท”มาพิจารณาเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงกัน

พระพุทธโฆษาจารย์เขียนไว้ในอรรถกถาพระสูตรว่า “(พระพุทธเจ้า) ทรงมอบความเป็นสกลศาสนทายาท(ให้พระมหากัสสป)” และในอรรถกถาพระวินัยท่านระบุเหตุผลว่า “กัสสปนี้จักเป็นผู้ดำรงวงศ์พระสัทธรรมของเรา(ตถาคต)” ดังนั้นจึงเห็นว่า การดำรงวงศ์พระสัทธรรมคือภาระหน้าที่ของพระมหากัสสปเถระในฐานะที่เป็นศาสนทายาทที่ท่านถือเป็นภาระที่จะต้องทำ งานดำรงวงศ์พระสัทธรรมของท่านก็คือการสังคายนาพระธรรมวินัย ซึ่งจะเป็นวิธีที่พระศาสนานี้จะพึงดำรงอยู่ได้นาน(ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล,2544:8)

สำหรับสาเหตุที่ทำให้พระมหากัสสปเถระใช้อ้างในการเป็นหัวหน้าสงฆ์ทำการสังคายนานี้ เสถียร โพธินันทะ,(2544:44) ได้กล่าวเหตุไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. กรณีพระสุภัททะกล่าวถ้อยคำแสดงเจตนารมณ์เป็นเสี้ยนหนามต่อพระศาสนา
2. เพราะพระพุทธดำรัสที่รับสั่งแก่พระอานนท์เถระเจ้าว่า พระธรรมวินัยจักเป็นศาสดาแทนพระองค์ ในกาลที่พระองค์ล่วงไป
3. เพราะรำลึกถึงคุณพระศาสดาที่มีต่อท่านเอง

ผู้วิจัยใคร่จะเพิ่มเข้าไปอีกข้อหนึ่งนั่นคือ ความตระหนักถึงการเสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรมหรือสัทธรรมปฏิรูป ซึ่งเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าเคยตรัสแก่ท่านไว้ ในนิทานวรรค สังยุตตนิกาย (13/156/262)

ในการสังคายนาพระธรรมวินัย พระมหากัสสปเถระทำหน้าที่ซักถามมีพระอุบาลีเป็น

พระพุทธโฆษาจารย์ได้ไปเกาะลังกาเพื่อแปลอรรถกถาภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ การที่เนื้อความในอรรถกถาสมันตปาสาทิกาของพระพุทธโฆษาจารย์ตอนพาหิรนิทาน กับเนื้อความในคัมภีร์มหาวงศ์ตั้งแต่ตติยสังคายนาจนถึงเรื่องต้นมหาโพธิ์ตรงกันเป็นส่วนมาก(ยกเว้นนิทานประกอบ)ทำให้เกิดคำถามว่าใครเป็นผู้แต่งคัมภีร์ดังกล่าวก่อนกัน เรื่องนี้ยังไม่พบผู้อธิบายไว้

ผู้ตอบเกี่ยวกับพระวินัยและพระอานนท์เป็นผู้ตอบเกี่ยวกับพระธรรม ภายหลังการถามและตอบปัญหาพระธรรมวินัยแล้วพระสงฆ์ที่เข้าร่วมประชุมทั้งหมดได้ทำการสาธยาย(ท่องพร้อมกัน)เป็นคณะแล้วช่วยกันทรงจำไว้ (ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล,2544:48) วิธีการอย่างนี้คือการธำรงรักษาศาสนาคือพระธรรมวินัย ที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธองค์ตรัสว่า พระธรรมวินัยจักเป็นศาสดาของภิกษุทั้งหลายแทนเมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว(ที.ม.10/216/164)

ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกา(2544:49) ยังได้มีข้อความว่า พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้มีพระมหาเถระนำสืบต่อมาโดยลำดับอาจารย์(หมายถึงมีการบวชเรียนแล้วสอนสืบต่อกันมา)ตั้งแต่พระอุบาลีเถระจนถึงสังคายนาครั้งที่ 3 ในชมพูทวีป โดยที่พระอุบาลีเถระเรียนมาจากพระพุทธเจ้า ต่อจากนั้นพระทาสกะ พระโสณกเถระ พระสิคควะ และพระโมคคัลลีบุตรติสสะเมื่อแต่ละท่านเรียนพระธรรมวินัยจากอาจารย์ของตน ๆ แล้วได้สอนศิษย์ของตนนำพระวินัยปิฎกสืบต่อมาโดยลำดับไม่ให้ขาดสาย (ตอนนี้จะเห็นว่าความสำคัญของการสืบต่อศาสนาอยู่ที่การเรียนพระธรรมวินัยและการสอนผู้อื่นต่อไป)

สำหรับพระโมคคัลลีบุตรติสสะนี้เป็นพระเถระที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชท่านเป็นผู้ที่ชี้ขาดปัญหาทางด้านศาสนาที่เกิดขึ้นในหลายกรณี รวมทั้งในกรณีที่พระเจ้าอโศกได้มีคำถามว่า พระองค์ได้บริจาคทรัพย์บำรุงพระศาสนามากมายจะได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาทหรือไม่ พระโมคคัลลีบุตรติสสะผู้นี้ได้ตอบว่า ไม่ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท ครั้นพระเจ้าอโศกตรัสถามต่อว่า ความเป็นศาสนทายาทจะมีได้อย่างไร ก่อนที่จะตอบนั้นพระโมคคัลลีบุตรติสสะได้พิจารณาแล้วว่า หากพระมหินทกุมารซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าอโศกได้ทรงผนวช จะทำให้พระศาสนาเจริญอย่างยิ่ง ดังนั้นท่านจึงได้ตอบไปว่า บุคคลที่ให้บุตรของตนบวช เรียกว่า เป็นศาสนทายาท (ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล,2544:81)

เนื้อความตอนนี้ในสมันตปาสาทิกา หากพิจารณาให้ถ่องแท้ก็จะเห็นว่า การที่พระโมคคัลลีบุตรติสสะ กล่าวคำยกพระเจ้าอโศกให้เป็นศาสนทายาทนั้น อาจพิจารณาได้เป็น 2 ประเด็น ประเด็นแรกน่าจะเป็นเพียงการยกย่องเอาใจพระเจ้าอโศก เพราะการที่พระองค์ตรัสถามขึ้นมาก่อนย่อมแสดงถึงความที่พระองค์ปรารถนาที่จะเป็นศาสนทายาทอย่างยิ่ง ซึ่งพระโมคคัลลีบุตรติสสะย่อมทราบความปรารถนานี้ ท่านจึงได้กล่าวยกให้พระเจ้าอโศกเป็นศาสนทายาทอย่างมีเงื่อนไข คือต้องอนุญาตให้พระโอรสผนวช ทั้งนี้เพราะท่านเล็งเห็นประโยชน์ที่จะได้อาศัยพระมหินทกุมารในการทำพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทินหรือเถรวาท ซึ่ง ณ บัดนั้นเกิดชื่อใหม่ว่า “วิภัชวาทิน” (เสถียร โพธินันทะ,2544:157) ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งกว่านิกายอื่น ดังนั้นแม้ว่าพระเจ้าอโศกจะได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท (ในมหาวงศ์ว่าเป็นญาติพระศาสนา) แต่นัยสำคัญของศาสนทายาทนั้นกลับตกอยู่ที่การบวชของพระมหินทกุมาร ซึ่งได้ปรากฏว่าหลังจากที่พระมหินทกุมารทรงผนวชแล้วได้ทำหน้าที่สืบ

ต่อศาสนานิกายเถรวาทินหรือเถรวาทประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง โดยทำให้พระพุทธศาสนาตั้งลงอย่างมั่นคงในเกาะลังกาและแผ่ขยายไปสู่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนถึงปัจจุบัน

ประเด็นที่สองพระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระยกพระเจ้าอโศกให้เป็นศาสนทายาทด้วยเงื่อนไขดังกล่าว แต่เป็นศาสนทายาทในบทบาทของผู้สนับสนุน หรือผู้อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งในกรณีนี้คือสนับสนุนให้พระโอรสบวช

จากหลักฐานต่าง ๆ ที่อ้างแล้วนี้น่าจะพิจารณาได้ว่า คำว่า “ศาสนทายาท”ที่ใช้กับพระมหากัสสปเถระ ในอรรถกถาพระสูตรชื่อสุมังคลวิลาสินี ซึ่งมีนัยของการเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เชื่อมโยงกับการเป็นผู้ริเริ่มทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกของพระมหากัสสปเถระโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาพระธรรมวินัยหรือพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสภาพบริสุทธิ์ (ป้องกันไม่ให้มีผู้กล่าวสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมและไม่ใช่วินัย ตามพระพุทธวจนะในอนาคต) เมื่อพระธรรมวินัยได้รับการสังคายนาและจัดเป็นหมวดหมู่แล้ว มีพระ ภิกษุสงฆ์ช่วยกัน “เรียนเอา” คือ ทรงจำ นำสืบต่อกันมาไม่ให้ขาดสายในชมพูทวีป จนถึง พระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระ ดังนั้นคำว่า “ศาสนทายาท” ในความหมายว่าเป็นตัวแทนจึงเชื่อมโยงกับการทำหน้าที่สืบต่อพระศาสนาในสมัยต่อมา

แม้ว่าในสมัยต่อจากพระมหากัสสปเถระจะไม่ปรากฏว่า มีการใช้คำว่า “ศาสนทายาท” ในความหมายของการเป็นตัวแทนในพระภิกษุรูปอื่นอีก แต่บทบาทการเป็นผู้นำพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ก็มีให้เห็นอยู่ เช่น พระยสกากัณฑบุตร ผู้ขวนขวายให้มีการจัดทำสังคายนาครั้งที่ 2 และพระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระผู้จัดทำการสังคายนาครั้งที่ 3

ส่วนคำว่า “ศาสนทายาท” ในอรรถกถาวินัยชื่อ สมันตปาสาทิกา ที่กล่าวถึงความเป็นศาสนทายาทของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น เห็นว่าถ้าจะเรียกพระเจ้าอโศกว่าเป็นศาสนทายาทด้วยเหตุผลว่าอนุญาตให้พระโอรสผนวชก็น่าจะเป็นศาสนทายาทในฐานะผู้สนับสนุนในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท ทั้งนี้ตามหลักฐานในคัมภีร์มหาวงศ์ กล่าวว่าพระองค์เป็นเพียง ญาติของพระศาสนา ส่วนนัยสำคัญของคำว่า “ศาสนทายาท” ในสมันตปาสาทิกานั้น จึงน่าจะอยู่ที่การบวชเรียนเพื่อสืบพระศาสนานิกายเถรวาทให้เจริญรุ่งเรืองของพระมหินทกุมารมากกว่า ซึ่งมีหลักฐานที่อ้างว่า แม้พระมหินทะจะสำเร็จอรหันต์ตั้งแต่วันบวชแต่ท่านยังต้องเรียนพระธรรมวินัยอีกถึง 3 ปี (กรมศิลปากร ,2534:128) ต่อจากนั้นพระโมคคัลลีบุตรติสสะก็มอบหมายให้ท่านไปประกาศศาสนาที่เกาะลังกา

จากการวิเคราะห์ตามแนวนี้ก็จะเห็นว่า คำว่า “ศาสนทายาท” ที่ผู้แต่งอรรถกถาท่านเดียวกันแต่กลับใช้ต่างกันนั้นเชื่อมโยงกันได้ระหว่างความเป็นศาสนทายาทของพระมหากัสสปเถระผู้พยายามสืบทอดพระศาสนาด้วยการสังคายนาพระธรรมวินัยและต่อจากนั้นพระภิกษุสงฆ์ได้มีการเล่าเรียนสืบทอดศาสนาคือพระธรรมวินัยมาตามลำดับจนถึงพระโมคคัลลีบุตรติสสะ ท่านเห็นศักยภาพของพระมหินทกุมารในความเป็นศาสนทายาทสืบทอดพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทให้แผ่

ขยายออกไปนอกชมพูทวีปจึงได้ให้พระเจ้าอโศกมหาราชอนุญาตให้พระมหินทกุมารบวช

และหากจะเชื่อมโยงคำว่า “ศาสนทายาท” ในอรรถกถาทั้งสองนี้กับ คำว่า “ธรรมทายาท” ในธรรมทายาทสูตรที่หมายถึงผู้ที่ ดำเนินชีวิตตามปฏิปทาของพระศาสดามีการศึกษา การปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส ซึ่งนำไปสู่การบรรลุธรรม ก็จะมีความสอดคล้องกัน เพราะผู้ที่เป็นศาสนทายาทก็จะต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้ในตน กล่าวคือผู้ที่เป็นศาสนทายาทก็จะต้องเป็นธรรมทายาทด้วย จึงจะมีคุณสมบัติที่จะสืบพระศาสนาได้ ความต่างกันอยู่ตรงที่ ธรรมทายาท ในธรรมทายาทสูตรยังไม่มีนัยของการสืบทอดศาสนาในฐานะที่เป็นสถาบัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในช่วงที่ตรัสคำนี้ พระศาสนายังไม่ตั้งลงอย่างมั่นคงในชมพูทวีป ความสำคัญจึงอยู่ที่การที่พระพุทธองค์จะต้องประกาศศาสนาต่อไปอีก

2.3.1.3 ความหมายของศาสนทายาทตามที่นักการศาสนาไทยใช้ในปัจจุบัน

เพราะเหตุที่ยังไม่มีผู้ให้คำนิยามของ “ศาสนทายาท” ไว้อย่างชัดเจน แม้คำนี้จะปรากฏอยู่ในอรรถกถาบางแห่ง แต่มีการใช้ที่ไม่แน่นอน ดังนั้นชาวพุทธไทยในปัจจุบันบางท่าน เมื่อจะต้องพูดถึงประโยชน์ของการบวชคือได้สืบทอดศาสนา จึงเลี่ยงที่จะใช้คำนี้เสมอ เช่นท่านพุทธทาสภิกขุ และท่านปัญญานันทะภิกขุ โดยที่เมื่อค้นดูจากหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบวชของท่านทั้งสอง จะไม่พบการใช้คำว่า “ศาสนทายาท” เลย มีเพียงท่านปัญญานันทะภิกขุที่พูดถึงอานิสงส์ของการบวชว่า “ จะได้เป็นญาติกับพระศาสนา”(พระราชนันทมุนี (ภิกขุ ปัญญานันทะ),2525:27) ส่วนนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาที่ใช้คำนี้ ท่านก็ใช้ในความหมายที่ไม่ค่อยตรงกัน คืออาจใช้ตามที่ตนเข้าใจก็เป็นได้ ดังนั้นในงานนี้ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมตัวอย่างการใช้คำ“ศาสนทายาท” ในที่ต่าง ๆ มาเพื่อจะวิเคราะห์ความหมายและที่มาของการใช้คำนี้ จำนวน 5 ตัวอย่าง ดังนี้

(1) ศาสนทายาทหรือทายาทของพระศาสนาที่เป็นเหล่ากอของสมณะ เป็นวัยที่สำคัญเพราะกำลังยืนอยู่ในยุคสมัยอันยิ่งใหญ่ ระหว่างการรับทอดทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธ ศาสนากับการบุกเบิกประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา การปลูกรากแก้วของศาสนทายาท จึงสำคัญยิ่งเพราะทำหน้าที่อบรมบ่มสอนให้การศึกษา พัฒนา ทั้งในด้านคุณธรรม สติปัญญา เพื่อที่จะได้เป็นทายาทของพระพุทธศาสนาที่มั่นคง (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก ประทานโอวาทให้โครงการ “ปลูกรากแก้วศาสนทายาท ถวายสักการะ พ.ศ.2547” วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก,อ้างในพระมหานิมิตร และคณะ,2547:ไม่มีเลขหน้า)

(2) ศาสนทายาทที่ตั้งไว้นี้ไม่ใช่บวช 7 วัน 15 วัน หรือบวชหนึ่งเดือน แต่เป็นการบวชระยะยาว บวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนพระศาสนา ท่านเหล่านี้จะเป็นศาสนทายาทจริง ๆ คือจะได้รับการศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาจริง ๆ(สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ), กล่าวเปิดประชุมที่มูลนิธิชัยพัฒนา 20 ก.พ. 2547,ใน พระมหานิมิตร และคณะ, 2547:ไม่มี

เลขหน้า)

(3) พระศาสนาจะอยู่ได้ต้องมีศาสนทายาท ที่ผ่านมาเมืองไทยเราเพราะเป็นประเทศพุทธศาสนา โดยมากเราได้ศาสนทายาทจากการให้ลูกหลานบวชเรียนกันมา ดังที่มีประเพณีบวชเรียน อย่างน้อยบวชเมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),(2545:71)

(4) การบรรพชาอุปสมบทของพุทธศาสนิกชนชาวไทยปัจจุบันมี 2 ประเภท คือ ประเภทบวชชั่วคราวและประเภทบวชเป็นศาสนทายาทต่ออายุพระศาสนาให้ยืนยาวสืบไป...การบรรพชาอุปสมบทเพื่อเป็นศาสนทายาทสืบพระศาสนา ถือได้ว่าเป็นการเสียสละอย่างสูงในอันที่จะเข้าศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และรับภารธุระของพระศาสนาสืบไป (ชำเลือง วุฒิจันทร์,2525:83)

(5) พันเอกปิ่น มุทุกันต์ (2503:291-292) กล่าวว่า “พระพุทธดำรัสว่า ดูกรอานนท์ เมื่อเราตถาคตปรินิพพานล่วงไปแล้ว ธรรมะ และวินัย จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” พระดำรัสนี้หมายความว่า พระองค์มิได้ทรงตั้งผู้ใดผู้หนึ่งเป็นทายาท ดำรงตำแหน่งพระศาสดาแทนพระองค์ แต่ทรงให้ถือว่า พุทธบริษัทสี่ทุกคนเป็นศาสนทายาท และพระศาสดาก็คือพระธรรมและพระวินัย หากผู้ใดสงสัยเรื่องใด ๆ ก็ให้ศึกษาค้นคว้าเอาจากธรรมวินัยนั้น และผู้ใดปรารถนาจะปฏิบัติบำรุงพระศาสดาก็ให้ปฏิบัติบำรุงพระธรรมวินัยนั้น

คำว่า “ศาสนทายาท”ที่ท่านใช้ใน ตัวอย่างที่ 1 ถึง 4 มีการใช้ในความหมายอย่างเดียวกันคือ หมายถึงผู้ทำหน้าที่สืบต่อ (อายุ) พระศาสนาโดยตรง เมื่อเปรียบเทียบการใช้คำว่า “ศาสนทายาท” ที่มาในพระไตรปิฎกและอรรถกถาต่าง ๆ จะเข้ากันได้กับ “ธรรมทายาท” ในธรรมทายาทสูตร ที่หมายถึงผู้ที่พึงศึกษาในปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรมและปฏิเวธสัทธรรม ดำเนินตามปฏิปทาของพระพุทธเจ้า และเข้าได้กับ คำว่า ศาสนทายาทในอรรถกถาวินัยชื่อสมันตปาสาทิกา ที่มีนัยของการบวชเพื่อสืบพระศาสนา

ตามความเข้าใจของผู้วิจัย พระมหาเถระที่ใช้คำนี้(ในตัวอย่างที่ 1-4) ท่านน่าจะนำมาจากอรรถกถาวินัยชื่อสมันตปาสาทิกา เนื่องจากในอรรถกถานี้ นอกจากระบุคำว่าศาสนทายาทอย่างชัดเจนแล้ว ยังมีหลายแห่งที่มีคำพูดถึงเรื่องการเล่าเรียนสืบต่อพระศาสนาตามลำดับอาจารย์ (ในอรรถกถานี้ใช้คำว่าวินัยปิฎกในการกล่าวถึงศาสนาเนื่องจากเป็นอรรถกถาที่แต่งแก้วินัยปิฎกนั่นเอง) และที่เป็นประเด็นที่น่าพิจารณาอีกอย่างหนึ่งก็คือ อรรถกถาสมันตปาสาทิกานี้ คณะสงฆ์ไทยได้ใช้เป็นแบบเรียนวิชาภาษาบาลีชั้นกลางถึงชั้นสูง พระสงฆ์ไทยจึงคุ้นเคยกับแนวคิดและคำศัพท์ในอรรถกถานี้ ดังนั้นคำว่า “ศาสนทายาท”ที่คนส่วนใหญ่ใช้กันในปัจจุบันก็มาจากอรรถกถานี้นั่นเอง

ยังมีข้อแตกต่างของการใช้คำว่า “ศาสนทายาท”ที่ใช้ในปัจจุบันอีกคำหนึ่ง ดังในตัวอย่างที่ 5 ซึ่งไม่มีความหมายในการสืบต่อพระศาสนาอย่างเฉพาะเจาะจง แต่กล่าวถึงคุณสมบัติ

โดยรวมของพุทธบริษัท 4 ทั้งพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตซึ่งทำหน้าที่สืบทอดศาสนาโดยตรง กับฝ่ายคฤหัสถ์ที่เป็นศาสนทายาทในฐานะเป็นผู้สนับสนุนเข้าด้วยกัน ที่พระพุทธเจ้าตรัสในมหาปรินิพพานสูตร (ที.ม.10/175/124)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),(2542 ค:179) ได้อธิบายข้อนี้ว่า “พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณสมบัติของพุทธบริษัท 4 ทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาที่จะดำรงรักษาพระพุทธศาสนาได้ว่า พุทธบริษัททั้ง 4 นั้น ต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการ แล้วพระองค์จึงจะปรินิพพาน หมายความว่า เมื่อพุทธบริษัททั้ง 4 มีคุณสมบัติ 3 ประการนี้ จะสามารถสืบต่ออายุพระศาสนาแทนพระองค์ได้ ...ตอนนั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงปลงพระชนมายุสังขารก็เพราะทรงเห็นว่าพุทธบริษัททั้ง 4 ในเวลานั้นมีคุณสมบัติ 3 ประการนี้แล้ว จะช่วยกันสืบพระพุทธศาสนาได้ต่อไป คุณสมบัติ 3 ประการนั้น คือ

ประการที่ 1 พุทธบริษัททั้ง 4 นั้นจะเป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม อุบาสกก็ตาม อุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้เข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและปฏิบัติตามได้ถูกต้อง คือ ทั้งรู้ทั้งเข้าใจถูกต้อง และปฏิบัติได้ถูกต้อง มี 2 ส่วนสำหรับตนเอง

ประการที่ 2 สัมพันธ์กับผู้อื่น โดยที่ว่าทั้งมีความสามารถ และมีน้ำใจที่จะเอาธรรมที่ตนได้รู้เข้าใจแล้วนั้น ไปสั่งสอนแนะนำผู้อื่นได้

ประการที่ 3 ในแง่หลักการของพระพุทธศาสนา พุทธบริษัทนั้นจะต้องมีความมั่นใจชัดเจนในหลักการของพระพุทธศาสนา จนกระทั่งว่า เมื่อใครมากล่าวติเตียน กล่าวจาบจ้วง หรือกล่าวแสดงคำสอนผิดพลาดไป ก็สามารถกล่าวแก้ไขชี้แจง เรียกว่า กำราบปรับปวาทได้

นี่แหละคือคุณสมบัติ 3 ประการที่พุทธบริษัททุกคน ควรต้องทำให้เกิดให้มีขึ้นในตน เพื่อจะได้ช่วยกันสืบต่อพระศาสนาไปได้”

พิจารณาตามการวิเคราะห์ของพระธรรมปิฎก เกี่ยวกับคุณสมบัติ 3 ประการของพุทธบริษัทในมหาปรินิพพานสูตร ก็จะเห็นแนวคิดเกี่ยวกับการธำรงรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นสถาบันทางศาสนาที่สำคัญในสมัยนั้น หมายความว่าพระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นในแคว้นใหญ่ของชมพูทวีปในขณะนั้น พระราชาแห่งแคว้นเหล่านั้นและประชาชนส่วนใหญ่ ต่างนับถือพระพุทธศาสนา จนอาจเรียกได้ว่าแคว้นต่าง ๆ มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำแคว้น ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีสถานภาพเป็นสถาบันทางศาสนาที่มีความสำคัญยิ่งกว่าลัทธิศาสนาใด ๆ

การใช้คำว่า “ศาสนทายาท” ตามตัวอย่างที่ 5 ที่ได้ยกมานี้ จึงอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับการสืบทอดพระศาสนาในมหาปรินิพพานสูตรนำไปเทียบเคียงกับ ศาสนทายาท ในสมันตปาสาทิกา ที่มีนัยของการบวชเพื่อสืบพระศาสนาคือพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิต และการอุปถัมภ์ค้ำชูพระศาสนา คือพุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสนั่นเอง

เพื่อให้เข้าใจความเชื่อมโยงของแนวคิดเกี่ยวกับคำว่า “ศาสนทายาท” ที่ได้ศึกษาจาก

พระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์ทางศาสนาอื่น ๆ รวมทั้งจากการวิเคราะห์ความหมายตามที่ใช้กันในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงขอแสดงแผนภูมิการเชื่อมโยงแนวคิดต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้วดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงความเชื่อมโยงแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์ทางศาสนาอื่น ๆ และตามความเข้าใจของผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาในประเทศไทยในปัจจุบัน

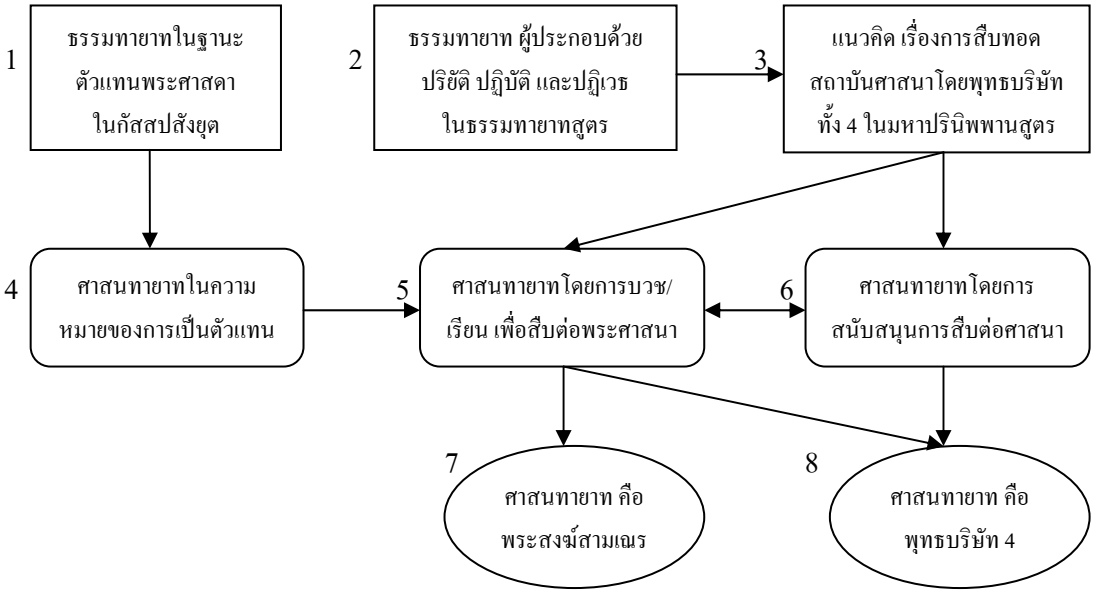

คำอธิบายสัญลักษณ์และแผนภูมิทั้งหมด

1 สัญลักษณ์ ▭ หมายถึงพระไตรปิฎก

2 สัญลักษณ์ ▭ หมายถึง อรรถกถา

3 สัญลักษณ์ ⬭ หมายถึง การใช้คำ “ศาสนทายาท” ในปัจจุบัน

จากแผนภูมิแสดงว่า คำว่าธรรมทายาท ในกัสสปสังยุต แห่งนิทานวรรค (หมายเลข 1) มีนัยของการเป็นทายาททำหน้าที่ผู้นำแทนพระศาสดา และมีการยืนยันใน อรรถกถาแห่งพระสูตรชื่อสุมังคลวิลาสินีและอรรถกถาวินัยชื่อสมันตปาสาทิกาอย่างชัดเจน ในเรื่องการอ้างถึงความเป็นทายาท และการทำหน้าที่ผู้นำแทนพระศาสดาในการรักษาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ (หมายเลข 4) จึงมีการทำสังคายนาและนำสืบพระศาสนาตามลำดับโดยมีพระสงฆ์ได้บวชเรียนและสอนต่อ ๆกันมา จนเกิดคำว่า “ศาสนทายาท” ที่ตีความได้ 2 ความหมาย คือความหมายแรก ศาสนทายาทโดยการบวชเรียนสืบพระศาสนา(หมายเลข 5) ซึ่งเป็นที่มาของความเข้าใจในปัจจุบันว่า “ศาสนทายาท”คือพระสงฆ์และสามเณร (หมายเลข 7) และความเข้าใจของอีกฝ่ายหนึ่งว่าหมายถึงพุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา(หมายเลข 8) และความหมายที่สอง “ศาสนทายาท” ที่เป็นผู้สนับ

สนุนในฐานะพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ (หมายเลข 6) ที่น่าจะได้แนวคิดมาจากคุณสมบัติสำหรับการสืบพระศาสนาในเชิงสถาบันของพุทธบริษัททั้ง 4 ในมหาปรินิพพานสูตร (หมายเลข 3) และคุณสมบัติดังกล่าวนั้นมาจาก คุณสมบัติของการเป็น ธรรมทายาท ในธรรมทายาทสูตรนั่นเอง (หมายเลข 2)

ดังนั้นการใช้คำว่า ศาสนทายาทในปัจจุบัน จึงหมายถึงทั้งเฉพาะการบวชเป็นพระสงฆ์ สามเณร (ภิกษุณี สามเณรี) เพื่อศึกษาพระธรรมวินัยและสั่งสอนต่อ ๆ กันเพื่อสืบอายุพระศาสนา (หมายเลข 7) และหมายถึงพุทธบริษัททั้ง 4 ที่ทุกฝ่ายมีหน้าที่ร่วมกันในการสืบอายุพระศาสนาด้วย (หมายเลข 8)

อย่างไรก็ตามความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนทายาทของชาวพุทธในปัจจุบันก็มักมุ่งไปที่ฝ่ายบรรพชิต คือ พระสงฆ์สามเณรที่บวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อเป็นศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนบุคคลที่พึงปฏิบัติและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม (ชำเลือง วุฒิจันทร์, 2525:29) ตามที่สมพร เทพสิทธา(2542:3) กล่าวว่า ศาสนบุคคล ได้แก่พุทธบริษัท แบ่งเป็น พุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิต คือ ภิกษุสามเณร เรียกว่า ศาสนทายาท และพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ เรียกว่า ศาสนูปถัมภ์ ทั้งนี้อาจเนื่องจากความเชื่อที่ว่าสถานภาพของพระภิกษุสูงส่งมากกว่าฆราวาส ดังที่ อคิน รพีพัฒน์(อ้างใน คนึงนิตย์ จันทบุตร,2528:3) กล่าวว่า “ตามหลักการของพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท ภิกษุมีสถานภาพสูงสุด เนื่องจากพระพุทธดำรัสระบุให้ภิกษุดำรงสภาวะเป็นศาสนทายาทและเป็นประดุจธงชัยแห่งพระอรหันต์ ฆราวาสไม่อาจบรรลุอรหันต์ได้ตราบที่ไม่ได้บวชในบวรพุทธศาสนา”

เพราะเหตุนั้นพระธรรมปิฎก(2536:3) จึงเตือนให้ระมัดระวังเกี่ยวกับการให้ความหมายของคำว่า ศาสนทายาท โดยไม่ควรเจาะจงไปที่พระสงฆ์สามเณรเพียงฝ่ายเดียว ท่านให้เหตุผลว่า

> เพราะแม้พระสงฆ์จะถือเป็นศูนย์กลาง หรือวงในของพระพุทธศาสนาได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นผู้ที่สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ส่วนพุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสนั้นถึงจะมีหน้าที่รับผิดชอบอย่างเดียวกันเพราะพระพุทธเจ้าฝาก พระพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัททั้ง 4 ให้มีความรับผิดชอบต่อพระศาสนาด้วยกัน แต่เวลาเรามองกันโดยทั่วไปก็มักจะมองว่าพระสงฆ์เป็นผู้รับผิดชอบ ที่แท้จริง การมองอย่างนี้บางทีจะทำให้เกิดอันตราย คือทำให้เกิดความคลาด เคลื่อนในการปฏิบัติหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน

เท่าที่ได้อภิปรายมาทั้งหมดพอสรุปความหมายของคำว่า “ศาสนทายาท” อย่างกว้าง ๆ ได้ว่า ศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาหมายถึงพุทธบริษัททั้ง 4 ที่ประกอบด้วยฝ่ายนักบวช หรือบรรพชิตและฝ่ายฆราวาส ที่มีหน้าที่ร่วมกันในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา โดยฝ่ายบรรพชิตโดยเฉพาะพระสงฆ์มีบทบาทหลักในการศึกษาพระธรรมวินัยและสั่งสอนสืบต่อไป ส่วนฝ่าย

ฆราวาสมีบทบาทหลักในการอุปถัมภ์การสืบทอดพระศาสนา ทั้งบรรพชิตและฆราวาสควรจะมีคุณสมบัติ คือมีความรู้ ความเข้าใจหลักศาสนา มีการปฏิบัติตามหลักศาสนา ดำเนินตามปฏิปทาของพระศาสดา และมีความสามารถที่จะปกป้องหลักการของพระพุทธศาสนาจากภัยภายนอกได้

2.3.2 การเกิดขึ้นและการสืบต่อของศาสนทายาท

ทุกศาสนาที่จะดำรงอยู่ได้นานต้องอาศัยการสืบทอด โดยการเรียนหลักศาสนาและสอนสืบต่อกันมา ในส่วนของพระพุทธศาสนานั้นผู้ที่ทำหน้าสืบทอดศาสนา เรียกว่า ศาสนทายาท แต่ความเป็นศาสนทายาทนั้นยังไม่เกิดในสมัยต้นพุทธกาล เพราะความเป็นสถาบันศาสนายังไม่เกิดขึ้น ดังนั้นพระพุทธองค์และเหล่าสาวกสาวิกา ที่เรียกรวมกันว่าพุทธบริษัท ผู้ที่สำเร็จประโยชน์ตนคือได้บรรลุธรรมเป็นธรรมทายาทแล้ว จึงได้ช่วยกันประกาศศาสนาให้แผ่ขยายออกไปให้เป็นที่ยอมรับนับถือมากขึ้น จนพระพุทธศาสนากลายเป็นสถาบันศาสนาหลักของคนในชมพูทวีปแล้ว ความเป็นศาสนทายาทผู้ที่จะช่วยกันสืบต่อพระศาสนาจึงมีขึ้นต่อเนื่องกันมาในชมพูทวีป ตั้งแต่พุทธปรินิพพานเป็นต้นมา จนมีการนำพระศาสนาไปประกาศเผยแผ่นอกชมพูทวีป และสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีรายละเอียดที่จะได้กล่าวถึงในเรื่องนี้ดังต่อไปนี้

การเกิดขึ้นของพุทธบริษัท 4 ในเบื้องต้นนั้น ยังไม่มีนัยของการเป็นศาสนทายาทผู้สืบทอดสถาบันศาสนา เป็นแต่เพียงผู้ที่เรียกว่า “สาวก” ของพระศาสดา หมายถึงผู้ศรัทธาในศาสดานั้น ยอมรับพระศาสดาว่าเป็นครูของตน ทั้งยังยอมรับธรรมที่พระศาสดาสอนด้วย หากมองจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จะพบว่า พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์เกิดขึ้นมาก่อน อันดับแรกเป็นอุบาสิกา ซึ่งมีชื่อปรากฏว่า นางสุชาดา ธิดาของเสนานีกุฏุมพี ได้เป็นอุบาสิกาผู้ถึงสรณะก่อนผู้อื่นทั้งหมด (องฺ.เอก.20/258/32) ตามประวัติกล่าวว่านางได้ถวายข้าวมธุปายาสแด่พระพุทธเจ้า ในวันที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ ต่อมาเป็นการเกิดขึ้นครั้งแรกของอุบาสกผู้ถึงสรณะก่อน ได้แก่ พ่อค้า 2 คนชื่อ ตปุสสะและภัลลิกะ(องฺ.เอก.20/248/31) เรื่องราวของทั้งสองท่านนี้ปรากฏขึ้นตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ ขณะนั้นทรงเสวยวิมุตติสุข อยู่ใต้ต้นเกตชื่อราชายตนะ ครบสัปดาห์ที่ 7 พอดี พ่อค้าสองท่านนี้มีความศรัทธาในพระพุทธเจ้าจึงได้นำ ข้าวสัตตุก้อน สัตตุผง ไปถวายพระองค์ แล้วแสดงตนอุบาสก ถึงพระพุทธเจ้ากับพระธรรมเป็นที่พึ่งที่ระลึก

ส่วนพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตนั้น พระภิกษุเกิดขึ้นก่อน เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรก ได้เกิดพระภิกษุองค์แรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหัวหน้าปัญจวัคคีย์ชื่อ โกณฑัญญะ (เมื่อท่านได้ดวงตาเห็นธรรมจึงได้ชื่อใหม่ว่า อัญญาโกณฑัญญะ) ส่วนปัญจวัคคีย์อีก 4 ท่านที่เหลือก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและได้บวชเป็นภิกษุจนครบทั้งหมดภายใน 5 วันต่อมา ในพรรษานั้นพระพุทธเจ้าได้จำพรรษาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ซึ่งเป็นสถานที่ที่ทรง

แสดงปฐมเทศนานั้นเอง ภายในพรรษานั้นพระองค์ยังได้สาวกที่เป็นพระภิกษุเพิ่มอีก 55 รูป คือ พระยสะและบรรดาสหายของท่าน การบวชเป็นภิกษุของท่านเหล่านี้ ใช้วิธีที่เรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา”คือการบวชเป็นภิกษุที่สำเร็จด้วย พระพุทธดำรัส ว่า “เอหิ ภิกขุ” แปลว่า เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด ในพรรษานี้นอกจะได้สาวกที่เป็นภิกษุแล้วพระพุทธเจ้ายังได้ สาวก ที่เป็นอุบาสกและอุบาสิกาด้วย ตามที่ปรากฏได้แก่ คนในครอบครัวของพระยสะ มีบิดา มารดาและภรรยาเก่าของท่านเป็นต้น (วิ.ม.4/ 27-29/34-37)

ครั้นแล้วพระพุทธเจ้าได้มีพระดำรัสให้พระภิกษุทั้ง 60 รูป แยกย้ายกันออกจาริกไปประกาศพระศาสนาตามที่ต่าง ๆ ส่วนพระองค์เองมีเป้าหมายที่จะเสด็จไปคือตำบลอุรุเวลาเสนานิคม อันเป็นเขตแดนแห่งแคว้นมคธ ในระหว่างนี้พระสาวกที่พระองค์ทรงส่งไปประกาศพระศาสนานั้นได้พากุลบุตรที่ต้องการอุปสมบทมาจากที่ต่าง ๆ พระพุทธองค์ทรงรับทราบว่า การเดินทางมาของพระสาวกเหล่านั้นประสบความยากลำบากมาก จึงทรงมอบหมายให้พระสาวกเหล่านั้นให้การอุปสมบทกุลบุตรทั้งหลายในที่นั้น ๆ เอง ด้วยไตรสรณคมน์ (วิ.ม.4/ 34/42)วิธีการอย่างนี้ทำให้จำนวนของสาวกของพระพุทธเจ้าทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

สำหรับพระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์แยกพระองค์เสด็จไปตามทางสู่ตำบลอุรุเวลา ก็ได้อุปสมบทให้แก่ภัททวัคคีย์ 30 คน หลังจากนั้นได้เสด็จไปแสดงธรรมโปรดชาวกรุงราชคฤห์ ณ ที่นี้พระองค์ได้สาวก ที่เป็นบรรพชิต และคฤหัสถ์ มากมาย ที่สำคัญคือ พระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งแคว้นมคธ ได้มาเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา ทั้งยังทำให้ข้าราชบริพารและชาวกรุงราชคฤห์ส่วนใหญ่หันมานับถือพระพุทธศาสนา ส่วนสาวกฝ่ายบรรพชิตนั้น ก็ปรากฏว่ามี บรรดานักบวชทั้งที่เป็นอาจารย์เจ้าลัทธิผู้มีชื่อเสียงเอง และศิษย์ของลัทธิศาสนาต่าง ๆ เข้ามาอุปสมบทเป็นภิกษุเป็นจำนวนมาก และท่านเหล่านั้นก็ได้เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้าต่อไป

ต่อมาพระองค์เสด็จไปแสดงธรรมโปรดพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ ยังผลให้พระบิดาคือพระเจ้าสุทโธทนะมีพระราชศรัทธารับฟังพระธรรมเทศนาแล้วบรรลุมรรคผล เช่นเดียวกับพระประยูรญาติทั้งปวงที่เกิดศรัทธาแล้วได้สนับสนุนให้บุตรหลานของตน ๆ ออกบวชตามพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก ในครั้งนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ให้บรรพชาแก่พระราหุลกุมาร เป็นสามเณรองค์แรกในพระพุทธศาสนา (วิ.ม.4/105/165) นอกจากนี้พระนางปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นทั้งพระน้านางและพระมารดาเลี้ยงของพระพุทธเจ้าในขณะที่ยังเป็นพระสิทธัตถะกุมาร ก็มีพระราชศรัทธาอย่างยิ่ง ในภายหลังจึงได้ขอบวชเป็นภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนาอีกด้วย (วิ.จู.7/402/313)

ดังนั้นความเป็นพุทธบริษัท 4 จึงมีครบถ้วนในกาลครั้งนั้น พุทธบริษัท ทั้งพระภิกษุ สามเณร ภิกษุณี ตลอดจน อุบาสกและอุบาสิกา ผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ได้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

บรรดาพระสาวกฝ่ายบรรพชิตส่วนใหญ่บวชโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อได้บรรลุความพ้นทุกข์ ดังนั้นแต่ละท่านจึงได้มุ่งศึกษาธรรม มุ่งปฏิบัติธรรม จนมีผู้บรรลุมรรคผลในทางพระพุทธศาสนา(ดูจากประวัติของพระเถระทั้งหลายในพุทธกาลและโยงไปถึงศิษย์ของท่าน)เป็นจำนวนมาก ท่านเหล่านี้จัดได้ว่าเป็น “ธรรมทายาท” เพราะได้ ศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรมและบรรลุธรรมสมควรแก่การปฏิบัติของตน (ม.อุ.14/97/115-118)

ความเป็นธรรมทายาท นั้น ไม่ได้มีเฉพาะแก่บรรพชิตเท่านั้นแต่สำหรับคฤหัสถ์ผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมก็เป็น ธรรมทายาทได้ ดังเรื่องที่ปรากฏในอรรถกถา ว่า วันหนึ่งวิสาขะอุบาสก ซึ่งเป็นสามีของนางธรรมทินนา เมื่อได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้บรรลุมรรคผลในระดับโลกุตระ เมื่อกลับมาถึงบ้าน จึงไม่มีจิตใจยินดีในทรัพย์สมบัติและกามคุณทุกสิ่ง พร้อมทั้งออกปากยกทรัพย์สินทุกอย่างให้ภรรยา นางธรรมทินนาจึงคิดว่าสภาวธรรมที่เกิดขึ้นกับสามีของตนนั้นคงเป็นสิ่งที่มีค่ามากกว่าทรัพย์สมบัติอย่างมาก จึงได้ถามวิสาขะอุบาสกว่า *“ก็ผู้ชายเท่านั้นหรือที่พึงบรรลุธรรมนั้นได้ หรือแม้เป็นผู้หญิง ก็สามารถบรรลุได้”* วิสาขะอุบาสกจึงได้ตอบนางว่า *“ผู้ที่เป็นนักปฏิบัติธรรม ย่อมเป็นทายาทของธรรมนั้น ผู้ที่มีอุปนิสัยก็ย่อมได้รับธรรมนั้น”* เมื่อฟังดังนี้แล้ว นางธรรมทินนาก็ตัดสินใจขอบวช(ม.มู.อ. แปล,2525: 336)

พุทธบริษัททั้ง 4 ผู้เป็นสาวกและสาวิกาของพระพุทธเจ้า ต่างก็ได้มีส่วนร่วมในการประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้าให้แพร่หลายออกไปยิ่งขึ้น ดังจะเห็นว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งเอตทัคคะที่เป็นเลิศทางด้านการแสดงธรรมไว้ทั้งฝ่ายบรรพชิต และ คฤหัสถ์ (องฺ.เอก.20/248/28-32)

ในเวลาที่พระพุทธศาสนาตั้งมั่นในชมพูทวีป ได้กลายเป็นสถาบันศาสนาที่สำคัญที่สุดในสมัยนั้น ด้วยความร่วมกันทำหน้าที่ของพุทธบริษัทดังกล่าวนั้น พระพุทธองค์ก็มีพระชนมายุย่างเข้าสู่วัยชราภาพมากแล้ว ดังนั้นเมื่อทรงพิจารณาเห็นว่า พุทธบริษัททั้ง 4 มีคุณสมบัติที่จะทำหน้าที่ศาสนทายาทสืบต่อสถาบันพระพุทธศาสนาได้แล้ว และศาสนา(พรหมจรรย์)ของพระองค์ก็เจริญมั่นคงแล้ว จึงทรงวางพระทัยที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ซึ่งในมหาปรินิพพานสูตรกล่าวว่า ทรงรับอาราธนามารที่ให้พระองค์ปรินิพพาน เพราะเงื่อนไขที่พระองค์ให้ไว้กับมารนั้นสำเร็จแล้ว (พระพุทธศาสนาได้กลายเป็นสถาบันที่มั่นคงแล้ว)(ที.ม.10/175/124)

การดำเนินบทบาทศาสนทายาทโดยเฉพาะฝ่ายพระสงฆ์มีความชัดเจนมากขึ้นภายหลังพุทธปรินิพพาน อันเนื่องจากพระพุทธดำรัสที่ตรัสให้ *พระธรรมวินัยเป็นพระศาสดาของสาวกทั้งหลายแทนพระองค์* ดังนั้นการรักษาพระธรรมวินัยให้อยู่ในสภาพบริสุทธิ์จึงเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญของพระสงฆ์สาวก จึงได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย เพื่อชำระพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์และจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อความสะดวกแก่การเรียนและการทรงจำนำสืบต่อกันมา

ความเป็นศาสนทายาทที่ปรากฏภายหลังพุทธกาลนี้ในอรรถกถาจะเน้นการสืบพระ

ศาสนาตามลำดับอาจารย์มาก นั่นก็คือการบวชแล้วศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจากอาจารย์ ครั้นมีความรู้แตกฉานดีแล้วก็ตั้งตนเป็นอาจารย์สอนศิษย์ผู้บวชในภายหลังสืบต่อกันไปอย่างนี้ ตั้งแต่การสืบพระศาสนาในชมพูทวีปจนถึงการนำพระศาสนาไปสืบต่อยังเกาะลังกาในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช เพื่อให้เห็นว่ามีการสืบพระศาสนาตามลำดับอาจารย์อย่างไร จะได้นำรายชื่อของพระเถระที่สืบพระศาสนาตามที่ปรากฏในอรรถกถามาแสดงดังนี้(ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล,2544:101-102)

"เมื่อพระตถาคตเจ้าปรินิพพานแล้ว พระธรรมสังคาหกเถระทั้งหลาย มีพระมหากัสสปเป็นประมุข ก็จำทรงกันต่อมา ในชมพูทวีป พระวินัย(ศาสนา)มีการนำสืบต่อกันมาโดยลำดับอาจารย์ตั้งต้นแต่พระอุบาลีเถระ จนถึงสังคายนาครั้งที่ 3 ดังต่อไปนี้

> พระเถระ ๕ องค์เหล่านี้คือ พระอุบาลี ๑ พระทาสกะ ๑ พระโสณกะ ๑ พระสิคควะ ๑ พระโมคคัลลีบุตรติสสะ ๑ ผู้มีชัยชนะพิเศษ ได้นำพระวินัย มาโดยลำดับไม่ให้ขาดสายในสิริชมพูทวีป จนถึงสังคายนาครั้งที่ ๓

อนึ่ง ต่อจากตติยสังคายนา พระเถระทั้งหลายมีพระมหินท์เป็นต้น ได้นำพระวินัยปิฎกมาสู่เกาะ(ลังกา)นี้, พระเถระทั้งหลายมีพระอริฏฐเถระเป็นต้น เรียนเอาจากพระมหินท์แล้วได้นำสืบกันมาชั่วระยะหนึ่ง ตั้งแต่เวลาที่พระอริฏฐเถระเป็นต้นนั้นนำมา พึงทราบว่า พระวินัยปิฎกนี้ ได้นำสืบมาตามลำดับอาจารย์ ซึ่งจัดว่าเป็นอันเตวาสิก (ศิษย์ของอาจารย์)ของท่านพระอริฏฐเถระเป็นต้นเหล่านั้นนั่นเอง จนทุกวันนี้ (ในสมัยที่พระพุทธโฆษาจารย์ไปเกาะลังกา ราวต้นศตวรรษที่ 10) สมดังที่พระโบราณาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ว่า

> "ในกาลนั้น พระเถระผู้ประเสริฐ มีปัญญามากเหล่านี้ คือ พระมหินทะ ๑ พระอิฏฐิยะ พระอุตติยะ ๑ พระสัมพละ ๑ พระเถระผู้เป็นบัณฑิตชื่อภัททะ ๑ มาในเกาะสิงหลนี้ จากชมพูทวีป, พวกท่านได้สอนพระวินัยปิฎกใน เกาะตัมพปัณณิ สอนนิกายทั้ง ๕ และปกรณ์ทั้ง ๗(พระสูตร พระอภิธรรม) ภายหลังแต่นั้นมา พระอริฏฐะผู้มีปัญญา ๑ พระติสสทัตตะผู้ฉลาด ๑ พระกาฬสุมนะผู้องอาจ ๑ พระเถระผู้มีชื่อว่าทีฆะ ๑พระทีฆสุมนะ ผู้เป็นบัณฑิต ๑, ต่อมาอีกพระกาฬสุมนะ ๑ พระนาคเถระ ๑ พระพุทธรักขิต ๑ พระติสสเถระผู้มีปัญญา ๑ พระเทวเถระผู้ฉลาด ๑, ต่อมาอีก พระสุมนะผู้มีปัญญาและเชี่ยวชาญในพระวินัย ๑ พระจูฬนาคะ ผู้พหูสูตดุจช้างซับมันที่ปราบยาก ๑ พระเถระชื่อธรรมปาลิตะ อันสาธุชนบูชาแล้วในโรหณชนบท ๑

> ศิษย์ของพระธรรมปาลิตะนั้น ชื่อ เขมะ มีปัญญามาก ทรงจำพระไตรปิฎก รุ่งเรือง อยู่ในเกาะด้วยปัญญา ดุจพระจันทร์เป็นราชา แห่งหมู่ดาวฉะนั้น ๑ พระอุปติสสะผู้มีปัญญา ๑พระปุสสเทวะผู้เป็นมหากวี ๑, ต่อมาอีกพระสุมนะผู้มีปัญญา ๑ พระเถระชื่อปุปผะ(คือพระมหาปทุมเถระ) ผู้พหูสูต ๑ พระมหาสีวะ ผู้เป็นมหากวี ฉลาดในพระปิฎกทั้งปวง ๑, ต่อมาอีก พระอุบาลี ผู้มีปัญญาเชี่ยวชาญในพระวินัย ๑ พระมหานาค ผู้มีปัญญามาก ฉลาดในวงศ์พระสัทธรรม ๑, ต่อมามี พระอภัยผู้มีปัญญา ฉลาดในปิฎกทั้งปวง ๑ พระติสสเถระผู้มีปัญญา เชี่ยวชาญในพระวินัย ๑ ศิษย์ของพระติสสเถระนั้น ชื่อปุปผะ (คือพระสุมนเถระ) มีปัญญามาก เป็นพหูสูต ตามรักษาพระศาสนาอยู่ ในชมพูทวีป ๑ พระจูฬาภยะ ผู้มีปัญญา และเชี่ยวชาญในพระวินัย ๑ พระติสสเถระ ผู้มีปัญญาฉลาดในวงศ์พระสัทธรรม ๑ พระจูฬเทวะผู้มีปัญญา และเชี่ยวชาญในพระวินัย ๑ พระสีวเถระ ผู้มีปัญญาฉลาดในพระวินัยทั้งมวล ๑,พระเถระผู้ประเสริฐมีปัญญามากเหล่านี้ รู้พระวินัย ฉลาดในมรรคา (คือฉลาดในทางสวรรค์ และทางพระนิพพาน) ได้ประกาศพระวินัย-ปิฎกไว้ ในเกาะตัมพปัณณิแล้ว (เกาะลังกา) ”

ในเรื่องการสืบศาสนาโดยการบวชนี้จะเห็นตัวอย่างได้ชัดเจนอีกในการส่งพระสงฆ์ไปประดิษฐานพระพุทธศาสนายังนานาประเทศ ซึ่งในคัมภีร์มหาวงศ์และสมันตปาสาทิกากล่าวตรงกันว่า หลังจากที่พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระได้ทำสังคายนาครั้งที่ 3 แล้ว ก็ได้ดำริที่จะจัดส่งพระสงฆ์ไปประดิษฐานพระพุทธศาสนายังนอกชมพูทวีป เมื่อพิจารณาสถานที่อันเหมาะสมแล้วจึงได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น 9 สาย และพระมหาเถระแต่ละสายก็จะมีพระสงฆ์ติดตามไปด้วยสายละ 5 รูป เพื่อที่จะสามารถทำอุปสมบทกรรมบวชกุลบุตรในที่นั้น ๆ ได้

ผลของการสืบพระศาสนาในครั้งนี้กล่าวเฉพาะสายที่มีพระมหินทเถระเป็นหัวหน้าที่ไปประดิษฐานพระพุทธศาสนายังลังกาทวีปนั้น ได้ทำให้กุลบุตรและกุลธิดาชาวลังกาออกบวชมากมาย ในคัมภีร์มหาวงศ์กล่าวว่าในวันทำสังคายนาครั้งที่ 4 ได้มีพระภิกษุถึง 68,000 รูปมาประชุมกัน ณ สถานที่ทำสังคายนา (กรมศิลปากร,2534:25)

2.3.3 ความสำคัญของการมีศาสนทายาท

ในพระพุทธศาสนามีหลักฐานปรากฏชัดเจนในมหาปรินิพพานสูตร ที่ชี้ว่าพระพุทธเจ้า

ทรงให้ “พระธรรมวินัย” เป็นตัวแทนพระองค์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า “ดูกร อานนท์ บางทีพวกเธอจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ก็ข้อนี้ พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา” (ที.ม. 10/216/164)

การที่มีพระประสงค์ให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาจึงต้องถือว่าศาสดาแห่งพระพุทธศาสนายังคงอยู่ได้ตราบเท่าที่สาวกทั้งหลายจะสามารถรักษาพระธรรมวินัยไว้อย่างดีที่สุด เนื่องจากพระธรรมวินัยนี้เป็นตัวพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงคำสั่งคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด ดังนั้นพระธรรมวินัย จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรแก้ไข เปลี่ยนแปลง แต่งเติม หรือถูกบิดเบือนไป แต่การรักษาไว้ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ เป็นเรื่องสำคัญที่สุด เพราะพระพุทธศาสนาอยู่ได้ ด้วยพระธรรมวินัยนั้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),2542:9)

เพราะเหตุนั้นพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องมีศาสนทายาท คือผู้ธำรงรักษาและสืบทอดพระธรรมวินัยคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้

ในการธำรงรักษา คือความพยายามคงสภาพของพระธรรมวินัยให้อยู่ในสภาพเดิมตามที่บรรดาพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า เคยได้ยินได้ฟังจากพระโอษฐ์แล้วได้ช่วยกันทรงจำ สาธยาย และบอกสอนสืบต่อกันมา เมื่อมีเหตุการณ์ที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อพระพุทธศาสนา ในด้านการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ก็ได้มีการสังคายนากันครั้งหนึ่ง ๆ (การสังคายนาที่ผ่านมามีการปรารภเหตุอื่นบ้างก็มี)

ส่วนการสืบทอดพระธรรมวินัยหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการสืบทอดพระศาสนานั้น พระสาวกทั้งหลายกระทำด้วยการศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติ และนำความรู้ในพระศาสนาไปสั่งสอนต่อกันไป

เมื่อดูจากประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจะเห็นว่าการทำหน้าที่ 2 ประการนี้ เป็นเรื่องของพระภิกษุสงฆ์ที่ถือว่าเป็นศาสนทายาทในส่วนของการทำหน้าที่เหล่านี้โดยตรง โดยที่มีฆราวาสสนับสนุนในการทำหน้าที่ด้วยการอุปถัมภ์บำรุง และการอำนวยความสะดวกในการทำหน้าที่ต่าง ๆ แต่ในมหาปรินิพพานสูตรมีข้อความที่กล่าวว่า พระพุทธองค์ได้ตรัสคุณสมบัติของ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ที่จะธำรงรักษาพระพุทธศาสนาไว้ คือผู้ได้รับการแนะนำให้มีความรู้ เข้าใจ สามารถทรงจำไว้ได้ และปฏิบัติตามธรรมได้อย่างถูกต้อง สามารถแนะนำผู้อื่นต่อได้ ยิ่งกว่านั้นยังต้องสามารถปกป้องศาสนาคือคำสั่งสอนและหลักการของพระพุทธองค์ได้ พระพุทธดำรัสในพระสูตรนี้จึงบอกชัดเจนถึงการมอบหมายหน้าที่การธำรงรักษาและสืบทอดพระศาสนาให้แก่พุทธบริษัททั้ง 4 แต่การที่พระองค์ตรัสคำว่า “...ได้รับการแนะนำ” ก็ย่อมแสดงว่า มีฝ่ายหนึ่งเป็นผู้แนะนำ

ซึ่งน่าจะทรงหมายถึงฝ่ายบรรพชิตซึ่งโดยตรงก็คือพระภิกษุ ส่วนที่เหลือจึงเป็นฝ่ายที่ได้รับการสอนหรือแนะนำ ซึ่งได้แก่ ภิกษุณีและอุบาสกและอุบาสิกา (ภิกษุณีแม้มีความรู้ก็สอนภิกษุไม่ได้)

ดังนั้นแม้พระพุทธองค์จะตรัสคุณสมบัติของพุทธบริษัททั้ง 4 ในการธำรงรักษาและสืบทอดศาสนา แต่ในข้อความนั้นก็ชี้ให้เห็นถึงสถานะที่ต่างกัน โดยพระภิกษุ (ผู้มีความรู้และความสามารถในการสั่งสอน) มีหน้าที่ในการแนะนำสั่งสอนโดยตรง ซึ่งอาจถือว่าเป็นบาทบาทหลักของศาสนทายาท ส่วนผู้ได้รับการสั่งสอนกล่าวคือศิษย์ของท่าน ย่อมมีทั้งภิกษุที่บวชใหม่ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา แต่ทั้งการสอนและการเรียนนี้ก็คือกระบวนการสืบทอดพระศาสนานั่นเอง

2.3.4 หน้าที่ของศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาคงดำรงอยู่ไม่ได้นานจนถึงทุกวันนี้ถ้าไม่มีผู้สืบทอด เมื่อได้มองย้อนดูประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในอดีตแล้วคงพบว่า พระพุทธศาสนานั้นเคยประสบเหตุการณ์เลวร้ายจนถึงขั้นที่จะทำให้เสื่อมสลายมาแล้ว ซึ่งมีสาเหตุมาจากทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก แต่เพราะพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ต่างตระหนักถึงความเป็นศาสนทายาทที่ต้องมีภาระหน้าที่ในการดำรงรักษาพระพุทธศาสนาไว้ ถึงแม้ว่าบางช่วงเวลาจะเกิดความแตกแยกทางความคิด ทำให้มีการแยกพระพุทธศาสนาออกเป็นสาขา หรือเป็นนิกายต่าง ๆ ก็ตาม แต่แก่นของพระพุทธศาสนาก็ยังดำรงอยู่ได้ในทุกภาคส่วนของพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน

ในครั้งพุทธกาล พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าส่วนใหญ่ แม้บวชเข้ามาโดยมีความมุ่งหวังเพื่อฝึกฝนอบรมตนในธรรมะของพระศาสดาเพื่อความหลุดพ้นก็ตาม แต่พระสาวกเหล่านั้นเมื่อได้กระทำความเพียรในกิจสองอย่าง คือคันถธุระและวิปัสสนาธุระจนกระทั่งได้บรรลุมรรคผลอันเป็นประโยชน์ตนแล้ว ต่างตระหนักถึงความเป็นศาสนทายาท จึงได้รับทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของผู้อื่นและประโยชน์ของพระพุทธศาสนาต่อไป ตามความสามารถของตน อันได้แก่หน้าที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย หน้าที่ประกาศเผยแผ่พระศาสนา หน้าที่ในการอบรมสั่งสอนศิษย์ และหน้าที่ในการธำรงรักษาพระศาสนา

2.3.4 .1 หน้าที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย

พระภิกษุทุกรูปในพระพุทธศาสนาเมื่อบวชเข้ามาแล้วต้องศึกษาทุกรูป การศึกษาในพระพุทธศาสนาไม่ใช่หมายถึงการฟังคำสอน และทรงจำพระพุทธพจน์ไว้เท่านั้น แต่รวมเอาการปฏิบัติเข้าไว้ด้วยตามหลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วยศีลสิกขา จิตตสิกขา และปัญญาสิกขา (ที.ปา.11/228/231) การศึกษาทั้งสองส่วนนี้แยกออกเป็น คันถธุระและวิปัสสนาธุระ (ขุ.ธ.อ. 1/7) แต่ในพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้มีข้อบังคับว่า พระภิกษุจะต้องเรียนทั้งสองอย่าง ภิกษุบางรูปบวชตอนอายุมากแล้วจึงไม่ประสงค์จะเรียนคันถธุระ แต่อย่างไรก็ตามภิกษุแต่ละรูปย่อมมีความรู้ใน

คำสอนของพระพุทธเจ้ามากบ้างน้อยบ้าง ตามแต่โอกาสที่ได้ฟังธรรม เช่นตามที่พระพุทธองค์ได้แสดงพระธรรมเทศนาให้เฉพาะตนก็ดี ได้ฟังจากที่ตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปในที่แสดงธรรมต่าง ๆก็ดี แม้การฟังโดยอาการอย่างนี้ก็เป็นการเรียนธรรม ซึ่งเป็นวิธีการเรียนอย่างหนึ่งในบรรดาวิธีการเรียน 5 ประการที่มีกล่าวถึงในพระสูตร คือ สุตะ - การฟัง ธตา - การทรงจำไว้ วจสา ปริจิตา- การท่องจำได้คล่องปาก มนสานุเปกขิตา - เพ่งพิจารณาความหมายด้วยใจ ฐิฏฐิยา สุปฏิวิทธา - เข้าใจความหมายทะลุปรุโปร่ง (อ้างใน แสง จันทร์งาม,2544:3)

แม้ว่าพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาโดยมีเป้าหมายสูงสุดโดยให้ผู้บวชได้บรรลุธรรมและหลุดพ้นจากทุกข์ แต่การศึกษาพระพุทธพจน์ก็เป็นสิ่งที่พระองค์ทรงสรรเสริญ เช่นทรงยกย่องพระราหุลและตั้งเป็นเอตทัคคะในด้านการศึกษา นอกจากนี้ยังทรงตรัสไว้ในพระไตรปิฎกหลายแห่งโดยเฉพาะในสัทธัมมวรรค ที่ว่าด้วยความเสื่อมแห่งพระสัทธรรม(องฺ.ปญฺจก/151-156/249-258) ล้วนแต่เป็นพระพุทธดำรัสที่ตรัสให้ความสำคัญของการศึกษาธรรมทั้งสิ้น เพราะการศึกษาธรรมที่ดีย่อมทำให้พระสัทธรรมคือศาสนาดำรงอยู่ได้ แต่หากศึกษาไม่ดีย่อมเป็นเหตุให้พระสัทธรรมเสื่อมสูญ ตัวอย่างเช่นในปฐมสัทธัมมสัมโมสสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญหายไปแห่งพระสัทธรรม

ธรรม 5 ประการอะไรบ้าง คือ

1. ไม่ฟังธรรมโดยเคารพ
2. ไม่เรียนธรรมโดยเคารพ
3. ไม่ทรงจำธรรมโดยเคารพ
4. ไม่ใคร่ครวญอรรถแห่งธรรมที่ทรงจำไว้แล้วโดยเคารพ
5. รู้อรรถรู้ธรรมแล้วไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมโดยเคารพ”

การเรียนพระธรรมวินัยยิ่งมีความสำคัญมากขึ้นภายหลังพุทธปรินิพพานหลังจากที่มีการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกแล้ว ในสมัตปาสาทิกากล่าวว่า “เมื่อพระตถาคตเจ้าปรินิพพานแล้วพระธรรมสังคาหกาจารย์ทั้งหลายมีพระมหากัสสปเป็นประมุขก็จำทรงกันต่อมา” และยังได้กล่าวถึงการเรียนการสอนสืบต่อตามลำดับอาจารย์นับตั้งแต่พระอุบาลีจนถึงสังคายนาครั้งที่ 3 มีอาจารย์ที่รับช่วงต่อกัน 5 รุ่น และมีผู้เรียนจนเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ (ในพระวินัย) ที่เป็นพระขีณาสพจำนวน 1,000 รูป พระภิกษุที่เป็นอริยบุคคลอื่น ๆ และที่ยังเป็นปุถุชนมีนับไม่ถ้วน (สมันตปาสาทิกาแปล,2544:48-49)

หน้าที่ในการเล่าเรียนมีความสำคัญมากต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะแม้ผู้ที่เป็นพระอรหันต์แล้วซึ่งถือว่าเป็น “อเสขะบุคคล”ผู้ไม่ต้องศึกษาอีกต่อไป ก็ยังต้องเล่าเรียนเพื่อให้มีความ

รู้หลักศาสนา ในพระคัมภีร์มหาวงศ์(กรมศิลปากร,2534:128)และสมันตปาสาทิกา(2544:83) กล่าวว่า พระมหินทกุมารครั้นทรงผนวชแล้วก็ได้บรรลุพระอรหัตผลในวันนั้น ภายหลังจากทรงผนวชก็ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอยู่ในสำนักพระอุปัชฌาย์ โดยเรียนเถรวาททั้งหมดพร้อมทั้งอรรถกถาแห่งพระไตรปิฎก จบภายใน 3 พรรษา ได้เป็นหัวหน้าของศิษย์ร่วมพระอุปัชฌาย์ 1,000 รูป เมื่อท่านมีพรรษาได้ 12 พรรษาพระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ ก็ได้ส่งท่านไปทำให้พระพุทธ ศาสนาประดิษฐาน ยังลังกาทวีป (เกาะลังกา)

2.3.4 .2 หน้าที่ประกาศเผยแผ่ศาสนา

พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเมื่อได้ทำกิจของตนเสร็จแล้ว (บรรลุอรหันต์) ได้แยกย้ายกันไปช่วยประกาศพระศาสนาตามที่ต่าง ๆ เช่นในครั้งพุทธกาล พระสาวกที่เคยเป็นปัญจวัคคีย์คือพระอัญญาโกณฑัญญะ ได้ไปประกาศศาสนาที่บ้านเกิดท่านแสดงธรรมโปรดหมู่ญาติให้เลื่อมใสในพระศาสนาจนกระทั่งหลานชายของท่านคือปุณณมันตานีบุตรออกบวชตาม พระปุณณมันตานีบุตรผู้นี้ ในเวลาต่อมาได้เป็นอาจารย์ของพระอานนท์และครั้งหนึ่งท่านยังได้สอนธรรมะแก่ชาวเมือง กบิลพัสดุ์จนได้ศิษย์อีกถึง 500 คน และได้อบรมจนศิษย์เหล่านี้บรรลุอรหันต์ได้ทั้งหมดในเวลาต่อมา (บรรจบ บรรณรุจิ, 2544:169) พระภิกษุในปัญจวัคคีย์อีกท่านหนึ่งคือพระอัสสชิเมื่อท่านไปสู่กรุงราชคฤห์ก็ได้ทำให้ชายคนหนึ่งมีนามว่า“อุปติสสะ”เลื่อมใสในกิริยาอาการของท่าน และแสดงธรรมให้ อุปติสสะฟังจนได้ดวงตาเห็นธรรม ต่อจากนั้นอุปติสสะได้พาสหายและบริวารเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อขอบวช ซึ่งทำให้เหตุการณ์ครั้งนั้น พระพุทธศาสนาได้กำลังสำคัญในการเผยแผ่ศาสนานั่นคือพระสารีบุตร และสหายของท่านก็คือพระมหาโมคคัลลานะ

พระสงฆ์สาวกที่อยู่ต่างเมือง มีส่วนสำคัญในการนำพาพระพุทธศาสนาไปประกาศให้เป็นที่รู้จักและเลื่อมใสศรัทธาในดินแดนที่อยู่ห่างจากศูนย์กลางพระพุทธศาสนาในเวลานั้นได้ เช่น พระปิงคิยะทำให้พระพุทธศาสนาปักหลักที่อินเดียใต้แถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารีได้สำเร็จ พระอานนท์ได้ทำให้พระเจ้าอุเทนแห่งแคว้นวังสะเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนา พระมหากัจจายนะได้ทำให้พระราชาจันทปัชโชติแห่งแคว้นอวันตีซึ่งอยู่ทางตะวันตกของประเทศอินเดียได้รู้จักและศรัทธาในพระพุทธศาสนา (องฺ.เอกก.อ./.338) เช่นเดียวกับพระรัฐบาลได้ทำให้พระเจ้าโกรัพยะแห่งแคว้นกุรุซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตกของอินเดียได้รู้จักและเกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนาเช่นกัน(ม.ม.13/305/364-371)

การที่พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าได้ทำให้พระราชาของแว่นแคว้นต่าง ๆ ในสมัยนั้นเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ก็ยิ่งเป็นผลดีต่อการเผยแผ่พระศาสนาไปยังประชาชนในแคว้นนั้น ๆ ด้วย เพราะเมื่อพระราชาทรงมีพระราชศรัทธาแล้ว พระราชานั้นเองจะทรงเป็นผู้นำให้ข้าราช

บริพารและประชาชนของพระองค์มีศรัทธาตามด้วย ตัวอย่างเช่นในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาเพราะทรงเลื่อมใสในพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ก็ได้อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนาอย่างเต็มที่ พระองค์เองทรงประพฤติเป็นต้นแบบของชาวพุทธที่ดี ทั้งยังทรงใช้ธรรมะเป็นนโยบายในการบริหารประเทศ ประชาชนของพระองค์ได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาตามพระราชาเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญคือทรงให้การอุปถัมภ์ในการส่งพระสงฆ์ศาสนทายาทเป็นสมณทูตไปเผยแผ่ศาสนาในดินแดนอื่นรอบประเทศอินเดียถึง 9 สาย เป็นผลให้พระพุทธศาสนาแผ่ไปนอกประเทศอินเดียหรือชมพูทวีปได้เป็นครั้งแรก สายที่สำคัญที่สุดที่ทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทยังคงเจริญรุ่งเรืองอยู่ถึงปัจจุบันก็คือสายที่ 9 ซึ่งมีพระมหินทเถระผู้เป็นพระโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นหัวหน้า

คัมภีร์มหาวงศ์(กรมศิลปากร,2543:188)กล่าวว่า เมื่อพระมหินทะมีพรรษาได้ 12 พรรษา พระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ ก็ได้ส่งท่านไปทำให้พระพุทธศาสนาประดิษฐานยังลังกาทวีป (เกาะลังกา) ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะซึ่งเป็นอทิฏฐสหาย (เพื่อนที่ยังไม่เคยพบกัน) ของพระเจ้าอโศก ความสำเร็จของการไปทำหน้าที่ในครั้งนั้น คือ พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ทรงโปรดให้อุปสมบทบุคคลสำคัญหลายท่าน ได้ทรงให้ก่อสร้างวิหาร เจดีย์ มีวัดมหาวิหาร ถูปารามเป็นต้น ทรงโปรดให้อริฏฐมหาอำมาตย์ไปทูลพระเจ้าอโศกขอให้ส่งพระสังฆมิตตาเถรีมาบวชให้แก่กุลธิดาชาวลังกา กับทั้งให้นำกิ่งมหาโพธิมาพร้อมกับพระเถรีด้วย พระมหินทเถระได้ทำให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาถึงกับขอให้สงฆ์ผูกมหาสีมาครอบพระราชวังของพระองค์ด้วย เพื่อพระองค์จะได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจของพระพุทธศาสนา (พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ),2530:7)ครั้นเมื่อการศึกษาพระธรรมวินัยแพร่หลายในหมู่สงฆ์ชาวลังกาแล้ว พระมหินทเถระก็ทูลขอให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทรงเป็นราชูปถัมภ์ ชุมนุมสงฆ์ในลังกาจัดทำสังคายนาขึ้น ณ ถูปาราม เมืองอนุราธบุรี โดยมีพระมหาอริฏฐเถระเป็นประธาน นับตั้งแต่นั้นมาพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับ จนถือได้ว่าพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทได้เป็นศาสนาประจำชาติของชาวลังกานับตั้งแต่ครั้งนั้น

2.3.4 .3 หน้าที่สั่งสอนศิษย์

ในพระไตรปิฎกมีกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า สมัยหนึ่งในวัดบุพพาราม พระสาวกองค์สำคัญเช่น พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ มหาจุนทะ พระอนุรุทธ พระเรวัตตะ พระอานนท์ และพระสาวกผู้มีชื่อเสียงรูปอื่น ๆ แต่ละท่านได้สั่งสอน พร่ำสอน ภิกษุใหม่ทั้งหลาย 10 รูปบ้าง 20 รูปบ้าง 30 รูปบ้าง 40 รูปบ้าง ภิกษุใหม่เหล่านั้นจึงได้รู้ธรรมชัดเจนกว่าที่ตน

รู้มาก่อน(ม.มู.12/144/184) ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้ามีหน้าที่หลักในการสั่งสอนศิษย์ที่บวชเข้ามายังใหม่ซึ่งมีความรู้ในธรรมยังน้อยเป็นเสขบุคคลผู้ยังต้องศึกษาอีกมาก จึงต้องพึ่งอาศัยพระเถระ ผู้บวชนานและบรรลุมรรคผลเบื้องสูงเป็นอเสขบุคคลผู้ไม่ต้องศึกษาเพื่อพัฒนาตนอีกแล้ว พระเถระผู้ทำหน้าที่สั่งสอนศิษย์นั้นท่านจะสอนด้วยความเมตตาและกรุณาอย่างยิ่ง โดยหวังอนุเคราะห์ศิษย์ให้บรรลุถึงผลสูงสุด พระพุทธเจ้าทรงเปรียบพระเถระผู้มีคุณสมบัติเช่นนี้ว่า “เปรียบเหมือนมารดาผู้ให้กำเนิด และเหมือนแม่นมผู้เลี้ยงดูทารกตั้งแต่แรกเกิด” (ม.อุ. 14/371/417) นอกจากสอนศิษย์ที่เป็นพระภิกษุแล้ว พระสังฆเถระยังต้องผลัดเปลี่ยนกันสอนภิกษุณีด้วย พระเถระบางรูปสามารถสอนภิกษุณีให้เข้าใจธรรมได้ดีอย่างยิ่ง เช่น พระนันทกะได้สอนศิษย์ที่เป็นภิกษุณีจนบรรลุมรรคผลได้ถึง 500 รูปในการแสดงธรรมให้ฟังเพียงครั้งที่สองเท่านั้น(ม.อุ. 14/415/469)

ข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งนั่นคือ พระเถระที่มีความรู้ในพระธรรมวินัย สามารถทรงจำพระพุทธพจน์ด้านใดด้านหนึ่งอย่างแม่นยำ ท่านยังต้องทำหน้าที่สอนศิษย์ให้สืบสายความรู้นั้น ๆ ต่อไป เช่นพระอุบาลีท่านทรงจำพระวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติและแสดงไว้ได้อย่างแม่นยำ จึงได้สอนศิษย์ให้ทรงจำวินัยสืบต่อ ๆ กันมา ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญสายพระวินัย ส่วนพระอานนท์ทรงจำธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในที่ต่าง ๆ ได้ทั้งหมด ท่านจึงเป็นอาจารย์สอนศิษย์ให้ทรงจำธรรมะของพระพุทธเจ้าสืบต่อ ๆ กัน เป็นการสืบสายพระสาวกผู้เชี่ยวชาญด้านพระสูตร ทั้งพระอุบาลีและพระอานนท์และบรรดาศิษย์ของท่านทั้งสองนั้น ได้เป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการทำสังคายนาพระธรรมวินัย ตั้งแต่ครั้งแรกจนถึงครั้งที่สาม (ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล, 2544:31-34)

2.3.4.4 หน้าที่ในการธำรงรักษาพระศาสนา

การที่พระสาวกของพระพุทธเจ้า ได้ตั้งใจศึกษาทรงจำพระธรรมวินัยและยังได้สั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ตามตัวบทแห่งพระธรรมวินัยนั้นโดยละเอียด ก็เท่ากับท่านเหล่านั้นได้มีส่วนรักษาพระพุทธศาสนาไว้ไม่ให้เสื่อม (องฺ.ทุก.20/20/72) พระสาวกที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยย่อมสามารถโต้แย้งได้เมื่อมีผู้กล่าววาจาใส่ร้ายหรือกล่าวโจมตีด้วยมุ่งร้ายต่อพระพุทธศาสนา ย่อมชี้แจงได้ถูกต้องเมื่อมีผู้เข้าใจคำสอนของพระศาสดาอย่างคลาดเคลื่อน จึงได้เป็นกำลังสำคัญในการดำรงพระศาสนาไว้ให้มั่นคง

ความตระหนักในหน้าที่ศาสนทายาทผู้ปรารถนาความมั่นคงยั่งยืนของพระศาสนาเห็นได้จากเรื่องราวของพระเถระหลายรูปที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่นพระจุนทะผู้ได้ทราบเหตุการณ์ที่สาวกของลัทธิอื่นแตกแยกกันหลังศาสดาของตนเสียชีวิต จึงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงสองครั้งเพื่อทูลให้ทรงทราบและตระหนักถึงความเป็นไปได้ ที่อาจเกิดเหตุการณ์เช่นเดียวกันขึ้นกับเหล่าสาวกใน

พระพุทธศาสนา ในครั้งแรกนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสแนะให้มีการสังคายนาสอบทานพระพุทธพจน์ (ที.ปา.11 / 177 / 138) ส่วนในครั้งที่สอง พระองค์ได้ทรงแสดงมูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท เรื่องที่ขัดแย้งและหลักการแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข (ม.อุ.14/42-53/50-61) เช่นเดียวกับพระสารีบุตรหลังจากเหตุการณ์ที่พระจุนทะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว วันหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าทรงประทานโอกาสให้ท่านแสดงธรรมแก่หมู่ภิกษุแทนพระองค์ พระสารีบุตรก็ได้เสนอให้สงฆ์จัดทำสังคายนาพระธรรมที่พระศาสดาประกาศไว้ เพื่อให้พรหมจรรย์(ศาสนา)ดำรงอยู่ได้นานและเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน (ที.ปา:11/302/250) นอกจากนี้พระสารีบุตรยังได้ทูลเสนอให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท และแสดงพระปาติโมกข์แก่พระสาวกเพื่อให้พรหมจรรย์(ศาสนา)ตั้งมั่นอยู่ได้นาน ในครั้งนั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่ายังไม่ถึงเวลาที่เหมาะสม(วิ.ม.1/21/13)

บทบาทในการธำรงรักษาพระศาสนาที่สำคัญที่ควรกล่าวถึงในที่นี้ คือการที่พระสาวกได้ทำสังคายนาครั้งแรกภายหลังพุทธปรินิพพานเพียง 3 เดือน โดยพระมหากัสสปเถระได้ชักชวนพระอรหันต์ 499 รูป ทำจัดทำสังคายนา คือสอบทานพระพุทธดำรัสทั้งหมดแล้วจัดระเบียบให้เป็นหมวดหมู่ มีพระมหากัสสปะเป็นผู้ซักถาม พระอุบาลีเป็นผู้ตอบเกี่ยวกับพระวินัย ส่วนพระอานนท์เป็นผู้ตอบเกี่ยวกับพระธรรม พระอรหันต์ที่เหลือช่วยกันสอบทานข้อที่พระเถระทั้งสองตอบมานั้นให้ถูกต้องตรงกัน จึงเป็นเหตุที่ทำให้คำสอนของพระพุทธเจ้ายังคงอยู่ในสภาวะเดิมจนถึงปัจจุบันนี้

นอกจากนี้พระสาวกของพระพุทธเจ้าทั้งหลายแม้ว่าท่านจะไม่มีชื่อเสียงโดดเด่นในด้านใดด้านหนึ่ง แต่ด้วยการที่ท่านเหล่านั้น ปฏิบัติดี(สุปฏิปันโน) ปฏิบัติตรง(อุชุปฏิปันโน) ปฏิบัติเหมาะสม (ญายปฏิปันโน)และปฏิบัติชอบ(สามีจิปฏิปันโน) การปฏิบัติเช่นนี้ของพระสาวกทั้งหลายก็เป็นการรักษาเชิดชูพระพุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่ง(บรรจบ บรรณรุจิ 2544/13)

ที่กล่าวมานี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพระสาวกสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาทในสมัยพุทธกาลที่ท่านเหล่านั้นได้กระทำผลงานไว้เป็นแบบอย่างให้แก่ศาสนาทายาทในรุ่นหลัง ๆ ได้ยึดถือเอาเป็นหลักปฏิบัติตาม

2.3.5 การสร้างศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา

เท่าที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับศาสนทายาทมาแล้วนี้ ได้พบว่าภิกษุสงฆ์เป็นผู้ที่กระทำหน้าที่ของศาสนทายาททั้งในด้านการธำรงรักษาพระศาสนาและการสืบทอดพระศาสนา โดยถือเป็นหน้าที่โดยตรง และได้ทำอย่างเต็มที่ มีผลเป็นที่ปรากฏเด่นชัดที่สุดในบรรดาพุทธบริษัททั้ง 4 ทั้งได้กระทำหน้าที่ศาสนทายาทอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นในเรื่องการสร้างศาสนทายาทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะการสร้างพระสงฆ์ศาสนทายาทเท่านั้น การสร้างพระสงฆ์ศาสนทายาทนั้นกระทำโดยให้กุลบุตรผู้มีความศรัทธาบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา

ดังนั้น ในตอนนี้จะได้กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับการบวชเป็นลำดับไป

2.3.5.1 ความหมายของการบวช และวิธีการบวช

ก.ความหมายของการบวช

การหาความหมายของการบวชในที่นี้ได้มาจากการวิเคราะห์คำศัพท์ ดังนี้ คำว่า บวช มาจากภาษาบาลีว่า ปพฺพฺชช (ป + วช) แปลว่า เว้นทั่ว(เว้นทุกอย่าง)บ้าง แปลว่า ถึงความเป็นผู้ประเสริฐบ้าง เพราะฉะนั้นการบวชหรือบรรพชา จึงหมายถึง การเว้นทุกสิ่งทุกอย่างที่จะเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ดังที่ภิกขุปัญญานันทะ (2525:1) กล่าวว่า “ผู้ที่เป็นนักบวชในความหมายนี้ก็คือผู้งดเว้น งดเว้นจากเรื่องอะไร? งดเว้นจากสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบของจิตใจ ผู้ที่เป็นนักบวชนี้ เขาเรียกว่าประพฤติพรหมจรรย์ พรหมจรรย์หมายถึงความบริสุทธิ์ของจิตใจ สิ่งใดที่เป็นข้าศึกแก่ความบริสุทธิ์ สิ่งนั้นก็เรียกว่า เป็นของขัดต่อพรหมจรรย์ เป็นเรื่องที่ไม่ควรคิด นึก กระทำ” และหมายถึงการถึงหรือการทำให้ถึงความเป็นผู้ประเสริฐ คือดีกว่ามนุษย์ธรรมดา ผู้ที่ได้บรรพชาเรียกว่า บรรพชิต หรือนักบวช ก็คือ บุคคลผู้ถึงความเป็นผู้ประเสริฐ (พุทธทาสภิกขุ,2544:137)

ส่วนคำว่า “อุปสมบท” แปลว่า การเข้าถึง หมายถึง การบวช เป็นคำในพระพุทธศาสนา เรียกวิธีการบวชสำหรับภิกษุ ว่า อุปสัมปทา หรืออุปสมบทกรรม (สำหรับสามเณรเรียกว่า บรรพชา) อุปสมบทกรรมนั้นเป็นพิธีการคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงวางหลักเกณฑ์และระเบียบปฏิบัติไว้รัดกุมและละเอียดมาก ทั้งนี้เพื่อให้ได้ศาสนทายาทที่ดีไว้สืบสานพระพุทธศาสนา (พระธรรมกิตติวงศ์, 2548:74)

ข.วิธีการบวช

ในตอนนี้จะได้กล่าวถึงวิธีการบวชในพระพุทธศาสนา หรืออุปสมบทวิธีที่มีอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยสังเขป

อุปสมบทวิธีมีทั้งหมด 8 อย่าง คือ (1) เอหิภิกขุปอุปสัมปทา พระพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบทเอง (2) สรณคมนอุปสัมปทา การบวชโดยพระสาวกโดยให้ผู้มุ่งอุปสมบทรับไตรสรณคมน์ (3) โอวาทปฏิคคหณอุปสัมปทา พระพุทธเจ้าประทานโอวาท 3 ข้อแก่พระมหากัสสป (4) ปัญหาพยากรณอุปสัมปทา การให้อุปสมบทโดยวิธีทายปัญหาทรงใช้วิธีนี้กับโสปากสามเณร (5) ครุธัมมปฏิคคาหณอุปสัมปทา ใช้สำหรับอุปสมบทภิกษุณี (6) ทูเตนอุปสัมปทา การอุปสมบทโดยส่งตัวแทน (7) อัฏฐวาจิกาอุปสัมปทา การอุปสมบทภิกษุณีด้วยกรรมในสงฆ์ 2 ฝ่าย และ (8) ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา การบวชโดยวิธีตั้งญัตติ 1 ครั้ง และสวดกรรมวาจา 3 ครั้ง

ญัตติจตุตถกรรมวาจาเป็นวิธีการอุปสมบทพระภิกษุที่ใช้กันในปัจจุบัน ส่วนสรณคมนอุปสัมปทา ทรงอนุญาตให้ใช้กับการบรรพชาสามเณรสืบมาจนปัจจุบัน

วิธีอุปสมบทเหล่านี้ท่านรวมรวมไว้ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกา (ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล เล่ม 2 หน้า 92)

2.3.5.2 เหตุผลของการออกบวช

เหตุผลที่แท้จริงของการออกบวชนั้นพึงเห็นได้จากเหตุผลที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอ้างถึงในการออกบวชของพระองค์ ผู้วิจัยได้ยกมาแสดงในที่นี้เพื่อให้ได้เข้าใจอย่างชัดเจน ดังนี้

> ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราก่อนตรัสรู้ ยังไม่ได้ตรัสรู้ เป็นโพธิสัตว์อยู่ทีเดียวโดยตนเองเป็นผู้มีชาติเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งมีชาติเป็นธรรมดานั่นแล เป็นผู้มีชราเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งมีชราเป็นธรรมดานั่นแล เป็นผู้มีพยาธิเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งมีพยาธิเป็นธรรมดานั่นแล เป็นผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ก็ยังแสดงหาสิ่งมีมรณะเป็นธรรมดานั่นแล เป็นผู้มีโศกเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งมีความโศกเป็นธรรมดานั่นแล เป็นผู้มีสังกิเลสเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งมีสังกิเลสเป็นธรรมดานั้นแล เราจึงคิดดังนี้ว่า เราเป็นผู้มีชาติเป็นธรรมดา ไฉนจึงยังแสวงหาสิ่งมีชาติเป็นธรรมดาอยู่เล่า เป็นผู้มีชราเป็นธรรมดา ไฉนจึงยังแสวงหาสิ่งมีชราเป็นธรรมดาอยู่เล่า เป็นผู้มีพยาธิเป็นธรรมดาไฉนจึงยังแสวงหาสิ่งมีพยาธิเป็นธรรมดาอยู่เล่า เป็นผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ไฉนจึงยังแสวงหาสิ่งมีมรณะเป็นธรรมดาอยู่เล่า เป็นผู้มีโศกเป็นธรรมดา ไฉนจึงยังแสวงหาสิ่งมีโศกเป็นธรรมดาอยู่เล่า เป็นผู้มีสังกิเลสเป็นธรรมดา ไฉนจึงยังแสวงหา สิ่งมีสังกิเลสเป็นธรรมดาอยู่เล่า ไฉนหนอเราเมื่อเป็นผู้มีชาติเป็นธรรมดา ก็ควรทราบ ชัด ถึงโทษ ในสิ่งมีชาติเป็นธรรมดาแล้วแสวงหาพระนิพพาน ที่ไม่เกิด หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ เมื่อเป็นผู้มีชราเป็นธรรมดา ก็ควรทราบชัดโทษในสิ่งมีชราเป็นธรรมดา แล้วแสวงหาพระนิพพาน ที่ไม่แก่ หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ เมื่อเป็นผู้มีพยาธิเป็นธรรมดา ก็ควรทราบชัดโทษในสิ่งมีพยาธิเป็นธรรมดา แล้วแสวงหาพระนิพพานที่หาพยาธิมิได้ หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ เมื่อเป็นผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ก็ควรทราบชัดโทษในสิ่งมีมรณะเป็นธรรมดา แล้วแสวงหาพระนิพพานที่เป็นอมตะ หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ เมื่อเป็นผู้มีโศกเป็นธรรมดา ก็ควรทราบชัดโทษในสิ่งมีโศกเป็นธรรมดา แล้วแสวงหาพระนิพพาน ที่หาโศกไม่ได้ หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ เมื่อเป็นผู้มีสังกิเลสเป็นธรรมดา ก็ควรทราบชัดโทษในสิ่งมีสังกิเลสเป็นธรรมดา แล้วแสวงหาพระนิพพานที่ไม่เศร้าหมอง หา

> ธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ...
> ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยต่อมา เรากำลังรุ่นหนุ่ม แข็งแรงมีเกศาดำสนิทยังหนุ่มแน่น ตั้งอยู่ในปฐมวัย เมื่อพระมารดาและพระบิดาไม่ทรงปรารถนาจะให้บวช มีพระพักตร์อาบด้วยน้ำพระเนตร ทรงกรรแสงอยู่ จึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว ก็เสาะหาว่ากุศลเป็นอย่างไร ขณะที่แสวงหาทางสงบระงับอันประเสริฐซึ่งหาทางอื่นยิ่งกว่ามิได้ได้เข้าไปหาอาฬารดาบสกาลามโคตร แล้วกล่าวว่า 'ท่านกาลามะข้าพเจ้าปรารถนาจะประพฤติพรหมจรรย์ ในธรรมวินัยนี้' (ม.มู.12/27-277/299-300)

ส่วนเหตุผลของการบวชของเหล่ากุลบุตรในครั้งพระพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า

> คหบดี บุตรคหบดี หรือผู้เกิดในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ในภายหลังก็ดี ได้สดับธรรมแล้วเกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาย่อมตระหนักว่า 'การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัดคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง การที่ผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควรโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต'ต่อมา เขาละทิ้งกองโภคสมบัติน้อยใหญ่ และเครือญาติน้อยใหญ่ โกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
>
> (ม.มู.12/276-277/299-300)

สรุปเหตุผลของการบวชที่แท้จริงได้ว่า ท่านเหล่านั้นได้เห็นโทษของชีวิตความเป็นฆราวาสที่มีความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความเศร้าโศกและเศร้าหมองก็ยังพากันแสวงหาสิ่งเหล่านั้นอยู่ ซึ่งเป็นการแสวงหาที่ไม่ประเสริฐเมื่อท่านได้เห็นประโยชน์ของการออกบวชว่าเป็นช่องทางแสวงหาสิ่งที่ประเสริฐ(ได้แก่นิพพาน) จึงได้สละทุกสิ่งที่ตนครอบครองอยู่ ออกบวชปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

2.3.5.2 ข้อปฏิบัติของนักบวชในพระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์ได้ตรัสข้อปฏิบัติของสมณะในศาสนาของพระองค์ต่อไป ว่า "กุลบุตรนั้นละทิ้งกองโภคสมบัติน้อยใหญ่และครือญาติน้อยใหญ่ โกนผมและนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วอย่างนี้ สำรวมด้วยการสังวรในพระ

ปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยมารยาทและโคจร(การเที่ยวไป) เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท ประกอบด้วยกายกรรมและวจีกรรมอันเป็นกุศล มีอาชีวะบริสุทธิ์ สมบูรณ์ด้วยศีล คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ (และ)เป็นผู้สันโดษ"(ที.สี.9/191/64)

ในมหาอัสสปุรสูตรพระพุทธเจ้าได้ตรัสข้อปฏิบัติของสมณะไว้อย่างละเอียด ดังที่ยกมาแสดงโดยย่อดังนี้

> ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประชุมชนย่อมรู้จักพวกเธอว่าสมณะๆ ก็แหละพวกเธอ เมื่อเขาถามว่าท่านทั้งหลายเป็นอะไร ก็ปฏิญญา (รับ) ว่า พวกเราเป็นสมณะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพวกเธอนั้นมีชื่ออย่างนี้ มีปฏิญญาอย่างนี้แล้ว ก็ควรศึกษาอยู่ว่า เราทั้งหลายจักสมาทานประพฤติธรรมเป็นเครื่องทำความเป็นสมณะด้วย เป็นเครื่องทำความเป็นพราหมณ์ด้วย เมื่อพวกเราปฏิบัติอยู่อย่างนี้ ชื่อและปฏิญญานี้ของพวกเราก็จักเป็นความจริงแท้ ใช่แต่เท่านั้น พวกเราบริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของทายกเหล่าใด ปัจจัยทั้งหลายนั้น ของทายกเหล่านั้น ก็จักมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ในเพราะพวกเรา อีกอย่างหนึ่งเล่า บรรพชานี้ของพวกเรา ก็จักไม่เป็นหมัน จักมีผล มีความเจริญ ธรรมที่ทำให้เป็นสมณะและเป็นพราหมณ์ เป็นอย่างไร คือ เธอทั้งหลายควรตระหนักรู้อย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายจักเป็นผู้มีหิริโอตตัปปะ... จักมีกายสมาจารบริสุทธิ์... จักมีวจีสมาจารบริสุทธิ์...จักมีมโนสมาจารบริสุทธิ์...จักมีอาชีวบริสุทธิ์...จักเป็นผู้คุ้มครองทวารแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย...(สำรวมอินทรีย์) จักรู้จักประมาณในการบริโภค...จักเป็นผู้ประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง ชำระจิตให้บริสุทธิ์...จักเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะในอิริยาบถ...จักอยู่ในที่สงัดพยายามละนิวรณ์ห้าอย่าง...บำเพ็ญให้บรรลุฌาน และให้บรรลุวิชชา 3 เข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์' (ม.มู.12/415-433/451-462)

จากหลักปฏิบัติของภิกษุที่อ้างมานี้แสดงให้เห็นว่า การบวชเพื่อเป็นศาสนทายาท ตามรอยพระศาสดานั้น มิใช่ทำได้ง่าย ผู้บวชจึงต้องฝึกอบรม กาย วาจา และใจ ทำให้บริบูรณ์ ด้วยความเพียร และความอดทนเป็นอย่างยิ่ง มิเช่นนั้นก็จะไม่บรรลุมรรคผลที่พึงบรรลุ และไม่สามารถดำรงอยู่ในภาวะของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้ ปัญญานันทะภิกขุกล่าวว่า

> การเป็นพระที่ดีควรฝึกฝนตนทุกเรื่อง เพื่อเป็นตัวอย่างในการสืบพระศาสนา อย่าอยู่แบบศาสนวัตถุ เป็นอามิสทายาท พระธรรมทายาท จึงมีความสำคัญ ในการที่ออกไปประกาศธรรม บอกสิ่งที่ถูกต้องกับญาติโยม เพื่อชักนำในทางธรรม สอน

ให้รู้ให้เข้าใจอย่างถูกต้อง ไม่เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์งมงาย ชี้ให้เห็นว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ ได้แก่ธรรมะ เมื่อมีการปฏิบัติธรรมจะช่วยให้มีความสุขความเจริญโดยส่วนเดียว การไปประกาศธรรมเป็นการไปด้วยความเมตตา ไปเพื่อให้มิได้ไปเพื่อเอาอะไร มิได้หวังจะเป็นอะไร แต่ไปเพื่อทำงานถวายพระพุทธเจ้า ให้ญาติโยมเข้าถึงธรรมะ และเจริญในธรรมต่อไป (อ้างใน วิโรจน์ พรหมสุด,2547: 38)

ผู้บวชในกาลก่อนนั้น มีความศรัทธาในพระศาสนาอย่างแท้จริง เมื่อออกบวช ก็ศึกษาอย่างจริงจัง ปฏิบัติอย่างจริงจัง จึงบรรลุมรรคผลได้จริง ตามที่ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกมากมาย ท่านเหล่านั้น เมื่อบรรลุแล้วก็ชื่อว่าได้ยกระดับจิตของตนขึ้นสู่ความเป็นอริยบุคคล เมื่อทำประโยชน์ตนเสร็จแล้ว ท่านก็ได้ทำหน้าที่ช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาต่อไป

2.3.5.3 การบวชกับการทำหน้าที่ศาสนทายาท

หน้าที่ของศาสนทายาทนั้นผู้วิจัยได้กล่าวถึงแล้วในตอนก่อนหน้านี้ ในตอนนี้จะได้กล่าวเสริมในเรื่องที่ผู้บวชจะได้ทำหน้าที่อันเกี่ยวข้องกับความเป็นศาสนทายาทดังนี้

การบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนานั้นมีหน้าที่โดยตรง 3 ประการ คือ

1. ศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า ให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดแจ้งด้วยตนเอง
2. ปฏิบัติ ฝึกฝน อบรมตนตามหลักคำสอน ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้
3. แนะนำสั่งสอนบุคคลอื่นให้มีความรู้ตาม และให้ปฏิบัติตามศาสนธรรมของพระพุทธเจ้านั้นด้วย

ในหน้าที่ 2 ประการแรกนั้นเป็นการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ตนก็จริง แต่ในทางอ้อมก็เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่ศาสนาด้วย เพราะการมีความรู้ดีในศาสนธรรม มีคุณธรรมสูง มีวัตรและปฏิบัติและกิริยาที่แสดงออกงดงาม ย่อมชวนให้ผู้พบเห็นเกิดศรัทธาในตัวบุคคลซึ่งส่งผลถึงการศรัทธาต่อศาสนาด้วย ส่วนหน้าที่ประการที่ 3 เป็นหน้าที่ในความเป็นศาสนทายาทโดยตรงที่ต้องช่วยสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ ดังที่พุทธทาสภิกษุ(2543: 54) กล่าวว่า

“ศาสนานี้ก็เป็นสังขาร มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่ง ถ้าไม่มีอะไรปรุงแต่งไว้ มันก็สูญหายไปดับไป จึงต้องมีผู้ที่สืบอายุพระศาสนา คือภิกษุผู้บวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง สอนจริง นี้คือเหตุปัจจัยของความมีอยู่แห่งพระศาสนาในโลกนี้”

เพราะฉะนั้นผู้ที่บวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแม้ทำกิจบรรพชิตของตนถึงที่สุดแล้วจนได้เป็นพระอริยบุคคลในพระศาสนา เช่นเป็นพระอรหันต์ก็ยังมีหน้าที่ช่วยพระศาสดาประกาศศาสนา หรือช่วยสืบทอดพระศาสนา ดังที่ ท่านปัญญานันทะ(2525: 240) กล่าวว่า

> พระอริยสงฆ์เป็นผู้ที่ช่วยสืบศาสนา คือช่วยเผยแพร่ศาสนา ลำพังพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวนั้น ย่อมไม่สามารถที่จะทำการเผยแพร่ธรรมะให้ไปถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง จึงได้มีสาวกสงฆ์เข้ามา คือผู้มาฟังธรรมแล้วมีความเลื่อมใส บวชในพระพุทธศาสนา เมื่อบวชแล้วก็ได้ตั้งใจปฏิบัติธรรมะ จนกระทั่งบรรลุมรรคผล เช่นเป็นพระอรหันต์ แล้วก็ออกไปช่วยสั่งสอนธรรมะ

การทำหน้าที่ศาสนทายาท เพื่อเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้น โดยที่แท้ก็เป็นการนำประโยชน์และความสุขที่แท้จริง คือความหลุดพ้นจากทุกข์ ที่ท่านเหล่านั้นได้บรรลุความสุขนั้นด้วยตนเองแล้ว ไปมอบให้ประชาชน ตามที่พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้ทำ ดังพระพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย...แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์” (วิ.ม.4/32/40)

ในประวัติของพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าหลายรูปได้ทำหน้าที่นี้อย่างเต็มกำลัง เมื่อท่านบวชและบรรลุธรรมในระดับสูงแล้ว ท่านมิได้มุ่งเสวยวิมุตติสุขอยู่ตามลำพัง เมื่อท่านได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ประกาศศาสนาแล้วต่างก็เดินทางไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อนำประโยชน์สุขไปให้ประชาชน บางท่านได้ไปแสดงธรรมต่อหมู่ญาติ เช่นพระอัญญาโกณฑัญญะท่านได้กลับไปที่บ้านเกิดและแสดงธรรมโปรดญาติจนพากันศรัทธาเลื่อมใสในธรรมะของพระพุทธเจ้า นอกจากนั้นท่านยังได้พาเอาหลานชายเข้ามาบวชในพระศาสนา ส่วนพระสงฆ์สาวกที่เป็นศาสนทายาทชุดแรกรูปอื่น แม้มิได้ปรากฏหลักฐานว่าในครั้งแรกท่านได้เดินทางไปประกาศพระศาสนาที่ใด แต่ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงผลงานของพวกท่านว่า ท่านเหล่านั้นได้พาเหล่ากุลบุตรผู้ต้องการบวชมาจากทิศต่าง ๆ ในชนบทต่าง ๆ เพื่อให้พระพุทธเจ้าทรงประทานการบวชเป็นภิกษุ ซึ่งในครั้งนั้นพระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นว่า การที่พระสาวกต้องพากุลบุตรเหล่านั้นเดินทางมาจากที่ไกล เพื่อมาขอการบรรพชาอุปสมบทกับพระองค์ เป็นความลำบากทั้งสองฝ่าย ดังนั้นจึงทรงอนุญาตพระสาวกให้การบรรพชาและอุปสมบทแก่กุลบุตรในที่ที่ท่านเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนา (วิ.ม.4/34/42) พระสาวกจึงได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือพระศาสดาในด้านการให้บรรพชาและอุปสมบทเพิ่มเติมอีก ทำให้จำนวนพระ ภิกษุในพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

นอกจากช่วยประกาศศาสนาแล้ว พระสงฆ์สาวกยังทำหน้าที่ในการปกป้องรักษาศาสนาโดยวิธีการต่าง ๆ เช่นการกล่าวโต้แย้งเมื่อมีผู้กล่าววาจา ลบหลู่ ดูหมิ่น หรือใส่ความพระพุทธเจ้า หลักธรรม และพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง ยิ่งกว่านั้นการทำสังคายนาของพระสงฆ์พุทธสาวกที่ผ่านมาแล้วทุกครั้ง ถือได้ว่าเป็นความพยายามรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าไว้

2.3.6 ประเพณีการบวชในสังคมไทย

ดินแดนที่เป็นอาณาเขตของประเทศไทยในปัจจุบันนี้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานานกว่าสองพันปีแล้ว โดยนับจากภายหลังที่มีการส่งพระศาสนทูตจากอินเดียในสมัยพระเจ้าอโศกเข้ามาประกาศพระพุทธศาสนาในบริเวณที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ซึ่งได้แก่ดินแดนของประเทศไทยในปัจจุบันและอาณาเขตใกล้เคียง การนับถือพระพุทธศาสนาของประชาชนในดินแดนแถบนี้เป็นไปตามอิทธิพลของผู้เข้าครองดินแดนจึงปรากฏว่าได้มีการเปลี่ยนสลับกันระหว่างการนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและฝ่ายเถรวาทอยู่ตลอดมา

ในราวศตวรรษที่ 18 เมื่อชนเผ่าไทยเข้มแข็งจนสามารถตั้งอาณาสุโขทัยขึ้นเป็นปึกแผ่น พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ได้กลายเป็นศาสนาประจำชาติของชนเผ่าไทยตั้งแต่รัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง พระองค์มีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก นอกจากพระองค์เองจะเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีแล้ว ยังทรงสั่งสอนธรรมะแก่ข้าราชบริพารและประชาชนของพระองค์เป็นประจำ ทำให้ชาวสุโขทัยทั้งปวงนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

ในสมัยพระเจ้าลิไทยพระพุทธศาสนายิ่งเจริญรุ่งเรือง พระองค์เองได้ทรงผนวชในพระศาสนาด้วย พิธีผนวชทำเป็นสองตอนคือตอนบรรพชา(เป็นสามเณร)ทำในวัง ตอนอุปสมบททำที่วัดป่ามะม่วง พระองค์ได้รับสรรเสริญจากพระสังฆราชลังกาว่า ทรงเคร่งครัดมาก เป็นกษัตริย์ไทยองค์แรกที่ทรงผนวชขณะครองราชย์ (พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ),2530:26) ถือเป็นต้นแบบพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ทำให้ในสมัยต่อมามีพระมหากษัตริย์ไทยอีกหลายพระองค์ผนวชตาม เช่นพระบรมไตรโลกนาถทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้ทรงผนวช อยู่ ณ วัดจุฬามณี เมืองพิษณุโลก เป็นเวลา 8 เดือน ในพ.ศ.1989 (พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐว่า พ.ศ.2008) นอกจากทรงผนวชเองแล้ว ในพ.ศ. 2027 ยังโปรดให้พระราชโอรส กับพระราชนัดดาผนวชเป็นสามเณรด้วย ข้อนี้สันนิษฐานว่า เป็นต้นประเพณีบวชเรียนของเจ้านายและข้าราชการ(พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต),2540:151) โดยที่ในครั้งนี้ได้มีข้าราชการร่วมบวชด้วยรวมทั้งหมดถึง 1,000 คนเศษ (พระโสภณคณาภรณ์ , 2530:31) ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ การบวชเรียนกลายเป็นประเพณีจนถึงกับว่า ผู้ที่จะเป็นขุนนางมียศบรรดาศักดิ์ต้องเป็นผู้ได้บวชแล้วจึงจะทรงตั้ง ถึงเจ้านายในพระราชวงศ์ก็ผนวชทุกพระองค์เหมือนกัน (ป.อ.ปยุตฺโต),2540:154)

ประเพณีทรงผนวชของเจ้านายหรือเชื้อพระวงศ์จึงได้มีสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงผนวชโดยยึดพระราชประเพณีนี้ ดังที่ทรงมีพระราชดำรัสต่อพระบรมวงศานุวงศ์และผู้ที่มาเข้าเฝ้าในพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัย เมื่อวันที่ 18 เดือนตุลาคม พ.ศ.2499ว่า“โดยที่พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติของเรา ทั้งตามความศรัทธาเชื่อมั่นของข้าพเจ้าเอง ก็เห็นเป็นศาสนาที่ดีศาสนาหนึ่ง เนื่องในบรรดาสัจธรรมคำสั่งสอนอันชอบ

ด้วยเหตุผล จึงเคยคิดอยู่ว่าถ้าโอกาสอำนวย ข้าพเจ้าควรจักได้บวชสักเวลาหนึ่งตามราชประเพณี ซึ่งจักเป็นทางสนองพระเดชพระคุณพระราชบุรพการีตามคตินิยมด้วย" (พระราชพิธีและพระราชกิจในการทรงผนวช, 2500: 5)

ส่วนการบวชของบุคคลทั่วไปในระยะเริ่มแรกน่าจะเป็นข้าราชสำนักที่พระมหากษัตริย์ทรงส่งไปบวชตามกุสโลบายด้านศาสนาของพระองค์ และข้าราชการที่ให้บุตรหลานของตนบวช แต่โอกาสที่ประชาชนทั่วไปจะได้บวชนั้นยังมีน้อย ในสมัยต่อมาเมื่อสังคมไทยมีการแบ่งชนชั้น คนที่ถูกจัดให้เป็นไพร่เป็นชั้นต่ำสุด ต้องทำงานรับใช้เจ้าขุนมูลนาย และต้องถูกเกณฑ์เป็นทหารเมื่อยามสงคราม แต่พวกไพร่สามารถอยู่อย่างเป็นอิสระและมีเกียรติได้ เมื่อได้บวชในพระพุทธศาสนา จึงเป็นโอกาสให้คนในระดับชาวบ้านได้บวช

การบวชในอดีตอาจเป็นช่องทางให้พ้นราชภัยได้ คือเมื่อผู้ที่ทำผิดกฎหมายบ้านเมืองมาเมื่อได้บวชพระแล้วในระหว่างที่ดำรงสมณะเพศอยู่นั้น ทางราชการไม่อาจกับกุมหรือลงโทษได้ การบวชได้เป็นที่นิยมกันมากขึ้น ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีหลักฐานว่า การบวชเรียนได้รับความนิยมมาก ปรากฏว่าในรัชกาลนี้ ผู้บวชได้รับพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์อย่างดี ทำให้คนหลบเลี่ยงราชการบ้านเมืองไปบวชกันมาก ถึงกับต้องมีรับสั่งให้มีการประชุมสงฆ์เพื่อสอบความรู้พระภิกษุสามเณรผู้ที่หลบลี้บวช สอบได้ความชัดว่าไม่มีความรู้ในพระศาสนา ถูกบังคับให้ลาสิกขาเป็นจำนวนมาก(พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),2540:153)

การที่พระมหากษัตริย์ทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนยิ่งเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และจากความเชื่อที่ว่าบิดามารดาที่ให้บุตรหลานบวชในพระพุทธศาสนา ตนเองแม้ไม่ได้บวชก็ได้ชื่อว่าเป็นทายาทพระศาสนา บิดามารดาจึงส่งเสริมให้บุตรชายของตนที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ได้บวชพระ ส่วนบุตรชายที่อายุยังไม่ครบบวชหากต้องการจะบวชด้วยก็ให้บรรพชาเป็นสามเณร

นอกบิดามารดามีศรัทธาให้บุตรบวชของตนบวชสืบศาสนาแล้ว ยังอาจมีความมุ่งหมายอย่างอื่น เช่นต้องการให้บุตรได้เล่าเรียนวิชาอ่านเขียน และวิชาการด้านอื่น ๆ จากอาจารย์ที่เป็นพระสงฆ์ผู้มีความรอบรู้ด้านต่างๆ เช่นคาถาอาคม เพลงอาวุธ เพลงมวย และวิชาแพทย์เป็นต้น

ดังนั้นผู้บวชในอดีตนอกจากเป็นผู้มีคุณธรรมสูงแล้ว หากได้ศึกษาวิทยาการมาจากวัดด้วยก็จะเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ เมื่อได้ลาสิกขาออกมาก็สามารถใช้วิชาให้เกิดประโยชน์เลี้ยงตัวได้ เช่นเข้ารับราชการ หรือตั้งตนเป็นอาจารย์สอนผู้อื่นต่อไป สังคมไทยในอดีตจึงยกย่องคนที่บวชเรียนแล้ว ว่าเป็นคนสุก จะทำงานราชการ ก็มีความเจริญรุ่งเรือง หรือจะขอหญิงใดแต่งงานด้วยพ่อแม่ฝ่ายหญิงก็ไม่ขัดข้อง เพราะเชื่อว่าผู้ที่บวชเรียนแล้ว ย่อมเป็นผู้มีศีลธรรม มีใจเมตตากรุณาและมีความเที่ยงธรรม และดูหมิ่นคนที่ไม่ได้บวชว่ายังเป็นคนดิบอยู่ พ่อแม่บางคนไม่ยอมให้ลูกสาว

แต่งงานกับคนดิบก็มี ตามธรรมดาชายไทยมักบวชหนเดียวแล้วก็สึกออกมาทำมาหากิน แต่บางรายกลับไปบวชอีกเป็นครั้งที่สอง ชาวบ้านก็ยังไม่ติเตียน แต่ถ้าใครบวชถึง 3 ครั้งจะได้นามว่า เป็นชายสามโบสถ์ ถูกดูหมิ่นเหยียดหยามว่าเป็นคนไม่ดี ไม่น่านับถือและไม่น่าคบค้าสมาคมด้วย

2.3.6.1 ประเพณีการบวชระยะสั้น

การบวชชั่วคราว หมายความว่าไม่ได้ตั้งใจบวชอยู่ตลอดชีวิต (ชั่วคราว ตรงข้ามกับ ถาวร) แต่การบวชชั่วคราวนี้ย่อมมีระยะเวลาที่ไม่แน่นอน เท่าที่พบมาบางคนบวชอยู่เรื่อย ๆ จนเป็นพระเถระ(ผู้ที่บวชนาน 10 ปีขึ้นไปแต่ไม่เกิน 20 ปี) แล้วสึกไปก็มี แต่บางคนบวชเพียง 5 วันหรือ 7 วันก็มี

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงใช้คำว่า “การบวชระยะสั้น” ในความหมายของการบวชชั่วคราวในช่วงสั้นมาก ๆ เช่นตั้งแต่ 3 วัน 7 วัน เรื่อยไป แต่ไม่ถึง 3 เดือน และจำกัดเฉพาะบวชนอกพรรษา ซึ่งการบวชระยะสั้นตามนี้ได้กลายเป็นความนิยม (และอาจเป็นความจำเป็น) อย่างมากในปัจจุบันนี้ ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความเป็นมาของการบวชระยะสั้นต่อไป (บางคำที่อ้างอิงมายังใช้คำว่าการบวชชั่วคราว)

ถึงแม้ว่าการบวชในพระพุทธศาสนานี้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อที่ผู้บวชจะได้โอกาสในการประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์ ดังนั้นจึงต้องออกบวชเป็นผู้ไม่มีเรือนตลอดชีวิต(ที.สี.9/191/64) แต่เมื่อชาวไทยหันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนา การบวชพระในประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงกลายมาเป็นการบวชตามประเพณีในเวลาต่อมา ตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ยังไม่มีธรรมเนียมบวชชั่วคราว ซึ่งเกิดขึ้นในภายหลัง และมีนิยมอยู่ในประเทศไทยเรานี้โดยมาก (สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช,(เจริญ สุวฑฺฒโน),2548:65)

พระภิกษุในประเทศไทยในปัจจุบันแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทบวชตามประเพณีและบวชเพื่อดำรงเพสบรรพชิตเป็นศาสนทายาทสืบพระศาสนาสืบไป ประเภทบวชตามประเพณียังแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ แบบชั่วคราวไม่ถึง 3 เดือน หรือไม่ครบพรรษา กับบวชแบบ 3 เดือน ได้จำพรรษา 1 พรรษา หรือมากกว่านั้นแต่ไม่เกิน 5 พรรษา (ชำเลือง วุฒิจันทร์,2525:29)

การบวชตามประเพณีของชาวไทยที่ผ่านมานั้นส่วนใหญ่จะบวชจำพรรษา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการคือ เพื่อจะได้ศึกษาพระธรรมวินัยที่เรียกว่า “บวชเรียน”และอีกประการหนึ่งคือเพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดา ดังนั้นในอดีตจึงนิยมบวชกัน 3 พรรษา คือเพื่อสร้างบุญให้แก่ตนเอง 1พรรษา และบวชเพื่อแบ่งบุญให้พ่อให้แม่อีกคนละ 1 พรรษา พอพ้นจากนี้แล้ว ผู้ที่พอใจจะอยู่ต่อก็อาจอยู่ในเพศบรรพชิตได้ตลอดชีวิต ส่วนผู้ที่มีพันธะหน้าที่ก็จำต้องสึกออกมา ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดาในสังคมไทย ดังที่พระราชวรมุนี(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),(2518: 133) ได้กล่าวว่า “สังคม

ชาวไทยพุทธมีประเพณีบวชเรียนซึ่งเป็นของดั้งเดิมอย่างหนึ่ง วัดเป็นผู้รับกุลบุตรเข้ามาให้การศึกษาอบรมตั้งแต่อายุยังน้อย ให้บวชเรียน ผู้ใดมีอุปนิสัยยังอ่อนก็ยอมรับความบกพร่องแห่งตนด้วยการลาสิกขาออกไป และออกไปอยู่ในฐานะผู้ที่ได้รับการศึกษาอบรมอย่างดีแล้ว ทั้งทางวิชาการและความประพฤติสามารถเป็นกำลังที่ดีของรัฐได้

การบวชเรียนจึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวถึงประเพณีการบวชเรียนไว้ว่า

> ...ในสมัยกรุงศรีอยุธยา การที่บวชเรียนถือเป็นประเพณีว่าผู้ชายทุกคนควรจะต้องบวช จึงเป็นเหตุให้มีพระภิกษุสงฆ์มากมายขึ้นหลายเท่า อีกประการหนึ่ง เมื่อประเพณีการบวชเรียนแพร่หลาย ย่อมมีผู้บวชแต่ชั่วคราว โดยมากถือเอาการศึกษาเป็นสำคัญของการบวช (อ้างใน ทินพันธ์ นาคะตะ, 2544:10)

การบวชสึกนั้นได้กลายเป็นประเพณีที่มีเฉพาะในสถาบันสงฆ์ไทยเท่านั้น (ในปัจจุบันพระสงฆ์ลาว และกัมพูชา ก็ได้รับอิทธิพลนี้ไปจากไทยด้วย) ดังที่ท่านพุทธทาสภิกษุ (2544: 321) กล่าวว่า เกี่ยวกับการสึกนี้พึงทราบว่า เพิ่งเกิดมีประเพณีบวชแล้วสึก หรือถึงกับมีพิธีสึกขึ้นในประเทศไทย จนกล่าวได้ว่า การบวชแล้วสึกจนเป็นพิธีนี้มีแต่ในประเทศไทยเท่านั้น ไม่มีในประเทศอื่นที่เป็นพุทธบริษัทด้วยกัน ในประเทศนั้นๆ ไม่มีประเพณีบวชแล้วสึก โดยเฉพาะที่บวชเป็นพระเมื่อเกิดมีการสึกขึ้น ก็เป็นเรื่องแปลกประหลาด และถือกันไปในทางที่ไม่เป็นมงคล จนถึงกับปกปิดซ่อนเร้น ส่วนในประเทศไทย การสึกเป็นสิ่งที่ทำได้โดยเปิดเผย ไม่ถือว่าเป็นอวมงคลแต่อย่างใด เพราะมีประเพณีการบวชแล้วสึกดังกล่าวแล้ว

สาเหตุที่มีประเพณีบวชสึกในสังคมไทยนี้ ได้มีผู้สันนิษฐานว่า มีสืบเนื่องมาตั้งแต่รัชสมัยของพระเจ้าลิไทแห่งสุโขทัยราชธานี ที่ครั้งหนึ่งพระองค์มีพระราชศรัทธาออกผนวชชั่วคราว ซึ่งนับเป็นกษัตริย์ไทยองค์แรกที่ผนวชขณะครองราชย์ (พระโสภณคณาภรณ์,2530:26) ต่อมาพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาก็ได้ทรงผนวชชั่วคราวเช่นกัน เช่น พระบรมไตรโลกนาถเป็นต้น จนประเพณีการทรงผนวชกลายเป็นพระบรมราชประเพณีของพระมหากษัตริย์ไทยในทุกรัชสมัยจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามการบวชชั่วคราวถึงจะเป็นการบวชระยะสั้นแต่ก็ใช่ว่าจะเป็นการไร้ประโยชน์ถ้าได้กระทำตรงตามความหมายของการบวชดังนี้ (พุทธทาสภิกขุ,2543: 60)

1. เป็นการค้นหาอะไร ที่มันดีกว่าอยู่ที่บ้านเรือน
2. ให้เป็นการทดลองอยู่อย่างไม่มีทรัพย์สมบัติอยู่อย่างต่ำต้อย
3. ทดลองการบังคับตัว บังคับจิตใจ บังคับความรู้สึก บังคับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
4. ทดลองสละทรัพย์สมบัติ ของรัก ของพอใจ ทดลองไปทุกสิ่งทุกอย่างที่ควร

2.3.6.2 สาเหตุของการบวชระยะสั้น

ในการบวชพระระยะสั้นในปัจจุบันนี้ น่าจะมีสาเหตุหลายประการ ซึ่งอาจเนื่องจากความตั้งใจของตนเอง หรือมีปัจจัยภายนอกเป็นสิ่งกำหนดก็ตาม แต่เนื่องจากในเอกสารต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้ ยังไม่มีระบุสาเหตุของการบวชระยะสั้นไว้ จึงได้ศึกษาสาเหตุการบวชระยะสั้นจากพระไตรปิฎก ซึ่งพบว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสสาเหตุของการบวชอยู่ไม่ได้นาน จนต้องลาสิกขาบทหรือสึกออกมา ในภยสูตรที่ 2 (องฺ. จตุกฺก. 21/122/184-186)โดยทรงตรัสอุปมาด้วย ภัย 4 ประการ ได้แก่ภัยจากคลื่น ภัยจากจระเข้ ภัยจากนำวน และภัยจากปลาร้าย ที่ผู้ที่ต้องลงน้ำจะเผชิญ เหมือนอันตรายต่อการบวช 4 อย่างที่บรรพชิตพึงประสบ ผู้วิจัยจะได้ยกพระพุทธพจน์ข้อนี้มาแสดงเพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุของการบวชระยะสั้นในปัจจุบันต่อไป

ในภยสูตรที่ 2 นี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า

> ดูกรภิกษุทั้งหลาย ...กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาด้วยคิดว่า เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำ ชื่อว่าตกอยู่ในกองทุกข์ มีทุกข์เป็นเบื้องหน้าแม้ไฉนการกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ จะพึงปรากฏ เธอบวชอย่างนั้นแล้วเพื่อนสพรหมจารีตักเตือนสั่งสอนว่าท่านพึงก้าวไปอย่างนี้ พึงถอยกลับอย่างนี้พึงแลดูอย่างนี้ พึงเหลียวดูอย่างนี้ พึงคู้เข้าอย่างนี้ พึงเหยียดออกอย่างนี้ พึงทรงสังฆาฏิ บาตรและจีวรอย่างนี้ เธอย่อมคิดอย่างนี้ว่า ‘เมื่อก่อนเราเป็นคฤหัสถ์มีแต่จะตักเตือนสั่งสอนผู้อื่น ก็ภิกษุเหล่านี้คราวหลานของเรา สำคัญเราว่าควรตักเตือน สั่งสอน’ เธอโกรธเคืองแค้นใจ บอกคืนสิกขาลาเพศ ภิกษุนี้เรียกว่า เป็นผู้กลัวต่อภัยคือคลื่น บอกคืนสิกขาลาเพศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่าภัยคือคลื่นนี้ เป็นชื่อแห่งความโกรธและความแค้นใจ นี้เรียกว่าภัยคือคลื่น ฯ
>
> ดูกรภิกษุทั้งหลาย... กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาเธอบวชอย่างนั้นแล้ว เพื่อนสพรหมจารีตักเตือนสั่งสอนว่า สิ่งนี้เธอควรเคี้ยวสิ่งนี้ไม่ควรเคี้ยว สิ่งนี้ควรบริโภค สิ่งนี้ไม่ควรบริโภค สิ่งนี้ควรลิ้ม สิ่งนี้ไม่ควรลิ้ม สิ่งนี้ควรดื่ม สิ่งนี้ไม่ควรดื่ม ของเป็นกัปปิยะเธอควรเคี้ยว ของเป็นอกัปปิยะเธอไม่ควรเคี้ยว ของเป็นกัปปิยะเธอควรบริโภค ของเป็นอกัปปิยะเธอไม่ควรบริโภค ของเป็นกัปปิยะเธอควรลิ้ม ของเป็นอกัปปิยะเธอไม่ควรลิ้ม ของเป็นกัปปิยะเธอควรดื่ม ของเป็นอกัปปิยะเธอไม่ควรดื่ม เธอควรเคี้ยวในกาล ...เธอไม่ควรเคี้ยวในวิกาล ... เธอย่อมคิดอย่างนี้ว่า ‘เมื่อก่อนเราเป็นคฤหัสถ์ ปรารถนาสิ่งใดก็เคี้ยวสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใดก็ไม่เคี้ยวสิ่งนั้น ปรารถนาสิ่งใดก็บริโภคสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด

ก็ไม่บริโภคสิ่งนั้น ...ย่อมเคี้ยวสิ่งที่เป็นกัปปิยะบ้าง สิ่งที่เป็นอกัปปิยะบ้าง... ย่อมเคี้ยวในกาลบ้าง ในวิกาลบ้าง ย่อมบริโภคในกาลบ้าง ในวิกาลบ้าง ย่อมลิ้มในกาลบ้าง ในวิกาลบ้างย่อมดื่มในกาลบ้าง ในวิกาลบ้าง คฤหบดีผู้มีศรัทธาย่อมถวายของควรเคี้ยว หรือของควรบริโภคแม้ใด อันประณีต ในกลางวัน ในเวลาวิกาลแก่เราทั้งหลายภิกษุเหล่านี้ ย่อมกระทำเสมือนหนึ่งปิดปากแม้ในของเหล่านั้น เธอโกรธเคืองแค้นใจ บอกคืนสิกขาลาเพศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่าภัยคือจระเข้นี้แล เป็นชื่อแห่งความเป็นผู้เห็นแก่ท้อง นี้เรียกว่าภัยคือจระเข้ ฯ

... กุลบุตรบางคนในโลกนี้ออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา ... เธอบวชแล้วอย่างนี้ เวลาเช้านุ่งแล้วถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่รักษากาย วาจา ใจ ไม่ตั้งสติ ไม่สำรวมอินทรีย์ เธอเห็นคฤหบดีในบ้านหรือนิคมนั้นเพียบพร้อมบำเรอตนอยู่ด้วยกามคุณ ๕ เธอคิดอย่างนี้ว่าเมื่อก่อนเราเป็นคฤหัสถ์เพียบพร้อม บำเรอตนอยู่ด้วยกามคุณ ๕ ก็โภคสมบัติในสกุลของเรามีพร้อม เราอาจเพื่อจะบริโภคโภคะทั้งหลายและทำบุญได้ ถ้ากระไรเราพึงบอกคืนสิกขาลาเพศแล้วบริโภคโภคะทั้งหลายและทำบุญเถิด เธอย่อมบอกคืนสิกขาลาเพศ ภิกษุนี้เรียกว่า กลัวต่อภัยคือน้ำวน บอกคืนสิกขาลาเพศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่าภัยคือน้ำวนนี้ เป็นชื่อของกามคุณ ๕นี้เรียกว่า ภัยคือน้ำวน ฯ

... กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา... เธอบวชแล้วอย่างนี้ เวลาเช้านุ่งแล้วถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่รักษากาย วาจา ใจไม่ตั้งสติ ไม่สำรวมอินทรีย์ เธอเห็นมาตุคามในบ้านหรือนิคมนั้น นุ่งไม่เรียบร้อย หรือห่มไม่เรียบร้อย ราคะย่อมรบกวนจิตของเธอ เพราะเห็นมาตุคามนุ่งไม่เรียบร้อย หรือห่มไม่เรียบร้อย เธอมีจิตอันราคะรบกวน ย่อมบอกคืนสิกขาลาเพศ ภิกษุนี้เรียกว่า กลัวต่อภัยคือปลาฉลาม บอกคืนสิกขาลาเพศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่า ภัยคือปลาฉลามนี้เป็นชื่อของมาตุคาม นี้เรียกว่า ภัยคือปลาฉลาม

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภัย ๔ประการนี้แล กุลบุตรบางคน ในโลกนี้ ออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา ในธรรมวินัยนี้ จะพึงหวังได้ ฯ

สรุปสาเหตุของการบวชอยู่ไม่ได้นาน ตามพระดำรัสของพระพุทธเจ้าได้ดังนี้

1. อดทนต่อการถูกตักเตือนพร่ำสอนไม่ได้
2. ไม่อาจทนต่อการกินอยู่และการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคแบบบรรพชิตได้

3. ยังมีจิตหมกมุ่นอยู่ในเบญจกามคุณคือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส

4. ยังไม่อาจตัดใจจากสตรีเพศได้

สาเหตุประการแรก คือ อดทนต่อการถูกตักเตือนพร่ำสอนไม่ได้ จัดว่าเป็นสาเหตุของการบวชระยะสั้นในปัจจุบันได้ เนื่องจากการเลี้ยงดูบุตรในปัจจุบันนี้ พ่อแม่ส่วนใหญ่เลี้ยงแบบตามใจ สนองความต้องการของบุตรโดยไม่มีเหตุผล และไม่มีเวลาอบรมสั่งสอน ทำให้บุตร มีลักษณะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ชอบทำตามใจตนเอง มีความอดทนต่ำ ประกอบกับระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนในปัจจุบันที่เน้นให้นักเรียนคิดเอง ทำเอง โดยที่ครูไม่มีสิทธิ์ลงโทษเพื่อให้นักเรียนหลาบจำด้วยวิธีรุนแรง ปัจจัยเหล่านี้ประกอบกันทำให้เด็กที่เติบโตติดนิสัยเช่นนั้นจนโตเป็นผู้ใหญ่ เมื่อเข้ามาบวชอยู่ในวัดที่มีระบบการปกครองและการศึกษาอบรมแบบดั้งเดิม คือ เจ้าอาวาสทำหน้าที่พร่ำสอน อบรม ทั้งสามารถดุด่า ว่ากล่าวพระในวัด และมีอำนาจในการลงโทษต่าง ๆ ตามที่ตนเห็นชอบ (ตามธรรมวินัย)

ดังนั้นพระที่บวชเข้ามา แม้บางคนตั้งใจบวชเพื่อจำพรรษา หรืออยู่ให้นานเท่าที่โอกาสของตนจะอำนวย เมื่อเข้ามาพบกับลักษณะและวิธีการปกครองและอบรมสั่งสอนของสงฆ์อย่างนี้ ก็ไม่สามารถอดทนได้ จึงรีบสึกออกไป

สาเหตุประการที่ 2 พระบวชใหม่ไม่อาจทนต่อการกินอยู่และการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคแบบบรรพชิตได้ สาเหตุข้อนี้อาจเกี่ยวข้องกับการบวชระยะสั้นในปัจจุบันน้อย เนื่องจากในปัจจุบันนี้วัดแต่ละแห่งสร้างกุฏิที่อยู่ของพระค่อนข้างดีมีเครื่องอำนวยความสะดวกตามสมควร ทั้งเรื่องอาหารสำหรับขบฉันก็ไม่ขัดสนเช่นในอดีต ส่วนมากมีปัจจัยสี่ใช้สอยอย่างพอเพียง โดยเฉพาะในวัดที่อยู่ในเมืองหรือในชุมชนใหญ่ แต่อาจมีขาดแคลนบ้าง สำหรับพระที่อยู่ในวัดในชนบทห่างไกล และในท้องถิ่นที่กันดาร แต่เป็นธรรมดาว่า สภาพวัดเช่นนั้นมักไม่มีผู้ต้องการเข้าไปอยู่อาศัย แม้ในเรื่องของการฉันอาหารได้เพียง 2 มื้อ โดยที่ไม่สามารถฉันอาหารภายหลังเที่ยงวันได้จนกว่าจะได้อรุณของวันใหม่ นี้ก็อาจเป็นเหตุให้บวชนานไม่ได้สำหรับบางรูปโดยเฉพาะผู้ที่เป็นโรคเกี่ยวกับกระเพาะอาหาร แต่ถึงแม้ว่าจะฉันอาหารข้นไม่ได้ แต่ท่านก็อนุโลมให้ฉันอาหารประเภทนม หรือเครื่องดื่มที่เป็นอาหารเสริมต่าง ๆได้ ดังนั้นในข้อนี้จึงไม่น่าเป็นสาเหตุสำคัญสำหรับการบวชระยะสั้นในปัจจุบัน

สาเหตุประการที่ 3 ผู้บวชใหม่ยังมีจิตหมกมุ่นอยู่ในเบญจกามคุณคือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส สาเหตุข้อนี้มีผลต่อการบวชระยะสั้นในปัจจุบันนี้มาก เนื่องจากในปัจจุบันนี้เป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีชั้นสูง เช่นคอมพิวเตอร์ ใช้เป็นเครื่องมือผลิตสิ่งเสพทางอารมณ์เช่นอุปกรณ์การดูภาพยนตร์ การฟังเพลง อุปกรณ์การสื่อสาร รวมทั้งเครื่องอำนวยความสุข

ความสะดวกต่าง ๆ สำหรับความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพและราคาถูก สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือ หรือเป็นสื่อให้เข้าถึงการเสพ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสอันน่าชอบใจ หรือวัตถุกามต่าง ๆ

จิตใจของคนในวัยหนุ่มที่เคยเสพสิ่งเหล่านี้จนคุ้นเคย เมื่อถึงเวลาที่จะบวช จึงไม่ต้องการบวชนาน และยิ่งได้เข้าไปบวชแล้ว ซึ่งเหมือนกับเข้าไปอยู่ในอีกโลกหนึ่งที่แตกต่างโดยสิ้นเชิงกับโลกที่ตนคุ้นเคย ก็ยิ่งทำให้ต้องตัดสินใจสึกเร็วขึ้น

สาเหตุประการที่ 4 ผู้บวชใหม่ยังไม่อาจตัดใจจากสตรีเพศได้ ข้อนี้ก็เป็นสาเหตุของการบวชระยะสั้นในปัจจุบันได้เช่นกัน โดยเฉพาะคนวัยหนุ่มสาวที่มีความสัมพันธ์ทางจิตใจระหว่างกัน มีการนัดพบ คบหากันเป็นประจำ หรือติดต่อพูดคุยกันโดยตรงหรือทางโทรศัพท์เป็นประจำ เมื่อฝ่ายชายต้องบวช ทำให้ความสัมพันธ์ต้องห่างเหิน หรือหยุดชะงักเพราะต้องขาดการติดต่อก็ดี หรือในทางตรงข้ามฝ่ายหญิงเข้าไปเยี่ยมพระบวชใหม่บ่อยครั้งก็ดี ทั้งสองเหตุการณ์นี้ย่อมเป็นสาเหตุให้พระบวชอยู่ไม่นานเช่นกัน

สำหรับสาเหตุอื่นนอกจากนี้ น่าจะมีอีกหลายประการ แม้จะคาดเดาไปต่าง ๆ ได้ แต่เพื่อความชัดเจนผู้วิจัยจะได้นำเรื่องนี้ไปเป็นส่วนหนึ่งศึกษาในภาคสนามต่อไป

2.3.6.3 ประโยชน์ของการบวชระยะสั้น

สำหรับการบวชตามประเพณีแบบชั่วคราว โดยเฉพาะบวชในระยะสั้นนอกพรรษานั้น เป็นการบวชที่มีลักษณะดังที่พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า “ทดลองบวช” ประโยชน์ที่จะพึงมีจากการบวชระยะสั้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการปฏิบัติตนในระหว่างบวช แต่เมื่อได้มามองสภาพการบวชระยะสั้นในปัจจุบันจะเห็นว่ามีระยะเวลาที่สั้นมาก บางที่ 7 วันก็ยังมี 15 วันบ้าง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545:72) ดังนั้นทางเดียวที่จะได้ประโยชน์จากการบวชจึงน่าจะเกิดจากการทำกิจวัตรของสงฆ์ เพราะเป็นกิจที่ต้องทำเป็นประจำตั้งแต่วันแรกที่บวช

กิจวัตรของสงฆ์หมายความว่า ข้อปฏิบัติอันถือเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งจะต้องทำเป็นประจำสม่ำเสมอ กิจวัตรของสงฆ์มีทั้งหมด 10 ข้อดังนี้

1.บิณฑบาต เป็นการเลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยอาหารที่ได้มาโดยสิทธิอันชอบธรรมของบรรพชิต

2.กวาดวัด คือการมีหลักเกณฑ์หรือมีนิสัยแห่งความสะอาดหมดจด ทั้งภายนอกและภายใน

3.ปลงอาบัติ เป็นการเปิดเผยความผิดความชั่วของตน ให้หมดความเป็นผู้มีความผิดความชั่วติดตัว และตั้งใจสำรวมระวังมากยิ่งขึ้น

4.ทำวัตรพระและสวดมนต์ เป็นการทำตนให้สม่ำเสมอในการทำงาน โดยเฉพาะในการมีคุณพระรัตนตรัยเป็นเครื่องระลึกประจำใจอยู่ตลอดเวลา และการสาธยายบทธรรมเพื่อช่วยจำ

5.ขวนขวายในปัจจเวกขณ์และภาวนา เป็นการหมั่นพินิจพิจารณาด้วยสติสัมปชัญญะ

และปัญญา ในธรรมที่จะเป็นเครื่องคุ้มครองตนให้พ้นจากภัยของกิเลส

6.อุปัฏฐากอุปัชฌาย์อาจารย์ เป็นการเอาใจใส่ต่ออุปัชฌาย์อาจารย์ อันเป็นกำเนิดหรือเป็นทางมาแห่งความรู้และการปฏิบัติที่ดำเนินไปได้ราบรื่น ในฐานะที่ท่านเป็นกัลยาณมิตร

7.บริหารสิ่งของและร่างกาย เป็นการเอาใจใส่ปรับปรุงเครื่องใช้ไม้สอย ที่เป็นอุปกรณ์แก่การเป็นอยู่ ตลอดจนถึงการปรับปรุงร่างกายให้มีคุณสมบัติพร้อมอยู่เสมอ

8.ขวนขวายเรียนพระธรรมวินัย เป็นการพยายามศึกษาเล่าเรียนหลักวิชา ทั้งที่เป็นวิชาโดยตรงและวิชารอบตัวทั้งที่เป็นวิชาบังคับ (วินัยบัญญัติ (ผู้เขียน)) และวิชาสำหรับทำให้ดีให้งามยิ่งๆ ขึ้นไปเป็นพิเศษ (ธรรมะ (ผู้เขียน))

9.เอาใจใส่ของสงฆ์และกิจสงฆ์ เป็นการเอาใจใส่สมบัติกลางและภารกิจอันเป็นสิ่งที่ต้องร่วมใช้ร่วมทำ หรือรับผิดชอบร่วมกัน

10. การดำรงตนให้น่าไหว้ เป็นการควบคุมตนเองให้อยู่ในภาวะที่ปราศจากมลทินโทษจนเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสของผู้พบเห็น เป็นการเผยแพร่พรหมจรรย์ไปในตัว (พุทธทาสภิกขุ 2544:99-101)

กิจวัตรต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้บวชระยะสั้นอาจทำไม่ได้หมดทุกอย่างในเวลาที่จำกัด แต่สำหรับข้อที่สำคัญ เช่นการทำวัตรสวดมนต์ การเอาใจใส่ในการหาความรู้ในพระศาสนา (ด้วยการสอบถามความรู้จากพระอาจารย์ หรือค้นหนังสือธรรมะมาศึกษาเอง) เป็นต้น หากภิกษุรูปใดปฏิบัติได้เต็มที่จะเป็นไปทั้งเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ประโยชน์ต่อส่วนรวมคือประชาชนและวัดที่ตนอาศัยอยู่ และประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ถ้าสามารถอยู่ในเพศบรรพชิตต่อไปได้ จะยิ่งได้มีโอกาสพัฒนาตนเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพของพระพุทธศาสนา แต่หากมีระยะเวลาบวชได้ไม่นานเพราะมีเหตุที่จะต้องลาสิกขาคือสึกออกไป กิจวัตรที่เคยได้ปฏิบัติเป็นประจำในระหว่างที่บวชอยู่ก็ยังคงเป็นอุปนิสัยติดตัวไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันต่อไป

เพราะฉะนั้นการบวชระยะสั้น สำหรับผู้มีศรัทธาอย่างแท้จริง เมื่อบวชแล้วตั้งใจปฏิบัติในหลักของกิจวัตรซึ่งรวมการฝึกอบรมทางกายและจิตใจอยู่ในหลักนี้ การบวชนั้นย่อมมีคุณค่าทั้งต่อจิตใจของผู้บวชเอง และญาติพี่น้อง รวมทั้งอาจเป็นที่อาศัยของพระศาสนาได้ ประโยชน์ของการบวชระยะสั้นนั้น มีโดยสรุปได้ ดังนี้

1. เป็นการรักษาประเพณีวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ

2. เป็นการแสดงกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา เชื่อกันมาแต่โบราณว่าบิดามารดาที่ได้บวชบุตรของตนนั้นได้บุญสูงสุดกระทั่งสามารถเกาะชายจีวรของบุตรไปสวรรค์ก็ได้

3. เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ

4. ได้มีโอกาสใกล้ชิดพระศาสนา

5. เป็นการช่วยสืบอายุพระพุทธศาสนา

สำหรับประโยชน์ข้อที่ 4 คือการสืบอายุพระศาสนานี้ หากเป็นการบวชระยะสั้นมาก แม้เพียง วันเดียวหรือสองวัน แต่มีความมีความตั้งใจศึกษาและปฏิบัติจริง ก็จะได้รับผลจากการปฏิบัติได้จริง ซึ่งเท่ากับเป็นการสืบพระศาสนาได้ ตามที่ท่านพุทธทาสให้โอวาทว่า

> ฉะนั้นเราบวชเข้ามา ก็ทำปริยัติคือเล่าเรียน และทำปฏิบัติ คือทำให้ถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางใจ แล้วก็มีปฏิเวธ คือได้รับผลของการปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัติ ถ้าทำอย่างนี้เรียกว่า การกระทำนี้เป็นการสืบอายุพระศาสนา บวช 1 วัน ก็สืบ 1 วัน บวช 2 วัน ก็สืบ 2 วัน บวช 3 เดือน ก็สืบ 3 เดือน ในฐานะหน้าที่ของบรรพชิต" (พุทธทาส ภิกขุ, 2543:98)

การบวชพระในระยะสั้นในปัจจุบันนี้ ซึ่งได้กลายเป็นเหมือนธรรมเนียมสำหรับผู้บวชในสังคมไทยไปแล้วนั้น อาจเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาศาสนทายาทในสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้ดังที่ท่านพุทธทาส(2544:322)กล่าวว่า

> การบวชชั่วคราว (อยู่เป็นพระในระยะสั้นแล้วสึกเสีย) เมื่อพิจารณาดูก็เห็นได้ว่าในชั้นแรกก็เป็นความคิดที่ดีมีประโยชน์ในทางที่จะให้คนเราได้ใกล้ชิดศาสนามากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่เมื่อประเพณีนี้ได้เป็นไปพร่ำเพรื่อและควบคุมกันไม่ถึงย่อมเกิดเป็นผลร้ายขึ้นบางอย่างบางประการเป็นธรรมดา นับว่าเป็นสิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไขไม่น้อย

2.4 แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา

ในตอนนี้จะได้กล่าวถึงเรื่องวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา ดังนั้นเพื่อจะปูทางไปสู่ความเข้าใจสภาพการณ์ที่เรียกว่าวิกฤตในพระพุทธศาสนานั้น ผู้วิจัยจะได้กล่าวความหมายของคำว่าวิกฤต ขอบเขตของวิกฤตในพระพุทธศาสนา เป็นต้น ก่อนที่จะได้อภิปรายในเรื่องวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทในท้ายที่สุด ต่อไป

2.4.1 ความหมายของวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาท

สุริชัย หวันแก้ว (2545:7) กล่าวถึงความหมายของคำว่าวิกฤตเป็น 2 นัย นัยแรกเป็นคำที่ใช้ในภาษาทั่วไปซึ่งแปลว่า ปัญหาหรือสภาพปัญหา ส่วนนัยที่สองเป็นนัยทางวิชาการ และได้อธิบายความหมายเพิ่มเติมต่อไปอีกดังนี้

> คำว่าวิกฤตในภาษาไทย ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525:753) หมายถึง 'เวลาหรือเหตุการณ์ขั้นอันตรายที่อยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อขั้นแตกหัก

จะไปทางดีหรือทางร้ายก็ได้ เช่นการเจ็บไข้ได้ป่วย การเมืองหรือเศรษฐกิจ ' ถ้าผ่านพ้นไปไม่ได้ก็ย่อมถึงแก่ชีวิต หากผ่านพ้นได้ก็ย่อมก้าวหน้ารุ่งโรจน์ ส่วนคำว่า วิกฤตการณ์หมายถึง "เหตุการณ์อันวิกฤต" การแปลคำตามพจนานุกรมนี้ เป็นกึ่งกลางระหว่างวิชาการทางด้านการพัฒนากับวิชาการทางด้านภาษา ในทางวิชาการสังคมศาสตร์ในตะวันตก มโนทัศน์ของคำว่า วิกฤตการณ์ (Crisis) ยังไม่มีสถานภาพทางทฤษฎีที่ชัดเจน แต่ก็มีการใช้ในความหมายถึงจุดหัวเลี้ยวหัวต่อ ณ ที่กระบวนการไม่หวนกลับอีก ทำให้การเปลี่ยนแปลงโดยพื้นฐานเป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุด วิกฤตจึงเป็นห้วงของการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

ในที่อื่นคำว่า วิกฤตการณ์ ก็มีความหมายทำนองเดียวกันคือ หมายถึง จุดเปลี่ยนหรือขณะแห่งเหตุการณ์ที่ชี้เป็นชี้ตายได้ โดยทั่วไป หมายถึงอาการป่วยไข้ที่อาจนำไปสู่ความตาย หรืออาจเยียวยาให้หายก็ได้ ในความหมายที่กว้างขึ้นไป คำว่าวิกฤตการณ์ หมายถึง เวลาแห่งการแข่งขันหรือ เหตุการณ์ที่ปรากฏอย่างฉับพลันทันที ซึ่งนิยามอย่างหลังนี้เป็นนัยทางเศรษฐกิจ และนัยในด้านความสัมพันธ์ระหว่างชาติ (แปลจากWikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Crisis)

สรุปในที่นี้ได้ว่า วิกฤต หมายถึง ช่วงแห่งเวลาหรือเหตุการณ์ที่เป็นจุดพลิกผันให้เกิดสภาพที่เป็นอันตรายจนถึงขั้นสูญเสีย วอดวาย หรือหายนะก็ได้

ดังนั้นวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาท ในที่นี้จึงหมายถึง สภาวะที่สถาบันพระพุทธศาสนากำลังขาดแคลนผู้ที่จะช่วยสืบอายุพระศาสนา ในระดับที่จะทำให้กิจกรรมการสืบทอดพระพุทธ - ศาสนาตามประเพณีการสืบทอดแบบพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท คือการบวชเรียน การสั่งสอนและเผยแผ่พระศาสนา โดยพระภิกษุสงฆ์ ไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบ หรือตามระเบียบแบบแผนที่ทางสถาบันสงฆ์ไทยได้วางไว้

2.4.2 ขอบเขตของวิกฤตพุทธศาสนาในปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้มีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นเป็นระยะ เช่น ปัญหาพระสงฆ์ประพฤติผิดพระวินัยถึงปาราชิก หรือพระสงฆ์กระทำผิดข้อห้ามที่ประชาชนติเตียนหรือโลกวัชชะ หรือปัญหาในเรื่องการตีความธรรมะในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาต่างกัน ทำให้เกิดการสอนและการปฏิบัติที่แตกต่างกันของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ปัญหาเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วมักจะถูกเปิดเผยทางสื่อมวลชนซึ่งนอกจากสื่อฯจะเสนอข้อเท็จจริงแล้วยังเพิ่มอรรถรสเติมแต่งเข้ากับข้อเท็จจริงเข้าไปอีกเพื่อเรียกร้องความสนใจต่อผู้เสพข่าวหรือเพื่อปลุกเร้าอารมณ์ของผู้รับสาร

สื่อมวลชนนั้นมีบทบาทมาก ทั้งเป็นสถาบันที่ทรงอิทธิพลในสังคม ดังที่ ศาสตราจารย์

ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2539:96) กล่าวว่า

> สื่อมวลชนในปัจจุบันมีอิทธิพลมากในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ท่าที ความคิด ความเชื่อและพฤติกรรมของคนในสังคม การใส่ความคิด การเสนอข่าวสารข้อมูล การถ่ายทอดวัฒนธรรม การโฆษณาชวนเชื่อด้วยการสร้างภาพลักษณ์หรือค่านิยมผิด ๆ ของสื่อมวลชนต่อประชาชน นับเป็นความเสี่ยงต่อพฤติกรรมสังคมที่อาจได้รับผลกระทบหรือถูกเบี่ยงเบนไปจากความจำเป็นพื้นฐาน

ความถี่ในการนำเสนอข่าวด้านลบของคณะสงฆ์ไทย อาจสร้างความรู้สึกให้ชาวพุทธเข้าใจว่า ปัญหาของพระพุทธศาสนาใหญ่โตมาก จนบางคนเชื่อว่า วิกฤตของพระพุทธศาสนามาถึงแล้ว ในขณะที่ชาวพุทธส่วนหนึ่งสามารถแยกแยะข้อเท็จจริงกับอารมณ์ หรือความคิดเห็นได้ ก็จะมองว่าพระพุทธศาสนายังไม่ถึงเวลาที่เรียกว่าวิกฤต ดังนั้นวิกฤติการณ์ของพระพุทธศาสนายังเป็นสิ่งที่เชื่อกันหรือพูดกันของคนบางกลุ่ม

ในการที่จะถือว่าปัญหาใดเป็นวิกฤตหรือไม่นั้น ปรีชา ช้างขวัญยืน(ในศูนย์มานุษย์วิทยาสิรินธร,2542:274) ให้แนวการพิจารณาว่า

> ทุกสิ่งทุกเรื่องมีข้อบกพร่อง มีปัญหาได้ทั้งสิ้น ถ้าปัญหานั้นน้อย ไม่ร้ายแรง ไม่ได้เกิดแก่ส่วนใหญ่หรือมีผลต่อส่วนใหญ่ ก็คงไม่เรียกว่าวิกฤต การคิดว่าอะไรเป็นวิกฤตการณ์จึงแปลว่า น่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับคนส่วนใหญ่ เช่น คนส่วนใหญ่ทำไม่ดีหรือคนส่วนน้อยทำไม่ดีแต่เกิดผลไม่ดีแก่คนส่วนใหญ่ แต่ก็จะมีปัญหา ว่าคนในสังคมเดียวกันอาจเห็นไม่ตรงกันเสียเลยทีเดียวว่าอะไรวิกฤต อะไรไม่วิกฤตหรือยังไม่ถึงกับวิกฤต เรื่องซึ่งคนหนึ่งเห็นว่าวิกฤต อีกคนหนึ่งก็อาจเห็นว่าเป็นเรื่องไม่สำคัญ และไม่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ก็ได้

วิกฤตพระพุทธศาสนานี้จึงเป็นปรากฏการณ์จริง หรือเป็นเพียงความเชื่อของคนบางกลุ่มเท่านั้น หากพิจารณาตามเกณฑ์ที่ท่านอ้างไว้ข้างต้น คำตอบที่ได้รับคงหลากหลายมาก โดยเฉพาะความเห็นของเสาหลักของพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ อย่างไรก็ตาม ทั้งบรรพชิตกล่าวคือพระภิกษุสงฆ์ และคฤหัสถ์ คือญาติโยม ส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า กำลังเกิดวิกฤตบางอย่างขึ้นในพระพุทธศาสนา ซึ่งต่อจากนี้จะได้นำความคิดเห็น หรือมุมมองของพระสงฆ์บางรูป และฆราวาสบางคนเกี่ยวกับแดนเกิดของวิกฤตพระพุทธศาสนามาเสนอต่อไป

นายแพทย์ประเวศ วะสี(ในศูนย์มานุษย์วิทยาสิรินธร,2542:11) มองว่า พระพุทธศาสนาที่มีพระพุทธ พระธรรม และพุทธศาสนิกชน ซึ่งมีทั้งพระสงฆ์ และที่ไม่ใช่พระสงฆ์ เป็นองค์ประกอบนั้น สององค์ประกอบต้น คือพระพุทธและพระธรรมคงไม่วิกฤต เพราะพระพุทธเจ้าและพระธรรมเป็นอย่างเดียวกัน แต่ที่วิกฤตน่าจะวิกฤตที่พุทธศาสนิกชน เพราะฉะนั้น ถ้าจะพูดว่า

วิกฤตพระพุทธศาสนาให้ตรงมากขึ้น ก็ต้องพูดว่าเป็นวิกฤตของพุทธศาสนิกชน ซึ่งมีทั้งพระและฆราวาสที่ประกาศตัวว่าเป็นชาวพุทธ ส่วนพระธรรมโกษาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), (ในศูนย์มานุษย์วิทยาสิรินธร,2542: 43) มีความเห็นในทำนองเดียวกันว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้วิกฤต พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้วิกฤต ไม่ได้ผิดปกติ เหมือนเดิมทุกประการ แต่สิ่งที่วิกฤตก็คือความเชื่อของชาวพุทธในประเทศไทย ความเชื่อมั่นวิกฤต คือเชื่อผิด ๆ อยู่มาก เช่นเชื่อไสยศาสตร์

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) , (2542:196) มองว่าสถานภาพของพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน โดยเฉพาะท่าทีของพุทธศาสนิกชนจำนวนไม่น้อยที่เกิดอาการซึ่งเรียกว่า วิกฤต ที่สรุปแล้วเป็นวิกฤต 2 ประการคือ

วิกฤตศรัทธา ความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย โดยเฉพาะภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ ไม่ค่อยจะมั่นคงเท่าที่ควร จนบางคราวมีอาการวิกฤตขึ้นมามากบ้าง น้อยบ้าง

วิกฤตปัญญา การศึกษาเรียนรู้หาความเข้าใจในพระพุทธศาสนาข้อข้างสับสน ยามใดที่เกิดปัญหาขึ้นในพระพุทธศาสนา จะหาคนรับผิดชอบได้ยาก ร้ายยิ่งไปกว่านั้นคือ จะมีคนอีกกลุ่มหนึ่งคอยซ้ำเติมให้สถานการณ์รุนแรงมากขึ้น

พระเทพดิลกยังมีความเห็นเพิ่มเติมว่า ภัยอันตรายที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา เกิดจากการกระทำของภิกษุบริษัทเป็นประการสำคัญ เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้นำทางความรู้สึกนึกคิดของพุทธศาสนิกชนเป็นตัวแทนขององค์กรและอยู่ใกล้ชิดพระรัตนตรัยที่สุดจนถูกมองว่า พระพุทธ-ศาสนาคือพระสงฆ์ พระสงฆ์คือพระพุทธศาสนา บทบาทการแสดงออกของพระสงฆ์จึงมีผลทั้งทางลบและทางบวกต่อพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ จุดที่เป็นอันตรายและมีความเสี่ยงสูงต่อการดำรงอยู่อย่างมั่นคงหรือไม่มั่นคงของพระพุทธศาสนาจึงไปเน้นหนักที่พระสงฆ์

พระศรีปริยัติโมลี,(สมชัย กุสลจิตฺโต)(2548:14) มีมุมมองที่เหมือนกับพระเทพดิลกว่าสงฆ์ในความเป็นสถาบันเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาอย่างแยกกันไม่ออก ท่านกล่าวว่า พระพุทธ-ศาสนาเป็นศาสนาแห่งการออกบวช หรือส่งเสริมการออกบวช พระสงฆ์จึงมักจะถูกเหมาเอาว่าเป็นอันเดียวกันกับตัวพระพุทธศาสนาตลอด เมื่อมีพระภิกษุรูปหนึ่งสองรูปทำอะไรผิดพลาดเป็นข่าวออกไป คนจะเหมาเอาว่า พระพุทธศาสนาไม่ดีบกพร่องเสมอ

อารยัน (2516:520) มองว่า ศาสนาเป็นนามธรรม ศาสนาตั้งอยู่ได้หรือไม่ ศาสนาจะเสื่อมหรือเจริญ ก็ขึ้นอยู่กับคนทั้งนั้น จะพูดว่า ศาสนาเสื่อมหรือคนเสื่อมจากศาสนาก็มีความหมายเท่ากัน ซึ่งหมายถึงสังคมส่วนใหญ่ไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม

การที่คนในสังคมขาดศีลธรรม ทำให้ได้ผู้ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาด้อยคุณภาพ เพราะพระก็มาจากประชาชนในสังคมนั่นเอง เมื่อพระสงฆ์มีปัญหา จึงเท่ากับว่าสังคมนั่นเองเป็นแหล่งหล่อหลอมปัญหานั้นขึ้นมา ดังคำพูดที่ว่า “พระก็มาจากลูกชาวบ้าน” ดังนั้นเมื่อมีข่าวเสียหาย

ของพระสงฆ์ จะไปโทษว่าพระสงฆ์ทำผิดฝ่ายเดียวจึงไม่น่าจะถูกต้องแต่ควรมองโดยภาพรวมก่อน ในแง่ที่ข่าวเหล่านี้เป็นเรื่องของสังคมไทย ถ้ามองแง่นี้ข่าวคราวเหล่านี้นอกจากเป็นเครื่องชี้บ่งถึงสภาพความเสื่อมโทรมในวงการพระศาสนาหรือในหมู่พระสงฆ์แล้ว ในฐานะที่พระสงฆ์นั้นเป็นสถาบันที่สำคัญในสังคมไทย มันก็เป็นเครื่องชี้บ่งถึงสภาพความเป็นไปของสังคมไทยด้วย(พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),2536:17)

โดยสรุปขอบเขตของการศึกษาวิกฤตในพระพุทธศาสนารวมอยู่ในหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ 1) วิกฤตในความรู้หลักธรรมที่ถูกต้อง 2) วิกฤตในการไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ถูกต้อง และ 3) วิกฤตในผลอันเกิดจากขาดความรู้ในหลักธรรมและในการไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ถูกต้อง (จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, 2544:61)

2.4.3 ปัญหาที่จัดเป็นวิกฤตพระพุทธศาสนา

ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์มีความเห็นกันสอดคล้องกันในเรื่องที่ว่า ควรพิจารณาแยกตัวศาสนาที่แท้จริงคือพุทธธรรม ออกจากพระพุทธศาสนาที่หมายถึงสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มักจะถูกมองว่ามีสถาบันสงฆ์เป็นตัวแทน และเป็นที่มาของปัญหาต่าง ๆ ดังนั้นที่กล่าวกันว่า วิกฤตพระพุทธศาสนานั้น ที่แท้แล้ว เป็นวิกฤตของพุทธศาสนิกชนทั้งหมด ซึ่งรวมทั้งพระสงฆ์และฆราวาส นั่นคือปัญหาของสังคมโดยรวม

ความเห็นที่ต่างกันของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายคือ การให้น้ำหนักแก่ผู้ที่ก่อให้เกิดปัญหาที่เป็นวิกฤตพระพุทธศาสนา โดยที่พระสงฆ์ชี้ไปที่ปัญหาการขาดศรัทธาที่มั่นคงและประกอบด้วยปัญญาทั้งยังขาดความรู้ความเข้าใจพระพุทธศาสนาของตนอย่างแท้จริง ว่าเป็นต้นตอของปัญหามากกว่า ในทางกลับกันฝ่ายคฤหัสถ์มักจะเพ่งเล็งที่พระสงฆ์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและองค์กรว่าเป็นผู้ทำให้ภาพพจน์ของพระพุทธศาสนาเสียหายและทำให้เกิดวิกฤตศาสนาขึ้น

ได้มีนักวิชาการกลุ่มหนึ่ง สรุปสถานการณ์บ้านเมืองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

1.ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาในปัจจุบันมิได้มีการคัดสรร ใครจะบวชก็บวชได้ ขาดความพิถีพิถัน ซึ่งแต่เดิมนั้นจะมีการฝึกธรรมที่วัดเป็นเวลาพอสมควรจนพระอุปัชฌาย์เห็นสมควรบวชได้ จึงบวชให้

2.พระที่บวชเข้ามาหลายรูปหรือส่วนใหญ่มุ่งเพื่อบวชตามประเพณีให้พ่อแม่ จึงเพียงแต่บวชมิได้ศึกษาเล่าเรียนธรรม แท้จริงแล้วเมื่อบวชต้องศึกษาอบรมให้รอบรู้ในความดี ความถูกต้องแล้วประพฤติดี แนะนำสั่งสอนประชาชน เมื่อเป็นคนดีพ่อแม่ก็เป็นสุขถือว่าได้แทนคุณท่าน

3.ปัจจุบันพระทำผิดวินัยมากยิ่งขึ้น ทั้งกรณีความสัมพันธ์ระหว่างพระกับสตรี ชี เณร พระกับประชาชนในแต่ละชุมชน พระกับพระด้วยกันเอง รวมทั้งการวางตนที่ไม่เหมาะสมของพระ การขาดความสันโดษ สมถะ สำรวม ทำให้ภาพพจน์ของพระพุทธศาสนามัวหมองไปด้วย

4.วัดหลายแห่งในปัจจุบันมุ่งพัฒนาวัตถุด้านอาคารสถานที่มากกว่าการพัฒนาวัดเพื่อมุ่งประโยชน์ต่อการศึกษาอบรมพระ เณร เด็กวัด หรือการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในแต่ละชุมชน วัดจึงเป็นเพียงที่พึ่งของประชาชนในด้านพิธีกรรมเท่านั้น ไม่สามารถเป็นที่พึ่งในการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมของศาสนาได้

5.วัดหลายวัดสร้างวัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง เพื่อสนองความต้องการของประชาชน ยิ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนไม่พยายามที่จะพึ่งตนเอง เมื่อได้ปัจจัยมาก็พัฒนาวัดให้ใหญ่โตเกินความจำเป็น เกิดความภูมิใจว่าได้พัฒนาพระพุทธศาสนาอย่างดียิ่ง โดยที่แท้จริงแล้วหัวใจของศาสนาพุทธนั้น อยู่ที่การพัฒนาคนเป็นหลักสำคัญ

6. การบริหารวัดมิได้เป็นไปในลักษณะองค์รวมของสงฆ์ แต่จะเป็นเรื่องของเจ้าอาวาสแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งทำให้ไม่มีพลังพอที่จะทำงานได้ทุกด้านและเกิดความบกพร่องในการดำเนินงานได้ง่าย สมาชิกในวัดและประชาชนขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของวัด การทุ่มเทเพื่อการพัฒนาวัดและชุมชนจึงไม่เต็มที่ จึงทำให้วัดไม่เจริญ

7.ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับประชาชนไม่สมบูรณ์ตามหลักการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยพระจะต้องศึกษาค้นหาความจริง ความถูกต้อง หรือศึกษาธรรมที่ศาสนากำหนดไว้ดีแล้วให้เข้าใจจริง เผยแผ่ต่อประชาชนตามสถานการณ์ เพื่อช่วยเหลือประชาชน และขณะเดียวกันประชาชนก็ต้องเกื้อกูลต่อพระ โดยการถวายปัจจัยเพื่อให้พระสงฆ์มีชีวิตอยู่ได้ สามารถศึกษาและมีแรงแสดงธรรมต่อประชาชนได้เป็นสำคัญ ปัจจุบันพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยบวชแล้วมิได้ศึกษา มิได้เผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ประชาชนก็ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ไม่สู้จะถูกทาง สังคมและพระพุทธศาสนาจึงเกิดปัญหา เกิดความไม่จริงใจในการนับถือศาสนา (สุพัฒน์ มนัสไพบูลย์ และคณะ , 2539:5-6)

นักวิชาการทั้งหลายเมื่อได้สรุปปัญหาของพระพุทธศาสนาเชิงอภิปรายอย่างนี้แล้ว ก็ยังไม่ได้ระบุให้ชัดถึงระดับความสำคัญของปัญหาที่จัดเข้าขั้นวิกฤตได้ ดังนั้นเพื่อการพิจารณาว่าปัญหาใดจัดเป็นวิกฤตหรือไม่ เพื่อจะได้มีการกำหนดให้เป็นโจทย์สำหรับแก้ไขให้บรรเทาขึ้นเป็นเรื่อง ๆ ไป หรือจะผูกโยงให้เป็นเรื่องเดียวกันแล้วแก้ไขแบบบูรณาการก็ตาม ปรีชา ช้างขวัญยืน(ในศูนย์มานุษย์วิทยาสิรินธร,2542:276) จึงได้ยกปัญหาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยหลายเรื่องขึ้นมาสู่การพิจารณาว่า ปัญหาใดเป็นวิกฤตดังนี้

1. พระน้อยลงเรื่อย ๆ

2. พระบวชไม่นาน

3. พระสนใจทำพิธี ไม่สนใจเผยแพร่ธรรมะ

4. พระขาดความรู้

5. พระบวชหากิน

6. พระติดวัตถุ ลาภ ยศ

7. บวชเรียนเพื่อหวังสึกไปประกอบอาชีพ

8.พระมีชื่อทำผิดวินัยถึงปาราชิก

9.วัดเป็นแหล่งหารายได้มากว่าแหล่งธรรมะ เช่นมีงานฝังลูกนิมิตกันอยู่เรื่อย ๆ

10.วัดเป็นของกลุ่มบุคคล เป็นแหล่งรับพรรคพวกมาอยู่อาศัย

11.วัดเสียบทบาทด้านการศึกษาและศูนย์กลางสังคมให้แก่ฝ่ายบ้านเมือง

12.มีความแตกแยกเป็นกลุ่ม ๆ ในศาสนา เกิดสำนักมากมาย

13.กิจกรรมของพระต่างกัน เช่น พระปฏิบัติ พระปริยัติ พระนักพัฒนา

14. มหาเถรสมาคมจัดการกับพระที่ทำผิดได้ยาก หากมีอิทธิพลการเมืองหรือราชการค้ำจุน

15. กรมการศาสนาเป็นเพียงลูกศิษย์พระ จัดการอะไรเกี่ยวกับศาสนาไม่ค่อยได้

16.การศึกษาและเผยแพร่ศาสนาของพระไม่ทันโลกปัจจุบัน

2.4.4 วิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทจากการบวชระยะสั้น

จากปัญหาของพระพุทธศาสนาที่นักวิชาการได้ประมวลมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจะขอยกมาอภิปรายเพียงข้อที่ 2 คือการที่พระบวชไม่นาน ซึ่งหมายถึงผู้ที่บวชอยู่เป็นพระในระยะสั้นนั่นเอง

ตามความเป็นจริงในปัจจุบันนี้ผู้ที่บวชพระด้วยความศรัทธาที่แท้จริงอาจมีน้อยลง แต่ที่เพิ่มขึ้นคือการบวชโดยผู้จัดงานหวังผลทางธุรกิจ เช่นพ่อแม่ขอร้องให้ลูกบวชเพื่อจะได้จัดงานเลี้ยงโต๊ะจีน ซึ่งจะเป็นโอกาสได้ถอนทุนคืนจากที่เคยไปช่วยงาน(กินเลี้ยง)เจ้าภาพอื่นไว้ก่อนแล้ว งานเลี้ยงโต๊ะจีนในงานบวชทุกวันนี้(ในบางพื้นที่)จึงถือเป็นวัตถุประสงค์หลัก ส่วนพิธีกรรมการบวชถือเป็นวัตถุประสงค์รองลงไปก็มี ต่างจากในอดีตที่แม้จะมีการเลี้ยงฉลองใหญ่โตแต่ก็เน้นการมีส่วนร่วมในการบำเพ็ญบุญกุศลในงานบวชพระมากกว่าที่จะให้ความสนใจกับรายได้จากงานเลี้ยง ผลของการจัดงานเลี้ยงที่เน้นด้านธุรกิจดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่เจ้าภาพจะขาดทุน และที่ร้ายยิ่งกว่าคือมีผลกระทบต่อสภาพจิตใจของพระบวชใหม่ที่รู้ว่าพ่อแม่เป็นหนี้จากการบวชตนทำให้อยู่เป็นพระด้วยความไม่สบายใจและในไม่ช้าก็ต้องตัดสินใจสึกออกไป สภาพการณ์เช่นนี้พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),(2545ค:58)ท่านคงได้พบเห็นมาจึงได้เล่าไว้อย่างนี้ว่า

เวลานี้ก็มักบวชเพียงให้ได้ชื่อว่าบวช พ่อแม่ก็เอาจริงเอาจังด้านพิธี บางที่ก็จัดงาน

> เป็นหนี้ต่อไป ในต่างจังหวัดมากทีเดียว เวลาบวชลูกบางทีต้องไปกู้เงินเขามาเลี้ยงโต๊ะจีนเป็นแสน ๆ แล้วบวชลูกแค่ครึ่งเดือน เดือนหนึ่ง หรือแม้แต่เจ็ดวัน บวชเข้าแล้ววัดนั้นบางทีไม่ได้สอนอะไร ก็ไปอยู่เฉย ๆ แล้วทีนี้ยิ่งเบื่อหน่ายพระศาสนาออกมาอีก พระธรรมวินัยก็ไม่รู้จัก เงินทองก็สิ้นเปลืองไปเปล่า ไม่ได้อะไรขึ้นมา แถมกลายเป็นโทษ บวชแล้วก็สักแต่ว่าบวชผ่านไป ๆ สภาพเช่นนี้เกิดมีขึ้นมามากมาย จนน่ากลัวอย่างยิ่ง

จากที่พระธรรมปิฎกได้กล่าวมานี้ทำให้เห็นปัญหาเกี่ยวกับผู้ที่เข้ามาบวชในปัจจุบัน 2 ประการ นั่นคือ ประการที่ 1 พระบวชอยู่ได้ไม่นาน และ 2 พระที่บวชในระยะสั้นไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้มองเห็นว่าสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะประสบวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาท ดังจะได้อธิบายต่อไป

ประการที่ 1 การที่พระบวชอยู่ได้ไม่นาน เพราะส่วนใหญ่บวชในระยะสั้นโดยมากประมาณ 15 วัน ที่เกินกว่านี้ก็มีไม่มากนัก ดังที่พระธรรมปิฎก(2545ค:72)กล่าวว่า “คนที่บวชอายุ 20 ก็บวชแค่สั้น ๆ บางที 7 วัน ก็ยังมี 15 วันบ้าง ถ้าบวชได้เดือนหนึ่งก็ยังนับว่ายังดี แต่บวชเต็มพรรษาหนึ่งเวลานี้หาได้ยาก” ทำให้ขาดแคลนพระที่จะอยู่จำพรรษาต่อไป และมีผลต่อเนื่องโดยทำให้ไม่มีพระที่จะอยู่นาน ๆ เพราะหากพระที่บวชสามารถอยู่ต่อจากพรรษาที่ 1 ได้ ก็มีโอกาสที่พระรูปนั้นจะอยู่ต่อไปได้เรื่อย ๆ ท่านก็จะเป็นพระที่ได้ศึกษาจนมีความรู้ ได้เป็นอาจารย์สอนศิษย์ และทำงานช่วยพระศาสนาในด้านการเผยแผ่พระศาสนา ที่ถือได้ว่าเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ

เพื่อให้เห็นแนวโน้มของการลดจำนวนของผู้ที่บวชจำพรรษา ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมข้อมูลพระภิกษุที่บวชในกรุงเทพมหานคร และในจังหวัดราชบุรี เฉพาะฝ่ายมหานิกายใน 3 ปีย้อนหลังตั้งแต่พ.ศ. 2545-2547 ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่1 แสดงจำนวนพระภิกษุในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี จำแนก ตามที่บวช ลาสิกขา(ก่อนเข้าพรรษา) และอยู่จำพรรษาในแต่ละปี ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2545 จนถึง พ.ศ.2547

จังหวัด	พ.ศ.2545			พ.ศ.2546			พ.ศ.2547		
	บวช	ลาสิกขา	จำพรรษา	บวช	ลาสิกขา	จำพรรษา	บวช	ลาสิกขา	จำพรรษา
กรุงเทพฯ	11,989	8,079	3,910	11,478	7,822	3,656	11,114	7,708	3,406**
ราชบุรี	5,415	3,574	1,841	5,734	3,912	1,822	5,070	3,354	1,716

ที่มา : สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร และสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี ฝ่ายมหานิกาย

ตารางที่2 เปรียบเทียบจำนวนเต็มและร้อยละของผู้บวชระยะสั้น(นอกพรรษา)ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2545 จนถึง พ.ศ.2547 รวมทั้งแสดงค่าเฉลี่ยในทั้ง 3 ปี

จังหวัด	พ.ศ.2545		พ.ศ.2546		พ.ศ.2547		ค่าเฉลี่ยทั้ง 3 ปี
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	ร้อยละ
กรุงเทพมหานคร	8,179	67.39	7,922	68.15	7,708	69.35	68.30
ราชบุรี	3,574	66.01	3,912	68.33	3,354	69.93	68.32

จากข้อมูลนี้พอที่จะทำให้ทราบว่าในปัจจุบันนี้ คนไทยที่บวชระยะสั้น ในระยะเวลาประมาณ ตั้งแต่ 7 วัน ถึง 1 เดือน มี ถึงเกือบร้อยละ 70 ของผู้ที่บวชทั้งหมด หมายความว่า ในบรรดาผู้ที่เข้ามาบวช 10 คน มีผู้บวชระยะสั้นแล้วสึกเสีย 7 คน อีก 3 คนที่เหลือนั้นบวชเพื่อจำพรรษา ข้อมูลที่แสดงนี้อาจไม่สามารถใช้เป็นตัวแทนของสภาพการบวชระยะสั้นทั่วประเทศได้ แต่ก็ช่วยให้เห็นแนวโน้มได้ค่อนข้างชัดเจนในเรื่องนี้ ซึ่งอนุมานว่า การบวชในจังหวัดอื่นก็คงไม่ต่างกัน

สภาพการบวชระยะสั้นที่ปรากฏในปัจจุบันนี้ ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประสบปัญหาขาดแคลนพระเณรแม้เพียงจะอยู่รักษาวัด ไม่จำต้องพูดถึงการเป็นศาสนทายาทสืบพระศาสนา จนกระทั่ง(บางวัดในต่างจังหวัด)ต้องหาคนแก่มาบวชช่วยรักษาวัด ทำให้เกิดวัดหลวงชนิดใหม่ ที่

** ข้อมูลภิกษุนวกะที่จำพรรษาในแต่ละปีของวัดในกรุงเทพมหานครจากแหล่งข้อมูลเดิมได้ถูกหักออกจำนวน 150 รูป ทั้ง 3 ปี ตามที่ได้ประมาณจำนวนสามเณรที่ส่งชื่อปะปนมาในบัญชีอบรมพระนวกะประมาณร้อยละ 1.5

พระธรรมปิฎกท่านเรียกว่า “วัดหลวงตา” เพราะเหตุที่ไม่มีพระอยู่รักษาวัด คนแก่บางคนที่เลิกทำงานแล้ว ต้องการหาความสงบ มีความตั้งใจดีก็เข้ามาบวช และบางคนตั้งใจไม่ดี เพราะไม่มีทางไปก็เลยเข้ามาใช้พระศาสนาเป็นที่พักผ่อนหาเลี้ยงชีพไปก็มี ดังนั้นพระธรรมปิฎก(2545ค:76) จึงเสนอทางแก้ไขด้วยการให้ช่วยกันสร้าง “หลวงตาศาสนทายาท” ท่านกล่าวว่า

> เมื่อเราขาดแคลนศาสนทายาทอย่างที่เป็นอยู่นี้ และคนบวชเมื่อแก่เป็นพระหลวงตาก็มีมาก ปฏิเสธไม่ได้ ก็น่าจะหันไปจัดการให้ดีที่สุด โดยเอาจริงเอาจังกับการให้การศึกษาแก่พระหลวงตา อย่างน้อยก็จะต้องมีบางท่านที่ศึกษาได้ผล และหลวงตาก็จะกลายเป็นกำลังของพระศาสนา เป็นศาสนทายาทรุ่นใหม่ของยุคนี้ ที่ช่วยรักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้

ประการที่ 2 พระที่บวชในระยะสั้นไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน นับว่าเป็นผลเสียหายต่อการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาจะอยู่ได้ก็ด้วยการที่มีผู้บวชเรียนสืบทอดพระศาสนา ดังที่พระธรรมปิฎก(2545ค:71)กล่าวว่า “พระศาสนาจะอยู่ได้ต้องมีศาสนทายาท ที่ผ่านมาเมืองไทยเราเพราะเป็นเมืองพุทธศาสนา โดยมากเราได้ศาสนทายาทจากการให้ลูกหลานบวชเรียนกันมา ดังที่ได้มีประเพณีบวชเรียน อย่างน้อยบวชเมื่อมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์”

การบวชระยะสั้นทำให้โอกาสที่ผู้บวชจะได้เรียนพระพุทธศาสนาจึงแทบจะไม่มี เนื่องจากการอยู่เป็นพระสั้นมาก เช่น 7 วัน 15 วัน และพระแต่ละรูปก็บวชไม่พร้อมกัน ดังนั้นทางวัดส่วนใหญ่จึงไม่สามารถจัดการสอนให้ผู้บวชมีความรู้ในหลักพระพุทธศาสนา เท่าที่ควรจะรู้ตามหลักสูตรได้ นอกจากนี้การที่พระส่วนใหญ่บวชระยะสั้นจึงทำให้ระบบการเรียนนักธรรมของคณะสงฆ์ไทยได้รับผลกระทบจากการที่มีจำนวนผู้เรียนลดลงทุกปี เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของผู้ที่บวชระยะสั้นนั่นเอง ดังข้อมูลในตารางที่แสดงไว้ข้างท้ายนี้

ตารางที่ 3 แสดงยอดผู้เรียนนักธรรมชั้นตรีสนามหลวงทั่วประเทศ ปีการศึกษา 2543 - 2548

ปีการศึกษา	นักธรรมชั้นตรี	จำนวนที่ลดลงจากปีก่อน	ลดลงร้อยละ
2543	127,076	-	-
2544	120,143	6,933	5.46
2545	112,913	7,230	6.02
2546	105,726	7,187	6.37
2547	95,689	10,037	9.49
2548	93,416	2,273	2.38

ที่มา : วารสารแม่กองธรรม"ฉบับล้านดวงใจ เรียนธรรมเพื่อในหลวงปีที่ 1 ฉบับที่ 1กรกฎาคม 2549 หน้า 50

จากตารางจะเห็นว่าภายในเวลาเพียงแค่ 6 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 2543 - 2548 มีพระภิกษุที่เรียนนักธรรมตรี ลดลงถึง 93,417 รูป คิดเป็นร้อยละ 26.49 นี้ย่อมแสดงว่าในแต่ละปี ได้มีพระที่บวชเพื่อจำพรรษาลดลงอย่างมากทุกปีดังข้อมูลที่แสดง (พระที่อยู่จำพรรษาจะต้องได้เรียนนักธรรมชั้นตรี)

ด้วยจำนวนของพระที่สอบนักธรรมชั้นตรีลดลงอย่างมาก จนสนามสอบประจำอำเภอบางสนามไม่อาจจัดสอบได้เนื่องจากความไม่คุ้มค่ากับการจัดการสอบ จึงทำให้แม่กองธรรมสนามหลวงซึ่งเป็นหน่วยงานของคณะสงฆ์ไทยที่มีหน้าที่จัดการศึกษานักธรรมทั้งระบบ ต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายในการสอบเสียใหม่ โดยให้ยกเลิกการสอบความรู้สำหรับพระบวชใหม่ หรือการสอบนักธรรมชั้นนวกะภูมิ ที่ทำการสอบภายในพรรษา แล้วให้เลื่อนการสอบนักธรรมชั้นตรีเข้ามาสอบภายในพรรษาแทน ตั้งแต่ปีการศึกษา พ.ศ. 2549 เป็นต้นไป โดยกำหนดให้มีการสอบในวัน ขึ้น 9 ค่ำ ถึง ขึ้น 12 ค่ำ เดือน 11 ทุกปี

จะเห็นว่าการบวชระยะสั้นได้กลายเป็นปัญหาของสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในด้านการสร้างศาสนทายาทที่มีความรู้และความเข้าใจหลักการทางศาสนา เพื่อที่จะทำหน้าที่สืบต่ออายุพระศาสนาได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งหากยังเป็นเช่นนี้ต่อไป จำนวนของผู้ที่ได้บวชเรียนจริง ๆ จะยิ่งน้อยลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งไม่สามารถดำเนินการเรียนการสอนนักธรรมตามที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้ เพราะขาดทั้งผู้เรียนเพราะมีแต่ผู้ที่บวชระยะสั้น และขาดทั้งอาจารย์สอนคือพระที่จะบวชอยู่ได้หลายพรรษาซึ่งได้ศึกษาจนมีความรู้ที่จะเป็นอาจารย์สั่งสอนพระพุทธศาสนาต่อไป

อาจมีผู้แย้งว่าการบวชระยะสั้นก็สามารถสืบทอดพระศาสนาได้ เพราะตราบใดที่ยังมีผู้บวชอยู่ทุกปีไม่ว่าจะบวชนานเพียงใดก็ตามก็ชื่อว่าได้สืบศาสนา ในข้อนี้พึงเข้าใจว่าการที่ในปัจจุบันยังมีผู้บวชอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจถือว่าได้มีการสืบต่อศาสนาแล้วนั้น ความจริงก็คือเพราะยังมีปัจจัยสนับสนุนให้บวช นั่นคือญาติผู้ใหญ่ ตลอดจนบิดามารดา ซึ่งมีความศรัทธาต่อการบวชพระสืบเนื่องมา เพราะในสมัยของท่านเหล่านั้นได้เคยบวชมาอย่างน้อย 1 พรรษาทั้งได้ศึกษาเล่าเรียนได้ปฏิบัติธรรม และได้รู้จักคุณค่าของการบวช จึงได้ปลูกฝังคุณค่าของการบวชและสนับสนุนให้บุตรหลานได้บวช แต่เมื่อคนในยุคนั้นหมดไป คนรุ่นปัจจุบันที่บวชระยะสั้น โดยไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน ไม่มีโอกาสปฏิบัติธรรม ได้แต่บวชตามพิธีกรรมแล้วก็เข้าไปอยู่เฉย ๆ เพียง 1 สัปดาห์ก็สึกออกมา เช่นนี้ เมื่อแต่งงานและมีบุตรชายเติบโตขึ้น คำถามที่พึงมี ก็คือ เขาเหล่านั้นจะมีศรัทธาต่อการบวชอยู่หรือไม่ และจะสนับสนุนให้บุตรชายได้บวชหรือไม่

อีกอย่างหนึ่งตามที่ท่านพุทธทาสให้โอวาทพระบวชใหม่ว่า “บวชได้ 1 วัน ก็สึบ 1 วัน บวช 2 วัน ก็สึบ 2 วัน”(2543:98) ก็ต้องเข้าใจว่าท่านพูดให้กำลังแก่พระบวชใหม่เพื่อให้ตั้งใจทำความดี ตั้งใจศึกษาและปฏิบัติ แต่ในความเป็นจริง ในที่ทั่วไปพระที่บวชระยะสั้นตามวัดต่าง ๆ ไม่

มีการศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจัง ซึ่งถือเป็นปัญหาสำคัญมาก ดังที่พระธรรมปิฎก(2545ค:58)กล่าวว่า

> ปัญหาสำคัญของเราเวลานี้ ที่เป็นเหตุปัจจัยของปัญหาทั้งหลาย ข้อสำคัญที่สุดคือ สภาพขาดการศึกษา โยมลองดูเถอะ ในต่างจังหวัดมากมาย พระใหม่บวชเข้ามาไม่ได้เรียนอะไรเลย การบวชตามประเพณีตามคติโบราณเรียกว่า “บวชเรียน ” เราได้ยินกันเรื่อย ๆ มาว่าบวชเรียน ๆ แต่เดี๋ยวนี้เหลือแค่บวชเฉย ๆ

ดังนั้นการบวชในระยะสั้นโดยไม่มีโอกาสได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมก็อาจไม่รู้แม้กระทั่ง ความหมายของการบวช ดังที่พุทธทาสภิกขุ(2543:42)กล่าวว่า “ใคร ๆ จะบวชลูกบวชหลาน ถ้าทำไม่ดีมันก็โง่ เพราะไม่รู้ว่าการบวชนั้นคืออะไร....บางคนใช้เงินตั้งหมื่นในการบวชลูกคนเดียว มันยิ่งโง่ตั้งหมื่น”

จากการศึกษาในภาคเอกสารมาทั้งหมดนี้ ได้พบว่า ในเอกสารต่าง ๆ (ซึ่งมีจำนวนน้อย)ไม่มีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่า ศาสนทายาท ไว้อย่างชัดเจน และเท่าที่พบก็เป็นความหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งบางส่วนสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับความหมายที่ศึกษาได้จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา นอกจากนี้ในเรื่องคุณสมบัติของศาสนทายาทก็เช่นเดียวกัน คือยังไม่มีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง ส่วนเรื่องการบวชระยะสั้น แม้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมาหลายปีแล้ว และยิ่งทวีจำนวนมากขึ้นในปัจจุบัน แต่ดูเหมือนได้กลายเป็นสิ่งที่คุ้นเคยกันเสียแล้ว จึงไม่มีใครนึกถึงว่าการบวชระยะสั้นจะเป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไรต่อสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างไร ดังนั้นเอกสารที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้จึงพบน้อยมาก แต่เอกสารเท่าที่พบก็ได้แสดงให้เห็นแนวโน้มของวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทที่เกิดจากการบวชระยะสั้นในปัจจุบัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงคิดว่า ในเรื่องศาสนทายาท มีเอกสารที่กล่าวถึงน้อยมาก จึงควรหาข้อมูลด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้เพิ่มเติม ส่วนเรื่องการบวชระยะสั้นนั้นผู้วิจัยได้เห็นแนวโน้มว่าจะก่อให้เกิดวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทขึ้นได้ หากยังไม่มีการนำเรื่องนี้ขึ้นมาพิจารณาเพื่อหาทางแก้ไข จึงต้องการศึกษาในเรื่องการบวชระยะสั้น โดยจะสอบถามความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ และจะสอบถามความคิดเห็นของผู้บวชในประเด็นต่าง ๆ เช่น สาเหตุของการบวช ความเชื่อและค่านิยมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการบวช จุดมุ่งหมายในการบวช ความคาดหวังถึงสภาพที่ดีของการบวช ประสบการณ์ในระหว่างบวช รวมทั้งความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบวช โดยอาศัยข้อมูลและแนวคิดจากการศึกษาภาคเอกสารมาเป็นกรอบในการออกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ต่อไป (ดูคำถามสัมภาษณ์ ในภาคผนวก ก)

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ในส่วนที่ 1 เป็นการศึกษาจากเอกสาร เพื่อทบทวนวรรณกรรมในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา รวมทั้งเรื่องการบวชระยะสั้นและเรื่องวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา ในส่วนที่ 2 เป็นการศึกษาภาคสนาม เพื่อศึกษาเชิงสำรวจพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้น และเพื่อสัมภาษณ์เจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา รายละเอียดของการดำเนินงานทั้ง 2 ส่วนมีดังต่อไปนี้

3.1.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นขั้นตอนแรกของการวิจัยโดยเป็นการค้นคว้าหนังสือและเอกสารต่าง ๆ จากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary source) คือ คัมภีร์ทางศาสนา อรรถกถาชั้นรองลงมา และแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ วิทยานิพนธ์ ตำรา วารสาร หนังสือพิมพ์ เว็บไซต์ และเอกสารอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหัวข้อการวิจัยครั้งนี้

3.1.2 การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นขั้นตอนหลังจากที่ได้ศึกษาวิจัยเอกสารแล้ว ต่อจากนั้นจึงได้กำหนดตัวแปรต่าง ๆ และได้กำหนดขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย ที่จะต้องใช้ร่วมกันในงานวิจัยนี้ ได้แก่

1. การสำรวจเบื้องต้น (Primary Survey)
2. การสัมภาษณ์ (Interview)
3. การออกแบบสอบถาม (Questionnaire)

การดำเนินการวิจัยทั้ง 3 วิธีนี้มีรายละเอียดดังนี้

การสำรวจเบื้องต้น ผู้วิจัยได้เดินทางไปยังวัดของเจ้าคณะเขตหรือเจ้าคณะอำเภอบางวัด เพื่อให้ได้ข้อมูลว่า มีวัดใดบ้างในเขตหรืออำเภอนั้น ๆ ที่มีผู้บวชมากในแต่ละปี ช่วงเวลาที่มีผู้บวชมาก สถิติจำนวนผู้บวชในช่วงนั้น ๆ ตลอดจนขอคำแนะนำในเรื่องความเหมาะสมของวัดที่จะศึกษาข้อมูลด้านที่ตั้งของวัด ด้านการเดินทาง และการติดต่อสื่อสารเป็นต้น

การสัมภาษณ์ ในงานวิจัยนี้ ใช้การสัมภาษณ์ทั้งอย่างเป็นทางการ(Formal interview) กับพระสงฆ์นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา และใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

(Informal interview) กับเจ้าอาวาสวัดที่เลือกในเรื่องที่เกี่ยวกับการบวชระยะสั้นในปัจจุบัน กับเรื่องวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาท และแนวทางแก้ไข

การออกแบบสอบถาม เพื่อให้ทราบค่าและความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ จึงรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เพื่อนำมาวิเคราะห์ประกอบข้อมูลจากการศึกษาภาคเอกสาร ในชั้นนี้จะใช้การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วจึงนำมาสรุปวิเคราะห์เพื่ออธิบายต่อไป

3.2 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ก. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาในงานวิจัยนี้ ได้แก่ พระภิกษุที่บวชระยะสั้นนอกพรรษา ในปีพ.ศ. 2548 ที่อาศัยอยู่ในวัด ในพื้นที่ 2 แห่ง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ประมาณ 8,000 รูป และจังหวัดราชบุรี ประมาณ 3,500-4,000 รูป (ประมาณจำนวนจากสถิติของปีก่อนหน้านี้)

ข. **กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยและการสุ่มตัวอย่าง**

กลุ่มตัวอย่างได้แก่พระภิกษุที่บวชระยะสั้นซึ่งอยู่ในวัดในพื้นที่ทั้ง 2 แห่งนั้น โดยศึกษาเฉพาะผู้ที่บวชในช่วงเวลา 2 เดือน คือ ตั้งแต่กลางเดือนเมษายน จนถึงกลางเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2548 เนื่องจากจำนวนของกลุ่มตัวอย่างไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจน จึงไม่สามารถใช้การสุ่มตัวอย่างที่เป็นระบบได้ ดังนั้นจึงใช้การเลือกวัดแทน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)และศึกษาพระภิกษุที่บวชระยะสั้นทุกรูปที่บวชอยู่ในวัดที่เลือกนั้น ในกรุงเทพมหานครมี 34 เขตการปกครองคณะสงฆ์ มีวัดรวม 433 วัด ได้เลือกไว้ 30 วัด ส่วนจังหวัดราชบุรีมี 8 อำเภอ กับ 1 กิ่งอำเภอ มีวัดรวม 345 วัด ได้เลือกไว้ 20 วัด การเลือกวัดที่จะศึกษา จะพิจารณาถึงที่ตั้งและความสำคัญของวัด ที่ตั้งของวัดที่เลือกจะต้องกระจายไปทั่วพื้นที่ของทั้ง 2 จังหวัด ด้านความสำคัญจะต้องเป็นวัดที่มีพระอุปัชฌาย์และเป็นวัดที่มีผู้บวชเป็นจำนวนมากในแต่ละปีเมื่อเทียบสถิติกับวัดที่อยู่ใกล้เคียงกันในเขต หรืออำเภอเดียวกัน (รายชื่อวัดทั้งหมด แสดงไว้ในภาคผนวก ข)

ในการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างเป็นเจ้าอาวาสใน 50 วัด ทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี แต่จะคัดให้เหลือเพียงพื้นที่ละ 7 รูป โดยวิธีการจับสลาก จะมีเจ้าอาวาสที่จะได้รับการสัมภาษณ์จำนวน 14 รูป ส่วนพระสงฆ์นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา ต้องการ

สัมภาษณ์ 5 รูปโดยใช้การเลือกแบบเจาะจงจากคณาจารย์ที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

3.3 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้เวลาเก็บข้อมูล 2 เดือนคือตั้งแต่กลางเดือนเมษายน จนถึงกลางเดือนมิถุนายน(ประมาณ 15 เมษายน ถึง 15 มิถุนายน 2548) โดยได้ติดต่อขอความร่วมมือจากเจ้าอาวาสทั้ง 40 วัดเพื่อแจกแบบสอบถาม และสัมภาษณ์

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.4.1 เครื่องมือที่ใช้

ก. แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองโดยศึกษาจากงานวิจัยภาคเอกสาร (Documentary Research) เพื่อเป็นพื้นฐานในการกำหนดข้อคำถามในแบบสอบถาม ประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของพระภิกษุ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสาเหตุของการบวชระยะสั้น ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาของผู้บวช จุดมุ่งหมายของการบวช ระยะเวลาที่ปรารถนาจะบวช ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการบวชและประสบการณ์ระหว่างที่บวช ของพระภิกษุแต่ละรูป

ข. แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยกำหนดแนวคำถามเพื่อการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Interview schedule)

3.4.2 การสร้างเครื่องมือ

1. การสร้างแบบสอบถามส่วนที่ 1 เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป เพื่อให้ได้ทราบสถานภาพของข้อมูลเชิงกลุ่มทั้งชนิดนามกำหนดและอันดับ โดยรวมของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบไปด้วย อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ ระยะเวลาในการบวช สภาพของวัดที่อาศัยอยู่ พื้นฐานทางพระพุทธศาสนา บิดามารดา และ ค่าใช้จ่ายในการบวช เป็นแบบสอบถามลักษณะเลือกตอบ จำนวน 13 ข้อ

2. การสร้างแบบสอบถามส่วนที่ 2 เป็นคำถามความคิดเห็นต่าง ๆแบบสอบถามมีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) รวม 57 ข้อ ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับ

ก . สาเหตุของการบวชระยะสั้น ประกอบด้วยคำถาม 13 ข้อ

ข. ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาของผู้บวชระยะสั้น ประกอบด้วยคำถาม 12 ข้อ

ค. ระยะเวลาที่ปรารถนาจะบวช ประกอบด้วยคำถาม 4 ข้อ

ง. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการบวช ประกอบด้วยคำถาม 8 ข้อ

จ. ประสบการณ์ระหว่างที่บวช ประกอบด้วยคำถาม 12 ข้อ

ในคำถามทั้งหมด แต่ละคำถามมีสเกล 5 ระดับ ตั้งแต่ มากที่สุด จนถึง น้อยที่สุด ถ้าเป็นข้อความเชิงนิมาน (เห็นด้วยทางบวก) มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

มากที่สุด	ให้	5	คะแนน
มาก	ให้	4	คะแนน
ปานกลาง	ให้	3	คะแนน
น้อย	ให้	2	คะแนน
น้อยที่สุด	ให้	1	คะแนน

ถ้าข้อความเป็นเชิงนิเสธ (เห็นด้วยทางลบ)

มากที่สุด	ให้	1	คะแนน
มาก	ให้	2	คะแนน
ปานกลาง	ให้	3	คะแนน
น้อย	ให้	4	คะแนน
น้อยที่สุด	ให้	5	คะแนน

เกณฑ์ในการแปลความหมายทางค่าเฉลี่ยของข้อมูลกำหนดให้มีค่าตั้งแต่ 5.00 – 1.00

ผู้ตอบในแต่ละข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 4.50 – 5.00 หมายถึง เกี่ยวข้อง / สอดคล้อง /เห็นด้วยมากที่สุด

ผู้ตอบในแต่ละข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.50 – 4.49 หมายถึง เกี่ยวข้อง/ สอดคล้อง/เห็นด้วยมาก

ผู้ตอบในแต่ละข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.50 – 3.49 หมายถึง เกี่ยวข้อง/ สอดคล้อง/เห็นด้วยปานกลาง

ผู้ตอบในแต่ละข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.50 – 2.49 หมายถึง เกี่ยวข้อง/ สอดคล้อง/เห็นด้วยน้อย

ผู้ตอบในแต่ละข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00 – 1.49 หมายถึง ไม่เกี่ยวข้อง/ไม่สอดคล้อง/ไม่เห็นด้วย

3.4.3 การหาคุณภาพของเครื่องมือ

1. นำแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ไปให้อาจารย์ผู้ควบคุม และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) ทั้งด้านเนื้อหาและภาษาให้ถูกต้อง เหมาะสม

2. นำแบบสอบถามที่แก้ไขถูกต้องแล้วไปทดลองใช้ (Pretest) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จากวัดบุณยประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร จำนวน 25 รูป

3. นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อถือได้ (Reliability) ของแบบสอบถามด้วยสูตร สัมประสิทธิ์แอลฟา ตามวิธีของ ครอนบัค (Cronbach (1970)) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/ Windows (Statistical Package for Social Sciences) แบบสอบถามที่ได้นำมาหาค่าความเชื่อถือได้ โดยได้ค่าความเชื่อถือทั้งฉบับ 0.7736

4. หลังจากนี้ได้แก้ไขให้พร้อมที่จะนำไปใช้เป็นแบบสอบถามฉบับจริงในการวิจัยต่อไป

3.5 การเก็บรวมรวมข้อมูล

ผู้วิจัยติดต่อกับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือเลขานุการเจ้าอาวาสรูปใดรูปหนึ่งในวัดที่ได้เลือกไว้ โดยเดินทางไปพบด้วยตนเองบ้าง โทรศัพท์ติดต่อบ้าง เพื่อชี้แจงในเรื่องความจำเป็นที่ต้องสำรวจหาข้อมูล ได้สอบถามถึงการคาดการณ์จำนวนโดยประมาณพระสงฆ์ที่จะบวชระยะสั้นหรือที่บวชอยู่ก่อนหน้านั้นแต่ยังอยู่ในช่วงเวลา 2 เดือนที่ได้กำหนดไว้ พร้อมกับขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ได้นำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลไปใช้ในการติดต่อเป็นบางสถานที่ด้วย

หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ไปมอบแบบสอบถามไว้กับเจ้าอาวาส รองหรือผู้ช่วย หรือเลขานุการเจ้าอาวาส เพื่อให้ท่านช่วยแจกแบบสอบถามให้แก่พระที่บวชระยะสั้นแต่ละรูปในตอนใกล้จะสึก (บางวัดท่านเจ้าอาวาสอนุญาตให้ส่งแบบสอบถาม พร้อมคำชี้แจงวิธีการแจกไปทางไปรษณีย์ได้) โดยนัดวันที่จะไปรับแบบสอบถามกลับในวันที่สะดวกทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้ยังได้ถือโอกาสนัดสัมภาษณ์ในวันที่จะมาเก็บแบบสอบถามด้วย

ผู้ศึกษาได้ไปรับแบบสอบถามคืนด้วยตนเองทุกวัด ยกเว้นเมื่อไปครั้งแรกประสบปัญหาเก็บไม่ได้ ก็ขอให้ทางวัดนั้นส่งมาทางไปรษณีย์ ปัญหาอีกด้านหนึ่งก็คือ การคาดการณ์ที่ไกลจากความเป็นจริงมากในเรื่องจำนวนของผู้ที่จะบวช เนื่องจากบางวัดแม้จะเป็นวัดที่มีความสำคัญ

และเป็นศูนย์กลางของท้องถิ่น เช่นเป็นวัดเจ้าคณะตำบลหรือเจ้าคณะอำเภอ แต่กลับมีพระบวชน้อยมาก จึงต้องแก้ปัญหาด้วยการนำแบบสอบถามที่เหลือแจกไปให้วัดอื่นที่มีพระบวชใหม่อยู่มากรูปที่อยู่ในละแวกนั้น ให้ช่วยกรอกข้อมูลในแบบสอบถาม จึงทำให้บางพื้นที่ต้องเพิ่มจำนวนวัดเข้ามา

แบบสอบถามที่ได้รับกลับทั้งหมดมี 356 ฉบับ จากที่แจกไป 400 ฉบับ คิดเป็น 91 เปอร์เซ็นต์ จำแนกเป็น กรุงเทพมหานคร ได้แจกออกไปใน 29 วัด รวม 240 ฉบับ ได้รับคืน 215 ฉบับ และจังหวัดราชบุรี แจกไปใน 22 วัด รวม 160 ฉบับ ได้รับคืน 141 ฉบับ

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้โปรแกรม SPSS เพื่อหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) สำหรับข้อมูลสถานภาพทั่วไป

ใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) กับข้อมูลจากแบบสอบถามด้านความคิดเห็นทั้ง 5 หัวข้อ นำเสนอในรูปตารางเชิงพรรณนา พร้อมการอภิปรายผลการวิจัย

บทที่ 4
ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเรื่อง “แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวชในสังคมไทยในปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี” ซึ่งผลจากการศึกษาจะได้นำเสนอ เป็นลำดับไป

ลำดับการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษาโดยการใช้แบบสอบถามกับพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นจำนวน 356 รูป ได้แบ่งการนำเสนอข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้น (ข้อ 4.1)

ส่วนที่ 2 ผลของความคิดเห็นเกี่ยวกับการบวชระยะสั้นในด้าน (ข้อ 4.2)

ก. สาเหตุของการบวชระยะสั้น

ข. ความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนาของผู้บวช

ค. จุดมุ่งหมายของการบวช

ง. ระยะเวลาที่ปรารถนาจะบวช

จ. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการบวช

ฉ. ประสบการณ์ระหว่างที่บวช

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

$\overline{X}$ แทน ค่าเฉลี่ย (mean)

S.D. แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4.1 สถานภาพทั่วไป ของพระสงฆ์ผู้บวชระยะสั้นทั้งในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 13 คำถามซึ่งจำแนกกว้าง ๆ ตามภูมิหลังของผู้บวช ระยะเวลาที่บวช สภาพทั่วไปของการบวช ความศรัทธาในศาสนาของบิดามารดา รวมถึงค่าใช้จ่ายในการบวช รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพทั่วไป

ข้อมูลทั่วไป	กรุงเทพมหานคร		จังหวัดราชบุรี	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
อายุเฉลี่ย				
20-25 ปี	131	63.0	99	73.3
26-30 ปี	49	23.6	18	13.3
31-35 ปี	16	7.7	9	6.7
36-40 ปี	9	4.3	5	3.7
40 ปีขึ้นไป	4	1.4	4	3.0
ระดับการศึกษา				
ประถมศึกษา	16	7.7	26	7.7
มัธยมศึกษาตอนต้น	30	14.4	28	14.4
มัธยมศึกษาตอนปลาย	31	14.8	27	14.8
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	16	7.7	8	7.7
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง	22	10.5	20	10.5
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	94	45.0	26	45.0
สถานภาพ				
โสด	182	87.1	110	81.5
สมรส	22	10.5	18	13.3
แยกกันอยู่	3	1.4	4	3.0
หย่าร้าง	2	1.0	3	2.2
อาชีพ				
เกษตรกรรม	4	1.9	24	17.8
ค้าขายหรือธุรกิจส่วนตัว	42	20.1	19	14.1
เป็นนักศึกษาหรือยังไม่ได้ทำงาน	55	26.3	28	20.7
พนักงานเอกชนหรือรัฐวิสาหกิจ	65	31.1	37	27.4
ข้าราชการ	8	3.8	4	3.0
รับจ้างทั่วไปและอื่น ๆ	35	16.7	23	17.0

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามข้อมูลทั่วไป (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	กรุงเทพมหานคร		จังหวัดราชบุรี	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พระอาจารย์ผู้แนะนำสั่งสอน				
เจ้าอาวาส	27	12.9	73	54.1
พระอาจารย์รูปใดรูปหนึ่ง	147	70.3	54	40.0
พระพี่เลี้ยง	29	13.9	4	3.0
ไม่มีเลย	5	2.4	4	3.0
ลักษณะของวัด				
เป็นสำนักเรียนนักธรรม(อย่างเดียว)	104	50.2	102	80.5
เป็นสำนักเรียนนักธรรมและบาลี	50	24.2	8	1.5
เป็นวัดที่สอนหลักสูตรระยะสั้น*	36	17.4	22	16.4
เป็นสถานที่สอนกรรมฐาน*	17	8.2	3	2.2
ไม่ตอบแบบสอบถาม	2	-	-	-
* เป็นสำนักเรียนนักธรรมด้วย				
ความเป็นอยู่ภายในวัด				
อุดมสมบูรณ์ทุกสิ่ง	77	37.4	59	43.7
มีปัจจัยสี่ ใช้อย่างเพียงพอ	99	48.1	46	34.1
พออยู่ได้ไม่ถึงกับลำบาก	29	14.0	30	22.2
ขัดสนปัจจัยสี่ /อยู่ลำบาก	1	.5	-	-
ไม่ตอบแบบสอบถาม	3	-	-	-
ความศรัทธาในศาสนาของพ่อแม่				
มากที่สุด	44	21.3	46	34.1
มาก	94	45.4	46	34.1
พอสมควร	65	31.4	40	29.6
ไม่แน่ใจ	3	1.4	3	2.2
ไม่มีความศรัทธา	1	.5	-	-
ไม่ตอบแบบสอบถาม	2	-	-	-

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามข้อมูลทั่วไป (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	กรุงเทพมหานคร		จังหวัดราชบุรี	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ค่าใช้จ่ายในการจัดงาน				
ไม่เกิน 10,000 บาท	36	17.2	23	17.3
10,001- 30,000	58	27.8	34	25.8
30,001 – 60,000	50	23.9	22	16.7
60,001 – 100,000	36	17.2	20	15.2
เกินกว่า 100,000 บาท	29	13.9	33	25.0
ไม่ตอบแบบสอบถาม	-	-	3	-
รายได้ต่อเดือน(ก่อนบวช)				
ต่ำกว่า 5,000 บาท	51	25.0	53	41.1
5,001 – 10,000 บาท	82	40.2	54	41.9
10,001 – 20,000 บาท	52	25.5	18	14.0
20,001 – 30,000 บาท	11	5.4	3	2.3
30,001 – 40,000 บาท	4	2.0	1	.7
40,001 – 50,000 บาท	1	.5	-	-
50,000 บาท ขึ้นไป	3	1.5	-	-
ไม่ตอบแบบสอบถาม	3	-	6	-
ระยะเวลาที่บวชได้จริง				
ต่ำกว่า 10 วัน	23	11.3	10	7.8
11 – 15 วัน	63	31.0	39	30.2
16 – 20 วัน	20	9.8	27	20.9
21 – 25 วัน	16	7.9	18	14.0
25 – 30 วัน	25	12.3	17	13.1
1 เดือนขึ้นไป	62	30.5	18	14.0
จำนวนวันที่ลาได้	ค่ามัธยฐาน	ค่าฐานนิยม	ค่ามัธยฐาน	ค่าฐานนิยม
(ระบุเป็นค่าข้อมูลถ้ามี)	16.00	15	16.50	15

จากตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง ของพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรีจำแนกตามข้อมูลทั่วไป พบข้อมูลว่า

ด้านอายุ กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครที่บวชระยะสั้นนอกพรรษา ส่วนใหญ่มีอายุในช่วง 20-25 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63 รองลงมามีอายุในช่วง 26-30 ปี ที่น้อยที่สุดคือที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไปมีเพียงร้อยละ 1.4 ส่วนพระสงฆ์ในจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่มีอายุในช่วง 20-25 ปีเช่นกัน มีร้อยละ 73.3 รองลงมาคืออายุในช่วง 26-30 ปี ร้อยละ 13.3 และที่น้อยที่สุดอยู่ในช่วง 40 ปีขึ้นไปมีร้อยละ 3.0

ด้านการศึกษา พระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าถึงร้อยละ 45.0 รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ 14.8 ซึ่งใกล้เคียงกับมัธยมต้นที่มีร้อยละ 14.4 สำหรับผู้ที่จบการศึกษาในระดับ ปวส มีร้อยละ 10.5 ส่วนระดับ ปวช กับระดับประถมศึกษามีเท่ากันที่ร้อยละ 7.7 ส่วนพระสงฆ์ในจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับมัธยมปลายและมัธยมต้นในจำนวนใกล้เคียงกันคือร้อยละ 20.7 และ 20.0 ตามลำดับ รองลงมาเป็นระดับปริญญาตรีกับระดับประถมศึกษามีเท่ากันที่ร้อยละ 19.3 ที่จบ ปวส มีร้อยละ 14.8 ที่น้อยที่สุดคือระดับ ปวช มีเพียงร้อยละ 5.9

ด้านสถานภาพสมรส พบว่า ก่อนบวชผู้ที่บวชอยู่ในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่เป็นโสดร้อยละ 87.1ที่แต่งงานอยู่ด้วยกัน ร้อยละ 10.5 ที่เหลือแยกกันอยู่ และหย่าร้างมีร้อยละ 1.4 และ 1.0 ตามลำดับ ส่วนผู้บวชที่อยู่ในจังหวัดราชบุรี เป็นโสดร้อยละ 81.1ที่แต่งงานยังอยู่ด้วยกันมีร้อยละ 13.3 ที่แยกกันอยู่และหย่าร้าง มีร้อยละ 3.0 และ 2.2 ตามลำดับ

ด้านอาชีพ พบว่า ผู้ที่บวชอยู่ในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่เป็นพนักงานเอกชนและรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 31.1 รองลงมายังเป็นนักศึกษาและผู้ที่ยังไม่ได้ทำงานร้อยละ 26.3 มีส่วนน้อยที่เป็นข้าราชการและเกษตรกรคือ ร้อยละ 3.0 และ 2.2 ตามลำดับ ผู้ที่บวชอยู่ในจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นพนักงานเอกชนและรัฐวิสาหกิจร้อยละ 27.4 ยังเป็นนักศึกษาและยังไม่ได้ทำงานร้อยละ 20.7 ที่เป็นเกษตรกรและรับจ้างทั่วไปใกล้เคียงกันที่ร้อยละ 17.8 และ 17.0

พระอาจารย์ที่ให้การแนะนำสั่งสอน ส่วนใหญ่ผู้ที่บวชอยู่ในกรุงเทพมหานครมีพระอาจารย์รูปใดรูปหนึ่งภายในวัดให้คำแนะนำคิดเป็นร้อยละ 70.7 รองลงมาเป็นพระพี่เลี้ยงและพระที่

คุ้นเคยกันร้อยละ13.9 เจ้าอาวาสแนะนำเองร้อยละ 13.0 ส่วนผู้ที่บวชในจังหวัดราชบุรีมีเจ้าอาวาสแนะนำสั่งสอนเองร้อยละ 54.1 เป็นพระอาจารย์รูปใดรูปหนึ่งและพระที่รู้จักกันร้อยละ 43.0 ที่ตอบว่าไม่มีเลยร้อยละ 3

ลักษณะของวัดที่อาศัยอยู่ ผู้ที่บวชในกรุงเทพ ฯ อยู่ในวัดที่สอนนักธรรมอย่างเดียวร้อยละ 50.2 อยู่ในวัดที่เป็นสำนักเรียนบาลีและนักธรรมร้อยละ 20.8 อยู่ในวัดที่สอนหลักสูตรนักธรรมระยะสั้นร้อยละ 17.4 และในวัดที่มีสอนกรรมฐานร้อยละ 8.2 ส่วนผู้ที่บวชในจังหวัดราชบุรีอยู่ในวัดที่เป็นสำนักเรียนนักธรรมอย่างเดียวร้อยละ 80.5 อยู่ในวัดที่สอนหลักสูตรระยะสั้นร้อยละ 16.4 อยู่ในวัดที่มีสอนกรรมฐานร้อยละ 2.2 และในสำนักเรียนนักธรรมบาลีร้อยละ1.5

สภาพความเป็นอยู่ในวัดที่พักอาศัย ผู้ที่บวชในกรุงเทพมหานครส่วนมากอยู่ในวัดที่มีปัจจัยสี่ใช้อย่างเพียงพอร้อยละ 48.1 อยู่ในวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ทุกอย่างร้อยละ 37.4 ในวัดที่มีสภาพพออยู่ได้ไม่ฝืดเคืองร้อยละ 13.1 ที่ตอบว่าอยู่ในวัดที่มีสภาพความเป็นอยู่อย่างลำบากมีเพียงร้อยละ 0.5 ส่วนผู้ที่บวชในจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่อยู่ในวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยปัจจัยสี่ร้อยละ 43.7 ในวัดที่มีปัจจัยสี่ใช้อย่างเพียงพอร้อยละ 34.1 อยู่ในวัดที่พออยู่ได้ไม่ลำบากร้อยละ 22.2

พื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ผู้ที่บวชในกรุงเทพมหานครส่วนมากมีความรู้พื้นฐานทางพุทธศาสนามาจากสถาบันการศึกษาร้อยละ 40.2 รองลงมาคือเคยบรรพชาเป็นสามเณรร้อยละ 27.8 ถัดมาคือผู้ที่ไม่เคยมีพื้นฐานทางพระพุทธศาสนามาก่อนเลยมีร้อยละ 14.4 ที่น้อยที่สุดคือผู้ที่เคยเข้าปฏิบัติธรรมตามวัดมีร้อยละ13.4 เช่นเดียวกับผู้ที่บวชในจังหวัดราชบุรีส่วนมากมีความรู้พื้นฐานทางพระพุทธศาสนามาจากสถาบันศึกษาร้อยละ 44.4 รองลงมาคือเคยบรรพชาเป็นสามเณรร้อยละ 28.1 ถัดมาคือผู้ที่ไม่เคยมีพื้นฐานทางพระพุทธศาสนามาก่อนเลยมีร้อยละ 14.1 ที่น้อยที่สุดคือผู้ที่เคยเข้าปฏิบัติตามวัดมีร้อยละ 13.4 และที่ศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเองมีร้อยละ 4.3

ความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของบิดามารดา ผู้ที่บวชในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่มีบิดามารดาที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากร้อยละ 45.4 รองลงมาคือผู้ที่บิดามารดาที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพอสมควรมีร้อยละ 31.4 และที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนามากที่สุดมีร้อยละ 21.3 ส่วนที่ไม่แน่ใจมีร้อยละ 1.4 แต่ที่ตอบว่าบิดามารดาไม่มีความเลื่อมใสเลยมีร้อยละ 0.5 (มีผู้ตอบรูปเดียว) สำหรับผู้ที่บวชในจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่มีบิดามารดาที่มีความเลื่อมใส

ศรัทธาในพระพุทธศาสนามากที่สุด เท่ากับที่ตอบว่ามีมาก ร้อยละ 34.1 เท่ากัน ผู้ที่มีบิดามารดามีความเลื่อมใสศรัทธาพอสมควรมีร้อยละ 29.6 และที่ไม่แน่ใจมีร้อยละ 2.2

ด้านค่าใช้จ่ายในการจัดงานบวช ผู้ที่บวชในกรุงเทพ ฯ ส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายในการจัดงานอยู่ในช่วง 10,001- 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 27 .8 รองลงมาใช้จ่ายในวงเงินระดับ 30,001- 60,000 บาท ส่วนที่ใช้จ่ายอยู่ในวงเงินระดับไม่เกิน 10,000 และ ในวงเงินระดับ 60,001 ถึง 100,000 บาท มีเท่ากันที่ร้อยละ 17.2 ที่ใช้เงินจัดงานตั้งแต่ 100,000 บาทขึ้นไปมีน้อยที่สุดที่ร้อยละ13.9 สำหรับผู้ที่บวชในจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายในการจัดงานอยู่ในช่วง 10,001- 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 25 .8 ใกล้เคียงกับที่ใช้จ่ายในวงเงินเกินกว่า 100,000 บาทขึ้นไป ซึ่งมีร้อยละ 25.0 ส่วนที่เหลือคือการจัดงานที่มีค่าใช้จ่ายไม่เกิน 10,000 กับที่ใช้อยู่ในช่วง 30,001- 60,000 และที่ใช้จ่ายในวงเงินระดับ 60,001 ถึง 100,000 บาทมีลดหลั่นลงมาตามลำดับคือที่ ร้อยละ 17.4 ร้อยละ 16.7 และร้อยละ 15.2 ตามลำดับ ส่วนค่าใช้จ่ายที่มากที่สุดเท่าที่ได้ข้อมูลจากแบบสอบถาม คือ 300,000 บาทเศษ เป็นงานบวชที่จัดขึ้นในกรุงเทพมหานคร

พระสงฆ์ที่บวชอยู่ในกรุงเทพมหานครมีระยะเวลาที่บวชได้จริง ในช่วงระหว่าง11 – 15 วันมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 31 ของผู้ตอบแบบสอบถาม แต่ใกล้เคียงกับที่บวชอยู่ในระยะ 1 เดือนขึ้นไปซึ่งมาเป็นอันดับสองที่ร้อยละ 30.5 อันดับที่ 3 เป็นผู้ที่ตอบว่าบวชอยู่ในระยะ 25 – 30 วัน คิดเป็นร้อยละ 12.3 อันดับที่ 4 เป็นผู้ที่บวชต่ำกว่า 10 วัน ร้อยละ 11.3 ส่วนที่เหลือตอบว่าบวชอยู่ระหว่าง 21 – 25 วัน และสุดท้ายบวชอยู่ในระหว่าง 16 – 20 วันคิดเป็นร้อยละ 7.9 และ 6.9

ในขณะที่พระสงฆ์ที่บวชอยู่ในจังหวัดราชบุรีมีระยะเวลาที่บวชได้จริง ในช่วงระหว่าง 11 – 15 วันมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 30.2 ของผู้ตอบแบบสอบถาม ถัดมาเป็นพระสงฆ์ที่บวชอยู่ในระหว่าง 16 – 20 วัน คิดเป็นร้อยละ 20.9 อันดับที่ 3 เป็นผู้ที่ตอบว่าบวชอยู่ในระหว่าง 21 – 25 วัน และ1 เดือนขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 14.0 เท่ากัน อันดับที่ 4 เป็นผู้ที่บวชอยู่ในระหว่าง 25 – 30 วัน คิดเป็นร้อยละ 13.1 และผู้ที่ตอบว่าอยู่ต่ำกว่า 10 วันเป็นอันดับสุดท้ายที่ร้อยละ 7.8

ด้านจำนวนวันที่ลาได้ เนื่องจากมีค่าพิสัยของความถี่ที่ต่างกันอย่างมาก จึงใช้ค่า มัธยฐาน (median) และฐานนิยม (mode) ในการหาค่ากลางของจำนวนวันที่ลาบวชได้ ของพระสงฆ์ที่บวชในระยะสั้นอยู่ในทั้งสองจังหวัดนั้น

ในกรุงเทพมหานครมีผู้บวชเพียงร้อยละ 45.5 ที่ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับวันที่ลาบวช ส่วนจำนวนวันที่ลาบวชได้ นั้นหาค่ากลางโดยค่ามัธยฐาน (median) และค่าฐานนิยม (mode)

ได้ค่ามัธยฐาน 16.00 และมีค่าฐานนิยม เป็น 15

พระสงฆ์ที่บวชอยู่ในจังหวัดราชบุรีตอบแบบสอบถามเรื่องจำนวนวันที่ลาบวชเพียงร้อยละ37.0 หาค่ากลางของวันที่ลาบวช ได้ค่ามัธยฐานเป็น16.50 และมีค่าฐานนิยม เป็น 15

โดยสรุปผู้บวชส่วนใหญ่อายุ 20-25 ปี ผู้บวชในกรุงเทพฯส่วนใหญ่จบปริญญาตรี ส่วนในจังหวัดราชบุรีจบการศึกษาระดับมัธยมต้นและปลาย ส่วนใหญ่ผู้ที่บวชเป็นโสด มีอาชีพเป็นพนักงานในภาคเอกชนมากที่สุด ที่เหลือยังเป็นนักศึกษา เป็นเกษตรกรและส่วนหนึ่งยังไม่ได้ทำงาน ผู้ที่ต้องลาบวช ลางานมาบวชได้ประมาณ 15 วัน โดยมากบวชในระยะเวลา 11-15 วัน ระหว่างที่บวชนั้นผู้ที่อยู่ในวัดในกรุงเทพฯส่วนมากได้รับการแนะนำสั่งสอนโดยพระอาจารย์รูปใดรูปหนึ่ง ส่วนผู้ที่บวชอยู่ในจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่เจ้าอาวาสแนะนำสั่งสอนเอง ความเป็นอยู่ของผู้บวชอยู่ในวัดส่วนใหญ่จัดว่าดีเพราะมีปัจจัย 4 ใช้สอยอย่างเพียงพอ ผู้บวชส่วนใหญ่มีความรู้พื้นฐานทางพระพุทธศาสนามาจากสถานศึกษา และมีบิดามารดาที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก ในการบวชส่วนมากมีค่าใช้จ่ายโดยประมาณ 30,000 บาท และผู้บวชที่ได้ทำงานแล้วส่วนใหญ่มีรายได้ประมาณ 5,000 – 10,000 บาทต่อเดือน

4.2 ผลของความคิดเห็นเกี่ยวกับการบวชระยะสั้นในด้านต่าง ๆ

4.2.1 สาเหตุของการบวชระยะสั้น

ผลการวิเคราะห์สาเหตุของการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครและในจังหวัดราชบุรีผู้ที่ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับของสาเหตุต่าง ๆที่เกี่ยวข้องกับการบวชระยะสั้นในพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี

สาเหตุของการบวชระยะสั้น	กรุงเทพมหานคร		จังหวัดราชบุรี		ระดับความเกี่ยวข้อง
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	
ในปัจจุบันหางานทำยากจึงต้องรีบสึก	3.15	1.186	3.12	1.023	ปานกลาง
ไม่สามารถลางานมาบวชนานได้เพราะอาจจะตกงาน	3.38	1.280	3.19	1.316	ปานกลาง
ต้องรีบสึกไปช่วยงานของครอบครัว	2.74	1.324	3.28	1.275	ปานกลาง

ตารางที่ 5 (ต่อ)

สาเหตุของการบวชระยะสั้น	กรุงเทพมหานคร		จังหวัดราชบุรี		ระดับความเกี่ยวข้อง
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	
ผู้บวชยังเป็นนักศึกษาและกำลังศึกษาอยู่	2.64	1.158	2.52	1.536	ปานกลาง
เคยชินกับความสะดวกสบาย	2.12	1.129	2.09	0.960	น้อย
ชอบความบันเทิงและการเที่ยวเตร่	2.19	1.164	2.10	1.078	น้อย
บวชระยะสั้นตามอย่างศิลปินดารานักร้องผู้มีชื่อเสียง	1.55	.905	1.39	.754	น้อยที่สุด / ไม่เกี่ยวข้อง
ข่าวพระสงฆ์ประพฤติเสียหายทางสื่อมวลชน	2.06	1.156	2.06	1.051	น้อย
ทำตามประเพณีไทย	3.54	1.404	3.94	1.187	มาก
หวังรางวัลหรือสิ่งตอบแทนจากพ่อแม่	1.53	.961	1.48	.847	น้อยที่สุด
บวชเพื่อจะเป็นเงื่อนไขให้ได้แต่งงาน	1.70	1.154	1.54	.838	น้อย
บวชตามคำชักชวนของเพื่อนหรือรุ่นพี่	1.49	898	1.55	1.008	น้อยที่สุด
ตั้งใจหาโอกาสทำจิตใจให้สงบชั่วคราว	4.09	.931	4.07	.903	มาก

จากตารางที่ 5 ได้พบว่า การบวชพระในระยะสั้นของพระสงฆ์ที่บวชอยู่ในกรุงเทพมหานครและพระสงฆ์ที่บวชในจังหวัดราชบุรี มีสาเหตุสำคัญที่สุด คือความตั้งใจหาโอกาสทำจิตใจให้สงบชั่วคราว และการบวชตามประเพณีไทย ส่วนสาเหตุรองลงมาได้แก่ การที่ไม่สามารถลางานมาบวชได้นาน การที่ต้องรีบสึกไปหางานทำ การที่ต้องสึกไปช่วยงานของครอบครัว และการที่ต้องสึกออกไปศึกษาต่อ ส่วนการบวชนานไม่ได้เพราะเหตุเหล่านี้คือ ชอบความบันเทิงและการเที่ยวเตร่ เพราะความเคยชินกับความสะดวกสบาย ข่าวพระสงฆ์ประพฤติเสียหายที่รับรู้ทางสื่อมวลชน และบวชเพื่อจะเป็นเงื่อนไขให้ได้แต่งงาน มีส่วนเกี่ยวข้องบ้างเล็กน้อย สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับการบวชระยะสั้นน้อยที่สุด หรืออาจไม่เกี่ยวข้องเลย ได้แก่บวชเพราะหวังรางวัลหรือสิ่งตอบแทนจากพ่อแม่ การบวชระยะสั้นตามคำชักชวนของเพื่อนหรือรุ่นพี่ และการบวชระยะสั้นตามอย่างศิลปินดารานักร้องผู้มีชื่อเสียง

4.2.2 ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาของผู้บวชระยะสั้น

ผลความคิดเห็นเกี่ยวกับความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนาของผู้บวชระยะสั้น กลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธ-ศาสนา ของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี

ข้อความ	กรุงเทพมหานคร		จังหวัดราชบุรี		ระดับความเชื่อ
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	
พระสงฆ์ในปัจจุบันปฏิบัติดี และปฏิบัติตรงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า	3.16	.824	3.21	.892	ปานกลาง
พระสงฆ์ในปัจจุบันเป็นเนื้อนาบุญที่เหมาะกับการทำบุญ	3.25	.846	3.46	.816	ปานกลาง
พระสงฆ์ในปัจจุบันปฏิบัติสมควรแก่การเคารพกราบไหว้	3.31	.831	3.45	.823	ปานกลาง
คุณค่าของการบวชพระไม่ได้ขึ้นกับระยะเวลาที่บวชแต่อยู่ที่การปฏิบัติตน	4.31	.947	4.26	.879	มาก
บวชพระเป็นความดีงาม ชาย ไทย พุทธทุกคนจึงควรบวช	4.15	.914	4.00	.988	มาก
คนที่จะแต่งงานมีครอบครัวควรบวชพระเสียก่อน	3.59	1.219	3.59	1.319	มาก
เชื่อว่าการบวชทำให้พ่อแม่และตนเองได้บุญ	4.58	.743	4.59	.694	มากที่สุด
เชื่อว่าบุญได้เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่แรกที่ได้ห่มผ้ากาสาวพัสตร์	3.80	1.176	4.10	1.085	มาก
เชื่อว่าการบวชจะช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนาได้	4.33	.899	4.41	.831	มาก
เชื่อว่ายุคนี้ทรัพย์สินและยศศักดิ์มีค่ามากกว่าคุณธรรมความดี	3.04	1.424	2.84	1.424	ปานกลาง

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ข้อความ	กรุงเทพมหานคร		จังหวัดราชบุรี		ระดับความเชื่อ
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	
เชื่อว่าความสุขทางจิตใจเป็นสิ่งที่ผู้บวชมีต้องการอย่างแท้จริง	4.21	.842	4.06	.799	มาก
สังคมไทยในปัจจุบันนี้ยังยกย่องผู้ที่ผ่านการบวชเรียน	3.69	1.011	3.85	.946	มาก

จากตารางที่ 6 พบว่า ระดับความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉลี่ย ของพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นในกรุงเทพมหานคร และพระสงฆ์ผู้บวชระยะสั้นในจังหวัดราชบุรี มีความสอดคล้องกัน โดยสามารถจำแนกเป็นความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนาในระดับต่าง ๆ ได้ดังนี้

ความเชื่อระดับมากที่สุดได้แก่ ความเชื่อว่าการบวชทำให้พ่อแม่และตนเองได้บุญ

ความเชื่อในระดับมาก (เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย) ได้แก่ (1) เชื่อว่าการบวชจะช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนาได้ (2) เชื่อว่าคุณค่าของการบวชพระไม่ได้ขึ้นกับระยะเวลาที่บวช แต่อยู่ที่การปฏิบัติตน (3) เชื่อว่าความสุขทางจิตใจเป็นสิ่งที่ผู้บวชมีต้องการอย่างแท้จริง (4) เชื่อว่าการบวชพระเป็นความดีงามชายไทยชาวพุทธทุกคนจึงควรบวช (5) เชื่อว่าบุญได้เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่แรกที่ได้ห่มผ้ากาสาวพัสตร์ (6) เชื่อว่าสังคมไทยยุคนี้ยังยกย่องผู้ที่ผ่านการบวชเรียน และ (7) เห็นว่าคนที่จะแต่งงานมีครอบครัวควรบวชพระเสียก่อน

ความเชื่อในระดับปานกลาง ได้แก่ (1) เชื่อว่าพระสงฆ์ในปัจจุบันปฏิบัติสมควรแก่การเคารพกราบไหว้ (2) เชื่อว่าพระสงฆ์ในปัจจุบันเป็นเนื้อนาบุญที่เหมาะกับการทำบุญ (3) เชื่อว่าพระสงฆ์ในปัจจุบันปฏิบัติดีและปฏิบัติตรงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า (4) เชื่อว่าในปัจจุบันนี้ทรัพย์สินและยศศักดิ์มีค่ามากกว่าคุณธรรมความดี

4.2.3 จุดมุ่งหมายในการบวช

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการบวช ของพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นกลุ่มตัวอย่าง ทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี ดังแสดงในตารางที่ 7

ตารางที่ 7 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับของจุดมุ่งหมายในการบวช ของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี

ข้อความ	กรุงเทพมหานคร		จังหวัดราชบุรี		ระดับของจุดมุ่งหมาย
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	
ท่านบวชโดยมุ่งแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ	4.57	.788	4.58	.769	มากที่สุด
ท่านบวชโดยมุ่งหนีหรือบรรเทาปัญหาที่รุมเร้าชั่วคราว	2.15	1.222	2.18	1.376	น้อย
ท่านมุ่งบวชเพื่อแก้ไขหรือบรรเทาเคราะห์ร้าย	2.30	1.228	2.46	1.128	น้อย
ท่านบวชโดยมุ่งศึกษาพระธรรมวินัย	3.50	.912	3.57	.936	มาก
มุ่งปฏิบัติธรรมเพื่ออบรมจิตใจ	3.73	.931	3.79	.950	มาก
บวชโดยคิดว่าจะได้พักผ่อนจากการทำงาน	2.27	1.097	2.19	1.118	น้อย
บวชเพื่อแก้บนสิ่งศักดิ์สิทธิ์	1.78	1.168	1.77	1.197	น้อย

จากตารางที่ 7 ได้พบว่า พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรีมีจุดมุ่งหมายในการบวชไม่แตกต่างกันตามระดับของค่าเฉลี่ย เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า จุดมุ่งหมายที่อยู่ในระดับมากที่สุด คือบวชโดยมุ่งแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ จุดมุ่งหมายในระดับมาก ได้แก่ความต้องการศึกษาพระธรรมวินัย และบวชโดยมุ่งปฏิบัติธรรมเพื่ออบรมจิตใจ ส่วนจุดมุ่งหมายในระดับน้อย ได้แก่ มุ่งบวชเพื่อแก้ไขหรือบรรเทาเคราะห์ร้าย บวชโดยคิดว่าจะได้พักผ่อนจากการทำงาน บวชโดยมุ่งหนีหรือบรรเทาปัญหาที่รุมเร้าชั่วคราว และบวชเพื่อแก้บนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย)

4.2.4 ระยะเวลาที่ปรารถนาจะบวช

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม เกี่ยวกับระยะเวลาที่ปรารถนาจะบวช ของพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นกลุ่มตัวอย่างทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี แสดงในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความปรารถนาในการบวชของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี

ข้อความ	กรุงเทพมหานคร		จังหวัดราชบุรี		ระดับความปรารถนา
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	
อยากบวชให้นานกว่าที่เป็นอยู่	3.55	1.255	3.72	1.113	มาก
ตั้งใจบวชระยะสั้นกว่าที่เป็นอยู่	1.94	1.032	1.80	1.057	น้อย
ตั้งใจบวชเท่าที่ได้กำหนดไว้	3.14	1.270	2.90	1.235	ปานกลาง
ถ้าเป็นไปได้จะบวชโดยไม่สึก	2.30	1.447	2.16	1.203	น้อย

จากตารางที่ 8 แสดงว่า พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นกลุ่มตัวอย่างทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี มีความปรารถนาที่จะบวชให้นานกว่าที่ได้บวชจริงในระดับมาก ความปรารถนาในระดับปานกลางคือการได้บวชเท่าที่ได้กำหนดระยะเวลาไว้ ส่วนความปรารถนาในการบวชโดยไม่สึกหากเป็นไปได้ และการได้บวชในระยะสั้นกว่าที่เป็นจริง อยู่ในระดับน้อย

4.2.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการบวช

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม เกี่ยวกับประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการบวช ของพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นกลุ่มตัวอย่างทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี ดังได้แสดงในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการคาดหวังถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการบวช ของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี

ข้อความ	กรุงเทพมหานคร		จังหวัดราชบุรี		ระดับความคาดหวัง
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	
คิดว่าจะได้รับประโยชน์ทางจิตใจจากการบวช	4.14	.877	4.06	.851	มาก

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ข้อความ	กรุงเทพมหานคร		จังหวัดราชบุรี		ระดับความคาดหวัง
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	
เมื่อบวชแล้วจะมีผู้แนะนำให้ความรู้และอบรมให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ	3.96	.915	4.04	.883	มาก
เมื่อบวชแล้วจะมีอาจารย์สอนให้ปฏิบัติกรรมฐาน หรือฝึกสมาธิ	3.72	.915	3.49	.979	มาก
บวชแล้วญาติมิตรและผู้อื่นจะให้ความเคารพนับถือ	2.92	3.18	3.18	1.109	ปานกลาง
บวชแล้วจะไม่ลำบากด้วยปัจจัยสี่	2.66	1.112	2.66	1.111	ปานกลาง
คาดว่าจะได้รับบุญกุศลจากการบวชอย่างเต็มที่	3.95	.849	3.82	.878	มาก
จะสามารถนับถือตนเองได้ทั้งขณะที่บวชและสึกออกไปแล้ว	3.78	.859	3.79	.868	มาก
การบวชจะช่วยส่งเสริมสถานภาพทางสังคมของตนได้	3.03	1.182	3.27	1.109	ปานกลาง

จากตารางที่ 9 พบว่า พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นอยู่ในกรุงเทพมหานครและพระสงฆ์ผู้บวชระยะสั้นในจังหวัดราชบุรี คาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์จากการบวชไม่แตกต่างกัน ตามการจัดระดับความคาดหวัง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ความคาดหวังประโยชน์จากการบวชในระดับมาก (เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย) ได้แก่ คาดว่าจะได้รับประโยชน์ทางจิตใจจากการบวช คาดว่าเมื่อบวชแล้วจะมีผู้แนะนำให้ความรู้และอบรมให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คาดว่าจะได้รับบุญกุศลจากการบวชอย่างเต็มที่ คาดว่าจะสามารถนับถือตนเองได้ทั้งขณะที่บวชและสึกออกไปแล้ว และคาดว่าเมื่อบวชแล้วจะมีอาจารย์สอนให้ปฏิบัติกรรมฐาน หรือฝึกสมาธิ

สำหรับความคาดหวังในระดับปานกลาง ได้แก่ คาดว่าการบวชจะช่วยส่งเสริมสถานภาพทางสังคมของตนได้ คาดว่าเมื่อบวชแล้วญาติมิตรและผู้อื่นจะให้ความเคารพนับถือ และสุดท้ายคือ คาดว่าบวชแล้วจะไม่ลำบากด้วยปัจจัยสี่

4.2.6 ประสบการณ์ระหว่างที่บวช

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม เกี่ยวกับประสบการณ์ระหว่างที่บวช ของพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นกลุ่มตัวอย่างทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี ดังได้แสดงในตารางที่ 10

ตารางที่ 10 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับของประสบการณ์ระหว่างที่บวช ของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี

ข้อความ	กรุงเทพมหานคร		จังหวัดราชบุรี		ระดับของประสบการณ์
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	
ได้สำรวมกิริยาอาการต่าง ๆ เช่น เดิน นั่ง พูดคุย เป็นอย่างดี	3.85	.831	3.96	.799	มาก
ได้สำรวมตา หู ลิ้นเป็นต้นในอาการต่าง ๆ เช่นมองดู ฟังเสียงและขบฉัน	3.57	.839	3.54	.732	มาก
ได้พิจารณาก่อนบริโภค / ใช้ปัจจัย 4	3.43	.905	3.52	.865	ปานกลาง
ได้ฝึกหัดทำสมาธิด้วยตนเอง	3.43	.905	2.93	1.091	ปานกลาง
มีพระอาจารย์สอนให้ปฏิบัติสมถะกรรมฐาน	3.24	1.269	2.99	1.232	ปานกลาง
ได้ฝึกวิปัสสนากรรมฐานกับอาจารย์	2.91	1.164	2.77	1.137	ปานกลาง
ได้มีพระอาจารย์สอนให้มีความรู้ในพระธรรมวินัย	3.46	1.133	3.36	1.153	ปานกลาง
ได้ศึกษาธรรมวินัยด้วยตนเอง	3.46	.997	3.65	.970	ปานกลาง/มาก
ได้ทำวัตรเช้าเย็นสม่ำเสมอ	4.25	.860	4.22	.881	มาก
ได้ออกเดินบิณฑบาตอย่างสม่ำเสมอ	4.41	.870	4.46	.819	มาก
ได้ช่วยทำความสะอาดวัดและพัฒนาวัด	3.73	.976	4.08	.885	มาก
ได้ปรนนิบัติรับใช้พระอุปัชฌาย์และอาจารย์	2.99	1.077	3.38	1.109	ปานกลาง

จากตารางที่ 10 พบว่า พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นอยู่ในกรุงเทพมหานคร และพระสงฆ์ผู้บวชระยะสั้นในจังหวัดราชบุรี ได้รับประสบการณ์ในระหว่างที่บวช โดยได้ปฏิบัติตนตามหลัก ปาริสุทธิศีล และได้ทำกิจวัตรของพระสงฆ์ โดยภาพรวมจัดว่าได้ประสบการณ์จากการบวชในระดับที่มาก เมื่อพิจารณาเป็นระดับ มีรายละเอียด ดังนี้

ประสบการณ์ระหว่างที่บวชในระดับมาก (เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย) ได้แก่ (1) ได้ออกเดินบิณฑบาตอย่างสม่ำเสมอ (2) ได้ทำวัตรเช้าเย็นสม่ำเสมอ (3) ได้สำรวมกิริยาอาการต่าง ๆ เช่น เดิน นั่ง พูดคุย เป็นอย่างดี (4) ได้ช่วยทำความสะอาดและพัฒนาวัด (5) ได้สำรวม ตา หู ลิ้นเป็นต้นในอาการต่าง ๆ เช่นการมองดู ฟังเสียงและขบฉัน

ประสบการณ์ระหว่างที่บวชในระดับปานกลาง ได้แก่ (1) ได้ศึกษาพระธรรมวินัยด้วยตนเอง (2) ได้มีพระอาจารย์สอนให้มีความรู้ในพระธรรมวินัย (3) ได้พิจารณาก่อนบริโภคและใช้สอยปัจจัยสี่ (4) ได้ฝึกหัดทำสมาธิด้วยตนเอง (5) ได้ปฏิบัติสมถะกรรมฐานโดยมีพระอาจารย์สอน (6) ได้ฝึกวิปัสสนากรรมฐานกับพระอาจารย์

4.3 ผลการสัมภาษณ์ทัศนะของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการที่มีต่อวิกฤตศาสนทายาทอันเนื่องมาจากการบวชระยะสั้นในปัจจุบัน

4.3.1 ทัศนะเรื่องการบวชพระในปัจจุบันกับความคาดหวังเกี่ยวกับศาสนทายาท

จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่เป็นนักวิชาการ รวมทั้งเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ท่านได้พูดถึงข้อเท็จจริงว่า การบวชพระในปัจจุบันนี้จัดอยู่ในภาวะที่กำลังถดถอย เพราะมีการลดลงทั้งปริมาณและคุณภาพ

การลดลงด้านปริมาณหมายถึงจำนวนผู้ที่บวชทั้งหมดลดลง คือในแต่ละปีมีผู้ที่บวชพระทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดลดจำนวนลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งวัดบางวัดในต่างจังหวัดต้องหาผู้สูงอายุที่อยู่ว่าง ๆ ไม่ได้ทำอะไรเข้ามาบวชเพื่อรักษาวัด หรือบางคนมีวัตถุประสงค์ที่บวชเข้ามาเพื่อต้องการเลิกดื่มเหล้า หรือบวชรักษาตัวจากอาการเจ็บป่วยก็ยังมี ดังนั้นจึงได้เห็นพระหนุ่มหรือสามเณรน้อยลง แต่จะเห็นพระที่มีอายุกลางคนจนถึงพระสูงอายุมากขึ้นโดยเฉพาะในวัดที่อยู่ต่างจังหวัด

การลดลงด้านคุณภาพได้แก่ผู้ที่บวชเข้ามาในวัยหนุ่มส่วนมากบวชระยะสั้นโดยไม่เอาพรรษา โดยบวชอย่างต่ำ 5 วันไปจนถึง 3-4 เดือนก็ยังมี แต่พอจะเข้าพรรษาก็สึกออกไป ดังนั้นผู้บวช

ระยะสั้นจึงไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยตามหลักสูตรพระนวกะ (พระบวชใหม่) ซึ่งจะมีการสอนภายในพรรษา ทำให้ผู้บวชระยะสั้นไม่ได้รับความรู้ในหลักธรรมที่ควรรู้ทางพระศาสนาหรือแม้แต่หลักการปฏิบัติสมถะวิปัสสนา ทำให้การบวชนั้นไม่เกิดผลดีตามที่ควรจะเป็น จึงไม่อาจเรียกพระที่บวชระยะสั้นนั้นว่าเป็นศาสนทายาทของพระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มที่ แต่อาจเรียกได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

มองอีกมุมหนึ่งการบวชระยะสั้นอาจมีผลกระทบในระยะยาวได้ เมื่อผู้ที่เข้ามาบวชในในปัจจุบันนี้ซึ่งส่วนใหญ่บวชเพราะบิดามารดาขอให้บวช เมื่อบวชเข้ามาแล้วไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้ในพระธรรมวินัย และไม่ได้ปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง จึงไม่มีความรู้และไม่ได้รับผลดีทางด้านจิตใจไม่มีความซาบซึ้งในคุณค่าของการบวช เมื่อเป็นอย่างนี้ ครั้นสึกออกไป และมีครอบครัวจนมีบุตรชายที่เติบโตขึ้นจนอยู่ในวัยที่บวชได้ก็จะไม่เห็นความสำคัญของการบวช และไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องให้บุตรชายของตนบวชเป็นพระ จึงเป็นปัญหาการสืบต่อประเพณีการบวชในอนาคตอันใกล้นี้อีกด้วย

การบวชในระยะสั้นนี้มีทั้งบวชตามประเพณี บวชพักร้อน และบวชแก้บนหรือต่อชะตา แต่บวชหน้าไฟมีน้อย ในปัจจุบัน การบวชในระยะสั้นเริ่มมีตั้งแต่หลังจากออกพรรษาไปจนกระทั่งถึงก่อนเข้าพรรษา แม้แต่ในพรรษาก็ยังมี ซึ่งหากเป็นในอดีต การสึกในช่วงเข้าพรรษา จะเป็นที่ติฉินนินทามาก ชาวบ้านทั่วไปจะเรียกการสึกในระหว่างเข้าพรรษาว่า “สึกแหกพรรษา” ซึ่งมีความหมายในทางไม่ดี มักถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางว่า เป็นเพราะต้องอาบัติปาราชิกบ้าง หรือว่าเพราะเป็นคนดื้อด้านหรือเกียจคร้าน จนกระทั่งหลวงพ่อต้องจับสึกบ้าง ดังนั้นการบวชระยะสั้นในปัจจุบันจึงสามารถบวชได้ทุกวัน ซึ่งขึ้นอยู่กับความยินยอมของพระอุปัชฌาย์เป็นสำคัญ

พระอุปัชฌาย์จะเป็นผู้กำหนดวันที่เหมาะสมสำหรับบวชให้และบางครั้งก็ต้องกำหนดวันสึกให้ในคราวเดียวกัน พระอุปัชฌาย์บางรูปที่เคร่งครัดท่านจะเลือกเฟ้นผู้ที่จะเข้ามาบวชอย่างเข้มงวด เช่นคนที่ติดบุหรี่หรือติดสุรา ท่านก็จะไม่บวชให้ แม้แต่การบวชหน้าไฟ หรือ บวชแก้บนถ้าท่านรู้มาก่อนก็ไม่บวชให้เช่นกัน แต่จากการสัมภาษณ์ พระอุปัชฌาย์บางท่านก็แสดงความคิดเห็นว่าผู้ที่เข้ามาบวชนั้นถึงแม้จะเป็นคนไม่ดีมาก่อนก็ควรมีเมตตาบวชให้ เพื่อให้โอกาสเขากลับตัวเป็นคนดี เพราะอย่างน้อยความคิดที่จะบวชก็เป็นการแสดงออกถึงความมีศรัทธาที่จะทำความดีแล้ว แม้แต่การบวชแก้บนหรือบวชหน้าไฟก็ไม่ควรห้าม เพราะต้องรักษาศรัทธาของชาวบ้านเมื่อเขามีความตั้งใจดีเข้ามาบวชก็เป็นการดีแล้ว ซึ่งดีกว่าคนจำนวนมากที่ไม่ต้องการบวชพระ แต่พระอุปัชฌาย์บางรูปเห็นว่าความจริงการบวชหน้าไฟหรือบวชแก้บนนั้นควรห้ามเพราะไม่ถูกต้องตามหลักการบวชทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากคนเหล่านี้มีความเชื่อที่ผิดจากคำสอนของพระพุทธศาสนาติดตัวมาพอเข้ามาบวชและอยู่ได้นาน ๆ ก็อาจจะเผยแพร่ความเชื่อของตนไปยังพระสงฆ์และญาติโยมได้ แต่

ถึงแม้ท่านจะคิดอย่างนี้ท้ายที่สุดท่านก็บอกว่า ควรอนุโลมตามความศรัทธาของชาวบ้าน เนื่องจากผู้ที่บวชด้วยวัตถุประสงค์เช่นนี้ในตอนแรก แต่เมื่ออยู่ไปได้เรื่อย ๆ อาจทำคุณประโยชน์ให้แก่พระศาสนาได้มาก โดยที่ท่านยกตัวอย่างพระเถระรูปหนึ่งซึ่งเริ่มต้นที่การบวชเป็นสามเณรหน้าไฟแต่สุดท้ายท่านอยู่มาเรื่อย ๆ จนได้เป็นถึงสมเด็จ ฯ

เพราะฉะนั้นการบวชพระในปัจจุบันถึงแม้จะมีการบวชมาเป็นระยะไม่ขาดสาย แต่ส่วนมากอยู่เป็นพระในช่วงสั้น ๆ จึงคาดหวังได้เพียงการได้ศรัทธาของผู้บวชและศรัทธาของผู้เป็นพ่อแม่ที่จะมีโอกาสเข้าวัดมากขึ้นเพราะอาศัยการบวชของลูก แต่ไม่อาจคาดหวังประโยชน์อะไรจากพระบวชใหม่เหล่านั้น ในด้านที่จะเป็นศาสนทายาทคุณภาพได้ เพราะมีเวลาน้อยในการศึกษาและอบรมเพื่อให้มีคุณสมบัติที่จะเป็นศาสนทายาทคุณภาพ จึงเป็นโอกาสให้พระที่บวชเมื่อมีอายุมากได้มีส่วนรับบทบาทของศาสนทายาทได้บ้าง แต่ก็คงหวังได้ยากเนื่องจากสมรรถภาพทางร่างกายก็ดี สติปัญญาก็ดี ของพระหลวงตาทั้งหลาย ไม่เอื้ออำนวยที่จะได้รับการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แต่พระสงฆ์นักวิชาการบางท่านก็ยังตั้งความหวังไว้ว่า ยามใดที่พระหนุ่มเณรน้อยลดจำนวนลงมากจนอยู่ในภาวะวิกฤต คงจะมีผู้ที่ทรงคุณวุฒิในวิชาการทางโลกหลายท่านที่รักและห่วงใยในพระพุทธศาสนา ได้สละชีวิตฆราวาสเข้ามาบวชในวัยผู้สูงอายุ ช่วยกอบกู้สถานการณ์ขาดแคลนศาสนทายาท ซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้นศาสนาก็จะได้ศาสนทายาทคุณภาพ เข้าทำนองที่ว่า ถือเอาวิกฤตทำให้เป็นโอกาส

4.3.2 วิกฤตศาสนทายาท ตามความเห็นของพระสงฆ์นักวิชาการ

ตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏแก่สถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ในด้านปริมาณและคุณภาพของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันหรือที่เรียกว่ายุคโลกาภิวัตน์นี้ ทำให้พระสงฆ์ชั้นพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาบางส่วน พากันคิดไปถึงสภาพของวิกฤตศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา ในแง่มุมต่าง ๆ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระสงฆ์ที่เป็นนักวิชาการ เพื่อขอความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าว และได้สรุปความคิดเห็นของพระสงฆ์นักวิชาการเหล่านั้นได้ดังต่อไปนี้

พระสงฆ์นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่ได้รับการสัมภาษณ์ มองเรื่องการบวชระยะสั้นในภาพที่ก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตศาสนทายาทต่างกันออกไปเป็น 2 ด้าน คือในด้านหนึ่งคือมองว่ายังไม่เป็นปัญหาวิกฤต ศาสนทายาท แต่อีกด้านหนึ่งมองว่าเป็นปัญหาวิกฤตศาสนทายาท

พระสงฆ์นักวิชาการที่ได้รับการสัมภาษณ์ 2 ใน 5 รูป ที่มองว่าการบวชระยะสั้นยังไม่เป็นปัญหาวิกฤตศาสนทายาทนั้น ท่านเห็นว่า เรื่องของการบวชสึกนั้นไม่มีข้อห้ามไว้ในพุทธศาสนา ใครใคร่สึกก็สึกได้ตามต้องการ แต่บางท่านมีบุญบารมีก็สามารถอยู่ต่อได้จนเป็นพระเถระที่มีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ และการบวชชั่วคราวนั้นมีมานานแล้ว เมื่อมีผู้ที่บวชสึกออกไป ก็จะมีผู้เข้ามาบวชทดแทนกันโดยตลอดไม่ขาดสายแม้ว่าการบวชนั้นจะเป็นช่วงสั้น ๆ ก็ถือ

ว่าเป็นการสืบต่อศาสนาได้ในความหมายหนึ่ง เพราะสามารถรักษาการสืบต่อได้ตลอดเวลา และถึงแม้จะเป็นการบวชระยะสั้น แต่ก็ยังได้ชื่อว่าบวชด้วยศรัทธา ไม่ว่าจะได้รับผลมากหรือน้อยก็ตาม ซึ่งย่อมดีกว่าการไม่บวชอย่างแน่นอน

ส่วนพระสงฆ์นักวิชาการที่ได้รับการสัมภาษณ์จำนวน 3 รูป ที่มองว่าการบวชระยะสั้นเป็นปัญหาวิกฤตศาสนทายาทนั้นท่านมองว่าวิกฤตการณ์นี้เกิดแน่ และขณะนี้ก็ส่งผลแล้วโดยมีข้อมูลว่าขณะนี้วัดในเมืองไทยขาดเจ้าอาวาสถึงกว่า 5,000 วัด และวัดต่าง ๆ ก็ขาดแคลนพระสงฆ์ทั้งด้านปริมาณและด้านคุณภาพ ท่านเห็นว่าการบวชระยะสั้นได้ทำลายระบบการสืบทอดทางศาสนา เพราะการสืบทอดศาสนาที่แท้นั้นไม่ใช่แค่การสืบทอดที่ตัวบุคคล แต่หมายถึงสืบทอดความรู้ความเข้าใจในพุทธธรรมและคุณธรรมความดีในตัวบุคคลจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ดังนั้นการบวชระยะสั้นจึงเป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดปัญหาของศาสนทายาท นอกจากนี้การบวชระยะสั้นจะก่อให้เกิดปัญหาอย่างหนึ่งตามมา นั่นก็คือ ทำให้คนไม่ดีแฝงตัวเข้ามาบวช เนื่องจากตอนที่พระอุปัชฌาย์จะบวชให้หากเป็นสมัยก่อนท่านจะต้องตรวจสอบคุณสมบัติของผู้จะมาขอบวชอย่างเข้มงวด แต่ในปัจจุบันเนื่องจากคนส่วนใหญ่ต้องการบวชเพียงระยะสั้น ดังนั้นพระอุปัชฌาย์จึงไม่สอบถามอะไรมากนักเพราะคิดว่าอยู่ไม่นานก็สึก คงไม่ทันได้ก่อปัญหาอะไร เพราะเหตุนี้คนที่เกียจคร้าน เป็นนักเลงอันธพาล เป็นคนเคยเสพยาเสพติดเป็นต้นก็เข้ามาบวชได้โดยง่าย เมื่อบวชแล้วมีความสุขสบายก็ไม่คิดจะสึก นานเข้าก็เริ่มแสดงตัวตนที่แท้จริงออกมา และได้สร้างปัญหาให้กับวัด และพระศาสนาที่ตนอาศัย

อีกประการหนึ่งที่ควรพูดถึงก็คือการขาดแคลนพระสงฆ์หรือสามเณรที่บวชนาน ๆ ได้กลายเป็นปัญหาด้านการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ด้วย แผนงานหรือโครงการต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ที่ได้ริเริ่มไว้มีแนวโน้มจะได้รับผลกระทบอย่างมาก เช่น โครงการขยายมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเมื่อมีแต่พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้น ต่อไปก็จะหาพระมาศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยได้ยาก

ดังนั้นในเรื่องการบวชระยะสั้นนี้ หากมองในแง่ดีก็อาจกล่าวได้ว่า การที่มีผู้บวชแม้จะเป็นช่วงสั้น ๆ ก็เป็นเรื่องดีแล้ว ดีกว่าผู้ที่ไม่ได้บวชอีกมากมาย แต่จะเป็นการดียิ่งขึ้นหากใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส คือคิดต่อไปว่าจะมีทางทำอย่างไรเพื่อขยายเวลาบวชให้ยาวขึ้นได้อย่างน้อย 1 เดือน และจะทำอย่างไรให้การบวชระยะสั้นเป็นประโยชน์ต่อผู้บวชและพระศาสนาด้วยต่อไป

4.3.3 สาเหตุของวิกฤต ตามความเห็นของพระสงฆ์นักวิชาการ

พระสงฆ์นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนามีมุมมองที่คล้ายกันในเรื่องสาเหตุของการบวชระยะสั้นว่า น่าจะเกี่ยวข้องกับสาเหตุอย่างน้อย 3 ประการได้แก่ ประการแรกเรื่องเศรษฐกิจ

ประการที่ 2 เรื่องสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่วนประการที่ 3 เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ทางราชการและบริษัทห้างร้านทั่วไป

การดำเนินชีวิตไปตามระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน ได้ทำให้คนเราต้องกำหนดเวลาของชีวิตในแต่ละวันไปกับการหาเงิน ซึ่งถ้าจะพูดให้ถูกคนเราจะเป็นผู้ถูกกำหนดชีวิตเสียมากกว่า ว่าในวันนี้ชั่วโมงนี้ต้องทำอะไรบ้าง จะพักได้ตอนไหน จะหยุดพักผ่อนได้เมื่อไร แม้การหาเงินจะเป็นความจำเป็นสำหรับการซื้อหาสิ่งจำเป็นต่อชีวิต หรือปัจจัย 4 โดยเฉพาะเรื่องปากเรื่องท้อง แต่เมื่อหาเงินได้มาแล้ว คนส่วนมากก็ใช้เงินนั้นหมดไปอย่างง่ายดายไปกับสินค้าและบริการที่ผลิตขึ้นมาขายและโหมโฆษณาเพื่อจูงใจให้คนซื้อมารับประทาน ซื้อหามาใช้ หรือเก็บไว้ครอบครองเป็นเจ้าของ ดังนั้นระบบเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับประชาชนทั่วไปที่ไม่ใช่พ่อค้าหรือเจ้าของกิจการต่าง ๆ ก็คือการหาเงินและใช้เงินไปกับการซื้อวัตถุสิ่งของและบริการที่ไม่ใช่สิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับชีวิต

การให้ความสำคัญกับความเจริญทางเศรษฐกิจ แต่ละเลยความเจริญทางจิตใจ ทำให้คนในสังคมส่วนใหญ่ยกย่องบูชาเงินทองและวัตถุมากยิ่งกว่าคุณค่าทางด้านจิตใจ จึงละเลยการทำสิ่งที่ดีงามและมีคุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ แม้ในเรื่องของการบวชก็เช่นกัน เศรษฐกิจทำให้ชายหนุ่มทั้งหลายยอมให้เวลาของชีวิตหมดไปกับการหาเงินทอง แต่ไม่ยอมให้เวลากับการบวชเพื่ออบรมจิตใจ นี้จึงสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้การบวชในยุคโลกาภิวัตน์มีระยะสั้นลง

ในเรื่องของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในปัจจุบันนี้ ก็เนื่องจากอิทธิพลของบริโภคนิยมที่รุนแรงตามกระแสโลกาภิวัตน์นั่นเอง ซึ่งโลกาภิวัตน์นี้ที่จริงก็คือวิถีชีวิตของทุกคนที่ดำรงตนอยู่ในสังคม สังคมเป็นไปอย่างไรวิถีชีวิตคนก็เป็นไปอย่างนั้น โลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อคนในสังคมโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอ ในการต่อต้านกระแสบริโภคนิยมและกระแสวัฒนธรรมต่างประเทศที่หลั่งไหลเข้ามาโดยผ่านเครื่องมือการสื่อสารที่ทันสมัย ทำให้เด็กและเยาวชนหลงติดกับสิ่งที่โลกาภิวัตน์หยิบยื่นให้ ในรูปแบบของนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร การให้ความบันเทิงทุกรูปแบบอย่างไม่จำกัด รวมถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ นอกจากนี้เด็กและเยาวชนก็ยังหลงใหลในวัฒนธรรมทั่วโลกที่หลั่งไหลเข้ามา นั่นคือไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมด้านใดหรือมาจากที่ใดก็ตามซึ่งเป็นที่นิยมหรือจะด้วยแรงโฆษณาก็ตาม เด็กไทยรับไว้ได้หมดโดยไม่มีอะไรมาช่วยกลั่นกรอง จนท่านเรียกว่า “มีอาการสำลักวัฒนธรรม” เด็กไทยเสพยาเสพติดรวมทั้งเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์เช่นสุราและเบียร์ในอายุเฉลี่ยที่ต่ำลง มีเพศสัมพันธ์กันตั้งแต่ยังเรียนอยู่ในระดับประถมศึกษา เยาวชนเป็นอาชญากรมากขึ้น เหล่านี้เกิดจากจิตใจของเยาวชนที่หลงติดกับบริโภคนิยมเป็นต้น จิตใจอย่างนี้เป็นสภาวะตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิงกับ จิตใจที่ใฝ่รู้ และจิตใจที่ต้องการความสงบระงับ ผลก็คือระบบการศึกษาเล่าเรียนในสถาบันการศึกษามีปัญหา เพราะตัวป้อน (Input) คือตัวเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นผู้เรียนนั้นขาดคุณภาพ (ณ ที่นี้จะไม่กล่าว

พาดพิงถึงส่วนอื่นของระบบที่มีปัญหาด้วย) แม้แต่ในสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยก็ประสบปัญหาด้านศาสนทายาทด้วย เพราะเยาวชนที่มีจิตใจหลงใหลในบริโภคนิยม หรือที่ในทางศาสนาเรียกว่า กิเลสกามและวัตถุกาม ซึ่งเป็นปรปักษ์กับจิตใจที่ต้องการขัดเกลาเพื่อความสงบระงับจากกิเลสต่าง ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า สภาวะจิตทั้งสองเป็นคู่ตรงข้ามกันอย่างแท้จริง เพราะเหตุนี้ชายหนุ่มส่วนใหญ่ในยุคปัจจุบันจึงไม่ให้ความสนใจที่จะบวชพระ ส่วนผู้ที่ได้โอกาสบวชบางส่วน ก็ไม่อาจบวชเป็นพระได้นานเนื่องจากอิทธิพลของบริโภคนิยมเป็นต้นที่มาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีต่อจิตใจดังกล่าว

ในเรื่องกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ทางราชการหรือหน่วยงานของรัฐวิสาหกิจและส่วนงานของภาคเอกชนได้กำหนดขึ้น ก็เป็นสาเหตุให้เกิดการบวชระยะสั้น เมื่อมีการตั้งกฎเกณฑ์ในการลาหยุดในเวลาที่จำกัดทำให้ผู้ที่มีศรัทธาต้องการบวชพระเป็นเวลา 1 พรรษาไม่สามารถทำได้ และที่สำคัญก็คือ กระทรวงศึกษาธิการได้ออก พ.ร.บ.การศึกษาภาคบังคับ 9 ปี (ป.1-ม.3) ทำให้เด็กที่เคยมีทางเลือกได้เข้ามาบรรพชาเป็นสามเณรเพื่อศึกษาวิชาการทางพระศาสนา ไม่สามารถออกมาจากระบบการศึกษาในโรงเรียนมาบรรพชาได้ ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีกฎกระทรวงได้เปิดช่องไว้ให้บ้างก็ตามแต่กลับกลายเป็นว่าเปิดช่องให้เด็กที่เรียนไม่เก่ง หรือมีพฤติกรรมไม่ดี ที่มีปัญหาในการเรียนในระบบโรงเรียนตามปกติได้เข้ามาบรรพชาเป็นสามเณร จึงกลายเป็นภาระที่สร้างความหนักใจให้พระอาจารย์ในการที่จะต้องอบรมดูแลต่อไป

สาเหตุทั้ง 3 ประการซึ่งพระสงฆ์นักวิชาการเห็นว่าเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการบวชระยะสั้นนี้ อาจถือว่าเป็นปัจจัยเพียงส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา แต่เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งในสถาบันทางสังคมและสถาบันสงฆ์

4.3.4 แนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้น

เจ้าอาวาสวัดและพระสงฆ์นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นไว้ดังนี้

ในเรื่องของระยะเวลาที่บวชนั้นพระสงฆ์นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า มีทางทำได้ในกรณีที่ผู้บวชนั้นไม่ได้ลางานมาบวชแต่ก็บวชได้ไม่นาน ทั้งที่บิดามารดาของพระรูปนั้นก็ตั้งใจให้พระผู้เป็นบุตรชายได้บวชเอาพรรษาด้วย การจะทำให้พระที่ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเวลาในการบวชเช่นนี้อยู่ได้นานขึ้น มีวิธีการดังนี้

1. จัดการศึกษาอบรมให้เหมาะสมกับผู้บวชระยะสั้น

ทางวัดจะต้องจัดการศึกษาอบรมให้เหมาะสมกับผู้บวชระยะสั้น เพื่อให้เป็นสิ่งดึงดูดใจผู้บวชให้อยู่ต่อได้ ตามปกติทางวัดจะเริ่มต้นสอนวิชาทางพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรนักธรรมหลังวันเข้าพรรษา แต่เมื่อมีพระบวชเข้ามาตั้งแต่ก่อนเข้าพรรษาเป็นเวลานาน ๆ เช่นบางคนอาจบวช

ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ซึ่งยังเหลือเวลาอีก 3 – 4 เดือนกว่าจะเข้าพรรษา ครั้นบวชเข้ามาแล้วยังไม่ได้เรียนอะไร ก็จะเบื่อได้ ทางวัดจึงต้องจัดการสอนวิชาทางพระพุทธศาสนา โดยเลือกเอาหลักธรรมที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์สำหรับนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้มาสอน ทั้งอาจบอกให้ผู้บวชระยะสั้นได้รู้ถึงสิ่งที่จะได้ศึกษาได้ปฏิบัติ และประโยชน์ที่จะได้รับ เมื่อได้อยู่ต่อไปจนเข้าพรรษา

2. การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส ตลอดจนพระที่มีพรรษามากในวัดกับพระบวชใหม่

ข้อแนะนำอีกประการหนึ่ง คือ ต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์หรือเจ้าอาวาส ตลอดจนพระที่มีพรรษามากในวัดกับพระบวชใหม่ ซึ่งจะทำให้พระบวชใหม่ไม่รู้สึกอ้างว้างหรือเหงาที่ต้องถูกทอดทิ้งหรือถูกปล่อยปละละเลย จึงควรสร้างความสัมพันธ์ให้สนิทสนมไม่เพียงฐานะพระเก่ากับพระใหม่ แต่ต้องให้มีความสัมพันธ์เสมือนกับเป็นญาติ โดยทำให้พระใหม่รู้สึกว่าท่านเหล่านั้นเป็นหลวงพ่อ หลวงน้า หลวงพี่ จริง ๆ ตัวอย่างเช่นเจ้าอาวาสอาจจะให้เรียกพระใหม่เข้ามาสอบถามถึงความรู้สึกที่บวช พร้อมไต่ถามถึงปัญหาและความต้องการของพระใหม่ อาจจะหาหนังสือธรรมะที่อ่านแล้วเข้าใจง่ายให้ไปอ่านเอง หากสงสัยตรงไหนก็ให้มาถาม หรือแม้แต่เจ้าอาวาสหรือพระอาวุโสในวัดลงมือสอนวิชาธรรมวินัยด้วยตนเอง ก็จะทำให้พระใหม่มีความผูกพันกับพระเก่าและไม่คิดที่จะสึกออกไปโดยเร็ว

ในกรณีที่ไม่สามารถยืดเวลาของผู้บวชให้นานขึ้นได้มีแนวทางแก้ปัญหาดังนี้

3. จัดบวชพร้อมกันเป็นรุ่น

ทางวัดควรจัดบวชเป็นหมู่คณะเป็นคราว ๆ ไป ปีละหลายครั้ง โดยกำหนดระยะเวลาบวชขั้นต่ำไว้อย่างน้อย 1 เดือน โดยที่ทางวัดเป็นผู้จัดร่วมกับเจ้าภาพซึ่งอาจเป็นบิดามารดาของผู้บวชหรือผู้ที่มีจิตกุศลอื่นก็ได้ ในกรณีที่ไม่มีเจ้าภาพวัดก็พร้อมที่จะออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด วิธีอย่างนี้หลายวัดได้คิดไว้ และที่ได้ทำไว้แล้วก็มี เช่นที่วัดสังฆทานได้ทำไว้ หรือมิเช่นนั้นก็ให้วัดบางวัดที่มีศักยภาพได้กำหนดวันบวชขั้นต่ำไว้เลย เช่นกำหนดว่าเมื่อจะบวชที่วัดนี้ต้องบวชอย่างน้อย 15 วัน หากจะบวชน้อยวันกว่านี้ต้องไปบวชที่อื่น วัดที่ทำเช่นนี้ปัจจุบันก็มีหลายวัด เช่นวัดชลประทานรังสฤษฎ์ที่จังหวัดนนทบุรี หรือในจังหวัดราชบุรีก็มีวัดอมรญาติสมาคมที่อำเภอดำเนินสะดวกเป็นต้น เมื่อกำหนดวันบวชได้แล้วทางวัดก็ต้องจัดกิจกรรมการศึกษาและปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมและเป็นประโยชน์ด้วย อย่างน้อยให้รู้จักพระรัตนตรัยอย่างถ่องแท้ รู้จักธรรมะที่จำเป็นสำหรับชีวิตประจำวัน รู้วิธีปฏิบัติกรรมฐาน และรู้ศาสนพิธีเป็นต้น ถ้าทำอย่างนี้ได้ก็จะเป็นทางเลือกสำหรับผู้บวช และจะเป็นประโยชน์กับทั้งผู้บวชเองและสถาบันพระพุทธศาสนา

4. จัดระบบหมุนเวียนสถานที่ให้การศึกษาอบรม

การแก้ไขปัญหาพระบวชระยะสั้นในกรณีที่ไม่สามารถยืดเวลาของผู้บวชให้นานขึ้นได้อีกประการหนึ่งก็คือ จะต้องหาวิธีจัดการให้มีการศึกษาและอบรมอย่างมีคุณภาพและทำเป็นระบบ แต่ติดอยู่ตรงที่ผู้บวชแต่ละคนบวชไม่พร้อมกัน ทางวัดจึงไม่สามารถให้การศึกษาและอบรมได้อย่างเป็นระบบได้ ทางแก้ที่พระอุปัชฌาย์และเจ้าอาวาสเสนอในที่นี้ก็คือ ให้พระอุปัชฌาย์ที่เป็นผู้มีหน้าที่บวชพระเพียงผู้เดียวในตำบลหนึ่ง ๆ เป็นผู้กำหนดวันบวชให้กับผู้บวชแต่ละรายให้ตรงกัน ดังนั้นในการบวชแต่ละครั้งก็จะมีผู้บวชพระหลายรูป ทางวัดจะได้จัดพระอาจารย์ให้ทำหน้าที่เป็นครูสอนปริยัติธรรมรวมทั้งสอนการปฏิบัติธรรมได้ แต่ติดปัญหาที่ว่า ถึงแม้จะมีพระบวชพร้อมกันหลายรูปในคราวเดียวแต่เมื่อบวชแล้วพระที่บวชแต่ละรูปแยกไปอยู่ในวัดในละแวกบ้านของตน จึงทำให้ไม่สามารถจัดการศึกษาอบรมได้อีก เจ้าอาวาสในจังหวัดราชบุรีหลายรูปจึงได้แสดงความเห็นว่า น่าจะทำแบบการฟังสวดปาติโมกข์สัญจร* ที่วัดในหลายพื้นที่ของจังหวัดราชบุรีได้ทำอยู่ การประยุกต์วิธีการนี้มาใช้ ก็คือในแต่ละช่วงของเดือนให้วัดที่อยู่ในเขตนั้น ๆ วัดใดวัดหนึ่ง เป็นผู้ดำเนินการอบรม โดยวัดอื่น ๆ ส่งพระที่บวชระยะสั้นในช่วงนั้นไปรวมกันเพื่อเข้าชั้นศึกษาพระธรรมวินัยตามหลักสูตรที่จัดขึ้นเฉพาะ เมื่อครบช่วงที่กำหนดเช่น 10 วันก็เปลี่ยนให้วัดอื่นเป็นเจ้าภาพอบรมต่อไป ส่วนการอบรมนั้นอาจจัดเป็นแบบไปกลับคือตอนเช้าหลังจากฉันเช้าเสร็จแล้วก็จัดส่งพระไปอบรมยังวัดที่รับเป็นเจ้าภาพในช่วงนั้น ๆ หากทำได้อย่างนี้ ก็จะทำให้การบวชระยะสั้นมีคุณภาพยิ่งขึ้นดีกว่าที่จะปล่อยให้มีการบวชเพียงไม่กี่วันแล้วก็สึกไป โดยที่ผู้บวชไม่ได้ประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์อะไรเพิ่มเติมขึ้นเลย

5. สร้าง “หลวงตา”ศาสนทายาท

ทางแก้ปัญหาสุดท้ายก็คือ การสร้างศาสนทายาทจากพระที่บวชอยู่ได้นาน ๆ ซึ่งในปัจจุบันส่วนใหญ่ก็คือพระสูงอายุหรือพระหลวงตา โดยคิดกันว่าทำอย่างไรจะให้พระสูงอายุเหล่านี้ได้เห็นคุณค่าของตนเองว่าเป็นผู้ที่สามารถรับหน้าที่ธำรงรักษาพระศาสนาได้ ให้ละทิฏฐิมานะยอมเข้ารับการศึกษาตามที่ทางวัดได้จัดสอน หากทำได้เช่นนี้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยก็จะได้ศาสนทายาทที่มีคุณภาพอยู่รับใช้พระศาสนาได้นานตราบเท่าชีวิตของท่าน

6. การสร้างบุคคลากรที่มีคุณภาพสำหรับการฝึกอบรมพระที่บวชระยะสั้นเป็นพิเศษ มีการจัดทำสูตรสำหรับผู้บวชระยะสั้น ที่สามารถนำไปประยุกต์ให้เหมาะกับการสอนผู้บวชในระยะเวลาที่ต่างกันได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

---

* ปาติโมกข์สัญจร คือสังฆกรรมอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ที่ต้องทำทุกครึ่งเดือน ในพิธีมีพระภิกษุรูปหนึ่งสวดสิกขาบทหรือศีลของพระภิกษุจนครบทุกข้อ เมื่อสวดจบแต่ละหัวข้อหรืออุเทศมีการถามความบริสุทธิ์ของพระสงฆ์ที่เข้าร่วมฟัง เรียกว่าสวดปาติโมกข์ ส่วนสัญจรก็คือเปลี่ยนอุโบสถที่ใช้สวดไปเรื่อย ๆให้ครบทุกวัดที่มีอยู่ในตำบลนั้น ๆ

คำแนะนำสำหรับการสร้างหลักสำหรับสูตรพระบวชระยะสั้น

ปัญหาของค่านิยมการบวชพระระยะสั้นนี้ เป็นปัญหาโดยตรงของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งหากจะไม่กล่าวถึงก็คงไม่ได้ เท่าที่ได้สอบถามจากพระสงฆ์นักวิชาการเกี่ยวกับความเห็นและนโยบายต่อปัญหาการบวชระยะสั้นนี้ ท่านอาจารย์ทั้งหลายกล่าวในทางเดียวกันว่า ในขณะนี้ไม่แน่ใจว่า ผู้ปกครองคณะสงฆ์ในระดับสูงสุดซึ่งมีหน้าที่ในการออกนโยบาย ได้เห็นว่าการบวชระยะสั้นเป็นปัญหาสำคัญของคณะสงฆ์ไทยหรือไม่ แต่เชื่อว่ามีพระมหาเถระบางท่านกำลังคิดอยู่เช่นกัน แต่เนื่องจากรูปแบบองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ก็ดี คณะบุคคลในองค์กรนั้นก็ดี ล้วนมีข้อจำกัดมากในการดำเนินการใด ๆ จึงไม่คาดหวังว่าจะมีแนวคิดหรือนโยบายแก้ปัญหาในเรื่องการขาดแคลนศาสนทายาทคุณภาพออกมาในเร็ว ๆ นี้ แต่เมื่อย้อนไปราว 10 ปีที่ผ่านมาได้เคยมีการเคลื่อนไหวทางด้านนี้ออกมา โดยได้มีมติที่ประชุมคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ ครั้งที่ 1/ 2539 แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำหลักสูตรศาสนศึกษาสำหรับผู้บวชระยะสั้น โดยพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช เมื่อหลักสูตรจัดทำเสร็จแล้ว กองศาสนูปถัมภ์กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2542 และใช้แจกแก่พระภิกษุและสามเณรที่บรรพชาอุปสมบทเฉลิมพระเกียรติ ฯ ทุกจังหวัดทั่วประเทศ จำนวน 72,999 รูป ที่บวชในระยะเวลา 30 วัน ในโครงการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณร เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรศาสนศึกษาสำหรับผู้บวชระยะสั้น 1 เดือน มีเนื้อหาประกอบด้วยวิชา ธรรม วินัย พุทธประวัติ เทศนา ศาสนพิธี และภาวนา รวม 6 วิชามีทั้งสิ้น 371 หน้า หนังสือหลักสูตรดังกล่าวได้พิมพ์แจกเพียงครั้งเดียวให้แก่ผู้ที่บวชในครั้งนั้นเท่านั้น หลังจากที่สึกไปก็อาจนำติดตัวกลับบ้าน หรือมีสภาพเสียหายจำนวนมาก จึงไม่ปรากฏว่าหนังสือหลักสูตรนี้แพร่หลายอยู่ตามวัดต่าง ๆ

ในปัจจุบันนี้หากวัดต่าง ๆ สามารถบริหารจัดการเรื่องระยะเวลาการบวชได้ดังแนวทางต่าง ๆ ที่พระเถระทั้งหลายได้เสนอแนะไว้ข้างต้นนั้นแล้ว ต่อไปก็เป็นเรื่องของการจัดทำหลักสูตรที่เหมาะสมซึ่งพระเถระผู้เป็นเจ้าอาวาสและนักวิชาการทั้งหลายได้แนะนำให้มีหลักสูตรที่ปรับเปลี่ยนได้หลายระยะเช่น หลักสูตรสำหรับผู้บวช 7 วัน 15 วัน หรือหลักสูตร 1 เดือนเป็นต้น ซึ่งไม่ควรมีเนื้อหามากเกินไป แต่ให้มุ่งการปฏิบัติธรรมมากกว่า เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ติดตัวไปเมื่อสึกออกไปเป็นฆราวาสแล้ว

บทที่ 5
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยในเรื่อง “แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี” สรุปผลการวิจัย โดยแบ่งเป็น 3 หัวข้อ หัวข้อที่ 1 สรุปผลการศึกษาในภาคเอกสารหัวข้อที่ 2 สรุปผลของการศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์ผู้บวชระยะสั้นจากแบบสอบถาม และหัวข้อที่ 3 สรุปการศึกษาแนวทางป้องกันและแก้ไขวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

5.1.1 สรุปผลการศึกษาภาคเอกสาร

การศึกษาภาคเอกสารนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา โดยได้ทำการศึกษาเอกสารทั้งใน พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถาและคัมภีร์ทางศาสนาอื่น ๆ รวมทั้งศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในปัจจุบันที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่า

คำว่า “ศาสนทายาท” นี้ในพระไตรปิฎกไม่มีหลักฐานว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสคำนี้ไว้ แต่พบคำว่า “ธรรมทายาท” ในพระสูตรต่าง ๆ ซึ่ง ความหมายของคำนี้ที่พบในแต่ละพระสูตร มีความหมายต่างกัน โดยแยกเป็น 3 ประการ คือ

1. หมายถึงผู้ที่มีความเป็นอยู่ตามอย่างพระศาสดา ผู้ศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมเพื่อละกิเลสทั้งปวง เพื่อการบรรลุธรรมตามลำดับจนเข้าถึงความดับทุกข์ได้ ตามปฏิปทาของพระศาสดา

2. หมายถึงผู้บรรลุธรรม และประกาศธรรมของพระศาสดา

3. หมายถึง ผู้รับภาระสืบทอดความเป็นทายาทของพระศาสดา

ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ได้พบ คำว่า ศาสนทายาท 2 แห่ง คือ ในอรรถกถาพระสูตรทีฆ

นิกาย มหาวรรค ซึ่งมีความหมายถึง การสืบทอดภาระหน้าที่ต่อจากพระศาสดา และในอรรถกถาวินัย ชื่อ สมันตปาสาทิกา พบคำว่า “ศาสนทายาท” ซึ่งมีความหมาย 2 อย่าง คือ หากถือเอาตามเนื้อความที่ปรากฏ มีความหมายว่า ผู้อุปถัมภ์ หรือสนับสนุนการสืบทอดศาสนา (อนุญาตให้บุตรบวช) แต่หากตีความตามบริบทของคำนี้ จะมีความหมายว่า ผู้บวชเรียนเพื่อสืบทอดหรือสืบอายุพระศาสนา

ส่วนความหมายของ ศาสนทายาท ตามที่ใช้กันในปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ส่วนใหญ่อ้างถึงคำว่า ศาสนทายาท ที่ปรากฏใน อรรถกถาสมันตปาสาทิกา โดยมีนัยของ การบวชเรียนเพื่อสืบอายุพระศาสนา แต่นักการศาสนาบางท่านใช้คำนี้ หมายถึง พุทธบริษัท 4 ที่มีคุณลักษณะของการสืบอายุพระศาสนาได้ เช่นการศึกษา การเผยแผ่ และการปกป้องหลักการของพระพุทธศาสนา ในมหาปรินิพพานสูตร(ที.ม.10/175/124)

และหากจะเชื่อมโยงคำว่า “ศาสนทายาท” ในอรรถกถากับ คำว่า “ธรรมทายาท” ในธรรมทายาทสูตรที่หมายถึงผู้ที่ ดำเนินชีวิตตามปฏิปทาของพระศาสดามีการศึกษา การปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส ซึ่งนำไปสู่การบรรลุธรรม ก็จะมีความสอดคล้องกัน เพราะผู้ที่เป็นศาสนทายาทก็จะต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้ในตน กล่าวคือผู้ที่เป็นศาสนทายาทก็จะต้องเป็นธรรมทายาทด้วย จึงจะมีคุณสมบัติที่จะธำรงรักษาและสืบพระศาสนาได้ สมกับที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมหาปรินิพพานสูตร

สรุปความหมายของคำว่า “ศาสนทายาท” อย่างกว้าง ๆ ได้ว่า ศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาหมายถึงพุทธบริษัททั้ง 4 ที่ประกอบด้วยฝ่ายนักบวช หรือบรรพชิตและฝ่ายฆราวาสที่มีหน้าที่ร่วมกันในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา โดยฝ่ายบรรพชิตโดยเฉพาะพระสงฆ์มีบทบาทหลักในการศึกษาพระธรรมวินัยและสั่งสอนสืบต่อไป ส่วนฝ่ายฆราวาสมีบทบาทหลักในการอุปถัมภ์การสืบทอดพระศาสนา ทั้งบรรพชิตและฆราวาสควรจะมีคุณสมบัติ คือมีความรู้ ความเข้าใจหลักศาสนา มีการปฏิบัติตามหลักศาสนา ดำเนินตามปฏิปทาของพระศาสดา และมีความสามารถที่จะปกป้องหลักการของพระพุทธศาสนาจากภัยภายนอกได้

ในบรรดาศาสนทายาทที่ประกอบด้วยพุทธบริษัททั้ง 4 นั้นพบว่าตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อุบาสิกาบริษัทเกิดขึ้นก่อน ต่อจากนั้น อุบาสกบริษัท ภิกษุสงฆ์ สามเณร และภิกษุณีสงฆ์จึงเกิดขึ้น แต่พุทธบริษัทที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการช่วยประกาศพระศาสนา คือฝ่ายภิกษุสงฆ์ ซึ่งทำหน้าที่ในยามที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์ ครั้นสิ้นพระศาสดาแล้วพระภิกษุสงฆ์ยังได้

ช่วยกันธำรงรักษาพระธรรมวินัยซึ่งเป็นตัวแทนพระศาสดา และถือเป็นตัวพระศาสนา ด้วยการสังคายนา เล่าเรียน และสั่งสอนสืบทอดกันต่อมาจนถึงปัจจุบัน

เพราะเหตุนั้นพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องมีศาสนทายาท คือผู้ธำรงรักษาและสืบทอดพระธรรมวินัยคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ ในการธำรงรักษา คือความพยายามคงสภาพของพระธรรมวินัยให้อยู่ในสภาพเดิม ตามที่บรรดาพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า เคยได้ยินได้ฟังจากพระโอษฐ์แล้วได้ช่วยกันทรงจำ สาธยาย และบอกสอนสืบต่อกันมา เมื่อมีเหตุการณ์ที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อพระพุทธศาสนา ในด้านการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ก็ได้มีการสังคายนากันครั้งหนึ่ง ๆ

ส่วนการสืบทอดพระธรรมวินัยหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการสืบทอดพระศาสนานั้น พระสาวกทั้งหลายกระทำด้วยการศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติ และนำความรู้ในพระศาสนาไปสั่งสอนต่อกันไป การธำรงรักษา และสืบทอดพระศาสนาดังกล่าวนี้มีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำ ในฐานะที่เป็นศาสนทายาทที่เป็นหลัก

พระภิกษุสงฆ์ในฐานะที่เป็นศาสนทายาทของพระพุทธศาสนานั้น มีภาระหน้าที่ต่อพระพุทธศาสนา โดยสรุปดังต่อไปนี้

1. หน้าที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย
2. หน้าที่ประกาศเผยแผ่ศาสนา
3. หน้าที่สั่งสอนศิษย์
4. หน้าที่ในการธำรงรักษาพระศาสนา

ดังนั้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้เริ่มประกาศศาสนา คือคำสอนของพระองค์ จึงทรงสร้างศาสนทายาทขึ้น ศาสนทายาทที่ทรงสร้างในระยะแรกนี้ ได้แก่พระภิกษุสงฆ์ โดยทรงมีวัตถุประสงค์ให้เป็นทายาทแห่งธรรม คือสืบทอดธรรมของพระองค์ พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมสั่งสอนบุคคลหลายจำพวก ผู้ที่มีศรัทธามาก และต้องการออกบวช พระองค์ก็ประทานการบวชให้เป็นพระภิกษุในพระศาสนา ท่านเหล่านี้เมื่อได้บำเพ็ญความเพียรก็ได้บรรลุธรรมในระดับต่าง ๆ ได้ชื่อว่าเป็นธรรมทายาท

แม้ผู้ที่เป็นฆราวาส เมื่อฟังธรรมของพระศาสดาแล้วมีศรัทธาแต่ไม่อาจออกบวชได้ ก็นำธรรมะไปปฏิบัติย่อมสามารถบรรลุธรรม เป็นธรรมทายาทได้เช่นกัน แต่คงไม่สามารถบรรลุธรรมในระดับโลกุตระได้ง่ายและมีจำนวนมากเท่ากับพระภิกษุสงฆ์

อย่างไรก็ตาม ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสต่างก็ได้ช่วยพระศาสดาเผยแผ่ศาสนาตามแต่สถานภาพและความสามารถของตน ถ้าเป็นพระสงฆ์ก็ทำได้เต็มที่แต่ถ้าเป็นฆราวาสก็อาจทำได้มากในฐานะของผู้สนับสนุน

ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นสถาบัน ภิกษุสงฆ์ได้มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่สืบทอดพระศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนทายาทด้วย การสร้างศาสนทายาทด้วยการให้กุลบุตรผู้มีศรัทธาเข้ามาบวชเรียนพระธรรมวินัยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้สถาบันพระพุทธศาสนา ได้สามารถดำรงอยู่และแผ่ขยายออกนอกชมพูทวีป และเจริญรุ่งเรืองอยู่ในหลายประเทศจนมาถึงปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะในประเทศไทยที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก จนเรียกได้ว่าเป็นประเทศแห่งพระพุทธศาสนา เพราะมีพระสงฆ์บวชเรียนและทำหน้าที่ศาสนทายาทอย่างไม่ขาดสาย

แต่ในปัจจุบันนี้พบว่า ผู้ที่บวชพระส่วนใหญ่อยู่เป็นพระในระยะสั้นมาก เมื่อบวชเข้ามาแล้วจึงไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างที่ควรจะเป็น จึงทำให้คุณค่าของการบวชลดลงเหลือเพียง “บวชเพื่อรักษาประเพณีไทย” แต่ไม่ได้บวชเพื่อชำระจิตใจเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม และเพื่อทำหน้าที่ในการสืบอายุพระพุทธศาสนา

ดังนั้นจึงทำให้มองเห็นว่าในปัจจุบันนี้สถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยกำลังประสบปัญหาขาดแคลนพระสงฆ์ศาสนทายาทที่จะสืบอายุพระศาสนาด้วยการบวชเรียนและสั่งสอนศาสนาดังเช่นที่ผ่านมา และมีแนวโน้มที่จะเกิดวิกฤตศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาขึ้นได้ โดยมีสาเหตุ 2 ประการ คือ

1. พระสงฆ์ศาสนทายาทที่มีคุณภาพลดจำนวนลงทุกปี (อันเนื่องมาจาก)
2. พระที่บวชไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนหลักพระพุทธศาสนา

5.1.2 สรุปผลการศึกษาภาคสนาม

5.1.2.1 สถานภาพทั่วไปของผู้บวชระยะสั้น

โดยสรุปผู้บวชส่วนใหญ่อายุ 20-25 ปี ผู้บวชในกรุงเทพฯจบการศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นส่วนมาก ส่วนผู้บวชในจังหวัดราชบุรีจบการศึกษาระดับมัธยมต้นและมัธยมปลายเป็นส่วนมาก ผู้บวชในทั้ง 2 แห่ง มีอาชีพเป็นพนักงานในภาคเอกชนมากที่สุด ที่เหลือยังเป็นนักศึกษาและส่วนหนึ่งยังไม่ได้ทำงาน นอกจากนี้ผู้บวชในจังหวัดราชบุรีส่วนหนึ่งเป็นเกษตรกร

ผู้บวชในทั้ง 2 แห่งที่ต้องลาบวช ลางานมาบวชได้ประมาณ 15 วัน โดยมากบวชในระยะเวลา 11-15 วัน ระหว่างที่บวชนั้นผู้ที่อยู่ในวัดในกรุงเทพฯส่วนมากได้รับการแนะนำสั่งสอนโดยพระอาจารย์รูปใดรูปหนึ่ง ส่วนผู้ที่บวชอยู่ในจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่เจ้าอาวาสแนะนำสั่งสอนเอง ผู้บวชส่วนใหญ่มีความรู้พื้นฐานทางพระพุทธศาสนามาจากสถานศึกษา และมีบิดามารดาที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก ในการบวชส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายประมาณ 30,000 บาท

5.1.2.2 สาเหตุของการบวชระยะสั้น

พระสงฆ์ที่บวชอยู่ในกรุงเทพมหานครและพระสงฆ์ที่บวชในจังหวัดราชบุรี มีสาเหตุสำคัญที่ทำให้บวชระยะสั้นไม่ต่างกัน คือ

1. ความตั้งใจหาโอกาสทำจิตใจให้สงบชั่วคราว
2. การบวชตามประเพณีไทย

สาเหตุรองลงมาได้แก่ การที่ไม่สามารถลางานมาบวชได้นาน การที่ต้องรีบสึกไปหางานทำ การที่ต้องสึกไปช่วยงานของครอบครัว และการที่ต้องสึกออกไปศึกษาต่อ

ส่วนการบวชนานไม่ได้เพราะเหตุเหล่านี้คือ ชอบความบันเทิงและการเที่ยวเตร่ เพราะความเคยชินกับความสะดวกสบาย ข่าวพระสงฆ์ประพฤติเสียหายที่รับรู้ทางสื่อมวลชน และบวชเพื่อจะเป็นเงื่อนไขให้ได้แต่งงาน มีส่วนเกี่ยวข้องบ้างเล็กน้อย สาเหตุอื่นๆ มีความเกี่ยวข้องน้อยมาก

5.1.2.3 ความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนาของผู้บวชระยะสั้น

พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นในกรุงเทพมหานครและพระสงฆ์ผู้บวชระยะสั้นในจังหวัดราชบุรีมีความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนาที่คล้ายกัน โดยสามารถจำแนกเป็นความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนาในระดับต่าง ๆ ได้ 3 ระดับ ดังนี้

ก. ความเชื่อระดับมากที่สุดได้แก่ ความเชื่อว่าการบวชทำให้พ่อแม่และตนเองได้บุญ

ข. ความเชื่อในระดับมาก (เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย) ได้แก่

1. เชื่อว่าการบวชจะช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนาได้
2. เชื่อว่าคุณค่าของการบวชพระไม่ได้ขึ้นกับระยะเวลาที่บวช แต่อยู่ที่การปฏิบัติ
3. เชื่อว่าความสุขทางจิตใจเป็นสิ่งที่ผู้บวชมีต้องการอย่างแท้จริง
4. เชื่อว่าการบวชพระเป็นความดีงามชายไทยชาวพุทธทุกคนจึงควรบวช

5. เชื่อว่าบุญได้เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่แรกที่ได้ห่มผ้ากาสาวพัสตร์

6. เชื่อว่าสังคมไทยยุคนี้ยังยกย่องผู้ที่ผ่านการบวชเรียน

7. เห็นว่าคนที่จะแต่งงานมีครอบครัวควรบวชพระเสียก่อน

ค. ความเชื่อในระดับปานกลาง ได้แก่

1. เชื่อว่าพระสงฆ์ในปัจจุบันปฏิบัติสมควรแก่การเคารพกราบไหว้

2. เชื่อว่าพระสงฆ์ในปัจจุบันเป็นเนื้อนาบุญที่เหมาะกับการทำบุญ

3. เชื่อว่าพระสงฆ์ในปัจจุบัน ปฏิบัติดีและปฏิบัติตรงตามคำสอนของพระ พุทธเจ้า

4. เชื่อว่าในปัจจุบันนี้ทรัพย์สินและยศศักดิ์มีค่ามากกว่าคุณธรรมความดี

5.1.2.4 จุดมุ่งหมายของการบวช

จุดมุ่งหมายในการบวช ของพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้น ทั้งในกรุงเทพ - มหานครและจังหวัดราชบุรีมีไม่แตกต่างกันตามระดับของค่าเฉลี่ย โดยที่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดได้พบว่า

ก. จุดมุ่งหมายที่อยู่ในระดับมากที่สุด คือต้องการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ

ข. จุดมุ่งหมายในระดับมาก ได้แก่มุ่งศึกษาพระธรรมวินัย และต้องการปฏิบัติธรรมเพื่ออบรมจิตใจ

ค. จุดมุ่งหมายในระดับน้อย ได้แก่ ต้องการบวชเพื่อแก้ไขหรือบรรเทาเคราะห์ร้าย บวชเพื่อพักผ่อนจากการทำงาน บวชโดยมุ่งหนีหรือบรรเทาปัญหาที่รุมเร้าชั่วคราว และต้องการบวชเพื่อแก้บนสิ่งศักดิ์สิทธิ์

5.1.2.5 ระยะเวลาที่ปรารถนาจะบวช

พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นกลุ่มตัวอย่างทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี มีความปรารถนาที่จะบวชให้นานกว่าที่ได้บวชจริงในระดับมาก ความต้องการได้บวชเท่าที่

ได้กำหนดเวลาไว้จัดอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนความปรารถนาที่จะบวชโดยไม่สึกหากเป็นไปได้ และการได้บวชในระยะสั้นกว่าที่เป็นจริง อยู่ในระดับน้อย

5.1.2.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการบวช

พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นอยู่ในกรุงเทพมหานครและในจังหวัดราชบุรี คาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์จากการบวชไม่แตกต่างกันโดยมีผลเป็นความคาดหวังที่จัดอยู่ในระดับมาก กับระดับปานกลาง ตามการจัดระดับความคาดหวัง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ก. ความคาดหวังประโยชน์จากการบวชในระดับมาก จัดตามลำดับค่าเฉลี่ย ดังนี้

1. คาดว่าจะได้รับประโยชน์ทางจิตใจจากการบวช
2. คาดว่าเมื่อบวชแล้วจะมีผู้แนะนำให้ความรู้และอบรมให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ
3. คาดว่าจะได้รับบุญกุศลจากการบวชอย่างเต็มที่
4. คาดว่าจะสามารถนับถือตนเองได้ทั้งขณะที่บวชและสึกออกไปแล้ว
5. คาดว่าเมื่อบวชแล้วจะมีอาจารย์สอนให้ปฏิบัติกรรมฐาน หรือฝึกสมาธิ

ข. ความคาดหวังในระดับปานกลาง ได้แก่

1. คาดว่าการบวชจะช่วยส่งเสริมสถานภาพทางสังคมของตนได้
2. คาดว่าเมื่อบวชแล้วญาติมิตรและผู้อื่นจะให้ความเคารพนับถือ
3. คาดว่าบวชแล้วจะไม่ลำบากด้วยปัจจัยสี่

5.1.2.7 ประสบการณ์ในระหว่างที่บวช

ประสบการณ์ในระหว่างบวช ที่พระสงฆ์ผู้บวชระยะสั้นอยู่ในกรุงเทพ-มหานคร และในจังหวัดราชบุรี ได้รับ โดยได้ปฏิบัติตนตามหลัก ปาริสุทธิศีล และได้ทำกิจวัตรของพระสงฆ์ โดยภาพรวมจัดว่าได้ประสบการณ์จากการบวชในระดับที่มาก และไม่มีความแตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาตามลำดับค่าเฉลี่ยจะพบว่า

ก.ประสบการณ์ระหว่างที่บวชในระดับมาก ได้แก่

1. ได้ออกเดินบิณฑบาตอย่างสม่ำเสมอ
2. ได้ทำวัตรเช้าเย็นสม่ำเสมอ
3. ได้สำรวมกิริยาอาการต่าง ๆ เช่น เดิน นั่ง พูดคุย เป็นอย่างดี

4. ได้ช่วยทำความสะอาดและพัฒนาวัด

5. ได้สำรวมตา หู ลิ้นเป็นต้นในอาการต่าง ๆ เช่นการมองดู ฟังเสียงและขบฉัน

ข. ประสบการณ์ระหว่างที่บวชในระดับปานกลาง ได้แก่

1. ได้ศึกษาธรรมวินัยด้วยตนเอง

2. ได้มีพระอาจารย์สอนให้มีความรู้ในพระธรรมวินัย

3. ได้พิจารณาก่อนบริโภคและใช้สอยปัจจัย 4

4. ได้ฝึกหัดทำสมาธิด้วยตนเอง

5. ได้ปฏิบัติสมถะกรรมฐานโดยมีพระอาจารย์สอน

6. ได้ฝึกวิปัสสนากรรมฐานกับพระอาจารย์

5.1.3 แนวทางป้องกันและแก้ไขวิกฤตศาสนทายาทตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

การสัมภาษณ์เจ้าอาวาสทั้งในกรุงเทพมหานครและในจังหวัดราชบุรี รวมทั้งสัมภาษณ์พระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นที่มาของปัญหาและสามารถประมวลแนวทางป้องกันและแก้ไขวิกฤต ศาสนทายาทของพระพุทธศาสนได้ ดังนี้

5.1.3.1 ความเห็นต่อปัญหาวิกฤตศาสนทายาท

การมองปัญหาวิกฤตศาสนทายาททั้งของเจ้าอาวาสและของพระสงฆ์นักวิชาการทั้งหลาย มีความแตกต่างกันไปเป็นสองทาง คือทางหนึ่งเห็นว่าเป็นปัญหาวิกฤต แต่อีกทางหนึ่งเห็นว่ายังไม่เป็นปัญหาถึงขั้นวิกฤต

ฝ่ายพระสงฆ์ที่มองว่าไม่เป็นปัญหาให้ความเห็นว่าในปัจจุบันนี้แม้ประเทศไทยและสังคมไทยอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ แต่การบวชพระก็ยังมีอย่างต่อเนื่องแม้ว่าจะลดลงบ้าง ซึ่งการลดลงนี้เป็นเพราะภาวะทางเศรษฐกิจ ที่คนวัยหนุ่มต้องรีบทำงานหาเงินไว้ใช้สำหรับตนเองและครอบครัว และบางคนยังต้องเรียนหนังสือ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีการบวชเป็นระยะไม่ได้ขาด ถึงแม้ว่าจะบวชเข้ามาอยู่เป็นพระในระยะสั้นก็ตาม แต่ส่วนใหญ่ก็บวชด้วยความศรัทธาและความศรัทธานี้ถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของศาสนทายาท ส่วนคุณสมบัติด้านอื่นเช่นมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม มีการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม มีการปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรม ความเป็นผู้สามารถแนะนำสั่งสอน

ผู้อื่นในธรรมะเป็นต้น ก็เป็นส่วนสำคัญเช่นกันแต่อย่างไรก็ตาม ความศรัทธาต้องมีมาก่อน เมื่อศรัทธามีคุณสมบัติอื่น ๆ ก็จะมีตามมาได้ไม่ยาก

อีกประการหนึ่งที่ท่านเหล่านั้นมองว่าศาสนทายาทยังไม่มีปัญหาก็คือ **การสืบต่อยังมีอยู่** นั่นคือตราบใดที่การบวชพระยังไม่ขาดสายถึงแม้จะเป็นการบวชช่วงสั้น ๆ แล้วสึกออกไปแต่อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ชายหนุ่มที่อายุครบบวชได้เห็นตัวอย่างว่า แม้คนอื่น ๆ ก็ยังบวชกันอยู่ จึงเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งให้ผู้ที่ยังไม่คิดจะบวชได้ตัดสินใจบวชตามเมื่อมีโอกาสที่เหมาะสม

ส่วนพระสงฆ์นักวิชาการผู้ให้สัมภาษณ์ที่มองว่า การบวชระยะสั้นเป็นปัญหาวิกฤตศาสนทายาทนั้นท่านมองว่าวิกฤตการณ์นี้เกิดแน่ และขณะนี้ก็ส่งผลแล้วโดยมีข้อมูลว่าขณะนี้วัดในเมืองไทยขาดเจ้าอาวาสถึงกว่า 5,000 วัด และวัดต่าง ๆ กำลังขาดแคลนพระสงฆ์ทั้งด้านปริมาณและด้านคุณภาพ ผลกระทบจากการบวชระยะสั้นได้ทำลายระบบการสืบทอดทางศาสนาให้เสียไปเพราะผู้ที่บวชระยะสั้นในปัจจุบัน เมื่อไม่ได้รับประโยชน์จากการบวช ก็จะไม่เห็นคุณค่าของการบวชพระ และในอนาคตจะไม่สนับสนุนให้บุตรหลานออกบวชด้วย การบวชระยะสั้นทำให้คนไม่ดีแฝงตัวเข้ามาบวชได้ง่ายเพราะพระอุปัชฌาย์ไม่ได้กลั่นกรองผู้บวชมากนัก คนเหล่านี้จึงเข้ามาก่อปัญหาให้กับวัดและคณะสงฆ์ได้ และผลพวงอีกอย่างหนึ่งคือการขาดแคลนพระสงฆ์หรือสามเณรที่บวชนาน ๆ ได้กลายเป็นปัญหาด้านการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ด้วย แผนงานหรือโครงการต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ที่ได้ริเริ่มไว้มีแนวโน้มจะได้รับผลกระทบอย่างมาก เช่น โครงการขยายมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เมื่อมีแต่พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้น ต่อไปก็จะหาพระมาศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยได้ยาก

5.1.3.2 ความเห็นเรื่องสาเหตุของวิกฤตศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา

พระสงฆ์นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่ได้รับการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีมุมมองที่คล้ายกันในเรื่องสาเหตุของการบวชระยะสั้นว่า น่าจะเกี่ยวข้องกับสาเหตุอย่างน้อย 3 ประการได้แก่ ประการแรกเรื่องเศรษฐกิจ ประการที่ 2 เรื่องสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่วนประการที่ 3 เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ทางราชการและบริษัทห้างร้านทั่วไป

ประการแรกสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจ ได้ทำให้คนเราต้องกำหนดเวลาของชีวิตในแต่ละวันไปกับการหาเงินและใช้เงินไปกับการซื้อวัตถุสิ่งของและบริการ ที่ไม่ใช่สิ่งจำ-

เป็นพื้นฐานสำหรับชีวิต ทำให้ชายหนุ่มทั้งหลายยอมให้เวลาของชีวิตหมดไปกับการหาเงินทอง แต่ไม่ยอมให้เวลากับการบวชเพื่อหาความสุขสงบทางจิตใจ นี้คือสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้การบวชในปัจจุบันมีระยะเวลาสั้นลง

ประการที่สองในเรื่องของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในปัจจุบันเนื่องจากอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันนี้ ได้ส่งผลเสียต่อคนในสังคมโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนให้หลงใหลในบริโภคนิยม และกระแสวัฒนธรรมต่างประเทศที่หลั่งไหลเข้ามาโดยผ่านเครื่องมือการสื่อสารที่ทันสมัย จนส่งผลกระทบแม้แต่ในสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่ประสบปัญหาด้านศาสนทายาทด้วย เพราะเยาวชนที่มีจิตใจหลงใหลในบริโภคนิยมหรือที่ในทางศาสนาเรียกว่า กิเลสกามและวัตถุกาม ซึ่งเป็นปรปักษ์กับจิตใจที่ต้องการขัดเกลาเพื่อความสงบระงับจากกิเลสต่าง ๆ เพราะเหตุนี้ชายหนุ่มส่วนใหญ่ในยุคปัจจุบันจึงไม่ให้ความสนใจที่จะบวชพระ ส่วนผู้ที่ได้โอกาสบวชบางส่วนก็ไม่อาจบวชเป็นพระได้นาน

ประการที่สาม ในเรื่องกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ทางราชการหรือหน่วยงานของรัฐวิสาหกิจและเอกชนได้กำหนดขึ้น ก็เป็นสาเหตุให้เกิดการบวชระยะสั้น เมื่อมีการตั้งกฎเกณฑ์ในการลาหยุดในเวลาที่จำกัดทำให้ผู้ที่มีศรัทธาต้องการบวชพระเป็นเวลา 1 พรรษาไม่สามารถทำได้

5.1.3.3 แนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้น

เจ้าอาวาสวัดและพระสงฆ์นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นไว้ดังนี้

ความเห็นในเรื่องการป้องกันไม่ให้มีการบวชระยะสั้นเกิดขึ้นมากนั้น หลายฝ่ายยอมรับว่าทำได้ยาก เพราะไม่สามารถควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือเป็นสาเหตุให้เกิดการบวชระยะสั้นได้ ดังนั้นจึงทำได้เพียงความพยายามในการแก้ไข ปรับปรุง วิธีการรับเข้าบวช การให้การศึกษาอบรม รวมถึงบุคลากรผู้มีหน้าที่อบรมดูแลพระที่บวชระยะสั้นให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจทำได้ดังนี้

ในกรณีของผู้ที่ไม่ได้ลางานหรือลาราชการมาบวช และพ่อแม่ของพระรูปนั้นเต็มใจให้อยู่เป็นพระต่อ ต้องพยายามยืดเวลาให้ผู้บวชอยู่นานขึ้น แนวทางนี้อาจทำได้ 2 วิธี

1. ให้ทางวัดจัดการศึกษาอบรมให้ดีเพื่อให้เป็นสิ่งดึงดูดพระให้อยู่ต่อได้

2. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์หรือเจ้าอาวาสตลอดจนพระที่มีพรรษามากในวัดกับพระบวชใหม่เพื่อทำให้พระบวชใหม่ไม่รู้สึกอ้างว้างหรือเหงา

ในกรณีที่ไม่สามารถยืดเวลาของผู้บวชให้นานขึ้นได้ เนื่องจากผู้บวชมีเวลาจำกัดจริง ๆ อาจมีวิธีจัดการดังนี้

3.การจัดบวชพร้อมกันเป็นรุ่น ซึ่งมีการกำหนดระยะเวลาอยู่เป็นพระไว้อย่างชัดเจน

4.การจัดให้มีการศึกษาและอบรมอย่างมีคุณภาพและทำเป็นระบบ เช่น มีการจัดระบบหมุนเวียนสถานที่ให้การศึกษาอบรม

5. การสร้างบุคคลากรที่มีคุณภาพสำหรับการฝึกอบรมพระที่บวชระยะสั้นเป็นพิเศษ มีการจัดทำสูตรสำหรับผู้บวชระยะสั้น ที่สามารถนำไปประยุกต์ให้เหมาะกับการสอนผู้บวชในระยะเวลาที่ต่างกันได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

6. การสร้างศาสนทายาทจากพระที่บวชอยู่ได้นาน ๆ ซึ่งในปัจจุบันส่วนใหญ่ก็คือพระสูงอายุหรือพระหลวงตา

5.2 อภิปรายผลของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง“แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวชในสังคมไทยในปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี” นี้ เน้นศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนามเท่า ๆ กัน โดยภาคเอกสารได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาท และสภาพการณ์ของพระสงฆ์สาสนทายาทที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ส่วนภาคสนามเน้นศึกษาผู้บวชระยะสั้น ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าน่าจะเป็นสาเหตุให้เกิดวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทขึ้นได้ การศึกษาทั้งสองส่วนในงานวิจัยนี้ล้วนเป็นเรื่องใหม่ที่ยังไม่เคยมีผู้ศึกษาในแนวนี้มาก่อน ส่วนงานวิจัยอื่นที่ศึกษาเกี่ยวกับวิกฤตในพระพุทธศาสนาคล้ายกันคือ เรื่อง“วิกฤตพุทธศาสนา: กรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (2523-2543)” (พระมหาหรรษา นิธิบุณยากร, 2545) เป็นเรื่องที่เน้นศึกษาสภาพการบรรพชาและความเป็นอยู่ของสามเณรในสถานการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจ ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยเรื่องนี้ นอกจากนี้เรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับสภาพการบวชทั่วไป ก็ได้มีผู้ศึกษาไว้มากแล้ว แม้ผลการศึกษาบางอย่างจะออกมาเหมือนกัน เช่นเรื่องเหตุผลของการบวช ซึ่งได้ผลเป็น “การบวชตามประเพณี” เหมือนกัน ดังนี้เป็นต้น แต่งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาไปในเรื่องที่เกี่ยวกับการบวชระยะสั้นเพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำไปแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสถาบันพระพุทธศาสนาอย่างมาก

แม้การศึกษาเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาในหลายประเด็น แต่ในที่นี้จะนำมาอภิปรายเพียงบางประเด็นเฉพาะที่สำคัญและน่าสนใจเท่านั้นซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

5.2.1 สาเหตุของการบวชระยะสั้น

เมื่อพิจารณาสาเหตุของการบวชระยะสั้นที่ได้จากแบบสอบถาม กับ ผลโดยสรุปที่ได้จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการหลายท่าน ได้พบสาเหตุที่ตรงกันเป็นส่วนมากว่า การบวชระยะสั้นในปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่ เป็นเพียงทำตามประเพณี และมีสาเหตุทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม รวมทั้งระบบและกฎเกณฑ์ทางราชการ รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชน รวมทั้งเรื่องของการศึกษาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่เหตุผลของการบวชระยะสั้นซึ่งได้จากการตอบแบบสอบถาม ที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ในบรรดาคำถามถึงสาเหตุของการบวชทั้งหมด กลับเป็นเรื่องของความต้องการความสงบจิตใจชั่วคราว

พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นด้วยสาเหตุที่ว่า **“ตั้งใจหาโอกาสทำใจให้สงบ”**นั้น มีในระดับที่จัดว่ามาก โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 4.09 สำหรับพระสงฆ์ที่บวชอยู่ในกรุงเทพมหานคร และค่าเฉลี่ยที่ 4.07 สำหรับพระสงฆ์ที่บวชอยู่ในจังหวัดราชบุรี ซึ่งเหตุผลนี้สอดคล้องกับความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนาในข้อว่า **“เห็นว่าความสุขทางจิตใจเป็นสิ่งที่ผู้บวชต้องการอย่างแท้จริง”** โดยมีค่าเฉลี่ย 4.21 สำหรับผู้ที่บวชอยู่ในกรุงเทพฯและมีค่าเฉลี่ยที่ 4.06 สำหรับผู้ที่บวชอยู่ในจังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นค่านิยมในระดับมาก

เหตุผลของการบวชเช่นนี้ย่อมเป็นเครื่องชี้สภาพของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความเจริญพร้อมทางด้านวัตถุ แต่สภาพจิตใจของบุคคลกลับเสื่อมทรามลง เป็นจิตใจที่ขาดความสงบสุข และสำหรับบางคนเป็นจิตใจที่เต็มไปด้วยกิเลสตัณหา มีความอยากมี อยากเป็น อยากดิ้นรนให้พ้นสภาพที่ตนเป็นอยู่ไปสู่สภาพที่คิดว่าดีกว่าเดิมเป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้บวชในทั้งสองจังหวัดมีความเชื่อว่า **“ในยุคนี้ทรัพย์สินและยศศักดิ์มีค่ามากกว่าคุณธรรมความดี”** แม้จะเป็นความเชื่อในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.04 และ 2.84) แต่ก็แสดงให้เห็นว่า เกินกว่าครึ่งของผู้ตอบแบบสอบถามในทั้งสองจังหวัดมีความเชื่อเช่นนี้จริง ๆ โดยเฉพาะผู้บวชระยะสั้นที่อยู่ในกรุงเทพมหานครได้มีความคิดเช่นนี้มากกว่าผู้ที่อยู่ในจังหวัดราชบุรี ซึ่งความคิดเห็นนี้ได้สะท้อนถึงสภาพสังคมที่แตกต่างกันระหว่างสังคมเมืองหลวงกับสังคมที่ยังมีความเป็นชนบทได้เป็นอย่างดี

เพราะเหตุนั้นผู้ที่รู้ตัวว่าความสุขที่แท้จริงคือความสุขทางด้านจิตใจ จึงพยายามมองหาที่และโอกาสที่จะทำให้ได้รับความสุขทางจิตใจดังกล่าว ซึ่งการบวชพระนั้นเป็นช่องทางและเป็นที่ให้เกิดความสุขทางใจได้เมื่อผู้ที่บวชนั้นได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการบวชที่ผู้บวชระยะสั้นทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี ที่บวชโดยมุ่งปฏิบัติธรรมเพื่ออบรมจิตใจโดยเป็นจุดมุ่งหมายในระดับที่จัดว่ามาก (ค่าเฉลี่ย 3.73 และ 3.79)

ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจว่า ผู้ที่บวชระยะสั้นส่วนใหญ่ในทั้งสองจังหวัด จึงมีความคาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์ทางด้านจิตใจจากการบวช ในระดับที่มาก (ค่าเฉลี่ย 4.14 และ 4.06) และเป็นความคาดหวังในระดับที่สูงที่สุดในบรรดาความคาดหวังเรื่องอื่น ๆ

แต่เนื่องจากมีความจำเป็นหลายประการที่ทำให้ไม่สามารถบวชอยู่ได้นาน ได้แก่การที่ไม่สามารถลางานมาบวชได้นาน การที่ต้องรีบสึกไปหางานทำ การที่ต้องสึกไปช่วยงานของครอบครัว และการที่ต้องสึกออกไปศึกษาต่อ สาเหตุเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญพอสมควรในการที่ทำให้ผู้ที่ได้มีโอกาสบวชบางคนต้องตัดสินใจสึกออกไป อย่างไรก็ตามผู้ที่บวชพระในระยะสั้นส่วนใหญ่ทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี ก็ยังมีความปรารถนาว่า **“อยากบวชให้นานกว่าที่ได้บวชจริง”**

เหตุผลของการบวชระยะสั้นที่ได้จากแบบสอบถามรองลงมาได้แก่ **การบวชตามประเพณี** การบวชพระที่ในทางสังคมถือว่าเป็นประเพณีของไทยนั้น ได้รับการยอมรับกันมากจนจัดเป็นค่านิยมของชายไทยในยุคก่อน ๆ ครั้นบวชเรียนแล้วสึกออกมา สังคมก็ให้การยกย่อง โดยเรียกผู้ที่สึกว่า “ทิด”ซึ่งหมายถึง บัณฑิต คือผู้รู้ นักปราชญ์ หรือคนฉลาด

การบวชด้วยเหตุผลว่า ต้องการทำตามประเพณีไทยนั้น จากการศึกษา พบว่าผู้บวชที่อยู่ในจังหวัดราชบุรีคิดเช่นนี้มากกว่าผู้ที่บวชในกรุงเทพ ฯ โดยผู้บวชที่อยู่ในจังหวัดราชบุรีบวชตามประเพณี เฉลี่ย 3.94 และผู้ที่บวชอยู่ในกรุงเทพบวชตามประเพณีเฉลี่ย 3.54 ทั้งนี้เนื่องจากความที่พื้นที่ส่วนใหญ่ในจังหวัดราชบุรียังมีสภาพเป็นชนบทที่ยังมีการรักษาประเพณีไทยต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเรื่องประเพณีการบวชนั้น คนที่อยู่ในชนบทจะทราบว่าตั้งแต่ช่วงหน้าแล้งไปจะเหมาะสมกับการจัดงานบวชเพราะสะดวกต่อการจัดงานดังนั้นชาวชนบทจะได้เห็นขบวนแห่นาคไปตามท้องถนนตั้งแต่ช่วงนั้นจนถึงเข้าพรรษาจนชินตาเป็นประจำทุกปี ในขณะที่ผู้ที่อยู่ในกรุงเทพ ฯ จะไม่ได้เห็นภาพอย่างนั้น เพราะเหตุนั้นความคิดที่ว่าบวชเพื่อรักษาประเพณีสำหรับผู้ที่บวชอยู่ใน

กรุงเทพฯ จึงมีน้อยกว่าดังเหตุผลที่ได้กล่าวแล้ว

ผู้บวชพระระยะสั้นเพราะบวชตามประเพณี ที่มีในระดับที่จัดว่า มาก ทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดราชบุรี เช่นนี้ โดยมากมีแรงจูงใจในการบวชมาจากความเชื่อว่า “การบวชจะทำให้ทั้งผู้บวชและบิดามารดา ได้รับผลบุญ” โดยเชื่อว่า บุญได้เกิดขึ้นตั้งแต่แรกที่ได้ห่มผ้ากาสาวพัสตร์

ความเชื่อเรื่องบุญกุศลเป็นความเชื่อทางศาสนาที่ฝังรากลึกในชนชาวไทยพุทธมานานแล้ว ดังนั้นสิ่งใดที่ทำแล้วจะได้บุญ ชาวไทยพุทธจึงไม่ลังเลที่จะทำสิ่งนั้น ในเรื่องของการบวชก็เช่นเดียวกัน มีความเชื่อกันว่าเป็นทางนำมาซึ่งมหากุศล ที่มีผลทั้งแก่ผู้บวชเองและบิดามารดา ดังมีคำกล่าวว่า “พ่อแม่จะได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์” หรือว่า “เมื่อมีลูกบวชพ่อแม่จะได้เป็นญาติพระศาสนา” คำกล่าวดังนี้ ชี้ให้เห็นค่านิยมบวชพระของชาวไทยพุทธ อีกทั้งในการจัดงานบวชจะมีญาติพี่น้องที่อยู่ต่างบ้านห่างไกลมาร่วมงานอย่างมีศรัทธา ทำให้ผู้บวชรู้สึกได้ถึงผลบุญ ที่ญาติเหล่านั้นมุ่งหวัง อีกประการหนึ่งในพิธีการบวชนั้นเจ้าภาพได้นิมนต์พระมาเทศน์แสดงอานิสงส์ของการบวชให้ผู้บวชหรือนาคได้ตระหนักว่าการบวชจะทำให้ได้รับประโยชน์อย่างไรโดยเฉพาะในส่วนที่พ่อแม่จะได้รับ ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจเลยว่า ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามในข้อว่า **การบวช จะทำให้พ่อและแม่รวมทั้งตนเองได้บุญ** จึงมีค่าเฉลี่ยสูงมากคือ 4.58 ในพระสงฆ์ที่บวชอยู่ในกรุงเทพมหานคร และค่าเฉลี่ยที่ 4.59 ในพระสงฆ์ที่อยู่ในจังหวัดราชบุรี

แต่ความเชื่อที่ว่า “**บุญได้เกิดขึ้นตั้งแต่แรกที่ท่านได้ห่มผ้ากาสาวพัสตร์**” ซึ่งเป็นความเชื่อที่ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เชื่อเช่นนั้น โดยพระสงฆ์ที่บวชอยู่ในกรุงเทพมหานครมีความเชื่อเฉลี่ย 3.80 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก ในขณะที่พระสงฆ์ที่อยู่ในจังหวัดราชบุรีมีความเชื่อในข้อนี้เฉลี่ยที่ 4.10 ซึ่งอยู่ในระดับที่ถือว่ามาก สาเหตุที่ค่าเฉลี่ยความเชื่อของพระสงฆ์ในกรุงเทพฯ ต่ำกว่า ของพระสงฆ์ในจังหวัดราชบุรี น่าจะเป็นเพราะพื้นฐานการศึกษาที่ต่างกัน เนื่องจากพื้นฐานการศึกษาของพระสงฆ์ในกรุงเทพฯโดยเฉลี่ยสูงกว่า(ผู้บวชในกรุงเทพฯส่วนใหญ่จบปริญญาตรี ส่วนในจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่เรียนจบระดับมัธยมต้น) จึงย่อมจะใช้เหตุผลในการพิจารณาคุณค่าของบางสิ่งได้ดีกว่า ในกรณีของข้อถามนี้ หากผู้ตอบได้พิจารณาตามหลักของ “บุญ” ในพระพุทธศาสนาก็จะเห็นได้ว่า ผลบุญนั้นเกิดขึ้นจากการกระทำ เช่น การรักษาศีล และการปฏิบัติตามหลักธรรม หรือการบำเพ็ญเช่นบำเพ็ญภาวนา แต่ไม่ได้เกิดขึ้นจากตัวพิธีกรรมหรือรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นลักษณะเชิงสัญลักษณ์ เช่นการห่มผ้ากาสาวพัสตร์ เป็นต้น ดังนั้นจึงถือว่าเป็นความเชื่อที่ไม่

ถูกต้องตามหลักของบุญในทางพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตามแม้ผู้บวชระยะสั้นส่วนใหญ่จะบวชตามประเพณี แต่สิ่งที่ผู้บวชเหล่านี้มุ่งหวังคือจะได้แสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณโดยเฉพาะบิดาและมารดา ซึ่งเป็นค่านิยมทางสังคมและทางศาสนา ไม่จำเพาะในประเทศไทยเท่านั้นแต่ครอบคลุมถึงหลายประเทศในภูมิภาคตะวันออก และตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย กล่าวเฉพาะประเทศไทยที่ประชาชนรับเอาหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางดำเนินชีวิตและเป็นคติธรรมประจำใจ หลักปฏิบัติและคติธรรมนั้นก็คือความกตัญญูกตเวที เช่นคติธรรมที่ว่า “ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี” และหลักปฏิบัตินั้นปรากฏอยู่ในหลักทิศ 6 ในสิคาลกสูตรที่ว่าด้วยการกระทำตอบแทนต่อบิดามารดา และผู้มีอุปการคุณอื่น ๆ(ที.ปา.11/242/199)

ในการบวชระยะสั้นโดยบวชเพียงรักษาประเพณีนี้ นอกจากความต้องการบุญและต้องการแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดา จะเป็นแรงจูงใจให้บวชแล้ว ค่านิยมทางสังคมอื่น ๆ ก็อาจเป็นเหตุผลประกอบในการบวชตามประเพณีนี้ด้วย เช่นความเชื่อว่าการบวชพระเป็นความดีงามชายไทยที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์จึงควรบวชพระ และความเชื่อว่า คนที่จะแต่งงานมีครอบครัวควรบวชพระเสียก่อน และความเห็นว่า “สังคมไทยทุกวันนี้ยังยกย่องผู้ที่ได้บวชเรียน” เป็นต้น

ส่วนการบวชระยะสั้นอันเนื่องมาจากสาเหตุทางด้านเศรษฐกิจ ในที่นี้คือเรื่องของการทำงานในภาคเอกชนรวมทั้งรัฐวิสาหกิจบางอย่างที่มีการลงทุนการผลิตและการค้าขาย ทำให้เกิดการจ้างงานจำนวนมาก แต่เนื่องจากอุปกรณ์หรือเครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตอย่างหนึ่งได้รับการพัฒนาและสร้างขึ้นด้วยเทคโนโลยีขั้นสูงในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้การพึ่งพาแรงงานมนุษย์มีน้อยลง นี้เป็นสาเหตุอย่างหนึ่งทำให้ผู้ที่ศึกษาจบแล้ว ซึ่งในแต่ละปีมีเป็นจำนวนมากยิ่งกว่าความต้องการแรงงานหลายเท่าต้องรีบออกหางานทำ โดยจะเห็นว่าผู้บวชระยะสั้นที่ตอบแบบสอบถามว่าต้องรีบสึกไปหางานทำมีค่าเฉลี่ยมากถึง 3.15 สำหรับผู้ตอบที่บวชในกรุงเทพมหานคร และค่าเฉลี่ย 3.12ในผู้ตอบที่บวชในจังหวัดราชบุรี

เมื่อได้งานแล้วหากมีความต้องการลาบวชนาน ๆ ย่อมเป็นการยาก โดยเฉพาะผู้ที่ทำงานในส่วนของเอกชน หากเป็นพนักงานที่ทำงานยังไม่นาน จะไม่ได้รับโอกาสให้ลาบวชได้เลยถ้าต้องการไปบวชจริง ๆ เจ้าของกิจการจะหาคนใหม่มาทดแทนทันที แต่หากเป็นพนักงานที่ทำงานมานานพอสมควร อาจได้รับอนุญาตให้ลาบวชได้ในระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งจำนวนวันที่ลาได้ขึ้นอยู่กับ

อายุการทำงานในที่นั้น แต่ส่วนใหญ่จะลาบวชได้ไม่นาน เพราะถ้าพนักงานคนใดหยุดไปจะกระทบถึงกระบวนการผลิตหรือการค้าและบริการของกิจการนั้น ๆ ได้ เจ้าของกิจการจะรีบหาพนักงานใหม่มารับงานแทนอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้ที่จะบวชจำพรรษาไม่สามารถลางานมาบวชตามที่ตั้งใจได้ ฉะนั้นผู้ที่ตอบว่าลางานมาบวชนานไม่ได้จึงมีค่าเฉลี่ยสูงเช่นกัน

ส่วนการสึกออกไปช่วยงานในครอบครัวนั้น ข้อมูลจากแบบสอบถามได้แสดงให้เห็นความแตกต่างของค่าเฉลี่ยอย่างชัดเจน นั่นคือพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครมีความเห็นโดยเฉลี่ย 2.74 ส่วนคำตอบของพระสงฆ์ที่บวชในจังหวัดราชบุรีเฉลี่ย 3.28 นั่นเป็นเพราะว่าครอบครัวในกรุงเทพส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย และมีอาชีพที่ต้องทำงานนอกบ้านเช่น รับราชการ เป็นพนักงานของรัฐวิสาหกิจและเอกชน ตลอดจนรับจ้างทั่วไปและงานบริการ ส่วนบ้านที่มีกิจการในครัวเรือนเล็กน้อย พ่อแม่ก็มักทำเอง หรือจ้างคนอื่นบ้าง ในขณะเดียวกันก็ส่งลูกเรียนหนังสือเพื่อให้ได้ทำงานสบายและรายได้ดี ต่างจากครอบครัวในชนบทซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นครอบครัวเดี่ยวคือเป็นครอบครัวใหญ่ที่อยู่รวมกันหลายคน และยังเป็นครอบครัวเกษตรกร ดังนั้นจึงมีความต้องการแรงงานภายในครอบครัวให้ช่วยกันทำหน้าที่ต่าง ๆ

สาเหตุของการบวชระยะสั้นที่เกิดจากสภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนไปตามความเห็นของเจ้าอาวาสและนักวิชาการที่เป็นพระสงฆ์ผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์นั้น สิ่งที่พูดกันมากในสังคมไทยคือเรื่องบริโภคนิยมที่มาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์จนทำให้คนไทยส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนหลงติดอยู่กับการเสพการบริโภค ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ผลิตขึ้นมาด้วยเทคโนโลยีล้ำสมัย รวมทั้งสินค้าและบริการที่มาจากต่างประเทศ ทำให้เยาวชนชายหญิงส่วนมาก ตกอยู่ในสภาพที่เหมือนถูกมอมเมาจากสิ่งเหล่านี้ คนในวัยหนุ่มที่มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์จัดเป็นวัยที่กำลังใช้ชีวิตอย่างสนุกสนานเพลิดเพลิน ยิ่งหากผู้ใดหลงติดความสะดวกสบายกับอุปกรณ์อำนวยความสะดวก และเครื่องเล่นเพื่อให้ความบันเทิงต่าง ๆ ถึงแม้ว่ามีโอกาสได้บวชจะได้ด้วยสาเหตุใดก็ตาม และถึงแม้พ่อแม่ต้องการจะให้บวชอยู่นาน ๆ เขาก็จะอยู่ไม่ได้เพราะหลงติดในและบริโภคนิยมดังกล่าว สิ่งที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมอีกประการหนึ่งคือเรื่องของข่าวสารข้อมูลซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า มีอิทธิพลมากต่อทุก ๆ สังคมในโลกนี้ นั่นหมายความว่า คนตั้งแต่วัยเด็กจนถึงคนชราไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม สามารถเข้าถึงข่าวสารข้อมูลได้อย่างมากมายอย่างไม่จำกัดในเวลาเดียวกัน ในทางกลับกันตนเองก็อาจกลายเป็นข้อมูลให้คนอื่นที่อยู่ทุกแห่งในโลกเข้าถึงได้ใน

ลักษณะเดียวกัน ดังนั้นข่าวสารข้อมูลจึงมีมากมาย และมาจากหลายแหล่ง แต่ข่าวสารข้อมูลเหล่านั้นไม่ใช่เป็นสิ่งดีหรือถูกต้องเสมอไป

สื่อมวลชนที่นิยมนำเสนอข่าวสารข้อมูลด้านลบของพระสงฆ์ ซึ่งประชาชนมักสนใจติดตามข่าวเหล่านี้โดยเฉพาะข่าวที่น่าสนใจอันดับแรกคือข่าวเรื่องพระกับสตรี แต่ข่าวด้านพระพุทธศาสนาที่ควรติดตามเพื่อจะได้ร่วมกันวิพากษ์วิจารณ์เพื่อให้เกิดการพัฒนา หรือปรับปรุงให้ดีขึ้นเช่นเรื่องการบริหารคณะสงฆ์ และการศึกษาของพระสงฆ์กลับได้รับความสนใจน้อยมาก ถึงแม้ว่าการเสนอข่าวด้านลบนี้จะถูกมองในแง่ดีว่า เป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อพระศาสนา แต่ในขณะเดียวกันการนำเสนอข่าวเช่นนี้ก็เป็นการหวังผลทางธุรกิจคือยอดขายของสื่อนั้นด้วย (จำนง อดิวัฒนสิทธิ์,2544:68)

ข่าวด้านลบของพระสงฆ์จึงน่าจะเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งที่ทำให้ชายหนุ่มไทย ไม่อยากบวชพระหรือไม่ต้องการอยู่เป็นพระนาน ๆ เพราะเมื่อต้องบวชจะทำให้มีภาพลักษณ์ไม่ดีเช่นนั้นบ้าง

หากดูจากผลการศึกษาจากแบบสอบถามความเห็นเกี่ยวกับพระสงฆ์ ก็จะพบว่า คำถามเกี่ยวกับความเชื่อถือในคุณความดีของพระสงฆ์ จำนวน 3 ข้อนั้น พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นทั้งในกรุงเทพมหานครและในจังหวัดราชบุรี ล้วนให้ความเห็นในทำนองเดียวกัน คือเชื่อถือคุณค่าพระสงฆ์ในระดับกลาง ๆ เท่านั้น (ดูข้อมูลในตารางที่ 6)

แต่จากข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามปรากฏว่า มีความเห็นของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างในทั้งสองแห่งเฉลี่ยเพียง 2.06 และ 2.12 ที่เห็นว่า ข่าวที่พระสงฆ์ประพฤติเสียหายที่เผยแพร่ทางสื่อมวลชน เกี่ยวข้องกับการบวชระยะสั้น ซึ่งส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะว่า คนวัยหนุ่มมักไม่สนใจข่าวสารข้อมูลด้านศาสนาหรือวัฒนธรรมนั่นเอง

ด้านการศึกษาที่เป็นสาเหตุให้มีการบวชระยะสั้นนั้น คนทั่วไปอาจดูเป็นเรื่องปกติว่าคนที่เรียนหนังสือก็ต้องบวชได้เพียงช่วงปิดภาคเรียน หรือคนที่เรียนจบปริญญาตรีก็ต้องพยายามเรียนต่อให้สูงขึ้นดังนั้นจึงบวชนานไม่ได้ เป็นต้น แต่เบื้องหลังของการพยายามเรียนให้ได้ปริญญาสูง ๆ นี้ ส่วนหนึ่งมาจากค่านิยมของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ เช่นเรียนเพื่อให้มีสถานภาพดีขึ้น และเพื่ออวดปริญญากัน อีกประการหนึ่งการเรียนสูงมาก ๆ ก็ไม่มีผลต่อการเข้าทำงานซึ่งโดยมากเพียงประกาศนียบัตรด้านวิชาชีพ หรือปริญญาตรีก็เพียงพอต่อการทำงานแล้ว ดังนั้นการเรียนสูง ๆ จึงถือเป็นคุณค่าเทียมไม่ใช่คุณค่าแท้ของการศึกษา ดังคำกล่าวว่า “การศึกษาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์เป็น

ภัยคุกคามคุณค่าของมนุษย์ จุดประสงค์ที่จริงของการศึกษาคือพัฒนาทักษะของชีวิตได้ถูกแทนที่ด้วยทัศนคติที่ว่า ‘การศึกษาเป็นบันไดสำหรับปีนขึ้นไปสู่การบรรลุสถานภาพทางสังคมที่สูงขึ้นแต่เป็นเพียงสถานภาพที่ผิวเผิน” (Parichart Suwanbubbha, 2005:111)

ดังนั้นจึงพบว่าเหตุผลด้านการศึกษาก็เกี่ยวข้องกับการบวชระยะสั้นมากพอสมควร เห็นได้จากตัวเลขค่าเฉลี่ยโดยรวมของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งในกรุงเทพฯและจังหวัดราชบุรีว่ามีค่าเฉลี่ยปานกลาง (2.64 และ 2.52 ตามลำดับ)

5.2.2 ประโยชน์ที่ได้รับจากการบวชระยะสั้น

การบวชระยะสั้นปัจจุบัน ไม่ว่าจะมีสาเหตุการบวชมาจากอะไรก็ตาม แต่สิ่งที่ควรนำมาพิจารณาด้วยในเรื่องนี้ก็คือ ประโยชน์ที่ได้รับจากการบวช กับความคุ้มค่าในการจัดงานบวช ในการพิจารณาประโยชน์จากการบวชนั้น จะต้องดูที่ประสบการณ์ที่ผู้บวชแต่ละท่านได้มีหรือได้กระทำในระหว่างที่บวช ซึ่งปรากฏว่า กิจวัตรที่พระสงฆ์ผู้บวชระยะสั้นในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่ปฏิบัติมากที่สุดเหมือนกัน ได้แก่ การออกบิณฑบาต รองลงมาเป็นทำวัตรเช้าและเย็น กิจวัตรที่ทำมากที่สุด 2 อย่างนี้ ไม่สอดคล้องกับประโยชน์ที่ผู้บวชคาดหวังมากที่สุดคือ คาดว่าจะได้รับประโยชน์ทางจิตใจจากการบวช ดังจะเห็นได้ว่า สิ่งที่สอดคล้องกับประโยชน์ทางจิตใจ ก็คือ การได้ฝึกสมถะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานกับพระอาจารย์ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากในการบวชระยะสั้น กลับเป็นประสบการณ์ที่ผู้บวชได้มีหรือกระทำที่จัดว่าน้อยเมื่อเทียบกับประสบการณ์ด้านอื่น (ดูตารางที่ 10)

ในด้านการศึกษาพระธรรมวินัยของผู้บวชระยะสั้นในทั้ง 2 แห่ง ไม่ต่างกันมาก โดยจัดอยู่ในระดับปานกลาง (กรุงเทพฯเฉลี่ย 3.46 ราชบุรี เฉลี่ย 3.36) ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาเป็นระบบ เพียงแต่มีการแนะนำจากพระในวัด โดยที่ในกรุงเทพฯ จะมีพระพี่เลี้ยงหรือพระอาจารย์บางรูปให้คำแนะนำสั่งสอน ส่วนในจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่เจ้าอาวาสแนะนำสั่งสอนด้วยตนเอง แต่เท่าที่ผู้วิจัยได้สอบถามความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับการบวชและความรู้พื้นฐานทั่วไปที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ปรากฏว่าผู้ตอบส่วนใหญ่ตอบไม่ถูกต้อง (ดูคำถามและผลที่ได้ในภาคผนวก ค)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ผู้ที่บวชระยะสั้นส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์ทางด้านจิตใจน้อยเพราะได้ปฏิบัติสมถะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเพื่ออบรมจิตใจ ไม่มากเท่าที่ควร และได้รับความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยและหลักปฏิบัติต่าง ๆ ในพระศาสนาน้อย เพราะไม่ได้ศึกษา

และปฏิบัติอย่างจริงจัง

ครั้นย้อนกลับไปดูค่าใช้จ่ายจากการจัดงานบวชพบว่า งานบวชในกรุงเทพมหานครมีค่าใช้จ่ายใน 2 อันดับแรก คือ ระหว่าง 10,000 – 30,000 บาท (ร้อยละ 27.8) และ ระหว่าง 30,000 ถึง 60,000 บาท (ร้อยละ 23.9) ส่วนงานบวชที่จัดในจังหวัดราชบุรีมีค่าใช้ส่วนใหญ่ 2 อันดับแรก คือ ระหว่าง 10,000 – 30,000 บาท (ร้อยละ 25.8) และ 100,000 บาทขึ้นไป(ร้อยละ 25.0)

จะเห็นว่างานบวชพระนี้มีค่าใช้จ่ายมาก ตั้งแต่หลักหมื่น หลาย ๆหมื่น จนถึงหนึ่งแสนบาทขึ้นไป ซึ่งถ้าผู้บวชอยู่เป็นพระได้นานอย่างน้อย 1พรรษาและได้ศึกษาเล่าเรียน ได้ปฏิบัติธรรมก็คงได้ผลคุ้มกับค่าใช้จ่าย แต่จากผลการศึกษาที่ปรากฏว่า พระสงฆ์ที่บวชส่วนใหญ่บวชเพียง 15 วัน และไม่มีการศึกษาหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทั้งไม่ได้ปฏิบัติธรรมเท่าที่ควรจะเป็น ดังนั้นจึงเห็นว่า การบวชระยะสั้นน่าจะไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายในการจัดงานบวช ยิ่งกว่านั้นผู้ที่จัดงานบวชที่ลงทุนมาก ส่วนใหญ่หวังว่าจะมีรายได้จากการเลี้ยงโต๊ะจีน แต่เท่าที่พบมีน้อยรายที่จะได้กำไรจากการลงทุนจัดงาน ในทางตรงกันข้ามส่วนใหญ่ได้รายได้เพียงแค่เสมอตัว และมีหลายรายที่ต้องเป็นหนี้มากมายจากการจัดงาน จึงเป็นอันว่า บุญก็ได้ไม่คุ้มกลับยังต้องเป็นหนี้เสียอีก

5.2.3 ข้อจำกัดในการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ไม่เคยมีผู้ทำไว้ในแนวเดียวกัน การค้นคว้าเอกสารส่วนใหญ่จึงได้จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิได้แก่พระไตรปิฎก ส่วนข้อมูลที่ต้องการใช้ประกอบการศึกษาสภาพพระสงฆ์ศาสนทายาทในปัจจุบัน มีเอกสารที่เกี่ยวข้องที่มีผู้เขียนไว้น้อยมาก

ส่วนปัญหาในการศึกษาภาคสนาม คือจำนวนผู้บวชระยะสั้นและระยะเวลาที่บวชไม่มีความแน่นอน แม้แต่เจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ก็ยังไม่ทราบว่าจะมีผู้เข้ามาบวชเมื่อใด และเมื่อบวชแล้วจะอยู่นานกี่วัน จนกว่าผู้บวชจะเข้ามาติดต่อกับทางวัด ดังนั้นการกำหนดวัดที่จะเข้าไปศึกษาจึงพิจารณาจากความสำคัญของวัด ขนาดและที่ตั้งของวัด เจ้าอาวาสจะคาดการณ์ให้ว่าในช่วงเวลานั้น ๆ จะมีผู้บวชจำนวนเท่าใด แต่ในเวลาที่แจกแบบสอบถามกลับพบว่าบางวัด มีจำนวนผู้บวชน้อยมาก ซึ่งผิดจากการคาดการณ์ของเจ้าอาวาส โดยบางวัดแม้จะเป็นวัดที่มีความสำคัญและเป็นศูนย์กลางของท้องถิ่น เช่นเป็นวัดเจ้าคณะตำบลหรือเจ้าคณะอำเภอ แต่กลับมีพระบวชน้อยมากหรือไม่มีเลย ต้องแก้ปัญหาด้วยการนำแบบสอบถามที่เหลือไปให้วัดอื่นในละแวกเดียวกันที่เวลานั้นมีพระบวชใหม่อยู่มาก จึงทำให้บางพื้นที่ต้องเพิ่มจำนวนวัดเข้ามาในภายหลัง

ข้อจำกัดอีกอย่างหนึ่งคือ เรื่องข้อมูลจากแบบสอบถามบางอย่างไม่มีความชัดเจนเพียงพอ เช่น พระอาจารย์ที่แนะนำสั่งสอน คำตอบจากแบบสอบถาม ทำให้ทราบว่า มีพระอาจารย์รูปใดรูปหนึ่ง หรือพระพี่เลี้ยง หรือเจ้าอาวาส เป็นผู้แนะนำสั่งสอน แต่ก็ไม่ทราบชัดเจนว่า สอนมากน้อยแค่ไหน สอนอย่างไร เป็นต้น แต่จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสที่เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง ก็พอจะได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาอบรมพระที่บวชระยะสั้นชัดขึ้น

นอกจากนี้ข้อมูลด้านประสบการณ์ที่ได้รับระหว่างที่บวช มีตัวแปรอื่นที่ควบคุมไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่นการปกครองของเจ้าอาวาส เนื่องจากเจ้าอาวาสที่เคร่งครัด หรือค่อนข้างดุ ก็จะมีกฎเกณฑ์ที่บังคับควบคุมให้พระบวชใหม่ต้องปฏิบัติตามด้วยความเกรง พระบวชใหม่ก็จะได้ประสบการณ์จากการบวชมากกว่าพระที่บวชอยู่ในวัดอื่น ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลด้านนี้จึงมีข้อจำกัดพอสมควร

อย่างไรก็ตามข้อมูลจากแบบสอบถามทั้งหมดและผลจากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการทั้งหลาย ก็ทำให้ทราบปัญหา รวมทั้งแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาที่จะก่อให้เกิดวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาท หลายประการ ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลแนวทางแก้ปัญหาทั้งหมดมาเป็นข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

5.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ได้ค้นพบความรู้ใหม่เกี่ยวกับศาสนทายาทที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการและสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ศาสนทายาทได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นข้อเสนอแนะขอนำเสนอดังต่อไปนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการศึกษาไปใช้

1.) วัดต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน ควรประสานความร่วมมือกันในการกำหนดให้ผู้ที่จะบวชพระได้บวชในเวลาใกล้เคียงกัน แล้วให้แต่ละวัดหมุนเวียนกันเป็นผู้จัดการอบรมพระบวชใหม่อย่างเป็นระบบในช่วงสั้น ๆ

2.) วัดที่เป็นวัดใหญ่หรือเป็นศูนย์กลางชุมชนในถิ่นนั้น ๆ ควรกำหนดระยะเวลาบวชไว้อย่างน้อย 15 วัน เพื่อจะได้จัดทำหลักสูตรด้านการศึกษาและการปฏิบัติสำหรับพระบวชใหม่อย่างพอเหมาะกับช่วงเวลา ส่วนผู้ที่ไม่สามารถบวชอยู่ได้ถึง 15 วัน ก็อาจให้ไปบวชวัดอื่นที่จัดสำรองไว้

3.) ควรนำหลักสูตรศาสนศึกษาสำหรับผู้บวชระยะสั้นปี พ.ศ. 2542 ที่จัดทำโดยกองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา ซึ่งเป็นหลักสูตรสำหรับพระบวช 1 เดือนมาปรับเปลี่ยนให้เหลือเนื้อหาเท่าที่จำเป็นสำหรับผู้บวชระยะ 10 - 15 วันที่มีมากในปัจจุบัน

4.) ควรให้มีการอบรมพระอาจารย์ที่จะเป็นผู้สอนในหลักสูตรสำหรับพระที่บวชระสั้นทั่วประเทศอย่างมีคุณภาพ

5.) ควรให้พระอุปัชฌาย์ที่อยู่ต่างวัด ไปเยี่ยมเยียนสัทธิวิหาริกที่ตนบวชซึ่งได้แยกย้ายกันไปอยู่วัดตามต่าง ๆ ตามแต่เวลาและโอกาสจะอำนวย เพื่อจะได้ทราบความความเป็นอยู่และอาจได้ทราบความคิดเห็นและข้อมูลต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการในเรื่องนี้ต่อไป

6.) มหาเถรสมาคมควรเป็นผู้ออกคำสั่งให้คณะสงฆ์ดำเนินการในข้อ 1 – 4 โดยจัดสรรงบประมาณให้อย่างเพียงพอ ทั้งมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวิจัยการบวชขณะอายุมากเพื่อจะได้ทราบจำนวน จุดมุ่งหมายในการบวช และบทบาทหน้าที่เป็นต้นของท่านเหล่านั้น ซึ่งอาจได้ใช้ข้อมูลให้เป็นประโยชน์แก่สถาบันพระพุทธศาสนา เนื่องจากท่านเหล่านี้มักบวชระยะยาว และมีความเป็นไปได้ในการทำหน้าที่ ‘ศาสนทายาท’

แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี

พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนาค 4536031 SHCR / M

ศศ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ปาริชาด สุวรรณบุบผา, Ph.d., สุมนา ตังคณะสิงห์, อ.บ. (เกียรตินิยม)Maîtrise de Sociologie,Doctorat du 3 ème Cycle en Sociologie., ศรินทิพย์ สถีรศิลปิน, อ.ม.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โลกเราทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงภายในสังคมโลกที่ได้ปรากฏขึ้นในปัจจุบัน ที่กล่าวกันว่าเป็นโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้ทุกภาคส่วนในสังคมโลกมีการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันคือเน้นที่การพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าการพัฒนาด้านอื่น ๆ แต่ได้ละเลยการพัฒนาทางด้านจิตใจของบุคคล

ในส่วนของประเทศไทย การพัฒนาประเทศให้เจริญตามนานาอารยประเทศในช่วงที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน แม้หลายฝ่ายยอมรับว่ามีผลทำให้ประเทศไทยเจริญขึ้นในหลายด้าน โดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานด้านต่างๆ และดูเหมือนวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่จะดีขึ้น แต่การพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคมของภาครัฐบาล โดยมุ่งพัฒนาที่เน้นเพียงด้านเศรษฐกิจ จึงทำให้เกิดการแข่งขันชิงกันทำมาหากินมากยิ่งขึ้น เกิดการเอารัดเอาเปรียบกัน ประชาชนจำเป็นต้องใช้ชีวิตอยู่กับงานมากขึ้น คุณลักษณะด้านการเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารีลดน้อยลง เกิดลัทธิบริโภคนิยม ถือเอาเงินและความมั่งมีเป็นเครื่องวัดความสำเร็จของชีวิต การอพยพของประชากรจากชนบทเข้าสู่เมืองทำให้สังคมชนบทล่มสลาย ประชาชนในสังคมต้องพบกับปัญหารอบด้านจนมีเวลาที่จะสนใจหรือศึกษาเรื่องศาสนาน้อยลงกว่าเดิมมาก จะสนใจก็เฉพาะเมื่อมีเหตุจำเป็นเท่านั้น การปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ถูกต้องก็น้อยลงไป (คณะกรรมาธิการ การศึกษาและวัฒนธรรม วุฒิสภา ,2540: 14) สถาบันพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย ก็ได้รับผลพวงจากความเจริญทางด้านวัตถุในยุคโลกาภิวัตน์นี้ด้วย ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งรวมทั้งทำให้ค่านิยมการบวช

ของพุทธศาสนิกชนชาวไทยส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปด้วย คนไทยนิยมการบวชเรียนหรือบรรพชาอุปสมบทน้อยลง สัดส่วนของจำนวนพระภิกษุและสามเณร กับจำนวนพลเมืองต่ำมาก ส่วนที่เห็นว่ามีการบรรพชาอุปสมบทกัน ก็ทำตามประเพณีเสียส่วนมาก

ผู้ที่บวชตามประเพณีในปัจจุบันมีการบวชในระยะสั้นมากเช่น 7 วัน 15 วัน เมื่อเป็นอย่างนี้พระสงฆ์และสามเณรซึ่งถือว่าเป็นทายาทผู้สืบอายุพระพุทธศาสนา หรือ ศาสนทายาท จึงมีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ อันเนื่องจากสาเหตุที่มีการบวชน้อยลง หรือบวชเพียงระยะสั้นโดยไม่จำพรรษาแล้วสึกออกมา นอกจากนี้ผู้ที่บวชระยะสั้นส่วนใหญ่บวชเข้ามาแล้วไม่ได้ศึกษาหลักพระธรรมวินัยและไม่ได้ปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง อาจเนื่องจากมีเวลาบวชน้อยเกินไปหรือไม่ได้การเอาใจใส่จากเจ้าอาวาสหรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ทำให้การบวชเป็นพระไม่มีคุณภาพ

สภาพของการบวชในระยะสั้นที่นิยมกันมากจนอาจเรียกได้ว่าเป็น “ค่านิยมการบวชระยะสั้น” ในปัจจุบันนี้ สถาบันพระพุทธศาสนาคงไม่อาจตั้งความหวังในเรื่องความเป็นศาสนทายาทจากพระสงฆ์ที่บวชเข้ามาเพียงไม่นานวันและไม่ได้ศึกษาและปฏิบัติตามสมควร และคงจะต้องยอมรับว่าการบวชระยะสั้นเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเกิดวิกฤตทางด้านผู้ที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนา หรือศาสนทายาท ที่ผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายจะต้องทำความเข้าใจ และประยุกต์ใช้แนวทางที่เหมาะสม ในการทำให้การบวชระยะสั้นของชาวไทยในปัจจุบันนี้ไม่สูญเปล่าด้วยการถูกปล่อยปละละเลยดังเช่นที่ผ่านมา

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นว่าควรศึกษาในเรื่องการบวชของคนไทยในปัจจุบันว่า การที่มีผู้บวชระยะสั้นกันมากนั้น จะมีผลเป็นอย่างไรทั้งต่อผู้บวชเอง และต่อสถาบันศาสนาในด้านที่เกี่ยวกับศาสนทายาท โดยจะศึกษาถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับการบวชระยะสั้น จุดมุ่งหมายของการบวช ประสบการณ์ในระหว่างที่บวชเป็นต้น รวมทั้งจะได้ศึกษาทัศนะของพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในทางวิชาการ และต่อสถาบันพระพุทธศาสนาต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา

1.2.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์สาเหตุและปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ศาสนทายาทในปัจจุบัน

1.2.3 เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้บวชรวมทั้งความคิดเห็นของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการต่อกรณีการบวชระยะสั้น

3. ขอบเขตของการวิจัย

ส่วนที่ 1 ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทตามประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และศึกษาสถานภาพของพระสงฆ์ศาสนทายาทในประเทศไทยในปัจจุบัน จากพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์ทางศาสนาอื่นๆ รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 2 ศึกษาภาคสนาม เฉพาะพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นนอกพรรษา ในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดราชบุรี โดยศึกษาความคิดเห็นต่อการบวชระยะสั้น เกี่ยวกับสาเหตุของการบวชระยะสั้น ความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนาของผู้บวช จุดมุ่งหมายในการบวช ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการบวชและประสบการณ์ระหว่างที่บวช ของผู้บวชแต่ละรูป ส่วนการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการผู้ทรง คุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา จะสัมภาษณ์เฉพาะเจ้าอาวาสของวัดที่ได้แจกแบบสอบถามแก่พระที่บวชระยะสั้น และสัมภาษณ์พระสงฆ์นักวิชาการเฉพาะที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ ในส่วนที่ 1 การศึกษาเอกสาร ส่วนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม เพื่อศึกษาเชิงสำรวจในพระสงฆ์ที่บวชระยะสั้น ทั้งจะได้มีการสัมภาษณ์ เจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดของการดำเนินงานทั้ง 2 ส่วนมีดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นขั้นตอนแรกของการวิจัยโดยเป็นการค้นคว้าหนังสือและเอกสารต่าง ๆ จากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary source) คือ คัมภีร์ทางศาสนา อรรถกถาชั้นรองลงมา และแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ วิทยานิพนธ์ ตำรา วารสาร หนังสือพิมพ์ เว็บไซต์ และเอกสารอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหัวข้อการวิจัยครั้งนี้

2. การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นขั้นตอนหลังจากที่ได้ศึกษาวิจัยเอกสารแล้ว ต่อจากนั้นจึงได้กำหนดตัวแปรต่าง ๆ เพื่อใช้ในการตั้งคำถาม หลังจากนั้นได้กำหนดวิธีการในการศึกษาภาคสนามที่จะต้องใช้ร่วมกันในงานวิจัยนี้ ได้แก่

ก. การสำรวจเบื้องต้น (Primary Survey)

ข. การสัมภาษณ์ (Interview)

ค. การออกแบบสอบถาม (Questionnaire)

4.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ก.ประชากร ได้แก่ พระภิกษุที่บวชระยะสั้นนอกพรรษา ในปีพ.ศ. 2548 ที่อาศัยอยู่ในวัด ในพื้นที่ 2 แห่ง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ประมาณ 8,000 รูป และจังหวัดราชบุรี ประมาณ 3,500-4,000 รูป

ข. กลุ่มตัวอย่างได้แก่พระภิกษุผู้บวชระยะสั้นเฉพาะที่บวชในช่วงเวลา 2 เดือน ตั้งแต่กลางเดือนเมษายน จนถึงกลางเดือนมิถุนายน 2548 และอยู่ในวัดที่ได้เลือกไว้ ได้แก่ในกรุงเทพมหานคร 30 วัด และในจังหวัดราชบุรี 20 วัด

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก. แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองโดยศึกษาจากงานวิจัยภาคเอกสาร (Documentary Research) เพื่อเป็นพื้นฐานในการกำหนดข้อคำถามในแบบสอบถาม ประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของพระภิกษุ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสาเหตุของการบวชระยะสั้น ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาของผู้บวช จุดมุ่งหมายของการบวช ระยะเวลาที่ปรารถนาจะบวช ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการบวชและประสบการณ์ระหว่างที่บวช ของพระภิกษุแต่ละรูป

ข. แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยกำหนดแนวคำถามเพื่อการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Interview schedule)

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม

ผู้วิจัยนำมาแจกแจงความถี่ (Frequency) วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ (Percentage) สำหรับข้อมูลสถานภาพทั่วไป ใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) กับข้อมูลจากแบบสอบถามด้านความคิดเห็น

5. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้ความหมายที่ชัดเจนตรงกัน ผู้วิจัยจึงจำกัดความศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

แนวโน้ม หมายถึง แนวทางที่น่าจะเป็นไปทางใดทางหนึ่ง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 599)

วิกฤตหมายถึงอยู่ในขั้นล่อแหลมต่ออันตราย, อยู่ในขั้นหัวเลี้ยวหัวต่อ (ราชบัณฑิตย-สถาน, 2546: 1070)

ศาสนทายาท มาจากศัพท์ 2 คำคือ คำว่า ศาสนา กับคำว่า ทายาท ซึ่งแปลว่า ผู้สืบสันดาน หรือสืบสกุล โดยปริยายหมายถึงผู้รับ หรือผู้อยู่ในฐานะที่จะรับตำแหน่งหน้าที่ต่อจากบุคคลอื่น (ราชบัณฑิตยสถาน,2546: 525) แต่ในที่นี้หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ผู้ที่ศึกษาพุทธธรรม แล้วสามารถทรงจำ นำไปปฏิบัติจนเห็นผลด้วยตนเอง และสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตามได้ ที่เรียกว่า “สืบอายุพระศาสนา”

แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาท ในที่นี้หมายถึง มีความเป็นไปได้ที่สถาบันพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในประเทศไทยจะเกิดสภาวะขาดแคลนพระภิกษุสงฆ์ศาสนทายาทที่สามารถทำหน้าที่สืบต่อพระพุทธศาสนาได้อย่างมีคุณภาพ ในอนาคตอันไม่ไกลนี้

การบวชระยะสั้น หมายถึงการบวชเป็นพระภิกษุนอกพรรษาในช่วงเวลาสั้น คือ ตั้งใจบวชเพียง 5 วัน 7 วัน หรือ 15 วันเป็นต้น แต่ไม่ถึง 3 เดือน

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ได้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา

1.6.2 ได้ทราบความคิดเห็นของผู้บวชรวมทั้งความคิดเห็นของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์นักวิชาการต่อกรณีการบวชระยะสั้น

1.6.3 ได้ทราบแนวทางในการป้องกันและแก้ไขวิกฤตศาสนทายาทที่จะเกิดขึ้น

1.6.4 ผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้นำผลการศึกษาครั้งนี้ไปใช้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยต่อไป

7. บทสรุป

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาโดยได้ทำการศึกษาเอกสารทั้งใน พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถาและคัมภีร์ทางศาสนาอื่น ๆ รวมทั้งศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในปัจจุบันที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ

7.1 ผลการวิจัยภาคเอกสาร

ในพระไตรปิฎกไม่มีหลักฐานว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสคำว่า “ศาสนทายาท” นี้ไว้ แต่พบคำว่า “ธรรมทายาท” ในพระสูตรต่าง ๆ ซึ่ง ความหมายของคำนี้ที่พบในแต่ละพระสูตร สามารถ

วิเคราะห์ได้เป็น 3 ประการ ได้แก่

1. หมายถึงผู้ที่มีความเป็นอยู่ตามอย่างพระศาสดา ผู้ศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมเพื่อละกิเลสทั้งปวง เพื่อการบรรลุธรรมตามลำดับจนเข้าถึงความดับทุกข์ได้ ตามปฏิปทาของพระศาสดา

2. หมายถึงผู้บรรลุธรรม และประกาศธรรมของพระศาสดา

3. หมายถึง ผู้รับภาระสืบทอดความเป็นทายาทของพระศาสดา

อย่างไรก็ตาม แนวคิดเกี่ยวกับ “ศาสนทายาท” ได้เริ่มปรากฏให้เห็นใน มหาปรินิพพานสูตร ที่พระพุทธเจ้าตรัสคุณสมบัติของพุทธบริษัททั้ง 4 ในอันที่จะธำรงรักษาสถาบันพระพุทธศาสนาไว้ได้

ส่วนในอรรถกถาปรากฏ คำว่า “ศาสนทายาท” 2 แห่ง คือ ในอรรถกถาพระสูตรทีฆนิกาย มหาวรรค ซึ่งมีความหมายถึง การสืบทอดภาระหน้าที่ต่อจากพระศาสดา และในอรรถกถาวินัย ชื่อ สมันตปาสาทิกา พบคำว่า “ศาสนทายาท” ที่เป็นปัญหาให้ต้องตีความ จากการพิจารณาสามารถให้ความหมายคำนี้ได้ 2 ประการ คือ หากถือเอาตามเนื้อความที่ปรากฏ มีความหมายว่า ผู้อุปถัมภ์ หรือสนับสนุนการสืบทอดศาสนา (อนุญาตให้บุตรบวช) แต่หากตีความตามบริบทของคำนี้จะมีความหมายว่า ผู้บวชเรียนเพื่อสืบทอดหรือสืบอายุพระศาสนา

คำว่า “ศาสนทายาท” ในอรรถกถากับ คำว่า “ธรรมทายาท” ในธรรมทายาทสูตรที่หมายถึงผู้ที่ ดำเนินชีวิตตามปฏิปทาของพระศาสดามีการศึกษา การปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส ซึ่งนำไปสู่การบรรลุธรรม มีความสอดคล้องกัน เพราะผู้ที่เป็นศาสนทายาทก็จะต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้ในตน กล่าวคือผู้ที่เป็นศาสนทายาทก็จะต้องเป็นธรรมทายาทด้วย จึงจะมีคุณสมบัติที่จะธำรงรักษาและสืบพระศาสนาได้ สมกับที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมหาปรินิพพานสูตร

ส่วนความหมายของ “ศาสนทายาท” ตามที่ใช้กันในปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ส่วนใหญ่อ้างถึงคำว่า “ศาสนทายาท” ที่ปรากฏใน อรรถกถาสมันตปาสาทิกา โดยนัยของ การบวชเรียนเพื่อสืบอายุพระศาสนา แต่นักการศาสนาบางท่านใช้คำนี้ หมายถึง พุทธบริษัททั้ง 4 ที่มีคุณลักษณะของการสืบอายุพระศาสนาได้ เช่นการศึกษา การเผยแผ่ และการปกป้องหลักการของพระพุทธศาสนา ในมหาปรินิพพานสูตร

จากข้อค้นพบเหล่านี้จึงสรุปความหมายของคำว่า “ศาสนทายาท” อย่างกว้าง ๆ ได้ว่า ศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาหมายถึงพุทธบริษัททั้ง 4 ที่ประกอบด้วยฝ่ายนักบวช หรือบรรพชิต และฝ่ายฆราวาส ที่มีหน้าที่ร่วมกันในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา โดยฝ่ายบรรพชิตโดยเฉพาะพระสงฆ์มีบทบาทหลักในการศึกษาพระธรรมวินัยและสั่งสอนสืบต่อไป ส่วนฝ่ายฆราวาสมีบทบาทหลักในการอุปถัมภ์การสืบทอดพระศาสนา ทั้งบรรพชิตและฆราวาสควรจะมีคุณสมบัติ คือมีความรู้

ความเข้าใจหลักศาสนา มีการปฏิบัติตามหลักศาสนา ดำเนินตามปฏิปทาของพระศาสดา และมีความสามารถที่จะปกป้องหลักการของพระพุทธศาสนาจากภัยภายนอกได้

การเกิดขึ้นของพุทธบริษัททั้ง 4 ในฐานะที่เป็นศาสนทายาทนั้น ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า อุบาสิกาบริษัทเกิดขึ้นก่อน ตามด้วย อุบาสกบริษัท ภิกษุสงฆ์ สามเณร และภิกษุณีสงฆ์

การสร้างทายาทของพระพุทธเจ้าในชั้นแรกทรงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นผู้สืบทอดธรรมของพระองค์ด้วยการให้กุลบุตรผู้มีศรัทธาได้บวชประพฤติพรหมจรรย์ในพระศาสนา (เป็นธรรมทายาท) ต่อมาเพื่อพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นสถาบันทางศาสนาที่สำคัญในชมพูทวีป พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงไม่เพียงเป็นผู้สืบทอดธรรมของพระศาสดาเพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องทำหน้าที่ช่วยพระศาสดาเผยแผ่พระศาสนา และบางครั้งยังต้องปกป้องพระศาสนาทั้งจากภัยภายในและภัยภายนอกด้วย

ความจำเป็นประการสำคัญที่พระพุทธศาสนาต้องมีศาสนทายาทเนื่องจากพระพุทธเจ้ามิได้มอบหมายตัวบุคคลเป็นทายาทในฐานะตัวแทนของพระองค์แต่ทรงให้ “พระธรรมวินัย หรือศาสนา” เป็น “ศาสดา” ของเหล่าสาวกสาวิกาทั้งหลายต่อไป ดังนั้น สาวกสาวิกาทั้งหลาย หรือที่เรียกว่า พุทธบริษัท 4 จึงต้องมีหน้าที่ร่วมกันที่จะธำรงรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา

ศาสนทายาทที่ประกอบด้วยพุทธบริษัททั้ง 4 นี้ ฝ่ายที่ทำหน้าที่ศาสนทายาทได้อย่างชัดเจนและแข็งขันคือฝ่ายภิกษุสงฆ์ เพราะได้มีบทบาทสำคัญในการช่วยประกาศพระศาสนาและธำรงรักษาพระศาสนา ทั้งในยามที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์และภายหลังที่พระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว เช่นการช่วยกันทำสังคายนาเพื่อธำรงรักษาพระธรรมวินัยซึ่งเป็นตัวแทนพระศาสดาและถือเป็นตัวพระศาสนา และด้วยการเล่าเรียน สั่งสอนสืบทอดพระศาสนาต่อมาจนถึงปัจจุบัน พระภิกษุสงฆ์ในฐานะที่เป็นศาสนทายาทของพระพุทธศาสนานั้น มีภาระหน้าที่ต่อพระพุทธศาสนาโดยสรุปดังต่อไปนี้

1. หน้าที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย
2. หน้าที่ประกาศเผยแผ่ศาสนา
3. หน้าที่สั่งสอนศิษย์
4. หน้าที่ในการธำรงรักษาพระศาสนา

การสร้างศาสนทายาทด้วยการให้กุลบุตรผู้มีศรัทธาเข้ามาบวชเรียนพระธรรมวินัยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้สถาบันพระพุทธศาสนา ได้สามารถดำรงอยู่และแผ่ขยายออกนอกชมพูทวีป ทั้งยังคงเจริญรุ่งเรืองอยู่ในหลายประเทศจนมาถึงปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะในประเทศไทยที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก จนเรียกได้ว่าเป็นประเทศแห่งพระพุทธศาสนา เพราะมี

พระสงฆ์บวชเรียนและทำหน้าที่ศาสนทายาทอย่างไม่ขาดสาย

แต่ในปัจจุบันนี้พบว่า ผู้ที่บวชพระส่วนใหญ่อยู่เป็นพระในระยะสั้นมาก เมื่อบวชเข้ามาแล้วไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างที่ควรจะเป็น จึงทำให้คุณค่าของการบวชลดลงเหลือเพียง “บวชเพื่อรักษาประเพณีไทย” แต่ไม่ได้บวชเพื่อชำระจิตใจ เพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม และเพื่อทำหน้าที่ในการสืบอายุพระพุทธศาสนา

จึงพบว่าในปัจจุบันนี้สถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยกำลังประสบปัญหาขาดแคลนพระสงฆ์ศาสนทายาทที่จะสืบอายุพระศาสนาด้วยการบวชเรียนและสั่งสอนศาสนาดังเช่นที่ผ่านมา และมีแนวโน้มที่จะเกิดวิกฤตศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาขึ้นได้ โดยมีสาเหตุมาจากการที่พระสงฆ์ศาสนทายาทลดลงทั้งด้านจำนวนและคุณภาพดังที่กล่าวมา

7.2 ผลการศึกษาภาคสนาม

7.2.1 สถานภาพทั่วไปของผู้บวชระยะสั้น

โดยสรุปผู้บวชส่วนใหญ่อายุ 20-25 ปี ผู้บวชในกรุงเทพฯจบการศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นส่วนมาก ส่วนผู้บวชในจังหวัดราชบุรีจบการศึกษาระดับมัธยมต้นและมัธยมปลายเป็นส่วนมาก ผู้บวชในทั้ง 2 แห่ง มีอาชีพเป็นพนักงานในภาคเอกชนมากที่สุด ที่เหลือยังเป็นนักศึกษาและส่วนหนึ่งยังไม่ได้ทำงาน นอกจากนี้ผู้บวชในจังหวัดราชบุรีส่วนหนึ่งเป็นเกษตรกร

ผู้บวชในทั้ง 2 แห่งที่ต้องลาบวช ลางานมาบวชได้ประมาณ 15 วัน โดยมากบวชในระยะเวลา 11-15 วัน ระหว่างที่บวชนั้นผู้ที่อยู่ในวัดในกรุงเทพฯส่วนมากได้รับการแนะนำสั่งสอนโดยพระอาจารย์รูปใดรูปหนึ่ง ส่วนผู้ที่บวชอยู่ในจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่เจ้าอาวาสแนะนำสั่งสอนเอง ผู้บวชส่วนใหญ่มีความรู้พื้นฐานทางพระพุทธศาสนามาจากสถานศึกษา และมีบิดามารดาที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก ในการบวชส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายประมาณ 30,000 บาท

7.2.2 ความคิดเห็นด้านต่าง ๆ ของผู้บวชระยะสั้น

การบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ที่บวชในกรุงเทพมหานครและพระสงฆ์ที่บวชในจังหวัดราชบุรีไม่มีความแตกต่างกัน ในด้านต่าง ๆ เหล่านี้

1) ด้านสาเหตุของการบวชระยะสั้น โดยที่ผู้บวชระยะสั้นในทั้ง 2 แห่ง บวชเนื่องจากความตั้งใจหาโอกาสทำจิตใจให้สงบชั่วคราว และบวชตามประเพณีไทย ส่วนสาเหตุการบวชระยะสั้นรองลงมาได้แก่ เพราะไม่สามารถลางานมาบวชได้นาน เพราะต้องรีบสึกไปหางานทำ และการที่ต้องสึกออกไปศึกษาต่อ

2) ด้านความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนา ผู้บวชระยะสั้นทั้ง 2 แห่ง มีความเชื่อและค่านิยมทางพระพุทธศาสนา ในระดับต่าง ๆ ดังนี้

ก.ความเชื่อระดับมากที่สุด คือ ความเชื่อว่าการบวชทำให้พ่อแม่และตนเองได้บุญ

ข.ความเชื่อในระดับมาก ได้แก่ เชื่อว่าการบวชจะช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนาได้ เชื่อว่าคุณค่าของการบวชพระไม่ได้ขึ้นกับระยะเวลาที่บวชแต่อยู่ที่การปฏิบัติ เชื่อว่าการบวชพระเป็นความดีงาม เชื่อว่าบุญได้เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่แรกที่ได้ห่มผ้ากาสาวพัสตร์ และเชื่อว่าสังคมไทยยุคนี้ยังยกย่องผู้ที่ผ่านการบวชเรียน

ค.ความเชื่อในระดับปานกลาง คือ ความเชื่อเกี่ยวกับคุณสมบัติของพระสงฆ์ ได้แก่ เชื่อว่าพระสงฆ์ในปัจจุบันปฏิบัติสมควรแก่การเคารพกราบไหว้ เชื่อว่าเป็นเนื้อนาบุญที่เหมาะกับการทำบุญ เป็นผู้ปฏิบัติดีและปฏิบัติตรงตามคำสอนของพระ พุทธเจ้า

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อระดับนี้อีกข้อหนึ่งได้แก่ ความเชื่อว่าในปัจจุบันนี้ทรัพย์สินและยศศักดิ์มีค่ามากกว่าคุณธรรมความดี

3) ด้านจุดมุ่งหมายของการบวช ผู้ที่บวชระยะสั้นทั้งในกรุงเทพฯ และในจังหวัดราชบุรี ต้องการบวชเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ความต้องการปฏิบัติธรรมเพื่ออบรมจิตใจ

4) ด้านประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการบวช ผู้ที่บวชระยะสั้นทั้ง 2 แห่ง มีความคาดหวังประโยชน์จากการบวชในระดับมาก ได้แก่ คาดว่าจะได้รับประโยชน์ทางจิตใจจากการบวช คาดว่าเมื่อบวชแล้วจะมีผู้แนะนำให้ความรู้และอบรมให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คาดว่าจะได้รับบุญกุศลจากการบวชอย่างเต็มที่ คาดว่าจะสามารถนับถือตนเองได้ทั้งขณะที่บวชและสึกออกไปแล้ว และคาดว่าเมื่อบวชแล้วจะมีอาจารย์สอนให้ปฏิบัติกรรมฐานหรือฝึกสมาธิ

5) ด้านประสบการณ์ในระหว่างที่บวช ผู้บวชระยะสั้นอยู่ในกรุงเทพมหานคร และในจังหวัดราชบุรี ได้รับประสบการณ์จากการบวชในระดับที่มาก และไม่มีความแตกต่างกัน โดยพบว่าประสบการณ์ที่ได้รับในระดับมาก ได้แก่ การได้ออกเดินบิณฑบาตอย่างสม่ำเสมอ การได้ทำวัตรสวดมนต์เช้าเย็น การสำรวมกิริยาอาการต่าง ๆ และได้ช่วยทำความสะอาดและพัฒนาวัด

ส่วนการได้ศึกษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติสมถะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน มีในระดับปานกลาง

8. ข้อค้นพบ

ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จนได้ข้อสรุปของคำว่า “ศาสนทายาท” ซึ่งจะทำให้การใช้คำว่า “ศาสนทายาท” มีความชัดเจนขึ้น ทั้งได้

พบว่า การทำหน้าที่สืบต่อพระศาสนา หรือทำหน้าที่ของศาสนทายาทในทางตรง ก็คือการบวชเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และสอนผู้อื่นต่อไป

นอกจากนี้ยังได้พบแนวโน้มที่จะเกิดวิกฤตศาสนทายาทในสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเนื่องจากการบวชระยะสั้นในปัจจุบัน เพราะผู้บวชต้องการบวชเพียงหาโอกาสสงบใจชั่วคราวและบวชตามประเพณีเป็นต้น และมุ่งบวชเพียงเพื่อตอบแทนคุณของบุพพการี ส่วนใหญ่จึงบวชประมาณ 15 วันเท่านั้น ผู้เข้ามาบวชจึงได้แต่ทำกิจวัตรบางอย่าง โดยส่วนมากได้บิณฑบาต ทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็น และช่วยพัฒนาวัด ส่วนการศึกษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติธรรม มีในระดับปานกลาง

9. ข้อเสนอแนะ

ในกรณีของผู้ที่ไม่ได้ลางานหรือลาราชการมาบวช และพ่อแม่ของพระรูปนั้นเต็มใจให้อยู่เป็นพระต่อ ต้องพยายามยืดเวลาให้ผู้บวชอยู่นานขึ้น แนวทางนี้อาจทำได้ 2 วิธี

1. ให้ทางวัดจัดการศึกษาอบรมให้ดีเพื่อให้เป็นสิ่งดึงดูดพระให้อยู่ต่อได้

2. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์หรือเจ้าอาวาสตลอดจนพระที่มีพรรษามากในวัดกับพระบวชใหม่เพื่อทำให้พระบวชใหม่ไม่รู้สึกอ้างว้างหรือเหงา

ส่วนในกรณีที่ไม่สามารถยืดเวลาของผู้บวชให้นานขึ้นได้ เนื่องจากผู้บวชมีเวลาบวชที่จำกัดจริง ๆ อาจมีวิธีจัดการดังนี้

3.การจัดบวชพร้อมกันเป็นรุ่น ซึ่งมีการกำหนดระยะเวลาอยู่เป็นพระไว้อย่างชัดเจน

4.การจัดให้มีการศึกษาและอบรมอย่างมีคุณภาพและทำเป็นระบบ เช่น มีการจัดระบบหมุนเวียนสถานที่ให้การศึกษาอบรม

5. การสร้างบุคคลากรที่มีคุณภาพสำหรับการฝึกอบรมพระที่บวชระยะสั้นเป็นพิเศษ มีการจัดทำสูตรสำหรับผู้บวชระยะสั้น ที่สามารถนำไปประยุกต์ให้เหมาะกับการสอนผู้บวชในระยะเวลาที่ต่างกันได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

วิธีที่จะแก้ไขวิกฤตศาสนทายาทอีกอย่างหนึ่งได้แก่การสร้างศาสนทายาทจากพระที่บวชอยู่ได้นาน ๆ ซึ่งในปัจจุบันส่วนใหญ่ก็คือพระสูงอายุหรือพระหลวงตา

THE TENDENCY TO THE CRISIS OF MONKS AS RELIGIOUS HEIRS DUE TO AN ORDINATION IN THAI SOCIETY AT PRESENT : A CASE STUDY OF THE SHORT-TERM ORDINATION OF MONKS IN BANGKOK AND RATCHBURI.

PHRAMAHA KITTIPAT SRINAK 4536031 SHCR/M

M.A. (COMPARATIVE RELIGION)

THESIS ADVISORS: PARICHART SUWANBUBBHA, Ph.D., SUMANA TANGKANASINGH, MAÎTIRSE DE SOCIOLOGIE, DOCTORAT DU 3 ÈME CYCLE EN SOCIOLOGIE, SARINTHIP SATHIRASILAPIN, M.A.

Executive Summary

1. Rationale and Justification

Our world is of changing all the time. Nowadays, the change, that is so called “Globalization”, widely means “The smaller and closer globe”. This also accelerates all parts of the world to be almost the same direction of development. That is the material world has been urged and nothing has to do with spiritual world. Consequently, morality of people was still ignored.

Being subjected to change in accordance with the changing world caused by “globalization”, Thailand is similar to all those countries. Although it’s rapid growth has been accepted in various parts of the country as we have clearly seen from many standardized infrastructures. It seems that the quality of lives of Thai people is supposed to be better. This means, however, that the economic section of developments leads to an imbalance of developments in Thai society. Economic development causes people to be selfish and corrupt. There is a lack of generosity, loving kindness among people. Competition for survival becomes imperative. People have to work hard for money and evaluate the successful life by money and wealth. Thus, this brings forth the “consumerism”.

Moreover, the impact of imbalance development can be clearly seen from destruction of environment, huge migration from rural to urban causing the declination of rural life in the country and social problems, etc. Because of many problems nowadays, people pay less attention on religious teaching and religious life. They are interested in religious practice just only when something bad happened in their lives. The right ways of practicing in Buddhist teaching also decrease.

Thai Buddhist institution has also been affected by imbalance development both directly and indirectly. The precise value of Buddhist ordination in Thai society has obviously been changed. This is a critical example to be considered in this connection. Thai Buddhists entered monkhood fewer. The proportion of monks and

novices per overall populations is very small. Most of them however, were ordained by tradition.

Nowadays, people who decide to ordain as a monk by tradition likely to spend a very short period of about 7-15 days in monkhood, for example. As a result, the number of monks and novices as religious heirs of Buddhism has seriously decreased. This causes us to be critical about the less number of ordained person and the shorter period of time in monkhood.

Unfortunately, these ordained monks didn't actually intend to learn the Dhamma and Vinaya (the doctrine and discipline) and practice according to the religious Teaching. The primary causes can be conclusively due to the duration of being a monk that is too short and the lack of the attention of their abbots or preceptors. As a result, the short-term ordination nowadays can be said to be incomplete or lack of qualities.

In fact, the different duration of ordination of each newly ordained monk makes troubles to the abbots in the management of a training course of Dhamma as guidance for the new monks. In addition, the abbots usually have not enough time to train the new monks closely, so the abbots have just given a general principle to the new monks to practice by themselves. Therefore, the benefits could be achieved merely by the new monks who are faithful and well-disciplined in religious way. So, this should be considered to be of less worth for short-term ordained monks and for society as a whole.

Consequently, Thai Buddhist institution can not expect the religious heirs from these short-term ordained monks who could not devote themselves in learning and practicing Buddhist Principle properly. In addition, Thai Buddhist institution should take this problem into consideration as it is an important problem which tends to be religious crisis. Therefore, those who play a role on behalf of Thai Buddhist institution should have to be critical and apply proper ways to manage the short-term ordination today to be beneficial as it used to be in the past.

To sum up, the "short-term ordination" is the matter that should be studied to know whether the short-term ordination affects to the ordained monks themselves and to Thai Buddhist institution in the aspect of religious heir. This study will be covered the conditions of short-term ordination, the aims of ordination and the experiences gained from ordination. The point of views from senior monks will be also included in this study. The result of the study will be useful for academic studies and Thai Buddhist institution.

2. Research Objectives

2.1To study the Buddhist concept about religious heirs.
2.2To analyze causes and current problem in shortage of religious heirs.

2.3To study the point of view about short-term ordination from the selected ordained monks, abbots, and scholar monks.

3. Scope of the Research

This research was divided into 2 parts. The former studies the Buddhist concept about monks as religious heirs in Theravada according to Buddhist scripture, Tipitaka, commentaries and related documents. The latter studies cases of the short-term ordained monks who were ordained after Buddhist rent especially in Bangkok and Ratchburi Province. In this case, the research emphasizes on the viewpoint of ordained monks about the cause, religious belief and value, the aim, the expected benefits and the experiences from ordination. In the field research, interviewing is conducted by selected abbots and scholar monks from Mahachulalongkorn – rajvidyalayaUniversity.

4. Research Methodology

This is a qualitative research. It is a case study of the short – term ordination of monks in Bangkok and Ratchburi Province. This research is divided into 2 parts.

The first part is documentary research: reviewing books and concepts about religious heirs in Buddhism including the crisis of monks as religious heirs using primary source i.e. Buddhist scripture and commentary and secondary source i.e. thesis, book, magazine, newspaper, internet and other documents.

The second part is field research: the data collected by using questionnaires and interview.

4.1 Population and Case study samples

1. Population were 8,000 short-term ordained monks in Bangkok and were about 3,500 - 4,000 in Ratchburi Province who were ordained in 2548 B.E. after Buddhist rent.

2. Case study samples were short-term ordained monks in Bangkok and Ratchburi Province who ordained during April 15th to June 15th and lived in the 30 selected temples in Bangkok and 20 in Ratchburi Province.

4.2 Research Instrument

The instrument of this research includes questionnaires which were divided into 2 parts as follows:

Part 1: 13 questions about general state in form of multiple choices
Part 2: Tables of statements about the cause of short-term ordination,

religious believe and value, the aim of ordination, the expected period , the anticipated benefit and experiences from ordination.

Secondly, the interview schedule.

4.3 Research Analysis

The statistical analysis for this research was performed by percentage, mean and standard deviation.

5. Definition of Terms

Tendency: a general direction in which something tends to move. (http://wordnet.princeton.edu/perl/webwn?s=crisis)

Crisis: an unstable situation of extreme danger or difficulty, a crucial stage or turning point in the course of something (http://wordnet.princeton.edu/perl/webwn?s=tendency)

Sāsanadāyādo (Religious Heir) means monks as the heir of Buddhism who learn and practice following the Buddha's teaching until attain some mental stages then teach others to do likewise which is a process of maintaining Buddhism.

"Tendency to the crisis of monks as religious heirs" means there might be a crucial stage of lacking monks as religious heirs in Thai Buddhist institution.

Short - term ordination means an ordination in short period of time (approximately 5-15 days not more than 3 months) outside the Buddhist rent.

6. Expected Results from the Research

6.1 To gain knowledge about the concept of religious heirs in Buddhism.
6.2 To know the viewpoint of short – term monks, their abbots and scholar monks.
6.3 To know how to prevent and solve the crisis of monks as religious heirs.
6.4 The result of this study will be applied for the benefit of Thai Buddhist institution.

7. Conclusion

The research is to study the concepts of religious hairs in Buddhism studying Tipiṭka, commentary and other religious scriptures including study the point of view about religious heirs from contemporary and related documents.

7.1 Literature Research Result

There was no evidence in Tipitaka indicating that the Lord Buddha has mentioned about the word "Sāsanadāyāda". But it appeared the word "Dhammadāyāda" instead in the different discourses which its meanings found in each discourses can be analyzed into three aspects.

1.) Dhammadāyāda means one who takes the way of life following the Lord Buddha who learn and practice the Dhamma to attain the Dhamma until reaching to the cessation of suffering.

2.) Dhammadāyāda means ones who attain Dhamma and promulgate the Dhamma of Lord Buddha.

3.) Dhammadāyāda means ones who take charge of maintaining the being of the heir of Lord Buddha.

However, the concepts of Sāsanādayāda had evidently seen in the Mahāparinibbānasutta: the Lord Buddha said the qualification of the four Buddhist Assemblies who maintain the Buddhist institution.

There are an accordant with the meanings of "Sāsanadāyāda" in the commentary and the term "Dhammadāyāda" in the Dhammadāyāda Sutta which it means the practice along with the way of Lord Buddha in order to get rid of defilements to attain the highest level of Dhamma which it is the qualification of religious heirs within themselves. On the other hand, ones who are religious heirs have to be Dhammadāyāda too… that qualification will help to maintain Buddhism as the Lord Buddha said in the Mahāparinibānasutta.

As for the meaning of "Sāsanadāyāda" that was evidently appeared in different documents. It is mostly mentioning the term of "Sāsanadāyāda" that appeared in commentary named Sanantapāsādika in the implication of ordination for study in order to maintain Buddhism. But some religious scholars used this term in the sense of the Four Buddhist Assemblies that having the attribute of maintaining Buddhism such as education, propagation and protection the principle of Buddhism as mentioning in Mahāparinibbāna Sutta.

It is found that the meaning of religious heirs in a broad sense means the Four Buddhist Assemblies consisted of mendicants and lay people who have the duty in maintaining Buddhism together. In particular, the main role of monks is to study Dhamma and Vinaya for further teaching to people. As for the lay people who have the main role in supporting them for maintaining Buddhism. Therefore, both mendicants and lay people should have the qualification of true understanding the principle of Buddhism, following to practice a right principle of Buddhism, keeping

company in the way of life of the Load Buddha and having the capability to protect the important principles of Buddhism from outer risks.

Additionally, the happening of Four Buddhist Assemblies as the religious heirs, according to the historical evidence bound that Upāsikā comes first and later Upāsaka, Bhikkhu and Bhikkhun² respectively.

At first, the creating of religious heirs of the Load Buddha aims at accession his Dhamma by given permission to the sons who wish to ordain in the Dhamma and Vinaya as Dhammadāyāda.

Later on, when Buddhism becomes the main religious institute in Jampud²pa (ancient India), monks in Buddhism were not only the succession of Dhamma (Dhammadāyāda) but also are the propagator in Buddhism for they propagate and protect Buddhism from outer risk as well.

A main necessary of having religious heirs in Buddhism dues to the Buddha did not appoint the person as his representative but he told that the Dhamma and Vinaya will be a master of his followers. So the duties of the four Buddhist Assemblies are to maintain and succeed Buddhism.

Monks, one of the four Buddhist Assemblies at those times were strongly and clearly religious heirs of Buddhism for they played the important role in proclaiming and maintaining Buddhism both in the Buddha's life – time and after the Buddha's passing away. The example of these duties of monks was to organize the Buddhist council in many times. The Dhamma and Vinaya which are the representative of the Buddha and which are the essence of the Buddha's Teaching were revised.

Monks as the religious heirs of the Lord Buddha perform the duties towards Buddhism as follows:

1. To study Dhamma and Vinaya
2. To proclaim and propagate Buddhism
3. To instruct the disciples
4. To maintain Buddhism

Producing the religious heirs by encouraging a faithful young man to enter monkhood to learn and practice Dhamma and Vinaya was the significant matter that made Buddhist institution stable and being able to spread out of ancient India. Consequently, it grew up and was prosperous in many countries up to present time, especially, Thailand which is called the land of Buddhism, because there were a lot of

monks who ordained and studied Buddhism and performed their duties as the religious heirs incessantly.

It is found that, nowadays, Thai Buddhist people are likely to ordain in a shorter period of time. Having ordained, they didn't have the chance to study Dhamma and Vinaya as much as they could be. This results in the reduction of the ordination value which comes to be Thai traditional ordination whereas; the ordination on the purpose of purifying one's mind, learning and practicing Dhamma and performing the duties of maintaining Buddhism is nothing to be done.

It is also found that, Thai Buddhist institute nowadays is confronting the lack of monks as religious heirs who can prolong Buddhism by ordination and learning then teaching it as those who have done in the past. In addition, the tendency to the crisis of monks as religious heirs in Buddhism is found. Its causes are likely to be the decrease of the number and quality of monks mentioned above.

7.2 Field Research Result

7.2.1 A general status of the short – term ordained persons

In brief; the ordained persons are mostly 20 -25 years old. The ordained persons in Bangkok mostly got the graduate level while the ordained persons in Ratchburi Province mostly got secondary level in education. The ordained persons in both two places mostly worked for the private company, the rest are still students and some of these are unemployed person. In addition, about one-forth of ordained persons in Ratchburi are farmers.

The ordained persons both in Bangkok and Ratchburi who have got permission to be ordained for approximately 15 day , most of them mostly ordained for 11 -15 days. The ordained persons in Bangkok mostly were trained and instructed by some of senior monks while those who were ordained in Ratchburi mostly were trained and instructed by their abbot. The ordained persons in both places mostly have Buddhist basic knowledge from school or educational institute. Their parents mostly are faithful in Buddhism. The expenditures of ordination ceremony are approximately 30,000 Baht for each ceremony.

7.2.2 The viewpoints of a short- term ordained person

A short- term ordained monk in Bangkok and Ratchburi are not difference in these aspects:

1. The major cause of their short- term ordination is to pay attention in making peaceful mind temporary or the ordination as its Thai tradition. A minor cause of their short- term ordination is the permission of stopping their work for a short time;

they must be in urgent to disrobe for doing their job, helping their families or further study.

2. The belief and value of Buddhism of a short- term ordained monks in Bangkok and Ratchburi are as follow:

A. The belief at most level i.e. they believe that ordination is a way of dedicating the merit toward parents.

B. The belief at much level i.e.

a.) They believe that the ordination can maintain Buddhism.

b.) They believe that the value of ordination doesn't depend upon the duration of their ordination but it depends on their practice.

c.) They believe that the ordination is goodness or wholesome for Thai Buddhist

d.) They believe that the merit from ordination suddenly comes to a person who first wears a yellow robe.

e.) They believe that their society's today is admirable to a well learned – ordained man.

C. The belief at medium level i.e.

a.) They believe that monks at present still practice in appropriate way and be suitable for paying respect.

b.) They believe that monks at present are a meritorious field which is properly making merit.

c.) They believe that monks at present still have right conduct along with the Buddha's teachings.

d.) They believe that properties and dignity or ranking are more valuable than goodness or virtue at present.

3. The aim of Ordination

The aim of ordination of short-term ordained monks in Bangkok and Ratchburi are:

a.) the aim at most level is to express the gratitude to their parent.

b.) the aim at more level is to train or practice their mind.

c.) the aim at medium level is to study the Dhamma and Vinaya and emphasizing on mental meditation and insight meditation.

4. The expected benefits to be gained from this short – term ordination at much level i.e.

a.) They expected to gain mental benefits.

b.) They expected to gain Buddhist knowledge and to be instructed and trained in virtue.

c.) They expected to gain merit as much as it's possible.

d.) They expected to be able to admire oneself both in the time of being a monk and after the time of disrobing.

e.) They expected to be trained in practicing meditation.

5. The experiences of ordination: The short-term ordained monks in Bangkok and Ratchburi have the same experiences between being a monk at much level i.e.

a.) going for alms – food (pindap±ta).

b.) chanting in the morning and evening.

c.) controlling their manners and sense organs not letting them become either pleased or displeased.

d.) helping clean up the temple and its areas.

However, learning Dhamma and Vinaya and practicing calm meditation and insight meditation are their experiences at medium level.

8. Research Findings

The researcher found that the term of the religious heirs (Sāsanadāyada) will be already used in the sense of Sāsanadāyada. The main responsibility of religious heirs for maintaining Buddhism is to ordain in order to learn Dhamma and Vinaya for further instruction other people.

Besides, the researcher found that the tendency of religious heir in Buddhist institute may be crucial problem at present due to a short-term ordained monk is to pay back their gratification to beloved persons like their parent, they mostly spend their time around fifteen days only, So the ordained monks can get some routine such as gathering alms food in the morning, chanting the Pāli verse in the morning and evening, and helping to develop the monastery. As for learning Dhamma and Vinaya along with their practice Dhamma is in medium level.

9. Suggestions

In case of the persons who do not get a permission from their work or civil servant to be ordained as monks and their parents are fully wishing them to be monk

for a long time, the suggested ways to prolong their ordination are:

1.) The monastery's abbot should provide a good training to make them getting well motivation for long living in monkhood.

2.) The way to avoid the lonesomeness of a newly ordained-monk is making good relationship between preceptors and senior monk in temple.

In case of being unable to extend the period of time of ordained monks due to strictly limit of time, they may manage as follow:

3.) The organizing of group ordination should be hold; the duration of monkhood should be definitely managed.

4.) The monastery should systematically and proficiently conduct a training course in term of circular system for training monks in each place.

5.) The monastery should specially create a qualified person for training a newly ordained monk who has a limited time in ordination; having a special course for a short time ordained monks which could be applied for suitable instruction of a short- time ordained monks appropriately and proficiently.

Finally, the solution of solving the crucial problem of the religious heirs is the creation of religious heirs from monks who have ordained for a long time; especially, the elderly monks or old monks who were so called "Luang-Ta".

บรรณานุกรม

ก. คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. (2539).(พิมพ์ครั้งแรก). กรุงเทพมหานคร: โรง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล .(2525).มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. กรุงเทพมหานคร:เฉลิมชาญการพิมพ์

มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม 2. (2532). (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพ ฯ:โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล เล่ม 1 .(2544). (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพ ฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราช วิทยาลัย.

วินยัฏฐกถา สมันตปาสาทิกา ภาค 1. (2541). (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราช วิทยาลัย.

ข. ภาษาไทย

กรมการศาสนา กองศาสนศึกษา ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา,เสนาะ ผดุงฉัตร(บรรณาธิการ).(2536). พระพุทธศาสนากับสังคมไทย.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมศิลปากร.(2534). วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 คัมภีร์มหาวงศ์. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่.

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ทรงวิทย์ แก้วศรี, ประภาส สุระเสน, และประสิทธิ์ จันรัตนา(บรรณาธิการ). (2530). พระบรมราโชวาท. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

คนึงนิตย์ จันทบุตร.(2528).การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ. 2477 -2484.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

..... .(2530). สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม.

คูณ โทขันธ์, รศ. (2545). พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

งามพิศ สัตย์สงวน. (2544). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์.ใน อารง สุทธาศาสน์.(บรรณาธิการ).(หน้า5-20)รวมบทความสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.

กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. (2538). การบวชในสังคมไทย. วารสารพุทธศาสน์ศึกษา,(2),43-66.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. (2544). สื่อมวลชนกับวิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธศาสน์ศึกษา,8(2),50-70.

ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุมนาวิน.(2533). รายงานวิจัย เรื่องลักษณะจิตสังคมที่เกี่ยวกับการบวชในพุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้.สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ ประสานมิตร.

ชำเลือง วุฒิจันทร์. (2525). เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่องการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. (2534). บนฝั่งเจ้าพระยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตะวันออก จำกัด.

ทินพันธ์ นาคะตะ, ศ.ดร.(2544).พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 3).กรุงเทพฯ: หจก. สหายบล็อกและการพิมพ์.

เทพดิลก,พระ.(ระแบบ ฐิตญาโณ) .(2543).ศาสนทายาทคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 2).กรุงเทพฯ: พรศิวการพิมพ์.

เทพเวที, พระ(ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2532). พุทธศาสนากับสังคมไทย.(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

----------. (2535). พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

---------- . (2536). สถานการณ์พุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

ธีรพงษ์ มีไธสง,พระมหา.(2541). แรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเปรียบเทียบแรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาของสามเณรในจังหวัดนครศรีธรรมราชกับจังหวัดขอนแก่น.วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ธรรมกิตติวงศ์, พระ (ทองดี สุรเตโช) ,ราชบัณฑิต.(2548). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุด คำวัด. กรุงเทพ ฯ: วัดราชโอรสาราม จัดพิมพ์.

ธรรมโมลี, พระ. (2547). (พระมหานิมิต ธมฺมสาโร และคณะ).คำนำใน วิชาสัมพันธ์ไทย ธรรมบท ภาคที่ 5.กรุงเทพมหานคร.:ไทยรายวันการพิมพ์.

ธรรมปิฎก, พระ (ป.อ. ปยุตฺโต).(2540). พระพุทธศาสนาในเอเชีย.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.

ธรรมปิฎก, พระ (ป.อ. ปยุตฺโต)ก.(2542).จาริกบุญ-จารึกธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 10).กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.

---------- ข.(2542).การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน. (พิมพ์ครั้งที่ 4).กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด

ธรรมปิฎก, พระ(ป.อ. ปยุตฺโต).ค.(2542).กรณีธรรมกาย. กรุงเทพฯ:(พิมพ์ขยายครั้งที่1).โรงพิมพ์พิมพ์อำไพ.

---------- ง.(2542). เราจะกู้แผ่นดินกันอย่างไร).กรุงเทพฯ. :(พิมพ์ครั้งที่ 1). โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.

---------- .(2543). พุทธธรรม(ฉบับปรับปรุงและขยายความ).กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

---------- . (2544). ธรรมนูญชีวิต. (ฉบับปรับปรุงใหม่พิมพ์ครั้งที่ 7).กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

---------- .ก(2545).ทุกข์สำหรับเห็นสุขสำหรับเป็น.(พิมพ์ครั้งที่ 8).กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท ธรรมสาร จำกัด.

----------. ข(2545). ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง. (พิมพ์ครั้งที่ 61,อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางบุญยัง แซ่อุ้ย).กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.

----------. ค(2545). ภัยแห่งพุทธศาสนาในประเทศไทย.(พิมพ์ครั้งที่ 2). ปทุมธานี: บริษัท สื่อตะวัน จำกัด

ธรรมวโรดม, พระ. (2524). ศาสนาต่าง ๆ. กรุงเทพ ฯ: การพิมพ์.

นิยม เกษจำรัส, น.พ.(2548). ปากทางชีวิตของชายไทยที่ถูกต้อง.วารสารพุทธศาสนา 73, (2), 24-25.

บรรจบ บรรณรุจิ,ผศ.ร.ท. ดร.(2544).อสีติมหาสาวก.(พิมพ์ครั้งที่3).กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประเวศ วะสี,ศ. น.พ. (2536). แนวคิดและยุทธศาสตร์ สังคมสมานุภาพและวิชชา . กรุงเทพ: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมล คีมทอง .

ปิ่น มุทุกันต์, พ.อ. (2503). บทเรียนจากอินเดีย.พระนคร: คลังวิทยา.

ปรีชา ช้างขวัญยืน,ศ., การปกครองคณะสงฆ์. ในศูนย์มานุษย์วิทยาสิรินธร. (2542).วิกฤตพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.

ไผท นาควัชระ.(2547). บทบาทหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในคณะสงฆ์ไทย.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พเยาว์ ศรีหงส์. (2526). เมืองแห่งผ้ากาสาวพัสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ชวนพิมพ์.

พระราชพิธีและพระราชกิจในการทรงผนวช ตุลาคม-พฤศจิกายน 2599. (2500).ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เพื่อพระราชทานเป็นสาธารณกุศล ในวันวิศาขบูรณมีแห่งปีพุทธศักราช 2500, วิถีทรรศน์.

พุทธทาสภิกขุ. (2516). พุทธิกจริยธรรม.กรุงเทพมหานคร: ห.จ.ก. การพิมพ์พระนคร.

----------. (2541). บวช ๓ เดือน. (พิมพ์ครั้งที่4). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

----------. (2543). บวชทำไม. (พิมพ์ครั้งที่2) .กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

---------- ก. (2544). ตามรอยพระอรหันต์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

---------- ข. (2544). คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว.(พิมพ์ครั้งที่3) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

ไพศาล วิสาโล,พระ.(2546). พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

ภิกขุ ปัญญานันทะ.(2525). คำสอนผู้บวชใหม่.(พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: หจก.การพิมพ์พระนคร.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.กรุงเทพ:นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์.

ราชวรมุนี, พระ.(ป.อ.ปยุตฺโต). (2518). ปรัชญาการศึกษาของไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย.

..... . (2527).สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

วิโรจน์ พรหมสุด.(2547). กระบวนการขัดเกลาเพื่อความเป็นศาสนทายาทคุณภาพ.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรีปริยัติโมลี,พระ. (2544).พระพุทธเจ้าในสายตานักปราชญ์โลก.(พิมพ์ครั้งที่ 4).กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

ศูนย์มานุษย์วิทยาสิรินธร. (2542).วิกฤตพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.

สมเด็กรมพระปรมานุชิตชิโนรส.(2536).ปฐมสมโพธิกถา.กรุงเทพฯ: ห.จ.ก. รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

สมเด็จพระญาณสังวร, สมเด็จพระสังฆราช, (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2548). บวชดี. (ในสมเด็จพระมหาสมณะเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส,การบวชในพระพุทธศาสนา). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหา มกุฏราชวิทยาลัย

สมเด็จพระมหาสมณะเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2469). อนุพุทธประวัติ.(พิพม์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มหามกุฎราชวิทยาลัย

สมพร เทพสิทธา.(2542).ศาสนาและจริยธรรมกับความมั่นคงของชาติ.กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดย สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. สมชายการพิมพ์.

สเถียร โพธินันทะ.(2544).ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา.(พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพฯ: ธีระการพิมพ์.

สวนา พรพัฒน์กุล. (2524). การศึกษาและการดำรงสมณะเพศของสงฆ์ไทย. เอกสารเสนอผลการวิจัยต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

แสง จันทร์งาม.(2531). ศาสนวิทยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญรักษ์.

.....(2544). พระพุทธศาสนาจากพระโอษฐ์.(พิมพ์ครั้งที่ 3).กรุงเทพฯ:บริษัทธีระการพิมพ์จำกัด.

สุพัฒน์ มนัสไพบูลย์ และคณะ .(ผู้สรุป).(2539).สถานการณ์บ้านเมืองและการรู้เท่าทันสังคม.ในเอกสารวิชาการ หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์ (หน้า 5-6). กรุงเทพฯ : โดยความร่วมมือระหว่างกรมการศาสนา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ และมูลนิธิชิเมนต์ไทย. บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์ และการพิมพ์ จำกัด.

สุชีพ บุญญานุภาพ และวศิน อินทสระ.(2530). บทวิเคราะห์พระพุทธศาสนา. (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 5 ธันวาคม 2530).กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

สุชีพ บุญญานุภาพ.(2535).พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่14).กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.

สุนทรียา สุนทรวิภาต. (2529). การศึกษาความสำคัญของการบวชในพระพุทธศาสนา ที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุริชัย หวันแก้ว. (2545).โลกกว้าง-จิตแคบ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก.

สุวัฒน์ จันทร์จำนง, นายแพทย์.(2540). ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพฯ สำนักพิพม์สุขภาพใจ.

โสภณคณาภรณ์, พระ(ระแบบ ฐิตญาโณ). (2530). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เล่ม 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

----------(2530). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเล่ม 6.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

----------(2530). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเล่ม 8.กรุงเทพฯ:

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. กองกรรมาธิการ.(2540). รายงานของคณะกรรมาธิการ การศึกษาและวัฒนธรรม วุฒิสภา. กรุงเทพมหานคร: (เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม).

หลวงวิจิตรวาทการ.(2523). ศาสนาสากลเล่ม 1.พระนคร:โรงพิมพ์ลูก ส. ธรรมภักดี.

หรรษา นิธิบุณยากร,พระมหา. (2545). วิกฤตพุทธศาสนา: ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (2523-2543).วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสน-ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อารยัน. (2516). วิจารณ์พุทธทำนาย. พระนคร: สำนักพิมพ์ธรรมบรรณาคาร.

ค. ภาษาอังกฤษ

Parichart Suwanbubbha.in Darwis Khudori. (Ed.).(2005). Bangdung 2005: Rethinking Solidarity in Global Society. Yogyakarta: Gadjah Mada University Departement of Anthropology Faculty of Cultural Science.

Piyadassi Thera.(1985). พระพุทธศาสนา – อมตเทศนา[Buddhism – A Living Message]. (ชินวุธ สุนทรสีมะ, พันเอก ดร. ผู้แปล).(พิมพ์ครั้งที่ 9)กรุงเทพฯ: ธีรพงษ์การพิมพ์.

(Ven.K.Sri Dhammananda, Dr.(1997). What is this Religion. In, Gems of Buddhist Wisdom. [pp.17-33].Taipei,Taiwan:The Corporate Body of the Buddha Educational Foundation Press.

Rahula Walpola.(1958) . What the Buddha taught. New York Henry Holt and Company.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามประกอบการทำวิจัย
เรื่อง
แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน
ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดราชบุรี
****

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสาเหตุของการบวชระยะสั้น ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาของผู้บวช จุดมุ่งหมาย ความคาดหวัง และประสบการณ์ที่ได้รับในระหว่างที่บวช ผลการศึกษาครั้งนี้คาดว่าจะเป็นประโยชน์ทั้งทางด้านวิชาการและการดำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไป
2. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ
   ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของพระภิกษุผู้บวชระยะสั้น
   ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการบวชระยะสั้น

ในแต่ละส่วนจะมีคำชี้แจงอย่างละเอียดเพื่อความเข้าใจตรงกัน ผู้วิจัยจะนำคำตอบของท่านไปใช้ในการวิจัยเท่านั้น ข้อมูลทั้งหมดจะไม่มีผลกระทบต่อท่านเป็นการส่วนตัว ขอท่านโปรดตอบแบบสอบถามทุกส่วนให้ครบถ้วน เพื่อจะได้นำไปใช้ในการวิจัยได้อย่างสมบูรณ์ต่อไป

ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านให้ความร่วมมือ

(พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนาค)
นักศึกษาปริญญาโท คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิด

แบบสอบถาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✔ ลงในวงเล็บ **( )** หรือกรอกข้อความลงในที่ว่าง ให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

1. ปัจจุบันท่านอายุ

( ) 1. 20-25 ปี ( ) 2. 26-30 ปี

( ) 3. 31-35 ปี ( ) 4. 36-40 ปี

( ) 5. 41 ปีขึ้นไป

2. การศึกษาสูงสุด

( ) 1. ประถมศึกษา ( ) 2. มัธยมศึกษาตอนต้น

( ) 3. มัธยมศึกษาตอนปลาย ( ) 4. ประกาศนียบัตรวิชาชีพ

( ) 5. ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ( ) 6. ปริญญาตรีหรือสูงกว่า

( ) 7. อื่นๆ (ระบุ).....

3. สถานภาพสมรส

( ) 1. โสด ( ) 2. สมรส

( ) 3. แยกกันอยู่ ( ) 4. หย่าร้าง

4. อาชีพของท่าน

( ) 1. เกษตรกรรม ( ) 2. ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว

( ) 3. นักศึกษา/ยังไม่ทำงาน ( ) 4. พนักงานเอกชน/รัฐวิสาหกิจ

( ) 5. ข้าราชการ ( ) 6. อื่น ๆ

(ระบุ).....

5. สำหรับท่านที่ทำงานแล้วจึงต้องลาบวช โปรดระบุจำนวนวันที่ท่านลาได้.....วัน

6. ระยะเวลาที่ท่านบวชจริง (ไม่รวมวันที่เป็นนาค)

( ) 1. ต่ำกว่า 10 วัน ( ) 2. 11 ─ 15 วัน

( ) 3. 16 ─ 20 วัน ( ) 4. 21 ─ 25 วัน

( ) 5. 26 ─ 30 วัน ( ) 6. 1 เดือนขึ้นไป(ระบุ).....

7. วัดที่ท่านพักอาศัยผู้ใดคือผู้คอยแนะนำ อบรมดูแลท่านอย่างจริงจัง และสม่ำเสมอ

( ) 1. เจ้าอาวาส ( ) 2. พระอาจารย์รูปใดรูปหนึ่ง

( ) 3. อื่นๆ (ระบุ)..... ( ) 4. ไม่มีเลย

8. สภาพของวัดที่ท่านพักอาศัยเป็นอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

( ) 1. เป็นสำนักเรียนนักธรรม ( ) 2. เป็นสำนักเรียนบาลี

( ) 3. เป็นวัดที่สอนหลักสูตรผู้บวชระยะสั้น ( ) 4. เป็นสถานที่สอนกรรมฐาน

( ) 5. เป็นวัดธรรมดา ( ) 6. อื่นๆ (ระบุ).....

9. สภาพความเป็นอยู่ของภิกษุในวัดที่ท่านอยู่อาศัย

( ) 1. อุดมสมบูรณ์ด้วยปัจจัยที่จำเป็นทุกสิ่ง ( ) 2. มีปัจจัยสี่ใช้อย่างเพียงพอ

( ) 3. พออยู่ได้ไม่ถึงกับอดอยากหรือลำบาก ( ) 4. ขัดสนปัจจัยสี่/อยู่ลำบาก

10. ก่อนบวชท่านมีพื้นฐานความรู้ทางธรรม และการปฏิบัติธรรมมาจาก (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

( ) 1. สถานศึกษา ( ) 2. เคยบรรพชาเป็นสามเณร

( ) 3. เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรมตามวัด ( ) 4. ไม่เคยมีมาก่อน

( ) 5. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

11. บิดามารดาและญาติของท่านมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

( ) 1. มากที่สุด ( ) 2. มาก

( ) 3. พอสมควร ( ) 4. ไม่แน่ใจ

( ) 5. ไม่มีความเลื่อมใส

12. ในการจัดงานบวชของท่านเจ้าภาพได้ใช้เงินในการจัดงาน (ขอให้ท่านระบุตัวเลขโดยประมาณ)

( ) 1. ไม่เกิน 10,000 บาท (ระบุ)..... ( ) 2. 10,001 - 30,000 บาท (ระบุ).....

( ) 3. 30,001 - 60,000 บาท (ระบุ)..... ( ) 4. 60,001 - 100,000 บาท (ระบุ).....

( ) 5. เกินกว่า 100,000 บาท(ระบุ).....

13. ก่อนบวช ท่านมีรายได้ต่อเดือนประมาณเท่าใด

( ) 1. ต่ำกว่า 5,000 บาท ( ) 2. 5,001 ─ 10,000 บาท

( ) 3. 10,001 ─ 20,000 บาท ( ) 4. 20,001 ─ 30,000 บาท

( ) 5. 30,001 ─ 40,000 บาท ( ) 6. 40,001 ─ 50,000 บาท

( ) 7. 50,000 บาท ขึ้นไป

****

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการบวชระยะสั้น

<u>คำชี้แจง</u> โปรดพิจารณาข้อความข้างล่างนี้แล้วตอบคำถามโดยเขียนเครื่องหมาย ✔ ลงในช่องที่ท่านเห็นว่าเกี่ยวข้องกันตามความเป็นจริง

เมื่อ 5 หมายถึง มากที่สุด 2 หมายถึง น้อย
4 หมายถึง มาก 1 หมายถึง น้อยที่สุด
3 หมายถึง ปานกลาง

ก. สาเหตุของการบวชระยะสั้น

สาเหตุต่อไปนี้เกี่ยวข้องกับการที่ท่านบวชในระยะเวลาสั้นมากหรือน้อยเพียงใด

ข้อที่	ข้อความ	ระดับความเกี่ยวข้อง				
		5	4	3	2	1
1.	ในปัจจุบันหางานทำยากจึงต้องรีบสึกออกไปหางานทำ					
2.	ท่านทำงานแล้วแต่ไม่สามารถลางานมาบวชได้นาน					
3.	ท่านทำงานกับครอบครัวแต่บวชนานไม่ได้เพราะครอบครัวจะขาดคนช่วยทำงาน					
4.	ท่านยังเป็นนักศึกษาจึงบวชได้เฉพาะช่วงปิดเทอม					
5.	เมื่ออยู่บ้าน ท่านมีความสะดวกสบาย จึงไม่อยากบวชนานเพราะเกรงจะทนลำบากไม่ได้					
6.	เป็นคนชอบดูหนังฟังเพลงหรือเที่ยวเตร่จึงไม่อยากบวชนาน เพราะเมื่อบวชแล้วรู้สึกว่าไม่สนุก					
7.	ท่านเห็นหรือได้ยินข่าวที่ดารานักร้องที่มีชื่อเสียงบวชกันไม่-นาน ท่านจึงนิยมบวชตามอย่างนั้น					
8.	ท่านเห็นภาพลักษณ์ในด้านเสียหายของพระสงฆ์จากสื่อมวลชนต่าง ๆ เมื่อต้องบวช จึงไม่ต้องการบวชอยู่นาน					
9.	ท่านทำตามประเพณีไทย ที่ชายไทยต้องบวชเมื่ออายุครบ 20 ปี					
10.	ท่านบวชเพียงเพื่อให้ได้รางวัลหรือสิ่งตอบแทนจากพ่อแม่					
11.	ท่านบวชเพียงเพื่อให้ได้สึกไปแต่งงาน					

สาเหตุของการบวชระยะสั้น (ต่อ)

ข้อที่	ข้อความ	ระดับความเกี่ยวข้อง				
		5	4	3	2	1
12.	ท่านบวชตามคำชวนของเพื่อนหรือรุ่นพี่					
13.	ท่านตั้งใจที่จะหาโอกาสทำจิตใจให้สงบชั่วคราว					

ข. ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาของผู้บวชระยะสั้น

ข้อที่	**ข้อความ**	ระดับของความเชื่อ				
		5	4	3	2	1
1.	ท่านเชื่อว่าพระสงฆ์ที่ท่านพบเห็นในปัจจุบัน ปฏิบัติดี ถูกต้องและตรงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า (สุปฏิปันโน,อุชุปฏิปันโน...)					
2.	ท่านเชื่อว่า การปฏิบัติของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในปัจจุบัน สมควรแก่การเคารพ กราบไหว้และทำบุญ(อาหุเนยโย...อัญชลีกรณีโย)					
3.	ท่านเชื่อว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ในปัจจุบันเป็นเนื้อนาบุญที่ดี เมื่อฆราวาสทำบุญกับท่านแล้วจะได้บุญมาก(อนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง)					
4.	การบวชพระจะมากหรือน้อยวัน ก็มีค่าเท่ากัน อยู่ที่การปฏิบัติตน					
5.	ท่านเชื่อว่าการบวชพระเป็นความดีงาม ชายไทยชาวพุทธควรบวชเพื่อไม่ให้เสียทีที่เกิดมาเป็นชาวพุทธ					
6.	คนที่จะแต่งงานมีครอบครัวควรบวชพระเสียก่อน					
7.	ท่านเชื่อว่าการบวชพระทำให้บิดามารดาและตัวท่านเองได้บุญ					
8.	ท่านเชื่อว่าบุญได้เกิดขึ้นตั้งแต่แรกที่ท่านได้ห่มผ้ากาสาวพัสตร์					
9.	ท่านเชื่อว่าการบวชพระจะช่วยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาได้					
10.	ท่านเห็นว่าในยุคโลกาภิวัตน์ทรัพย์สินเงินทอง และอำนาจยศศักดิ์ มีค่ามากกว่าคุณธรรมความดี					
11.	ท่านเห็นว่าความสุขและความสงบทางด้านจิตใจ เป็นสิ่งที่ท่านต้องการอย่างแท้จริง					
12.	ท่านคิดว่าสังคมไทยทุกวันนี้ยังยกย่องผู้ที่ได้บวชเรียน					

ค.จุดมุ่งหมายของการบวช

ข้อที่	ข้อความ	ระดับของจุดมุ่งหมาย				
		5	4	3	2	1
1.	ท่านบวชโดยมุ่งที่จะแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีอุปการคุณแก่ท่าน					
2.	ท่านบวชโดยมุ่งที่จะหนีหรือผ่อนคลายปัญหาชั่วคราว					
3.	ท่านบวชโดยมุ่งที่จะแก้ไขหรือบรรเทาเคราะห์ร้าย					
4.	ท่านบวชโดยมุ่งที่จะศึกษาพระธรรมวินัย					
5.	ท่านบวชโดยมุ่งปฏิบัติธรรมเพื่ออบรมกายวาจาและใจ					
6.	ท่านบวชโดยคิดว่าจะได้โอกาสพักผ่อนจากหน้าที่การงาน					
7.	ท่านบวชแก้บนเมื่อคำอธิษฐานสัมฤทธิ์ผล					

ง. ระยะเวลาที่ปรารถนาจะบวช

ข้อที่	ข้อความ	น้ำหนักของความตั้งใจ				
		5	4	3	2	1
1.	ท่านตั้งใจจะบวชนานกว่านี้หากเป็นไปได้					
2.	ท่านต้องการจะบวชให้น้อยกว่านี้หากเป็นไปได้					
3.	ท่านตั้งใจจะบวชเท่านี้จริง ๆ					
4.	หากเป็นไปได้ท่านจะบวชโดยไม่สึก					

จ. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการบวช

ข้อที่	ข้อความ	ปริมาณของความคาดหวัง				
		5	4	3	2	1
1.	ท่านคาดว่าจะได้ประโยชน์ทางด้านจิตใจจากการบวช					
2.	ท่านคิดว่าเมื่อท่านบวชจะมีพระอุปัชฌาย์อาจารย์คอยแนะนำสั่งสอนให้มีความรู้ในพระธรรมวินัยและวัตรปฏิบัติ					
3.	ท่านคาดว่าเมื่อท่านบวชแล้วจะมีอาจารย์สอนให้ทำสมาธิ					
4.	ท่านคาดว่าเมื่อท่านบวชแล้วจะไม่ลำบากด้วยปัจจัย 4					
5.	ท่านคาดว่าเมื่อท่านบวชแล้วญาติมิตรและผู้อื่นจะนับถือท่าน					

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการบวช (ต่อ)

ข้อที่	ข้อความ	ปริมาณของความคาดหวัง				
		5	4	3	2	1
6.	ท่านคิดว่าจะสามารถนับถือตนเองได้ทั้งขณะบวชและสึกออกไปแล้ว					
7.	ท่านคิดว่าจะได้บุญกุศลในการบวชครั้งนี้อย่างเต็มที่					
8.	ท่านคิดว่าการบวชช่วยส่งเสริมสถานภาพทางสังคมให้ท่านได้					

ฉ. ประสบการณ์ระหว่างบวช

ข้อที่	ข้อความ	ปริมาณของประสบการณ์				
		5	4	3	2	1
1.	ท่านสำรวมระวังในอิริยาบถ เช่นการเดิน นั่ง นอน หรือสำรวมในระหว่าง บิณฑบาต เป็นอย่างดี					
2.	ท่านสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น ในเวลา เห็นรูป ฟังเสียง ได้กลิ่นและฉันอาหาร					
3.	ท่านได้พิจารณาก่อนบริโภคใช้สอยปัจจัย 4					
4.	ท่านได้ฝึกสมาธิ หรือปฏิบัติกรรมฐานด้วยตนเอง					
5.	ท่านมีพระอาจารย์สอน และนำให้ปฏิบัติสมถะกรรมฐาน					
6.	ท่านมีพระอาจารย์สอนให้ปฏิบัติวิปัสสนา					
7.	ท่านได้ศึกษาหลักธรรมะโดยมีพระอาจารย์สอน					
8.	ท่านได้อ่านหนังสือธรรมะด้วยตนเอง					
9.	ท่านได้ทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นเป็นประจำ					
10.	ท่านได้ออกเดินบิณฑบาตอย่างสม่ำเสมอ					
11.	ท่านได้ช่วยทำความสะอาดวัดและพัฒนาวัด					
12	ท่านได้ปรนนิบัติรับใช้พระอุปัชฌาย์และอาจารย์					

****

ขอบคุณเป็นอย่างยิ่งที่ท่านกรุณาช่วยตอบแบบสอบถาม

แนวคำถามในการสัมภาษณ์

ก. คำถามร่วม

1. ในความเห็นของท่าน คำว่า “ศาสนทายาท” หมายถึงใครและควรเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเช่นไร ?

2. ท่านคิดว่า พระภิกษุที่บวชอยู่ในพระศาสนาในระยะเวลาที่สั้นมาก ควรเรียกว่า “ศาสนทายาท” ได้หรือไม่ เพราะเหตุใด ?

3. ในปัจจุบันนี้ ได้มีการเก็บรักษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาผ่านสิ่งพิมพ์ รวมไปถึงอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เป็นอย่างดี จึงไม่ต้องเกรงว่าหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจะสูญหาย เมื่อเป็นเช่นนี้ การบวชพระในฐานะที่ได้ชื่อว่าเป็นทายาทผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ยังจะมีความสำคัญและจำเป็นอยู่หรือไม่ เพราะเหตุใด ?

4. ท่านคิดว่า การที่ชายไทยนิยมบวชอยู่ในพระศาสนาในเวลาสั้นเช่นในปัจจุบันนี้ มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง ?

ข. คำถามสำหรับสัมภาษณ์เจ้าอาวาส(พระอุปัชฌาย์)

<u>ส่วนที่ 1</u> ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ.....ฉายา.....วัด.....แขวง/ตำบล.....เขต/อำเภอ.....จังหวัด.....

ปัจจุบันในวัดของท่านมีพระรวมทั้งหมด.....รูป เป็นพระที่มีพรรษาตั้งแต่ 1พรรษาขึ้นไป.....รูปเป็นพระนวกะ.....รูป คาดว่าในปี(พรรษา)นี้ จะมีพระนวกะอยู่จำพรรษาประมาณ.....รูป เท่าเดิมหรือ มาก/น้อยกว่าปีที่ผ่านมา.....รูป(ประมาณร้อยละ.....)

<u>ส่วนที่ 2</u> ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบวชระยะสั้น วิกฤตศาสนทายาท และแนวทางป้องกันหรือแก้ไข

1. ท่านคิดว่าผู้ที่บวชพระในระยะสั้น อย่างน้อยที่สุด ควรได้ประโยชน์อะไรจากการบวชบ้าง ในแง่ที่จะมีผลติดตัวและนำไปใช้ปฏิบัติได้เมื่อสึกออกไป ?

2. ท่านคิดว่า การบวชอย่างไร จึงทำให้ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาทายาทของพระพุทธศาสนาได้ ?

3. การบวชหน้าไฟ หรือบวชแก้บน เป็นการบวชเป็นไปตามหลักการของพระพุทธศาสนาหรือไม่ พระอุปัชฌาย์ ควรห้ามการบวชพระหน้าไฟ หรือบวชแก้บน หรือไม่ เพราะเหตุใด ?

4. ท่านคิดว่า จะมีวิธีใดบ้าง ที่ทำให้ผู้บวช อยู่เป็นพระได้นาน(อย่างน้อย 1 เดือน) พอที่จะได้รับความรู้และมีความเข้าใจ รวมถึงอาจมีความซาบซึ้งในหลักพุทธธรรม ในระดับที่จะเรียกได้ว่าเป็น ศาสนทายาทของพระพุทธศาสนาได้ ?

5. เท่าที่ทำอยู่ ท่านได้จัดการให้การศึกษาและอบรมด้านพระธรรมวินัยและด้านการปฏิบัติสมาธิภาวนาแก่กุลบุตรที่เข้ามาบวชในระยะสั้นอย่างไร ?

6. ในเรื่องปัญหาการขาดแคลนศาสนทายาทของพระพุทธศาสนาที่เป็นไปอยู่ในเวลานี้ ท่านคิดว่า ระดับเจ้าอาวาสและพระอุปัชฌาย์ จะสามารถจัดการแก้ไขได้หรือไม่ ถ้าคิดว่าแก้ได้จะทำอย่างไร?

7. ในกรณีที่ปัญหาดังกล่าวข้างต้นนอกเหนือไปจากหน้าที่และความรับผิดชอบของท่าน ดังนั้นท่านคิดว่าทางออกของปัญหานี้ควรจะเป็นอย่างไร?

ค. คำถามสัมภาษณ์พระสงฆ์นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา

1. ท่านมองปัญหาค่านิยมการบวชระยะสั้นในปัจจุบันอย่างไร ?

2. ท่านเห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์มีผลต่อการบวชระยะสั้นอย่างไร ?

3. ท่านคิดว่าค่านิยมบวชระยะสั้นจะทำให้เกิดวิกฤตศาสนทายาทหรือไม่ เพราะอะไร ?

4. ท่านคิดว่า จะมีทางทำอย่างไรให้พระศาสนา ได้ประโยชน์จากพระที่บวชระยะสั้น ?

5. คณะสงฆ์ไทยมองการบวชระยะสั้นว่าเป็นปัญหาอย่างหนึ่งของสถาบันพระพุทธศาสนาหรือไม่ ?

6. คณะสงฆ์ไทยได้มีนโยบายอย่างไร เกี่ยวกับเรื่องนี้ ?

ขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาให้สัมภาษณ์

.....

ภาคผนวก ข

ที่ ศธ 0517 12/ /

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา
นครปฐม 73170

เมษายน 2548

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล

นมัสการ

ด้วย พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนาค นักศึกษาหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง วิกฤตศาสนทายาทของพุทธศาสนาในประเทศไทย ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดราชบุรี โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาต สุวรรณบุบผา เป็นผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ในการนี้ นักศึกษามีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ขอเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม กับ พระภิกษุที่บวชระยะสั้นในวัดของท่าน ในช่วงวันที่ 1 พฤษภาคม ถึง 30 มิถุนายน 2548 เพื่อนักศึกษาจักได้นำข้อมูลที่จะได้ไปประกอบในการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาเพื่อการดังกล่าวด้วย
จักขอบพระคุณยิ่ง

นมัสการมาด้วยความเคารพ

สำนักงานคณบดี
โทร. 0-2441-0220-3 ต่อ 1000
โทรสาร.0-2441-9738

รายชื่อวัดที่ได้เข้าไปเก็บข้อมูล

ก.วัดในกรุงเทพมหานคร มีจำนวน 29 วัด

1. วัดชนะสงคราม	เขตพระนคร
2. วัดท่าพระ	เขตบางกอกใหญ่
3. วัดพรหมวงศาราม	เขตห้วยขวาง –ดินแดง
4. วัดยานนาวา	เขตยานนาวา – สาธร
5. วัดนิมมานรดี	เขตภาษีเจริญ
6. วัดทองนพคุณ	เขตคลองสาน
7. วัดเลา	เขตบางขุนเทียน
8. วัดกาญจนสิงหาสน์	เขตตลิ่งชัน
12 .วัดพระไกรสีห์	เขตบางกะปิ
14. วัดสุวรรณประสิทธิ์	เขตบึงกุ่ม
16. วัดลาดพร้าว	เขตลาดพร้าว
17.วัดอุดมรังสี	เขตหนองแขม
18. วัดแสนสุข	เขตมีนบุรี
19. วัดบำรุงรื่น	เขตลาดกระบัง
20. วัดสารอด	เขตราษฎร์บูรณะ
21. วัดเจริญธรรมาราม	เขตสายไหม
22. วัดวิมุตยาราม	เขตบางพลัด
23.วัดบัวแก้วศรัทธาราม	เขตคลองสามวา
24 .วัดศิริพงษ์ธรรมนิมิต	เขตบางเขน
25. วัดหลักสี่	เขตดอนเมือง
26 วัดปุรณาวาส	เขตทวีวัฒนา
27. วัดกระทุ่มเสือปลา	เขตประเวศ
28. วัดปากบ่อ	เขตสวนหลวง
29. วัดคลองเตยใน	เขตคลองเตย

ข. วัดในจังหวัดราชบุรี มีจำนวน 22 วัด

1. วัดราชสิงขร	อำเภอเมืองราชบุรี
2. วัดห้วยชินสีห์	อำเภอเมืองราชบุรี
3. วัดพิกุลทอง	อำเภอเมืองราชบุรี
4. วัดบ้านโป่ง	อำเภอบ้านโป่ง
5. วัดอ้ออีเขียว	อำเภอบ้านโป่ง
6. วัดหุบกระทิง	อำเภอบ้านโป่ง
7. วัดหนองโพธิ์	อำเภอโพธาราม
8. วัดบ้านฆ้อง	อำเภอโพธาราม
9. วัดแก้วฟ้า	อำเภอโพธาราม
10. วัดสนามไชย	อำเภอดำเนินสะดวก
11.วัดพิทักษ์เทพาวาส	อำเภอดำเนินสะดวก
12. วัดสันติการาม	อำเภอปากท่อ
13. วัดปากท่อ	อำเภอปากท่อ
14. วัดวาปีสุทธาวาส	อำเภอจอมบึง
15.วัดเขาปิ่นทอง	อำเภอ จอมบึง
16. วัดรางบัว	อำเภอจอมบึง
17. วัดหลวง	อำเภอบางแพ
18. วัดหัวโพธิ์	อำเภอบางแพ
19. วัดแจ้งเจริญ	อำเภอวัดเพลง
20. วัดศรัทธาราษฎร์	อำเภอวัดเพลง
21. วัดชัฏหนองหมี	อำเภอสวนผึ้ง
22. วัดโป่งเหาะ	กิ่งอำเภอบ้านคา

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์

1.เจ้าอาวาสในกรุงเทพมหานคร

พระพิศาลพัฒโนดม	วัดยาง เขตสวนหลวง
พระโกศลปริยัติกิจ	วัดพรหมวงศาราม เขตดินแดง
พระครูวิมลกิตติสาร	วัดคลองเตยใน เขตคลองเตย
พระครูอาทรปทุมกิจ	วัดบัวแก้วศรัทธาธรรม เขตคลองสามวา
พระครูมงคลกิจจานุกูล	วัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
พระอาจารย์สันติกโร	วัดสารอด เขตราษฎร์บูรณะ
พระครูอนุกูลสารกิจ	วัดบำรุงรื่น เขตลาดกระบัง

2.เจ้าอาวาสในจังหวัดราชบุรี

พระครูศรีธรรมวาที	วัดเทพอาวาส อำเภอเมือง
พระครูอนุกูลสารกิจ	วัดอ้ออีเขียว อำเภอบ้านโป่ง
พระครูรัตนคุณาทร	วัดแก้วฟ้า อำเภอโพธาราม
พระครูสุธรรมรักษ์	วัดพิทักษ์เทพาวาส อำเภอดำเนินสะดวก
พระครูรัตนโชติก์	วัดสันติการาม อำเภอปากท่อ
พระครูพิพิธสาธุกิจ	วัดเขาปิ่นทอง อำเภอ จอมบึง
พระครูปิยสีลสุนทร	วัดรางบัว อำเภอ จอมบึง

3. พระสงฆ์นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

พระราชปัญญาเมธี (สมชัย กุสลจิตฺโต)

พระมหาต่วน สิริธมฺโม

พระราชสิทธิมุนี (บุญชิต ญาณสำวโร)

พระศรีสิทธิมุนี (พล อาภากโร)

พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ)

ภาคผนวก ค

คำถามสำหรับผู้บวชระยะสั้น
เพื่อทราบความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการบวชและความรู้พื้นฐานทางพระพุทธศาสนา
ในด้านต่าง ๆ

<u>คำชี้แจง</u> โปรดพิจารณาคำถามต่อไปนี้แล้วตอบโดยทำเครื่องหมาย ✔ ลงในวงเล็บ ( ) หน้าคำตอบที่ท่านเห็นว่า ถูกต้อง เพียงข้อเดียว (ขอให้ทำด้วยตัวท่านเองโดยไม่ต้องเกรงว่าจะผิด)

1. ความหมายของการบวชคือ
   - ( ) 1. การเปลี่ยนเพศจากฆราวาสเป็นเพศบรรพชิต
   - ( ) 2. การนุ่งห่มผ้ากาสาวพัตร์เพื่อเข้าสู่ความเป็นพุทธสาวก
   - (✔) 3. การเว้นจากความชั่วทุกอย่าง ทั้งทาง กาย วาจา และใจ
   - ( ) 4. การเว้นจากความเป็นอยู่อย่างฆราวาส
2. วัตถุประสงค์**ที่แท้จริง**ของการบวชคือ
   - ( ) 1. สืบอายุของพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้นาน
   - ( ) 2. ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย
   - (✔) 3. ปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง
   - ( ) 4. ทำให้ตนเองและพ่อแม่ได้บุญกุศล
3. ข้อใดต่อไปนี้**<u>ไม่ใช่</u>**ความสำคัญตามหลักของการบวชที่แท้จริง
   - ( ) 1. การบวชเป็นการสืบต่อพระพุทธศาสนา
   - (✔) 2. การบวชเป็นการยกระดับฐานะทางสังคม
   - ( ) 3. การบวชเป็นช่องทางแห่งการบำเพ็ญกุศลอย่างสูง
   - ( ) 4. การบวชทำให้ผู้บวชได้ศึกษาและปฏิบัติธรรม
4. ข้อใดคือ หน้าที่ของพระสงฆ์ตามความหมายว่า **บวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์**
   - ( ) 1. ศึกษาพระธรรมวินัย
   - ( ) 2. สอนศีลธรรมแก่ประชาชน
   - ( ) 3. ทำกิจวัตรของสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ
   - (✔) 4. ฝึกฝนอบรมกาย วาจา และจิตใจ
5. นักบวชที่ดีตามพระธรรมวินัยต้องมีลักษณะเช่นนี้ **ยกเว้น**
   - ( ) 1. ไม่ประมาทมีความเพียรเพื่อศึกษาและพัฒนาตน

( ) 2. เป็นผู้ที่มักน้อยและสันโดษ

( ) 3. เคร่งครัดในพระวินัยและรู้ธรรมะเป็นอย่างดี

(✔) 4. มีเมตตาเป็นกันเองกับชาวบ้าน

6. พระที่ประพฤติผิดพระวินัย ต้องอาบัติหนักที่สุดชื่ออะไรและมีผลอย่างไร

( ) 1. ปาจิตตีย์ - ต้องสึก

( ) 2. เป็นปาฏิเทสนียะ - ต้องอยู่ปริวาสกรรม

(✔) 3. เป็นปาราชิก - ขาดจากความเป็นภิกษุทันที

( ) 4. เป็นอนิยต ผลยังไม่แน่ชัด ขึ้นอยู่กับพยานและหลักฐาน

7. ท่านเข้าใจ อนุศาสน์ 8 ที่พระอุปัชฌาย์สอนในวันบวชอย่างไร

( ) 1. เป็นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตส่วนหนึ่ง เป็นข้อที่ทรงห้ามส่วนหนึ่ง

( ) 2. ผู้ที่บวชเข้ามาแล้วให้ใช้สอยปัจจัยได้เพียง 4 อย่าง แต่ ห้ามทำผิดพระวินัย 4 ข้อ

(✔) 3. เป็นคำสอนเบื้องต้นที่ให้ใช้ปัจจัย 4 อย่างมีสติ และเตือนให้ระวังอาบัติหนัก 4 ข้อ

( ) 4. ไม่เข้าใจเพราะฟังการสอนไม่รู้เรื่อง

8. พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานในวัน

( ) 1. ขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 (✔) 2. ขึ้น 15 ค่ำเดือน 6

( ) 3. ขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 ( ) 4. ขึ้น 15 ค่ำเดือน 9

9. พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร

(✔) 1. อริยสัจ 4 ( ) 2. ธรรมจักร

( ) 3. พระธรรมวินัย ( ) 4. ถูกทุกข้อ

10. พระสารีบุตรเป็นใคร

( ) 1. พระสาวกองค์แรกของพระพุทธเจ้า

( ) 2. พระสาวกที่เป็นพระอนุชาของพระพุทธเจ้าและได้ทำหน้าที่อุปัฏฐากพระองค์

(✔) 3. พระสาวกที่มีสติปัญญามากมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา

( ) 4. พระสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นเลิศในทางแสดงธรรม

11. พระภิกษุท่านใดต่อไปนี้เป็นพระสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา

( ) 1. พระมหาโมคคัลลานะ ( ) 2. พระมหากัสสปะ

( ) 3. พระสารีบุตร (✔) 4. พระอัญญาโกณฑัญญะ

12. จุดหมายสูงสุดในศาสนาพุทธคือ

( ) 1. โพธิญาณ (✔) 2. นิพพาน

( ) 3. ดวงตาเห็นธรรม ( ) 4. อริยสงฆ์

13. พระพุทธเจ้าสอนว่า **สังขาร** ทั้งปวงมีสภาพเหมือนกันอย่างไร

(✔) 1. เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ( ) 2. ประกอบด้วยกระดูก 300 ท่อน

( ) 3. ประกอบด้วยธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ( ) 4. มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา

14. ธรรมะที่มีประโยชน์อย่างยิ่งในการทำสมาธิด้วยการกำหนดลมหายใจคือ

( ) 1. ขันติ ความอดทน (✔) 2. สติ ความระลึกได้

( ) 3. ความสันโดษ ( ) 4. วิริยะ ความเพียร

15. ท่านเข้าใจเรื่อง **กรรม** ในพุทธศาสนาอย่างไร

( ) 1. เป็นชื่อของเวรประเภทหนึ่ง

( ) 2. ผลที่เป็นความทุกข์หรือสุขที่ตามมาแต่อดีตชาติ

(✔) 3. การกระทำทางกาย วาจา และความคิดที่ต้องประกอบด้วยเจตนา

( ) 4. การสืบทอดผลดีผลเสียมาจากพ่อแม่ เช่นคำว่า กรรมพันธุ์ และพันธุกรรม

16. บททำวัตรเช้า - เย็น สำคัญอย่างไร

( ) 1. เป็นบทนำในการสวดมนต์บทอื่น ๆอีกต่อไป

( ) 2. เป็นบทที่ใช้สวดได้เฉพาะพระสงฆ์และสามเณรเท่านั้น ฆราวาสสวดไม่ได้

( ) 3. เป็นบทสวดเพื่อให้จิตเป็นสมาธิ และเพื่อการขอขมาโทษต่อพระรัตนตรัย

(✔) 4. เป็นบทสวดระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยจะได้น้อมนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติตน

17. การแผ่เมตตามีวัตถุประสงค์เพื่อ

( ) 1. ทำให้จิตเป็นสมาธิได้ดีและง่ายขึ้นและทำให้หลับสบาย

( ) 2. เป็นคุณธรรมที่ต้องปฏิบัติควบคู่กับการรักษาศีลข้อที่ว่าห้ามฆ่าสัตว์

(✔) 3. เพื่อขยายความรักจากการรักตนเองไปสู่สรรพสัตว์โดยไม่มีขอบเขต

( ) 4. เพื่ออ้อนวอนสรรพสัตว์ไม่ให้เบียดเบียนกันและให้มีความสุขพ้นจากทุกข์

18. บทสวดที่ขึ้นต้นว่า “ปฏิสังขาโยนิโส” เป็นบทสวดเพื่ออะไร

(✔) 1. เพื่อพิจารณาถึงคุณค่าแท้ของการบริโภคปัจจัย 4

( ) 2. เพื่อเสกอาหารก่อนบริโภค

( ) 3. เพื่อระลึกถึงคุณของญาติโยมที่ถวายปัจจัย 4

( ) 4. เพื่อทำความสำรวมในการบริโภคปัจจัย 4

19. หากบุคคลได้ฝึกปฏิบัติสมถกรรมฐาน ผลของการฝึกควรจะเป็น

(✔) 1. จิตใจสงบตั้งมั่น อิ่มใจ เป็นสุขลึก ๆ

( ) 2. เมื่อใจสงบจะเห็นสิ่งที่ไม่เคยเห็นเช่น นรก สวรรค์

( ) 3. ทำจิตใจให้อยู่นอกเหนืออำนาจกิเลสได้

( ) 4. ไม่แน่ใจ ไม่ทราบ

20. พระภิกษุต้องอยู่อย่างสันโดษ คำว่า **สันโดษ** หมายถึง

( ) 1. การหลีกเร้นอยู่เพื่อปฏิบัติสมาธิภาวนา

( ) 2. ความยินดีในการอยู่ตามลำพังผู้เดียว ไม่คลุกคลีกับหมู่คณะ

( ) 3. ความพอใจในสิ่งที่มีที่เป็นอยู่แล้วทุกสิ่งไม่คิดแสวงหามาเพิ่มเติมอีก

(✔) 4. ยินดีในปัจจัยตามมีตามได้ของตนแต่ไม่หยุดยั้งความต้องการในการประพฤติธรรม

21. การบวชในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง คำว่า **ทำบุญ** ในข้อใดถูกต้อง ที่สุด

( ) 1. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ สะอาด สว่าง สงบ

(✔) 2. การสร้างความดีงามทั้งทางกาย วาจาใจเพื่อตนเองและผู้อื่น

( ) 3. ถวายสังฆทานหรือบริจาคสิ่งของให้ผู้อื่น

( ) 4. พิธีกรรมอย่างหนึ่ง อันเป็นอุบายในการกำจัดกิเลส

22. คำว่า **ไตรสิกขา** ตามที่ท่านได้ฟังพระอุปัชฌาย์สอนในวันบวชหมายถึงข้อใด

( ) 1. ผ้า 3 ผืน คือสบง จีวร สังฆาฏิ (✔) 2 . การศึกษา 3 อย่าง ศีล จิต ปัญญา

( ) 3. หลักทำบุญ 3 อย่าง ทาน ศีล ภาวนา ( ) 4. พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

23. การกรวดน้ำเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับ

( ) 1. การขอให้ผู้อื่นแบ่งบุญ ( ) 2 . การฝากส่วนบุญให้ผู้ตาย

(✔) 3. การให้ส่วนบุญเจาะจงแก่ผู้ตาย ( ) 4. การอนุโมทนาส่วนบุญผู้อื่น

24. ในการทำบุญงานมงคลสิ่งใดต่อไปนี้ที่จำเป็นต้องมี ซึ่งต่างจากงานอวมงคล

( ) 1. ถังสังฆทาน และดอกไม้ ธูป เทียน ( ) 2 . โต๊ะหมู่บูชา และพระพุทธรูป

( ) 3. พิธีกรอาราธนาศีล (✔) 4. สายสิญจน์และขันน้ำพระพุทธมนต์

****

ผลจากการตอบคำถามเพื่อทราบความรู้ความและความเข้าใจเกี่ยวกับการบวชและเรื่องพื้นฐานทั่วไปทางพระพุทธศาสนา แสดงไว้ใน ตาราง ก

N หมายถึง จำนวนผู้ตอบทั้งหมด

ตาราง ก แสดงข้อมูลด้านความรู้และความเข้าใจเรื่องการบวชและพื้นฐานพระพุทธศาสนา

คำถาม	กรุงเทพมหานคร			จังหวัดราชบุรี		
	N	จำนวนผู้ที่ตอบถูก	ร้อยละ	N	จำนวนผู้ที่ตอบถูก	ร้อยละ
เรื่องเกี่ยวกับการบวช						
1.ความหมายของการบวช	206	92	44.7	133	64	48.1
2.วัตถุประสงค์**ที่แท้จริง**ของการบวช	208	39	18.8	134	12	9.0
3.ความสำคัญของการบวชที่แท้จริง	205	37	18.0	133	27	20.3
4.หน้าที่ของพระสงฆ์ตามหลักการบวชที่ว่าบวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์	208	47	22.6	134	19	14.2
การปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย						
5.คุณลักษณะนักบวชที่ดีตามพระธรรมวินัย	205	81	39.5	131	29	22.1
6.ชื่อของอาบัติที่หนักที่สุดและโทษที่ผู้ละเมิดต้องได้รับ	204	177	86.8	133	119	89.5
7.ความเข้าใจ หลักอนุศาสน์ 8 อย่าง	204	99	48.5	132	62	47.0
พุทธประวัติและพุทธสาวก						
8.วันประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพาน	200	155	77.5	131	94	71.8
9.สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้	206	140	68.0	130	69	53.1
10.ประวัติพระสารีบุตร	201	85	42.3	128	45	35.2
11.ผู้ที่เป็นพระสงฆ์รูปแรกในพุทธศาสนา	198	141	71.2	129	88	68.2
หลักพุทธธรรม						
12.จุดหมายสูงสุดในศาสนาพุทธ	204	153	75.0	133	88	66.2
13.ความเข้าใจคำว่า สังขาร	205	93	45.4	133	45	33.8
14.การทำสมาธิด้วยอาณาปานสติ	205	125	61.1	133	74	55.6
15.ความเข้าใจเรื่อง **กรรม**	206	93	45.1	134	55	41.0

ตาราง ก(ต่อ)

คำถาม	กรุงเทพมหานคร			จังหวัดราชบุรี		
	N	จำนวนผู้ที่ตอบถูก	ร้อยละ	N	จำนวนผู้ที่ตอบถูก	ร้อยละ
การปฏิบัติกิจวัตรของสงฆ์						
16.ความเข้าใจในบทสวดทำวัตรเช้า - เย็น	205	167	81.5	133	93	69.9
17.ความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการแผ่เมตตา	204	63	30.9	134	36	26.9
18.วัตถุประสงค์ของการสวดบทปัจจัยปัจจเวกขณะ	200	106	53.0	132	83	62.9
19.การฝึกปฏิบัติสมถะกรรมฐาน	205	120	58.5	133	75	56.4
คำศัพท์สำคัญ ในพระพุทธศาสนา						
20.ความรู้เรื่อง สันโดษ	205	71	34.6	134	26	19.4
21.ความรู้เรื่อง การทำบุญ	205	105	51.2	134	66	49.3
22.ความรู้เรื่องไตรสิกขา	198	91	46.0	133	47	35.3
ศาสนพิธี						
23.การกรวดน้ำ	204	47	23.0	133	33	24.8
24.การจัดเตรียมสิ่งของเกี่ยวกับศาสนพิธี	201	87	43.3	132	71	53.8

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนาค

วัน เดือน ปีเกิด 4 กันยายน พ.ศ. 2507

สถานที่เกิด จังหวัดนครปฐม

ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ศึกษาศาสตรบัณฑิต ศษ.บ. (ประถมศึกษา)
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2549 เปรียญธรรม 8 ประโยค (ป.ธ. 8)
สำนักเรียนวัดบุณยประดิษฐ์ กรุงเทพมหานคร

มหาวิทยาลัยมหิดล 2545 – 2550
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ)

ที่อยู่ปัจจุบัน วัดบุณยประดิษฐ์ ถนนพุทธมณฑลสาย 2 แขวงบางไผ่ เขตบางแค
กรุงเทพมหานคร 10160